



# РЕГИОНАЛНИ ПРОФИЛИ: ПОКАЗАТЕЛИ ЗА РАЗВИТИЕ

София 2013

---

# Регионални профили: показатели за развитие

Институт за пазарна икономика  
София, 2013 г.

Публикацията се финансира от фондация „Америка за България“ и е част от тригодишен проект. Целта на изданието е да предостави обективна информация и задълбочен анализ на развитието на областите в страната и да нарисова максимално пълна картина, обхващайки различните аспекти на икономическата дейност и живота в регионите.

## Регионални профили: показатели за развитие

- © Автори: г-р Десислава Николова, г-р Александър Цветков, Петър Ганев, Явор Алексиев, Николай Вълканов
- © Научна редакция: г-р Йордан Калчев
- © Стилистична редакция: Нега Арт ЕООД
- © Коректор: Нега Арт ЕООД
- © Институт за пазарна икономика, 2013 г.

ISBN 978-954-8624-35-0

# Съдържание

Благодарности _____	6		
Предговор _____	7		
Резюме _____	9		
Типове регионални профили 2013: клъстеризация според социално-икономическото състояние и развитие на областите _____	15		
Кои фактори правят едни области богати и развиващи се, а други - бедни и изоставащи? _____	23		
Пазарът на труда в годините на криза и стагнация _____	27		
Данъчна политика на местно ниво _____	35		
Благоевград _____	43	Плевен _____	127
Бургас _____	49	Пловдив _____	133
Варна _____	55	Разград _____	139
Велико Търново _____	61	Русе _____	145
Видин _____	67	Силистра _____	151
Враца _____	73	Сливен _____	157
Габрово _____	79	Смолян _____	163
Добрич _____	85	София (столица) _____	169
Кърджали _____	91	София _____	175
Кюстендил _____	97	Стара Загора _____	181
Ловеч _____	103	Търговище _____	187
Монтана _____	109	Хасково _____	193
Пазарджик _____	115	Шумен _____	199
Перник _____	121	Ямбол _____	205
Методология _____	211		
Приложение _____	222		





# AMERICA FOR BULGARIA FOUNDATION

## Фондация Америка за България

Фондация „Америка за България“ с гордост подкрепя публикуването на „Регионални профили: показатели за развитие“ сега във второто си издание. Положителният отзвук след първото изследване, представено през 2012 г., затвърди нашата увереност, че тази цялостна и съвременна картина на регионалното развитие в България ще пробуди широк интерес сред гражданите, бизнеса и медиите. Надяваме се то да бъде използвано и от правителствени структури в процеса на стратегическо планиране.

„Профилите“ очертават постиженията в икономиката и общественото развитие, както открояват и предизвикателствата за всяка от 28-те области на България. Ясно е показано и значителното въздействие на добрите или лошите политики за икономиката, бизнес средата, трудовия пазар и стандарта на живот.

Второто издание идва във важен период, когато българското правителство активно разработва документите, които ще очертаят рамката за усвояване на повече от 6 милиарда евро по Кохезионната политика на Европейския съюз в програмния период от 2014 до 2020 година. Вярваме, че изобилието от данни и анализи на областно ниво ще бъде отправна точка за разработване на бъдещи регионални политики за устойчиво икономическо развитие на България.

Фондация „Америка за България“ с удоволствие сътрудничи с Института за пазарна икономика в разработване на „Профилите“. Надяваме се, че този Годишен доклад ще продължи да допринася за по-силна и жизнена пазарна икономика в България, което е и в основата на мисиите на нашите две организации.

### **Патрик Бракън**

Президент на фондация „Америка за България“

# Благодарности

*Екипът на Института за пазарна икономика изказва своите най-искрени благодарности към фондация „Америка за България“, която подкрепи и финансира дългосрочното усилие на института в сферата на регионалното развитие. Екипът на фондацията не просто осигури финансово настоящото издание, но още от началото застана зад идеята за подобен тип изследване и участваше активно в процеса на работа. Без тяхната подкрепа това издание нямаше да се реализира.*

*Специални благодарности бихме искали да отправим към нашите партньори от „Региостат“, които бяха до нас през цялото време и имат съществен принос за настоящото издание. Работата по методологията, статистическата обработка и клъстеризацията на областите биха били трудно осъществими без тяхната помощ. Агенция „Прагматика“ свърши чудесна работа със социологическото проучване и навременно представяне на данните от него.*

*Признателни сме и на членовете на Консултативния съвет по проекта, чиито бележки и критики бяха от голяма полза и подобриха изданието: проф. д-р арх. Веселина Троева (Национален център за териториално развитие - ЕАД), д-р Дочо Михайлов (фондация „Агенция за социално-икономически анализи“), д-р Евгени Евгениев (Световна банка), Лъчезар Богданов („Индъстри Уоч Груп“ ООД), инж. Надежда Ярловска (Национален център за териториално развитие ЕАД), доц. д-р Нено Димов (Софийски университет „Свети Климент Охридски“), Олга Чугунска (Българска търговско-промишлена палата) и Цветан Симеонов (Българска търговско-промишлена палата), както и на Ленко Ленков (фондация „Америка за България“) и Мария Златарева (UNDP България), които участваха в работата на Консултативния съвет като наблюдатели. Благодарим и на екипа на фондация „Български институт за правни инициативи“ за съветите по всички индикатори и въпроси в сферата на правораздаването.*

*Задължени сме и на Българска търговско-промишлена палата (БТПП) за цялостната подкрепа по проекта. Регионални представители на БТПП се срещнаха с нашите екипи в повечето области на страната, като разговорите ни бяха много информативни и полезни. Благодарни сме и на всички други, с които се срещнахме по време на нашата обиколка из областите и които ни помогнаха да осмислим суровите данни за развитието на регионите.*

*Изключително сме благодарни и на доц. д-р Йордан Калчев за чудесната научна редакция на изданието. Въпреки кратките срокове доц. Калчев съумя да изчисти изданието от някои неточности, а в резултат на неговите коментари се получи един много по-добър текст. Всички евентуални неточности или грешки в настоящото издание са изцяло наши.*

*Събирането на нужната информация за изданието беше не само истинско приключение, но и изискваше огромен труд от страна на нашия екип. Благодарни сме на Националния статистически институт за съвместната работа, която въпреки някои трудности накрая даде резултат и получихме всичко необходимо. Признателни сме и на близо 230-те общини, които отговориха на анкетния лист за нивото на местните данъци и такси, степента на предоставяне на електронни услуги и работата на едно гише. Вярваме, че в следващите издания ще имаме възможността да благодарим и на останалите общини, които не бяха отзивчиви и на практика нарушиха Закона за достъп до обществена информация.*

*Накрая благодарим на всички, които работиха по книжното издание на регионалните профили, както и по специализирания сайт на проекта - партньорите ни от MTR Design свършиха отлична работа по сайта, а екипът на „Неда Арт“ отново изненада приятно с оригиналните си идеи за корицата и оформлението на печатното издание, както и с перфектното си изпълнение.*

*Институт за пазарна икономика*

# Предговор

Тазгодишното издание на „Регионални профили: индикатори за развитие“ цели да предостави обективна, навременна и обхватна информация за развитието на регионите в страната. Изданието се стреми да нарисова максимално пълна картина, обхващайки както икономическите, така и социалните аспекти на живота в регионите.

Миналогодишното издание предизвика голям интерес и много положителни оценки, които ни убедиха в нуждата от подобно изследване, фокусирано изцяло върху регионите. Получихме и много конструктивни критики, които допълнително мотивираха екипа и в голямата си част бяха отразени в настоящата публикация.

Погледът към регионите е на ниво области, като това деление е предопределено от наличните данни. Слизането на ниво общини и изготвянето на 264 профила би било не само трудоемко, но и напълно невъзможно, тъй като голяма част от данните или не са налични, или нямат особен смисъл на общинско ниво.

Профилите на 28-те области в страната обхващат осем категории, всяка от които има отношение към качеството на живот и развитието на регионите - това са икономика, данъци и администрация, инфраструктура, демография, образование, здравеопазване, околна среда и социална среда. Всичко за категориите, индикаторите и източниците на информация може да прочетете в методологията на изследването, а в края на книгата ще намерите и част от основните първични данни.

Вярваме, че настоящото издание ще допринесе за по-задълбочено разбиране на регионалното развитие и ще оправдае интереса към темата. Анализът на наличните статистически данни, резултатите от проведените полеви проучвания, както и срещите на екипа на Института за пазарна икономика (ИПИ) в областите разкриха една много пъстра картина на регионалното развитие, която сме се опитали да предадем максимално в профилите.

Основните акценти от изданието ще намерите в резюмето, където са представени и типовете регионални профили според тяхното социално-икономическо състояние и развитие. Изданието е придружено и от тематични анализи върху типовете регионални профили според тяхното социално-икономическо състояние и развитие, факторите за развитие на областно ниво, местните пазари на труда и местната данъчна политика.

Регионалните профили са предназначени за всеки, интересуващ се от регионално развитие, като надеждата ни е това издание отново да провокира дебати на местно ниво и да бъде основа за информирани политики, както и стимул за съревнование между местните власти. Конкурентната среда дава избор на хората и провокира развитие, като това се отнася в пълна степен и до развитието на регионите в страната.

Усилието на ИПИ е дългосрочно, така че през следващите години предстоят нови издания на регионалните профили.

Още по-пълна, актуална и интерактивна информация от печатното издание може да се намери на специализирания сайт на проекта:

[www.regionalprofiles.bg](http://www.regionalprofiles.bg).





Второто издание на „Регионални профили: показатели за развитие“ съдържа актуализирани социално-икономически профили на 28-те области в България и четири тематични анализа - типология на областите посредством невронни мрежи, панелен анализ на факторите за регионално развитие и икономически анализи върху местната данъчна политика и регионалните пазари на труда.

Актуализираните профили на областите почиват върху една подобрена система от социално-икономически показатели на областно ниво. При усъвършенстването на методиката не са правени съществени промени, т.е. осемте икономически и социални категории показатели, както и аналитичните подходи като цяло са запазени с цел гарантиране на сравнимост между изданията. Все пак, изхождайки от опита с първото издание на регионалните профили, от базата данни, която проектният екип анализира, бяха изключени няколко показателя, които или имат спорно качество на областно ниво, или носят ограничена информация за аналитичните цели на изследването. В същото време по препоръка на Консултативния съвет по проекта и на експерти по регионално развитие базата данни беше обогатена с няколко показателя в сферата на инфраструктурата, здравеопазването, околната среда, бизнес средата и социалната среда с цел постигането на по-голяма изчерпателност, прецизност и обективност на анализа. Така например по отношение на инфраструктурата е включен нов показател за качеството на пътната настилка, а по отношение на социалната среда - комплексен показател за културата на областно ниво.

Както и в предходното издание, социално-икономическите профили на областите са базирани на последните актуални данни към 30 юни 2013 година. Профилите на областите се стремят да открият както по-значимите промени през последния едногодишен период (тоест от предишното изследване до сега), така и да анализират дългосрочните процеси във всяка област по отделните категории.

От разработените профили на областите се установява, че възстановяването от икономическата криза (2009 г.) все още продължава с различни темпове в отделните области. Разходите за дълготрайни материални активи през 2011 г., макар и да се повишават в повечето области, почти без изключение не могат да достигнат размерите си отпреди кризата (2008 г.). Положението с преките чужди инвестиции е още по-сериозно, като в повечето области от кризата насам те или липсват напълно, или са незначителни. В някои области от началото на кризата насам дори се наблюдава нетен отлив на чужд капитал, т.е. изходящите от страната потоци са по-значителни от входящите.

Тези негативни процеси неизбежно рефлектират върху пазара на труда. Въпреки известното раздвижване през 2011 и 2012 г. областните трудови пазари все още не са преодолели удара от кризата. Заетостта през 2012 г. масово остава по-ниска от нивата си преди кризата, а безработицата продължава да расте, като трудовите пазари в Северна България се характеризират като цяло с по-мъчително възстановяване.

Въпреки трудното възстановяване от кризата по-голямата част от местните администрации и органи на управление не полагат нужните усилия за подобряване на бизнес средата. Такъв извод може да се направи от влошените оценки на бизнеса за тяхната работа и увеличените възприятия за корупция в анкетите от май 2013 г., както и от относително консервативния подход по отношение на местните данъци и такси. Степента на развитие на електронните услуги на местно ниво, както и тяхната използваемост също остават предизвикателство за местните власти. Само в областите Велико Търново, Враца, Ловеч и София (столица) използването на такива услуги достига или надхвърля 50% от анкетиранияте, а в някои области остава дори под 10%. В същото време средно за страната общините предоставят второ поколение (от четири) електронни услуги, което съответства на еднопосочно взаимодействие между бизнеса и гражданите, от една страна, и администрацията - от друга. Единици са общините, които декларират готовност за предоставяне на четвърто поколение електронни услуги, което позволява извършването и валидирането на трансакции между администрацията и нейните клиенти.

Все пак ускореното усвояване на европейски средства от общините по оперативните програми на Европейския съюз (ЕС) през 2012 г. успява да компенсира в известна степен намаления приток на чужди инвестиции и слабостите в работата на администрацията. По отношение на европейските фондове темповете на усвояване също се характеризират с огромна вариация между областите. Там, където общинската администрация е по-активна, там и показателите за пътната инфраструктура и ВиК инфраструктурата се подобряват чувствително. Така например напредъкът по проектите за строеж на пречиствателни станции, финансирани по оперативна програма „Околна среда“, се вижда ясно в показателя „Дял на населението с достъп до канализация, свързано с пречиствателни станции за отпадъчни води“, който е част от категорията „Околна среда“ в нашето изследване. По този показател областите Русе, Стара Загора, Търговище и Хасково бележат най-значително подобрене през 2012 г. с приключилия строеж на пречиствателни станции. По отношение на пътната инфраструктура последните данни за дължината на републиканската мрежа, включени в изследването, са към края на 2011 г. В тях ясно се вижда приключването на магистрала „Люлин“, която автоматично повишава гъстотата на пътната мрежа на област Перник. Предвид напредъка и приключването на автомагистрала „Тракия“ през периода 2012-2013 г. увеличената гъстота на пътната мрежа в областите, през които минават новопостроените отсечки от магистралата, ще се види в следващите издания на регионалните профили.

Негативните демографски тенденции, следствие от ниска раждаемост и отрицателен прираст на населението, се запазват и през последната година. От 2010 г. насам няма област с положителен естествен прираст, като в повечето области отрицателният прираст се влошава стабилно през периода 2010-2012 г. В същото време данните за вътрешната миграция показват, че повечето области остават нетни донори на работна сила, което, съчетано с устойчивия отрицателен естествен прираст на населението, води до бързо обезлюдяване и влошаване на възрастовата структура в повечето области в страната. Единствените области с положителен механичен прираст, т.е. такива, в които нетният приток на имигранти от други области превишава отлива през 2012 г., са София (столица), Пловдив, Стара Загора и Шумен.

Застаряването на населението и съществуващите стимули за източване на гържавната здравна система неизбежно се отразяват върху използваемостта на здравните грижи, която продължава да расте и през 2012 г., ако се съди по увеличаването на относителен брой на постъпилите болни в многопрофилните болници. Въпреки това над 1/5 от анкетиранияте граждани споделят, че им се е налагало да правят нерегламентирани плащания за здравни грижи, а близо 1/4 са пътували извън областта, за да получат нужното им лечение. Най-често цитираната причина за такива пътувания е липсата на специалисти в областта. Единствено гражданите на областите София (столица), Пловдив и Плевен са пътували значително по-малко за здравни грижи.

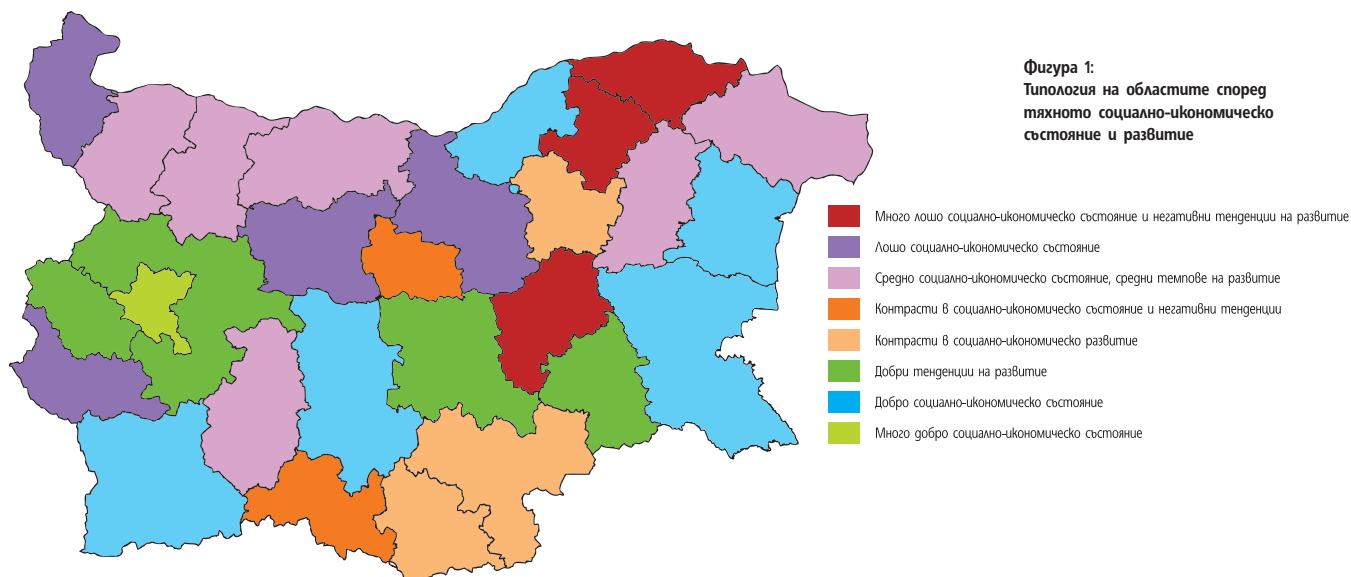
В сферата на образованието не се наблюдават сериозни промени в изследваните индикатори през последната година. Все пак трябва да се отбележат подобренията резултати от задължителните матури в повечето области в края на учебната 2012/2013 година. Наблюдават се както намаление на дела на неузържалите изпита, така и леко повишение на средните оценки в по-голямата част от областите.

По отношение на социалната среда се установява, че в повечето области се наблюдава влошаване на два от трите наблюдавани показателя за бедност и социално включване. Делът на бедните под областната линия на бедност расте в 18 от 28-те области в последното изследване на НСИ от 2011 г. (данните в него се отнасят за 2010 г.). Делът на лицата, живеещи в домакинства с нисък интензитет на икономическа активност, тоест, в които преобладават неработещите и тези, които работят на непълнен работен ден, нараства в 22 от областите през 2010 година. Тези данни не са изненадващи и могат да се обяснят с рязкото влошаване на пазара на труда през 2010 година.

До голяма степен са очаквани и резултатите за удовлетвореност от различни аспекти на живота в областите. Така например гражданите повсеместно декларират най-ниско удовлетворение от стандарта си на живот и доходите, което не е изненада, предвид ефектите от кризата върху доходите и факта, че България остава най-бедната страна в ЕС. Инфраструктурата и сигурността също получават относително ниски оценки. Въпреки повсеместните слабости в системите на образование и здравеопазване гражданите като цяло споделят по-скоро удовлетвореност от образованието и здравето си. Жилищните условия и социалният живот също получават относително добри оценки от гражданите.

Освен детайлните социално-икономически профили на всяка от 28-те области в България тазгодишното изследване съдържа и четири тематични анализа. Първият анализ прави актуална клъстеризация на областите според тяхното социално-икономическо състояние и развитие. Въпреки че резултатите за 2013 г. методологически не са директно сравними с тези от 2012 г., отново се установява, че област София (столица) отново се отличава значително от всички останали области в страната, което предопределя нейното отделяне в самостоятелен клъстер и тази година. В същото време областите Разград и Силистра потвърждават най-лошото си социално-икономическо състояние, като през 2013 г. към тях се присъединява и област Сливен, която през 2012 г. беше в клъстер „лошо социално-икономическо състояние“. Най-добре развитите области след София (столица) продължават да бъдат Варна, Бургас, Пловдив и Благоевград, като през 2013 г. към тях се причислява и област Русе. Последната през 2012 г. се намираше в клъстер с обещаващи тенденции на развитие, които очевидно са дали резултат. Област Габрово продължава да регистрира негативни тенденции на развитие, като през 2013 г. същото се отнася и до област Смолян.

Като цяло обхватът на профилите, характеризиращи се с лошо социално-икономическо състояние или негативни тенденции на развитие, остава много по-широк, отколкото на тези с добри такива. На практика за не повече от три-четири области в България може да се заключи, че са в относително добро състояние и с не така ясно изразени негативни тенденции на развитие.



Вторият анализ в тазгодишното издание търси отговор на въпроса какво прави едни области по-богати и проспериращи, а други - по-бедни и изоставащи. За целта беше построен иконометричен модел, изхождащ от стандартната линейна производствена функция. Като съвкупен показател за степента на развитие и благосъстоянието на областите в България бе избран брутният вътрешен продукт на глава от населението, а от страна на независимите променливи бяха проверени за статистическа значимост няколко показателя, които могат да се използват за приближение на основните групи фактори за производство.

Като цяло резултатите от иконометричния модел потвърждават важноста на човешкия, физическия и предприемаческия капитал за икономическото развитие на една територия. Делът на високообразованото население, инвестициите, предприемаческият дух и инфраструктурната свързаност на територията се открояват като важни предпоставки за просперитет - тяхната вариация обяснява близо три четвърти от вариациите в благосъстоянието, измерено чрез БВП на глава от населението.

Предвид важноста на заетостта за социалния статус и стандарта на живот изданието съдържа и детайлен икономически анализ на тенденциите в местните пазари на труда. Анализът на областните данни показва, че икономическата криза оказва много по-силен негативен ефект върху пазара на труда в северната част на страната. В края на 2012 г. в Северна България се намират петте области в страната, в които заетостта е под 40% - Видин, Враца, Ловеч, Монтана и Силистра. Тук са и някои от най-бедните области: Търговище, Ловеч и Монтана са единствените три области със среден доход на член от домакинството под три хиляди лева годишно. Сред основните причини за по-големия негативен шок от кризата могат да бъдат посочени неблагоприятната демографска картина, ниската степен на урбанизация в много от областите, относително слабият приток на чуждестранни инвестиции и недостатъчното развитие на икономиката и инфраструктурата, което пък влияе отрицателно на мобилността на работната сила. Предвид традиционно ниското ниво на трудовете възнаграждения в много от областите в северната част на страната негативен ефект върху заетостта в много области изиграва и административно наложеното увеличаване на минималните осигурителни прагове по отделните икономически дейности в годините на криза на пазара на труда.

От анализа също така се вижда, че пазарът на труда в Южна България е по-устойчив и по-добре балансиран. Това се дължи на редица фактори, между които по-високата мобилност на трудовата ръка, по-добрата възрастова структура на населението и принадлежността към него на четири от водещите в икономически план области на страната - София (столица), Пловдив, Стара Загора и Бургас. Очакванията на бизнеса също са за по-бързо възстановяване на заетостта в южната част на страната.

В тазгодишното издание е включен и анализ на местните бюджети и данъчната политика на местно ниво, базиран на най-актуалните данни към средата на 2013 година. Анализът показва, че общинските бюджети успяват да преодолееят удара на кризата и да се консолидират относително по-бързо от централната власт, което може да се обясни както с липсата на буфери (т.е. резерви), до които общините биха могли да прибегват в нужда, така и с ограничените собствени приходи на общините. Липсата на буфери и ограничените възможности да се финансират отворили се дупки в общинските бюджети водят до разходна политика, която своевременно отчита проблемите в приходната част. През 2012 г. общините дори излизат на малък излишък, макар собствените приходи да продължават да са на нива под тези от 2008 година.

Анализът на динамиката на местните данъци в същото време разкрива, че общините провеждат все по-активна данъчна политика, но това не води до промяна в структурата на приходите и по-голяма самостоятелност. Собствените приходи на общините нямат много допирни точки с икономическите процеси в съответното населено място - облага се имуществото, докато печалбите и доходите почти не влияят на местните бюджети. На практика идването на голям инвеститор не генерира автоматично ползи за местните бюджети, което отнема и от стимулите на местните власти да работят за по-добра бизнес среда. Именно липсата на стимули за развитие е водещият аргумент за повече правомощия и отговорности на местно ниво.

Като цяло тазгодишното издание на „Регионални профили: показатели за развитие“ стъпва на серия от дискусии с експерти по регионално развитие и натрупания опит по изданието за 2012 г., което ни дава увереност, че полученият резултат е един още по-задълбочен и по-аргументиран анализ на регионалното развитие. Това издание също така за първи път се опитва да допълни дескриптивния анализ с анализ на потенциалните връзки между отделните показатели, тоест да търси обяснение на наблюдаваните явления и тенденции. Надаваме се, че отново ще бъдем от интерес и полза както за централните и местните власти, така и за професионалистите по регионално развитие, за бизнеса, за медиите и за гражданското общество.



# Типове регионални профили 2013: клъстеризация според социално- икономическото състояние и развитие на областите

*д-р Александър Цветков, „Региостат“*

## Въведение

Целта на образуването на клъстери от области е да се идентифицират и анализират специфични групи области, чиито регионални профили са подобни.

Този процес се извършва едновременно по всички показатели, характеризиращи социално-икономическото състояние и развитие на областите чрез използване на невронни мрежи.

Идентифицираните типове регионални профили е възможно да бъдат използвани за различни цели: идентифициране на комплексни положителни или отрицателни явления, разкриване и анализ на причините, поради които са се формирали едни или други типове регионални профили, формулиране на общи или секторни политики за даден тип регионален профил, идентични за всички области в клъстера, и други.

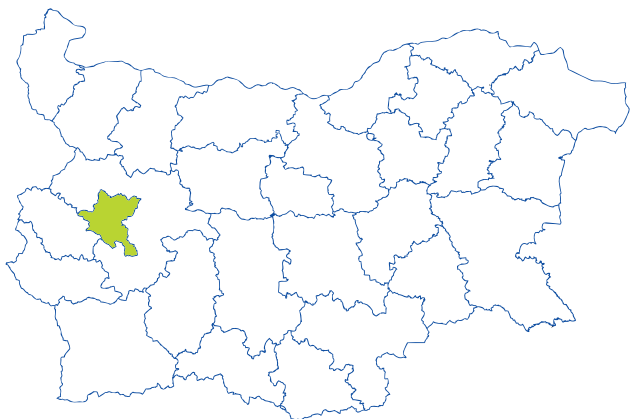
## Резултати

Идентифицирани са осем типа регионални профили. При част от тях характеристиките на съставлящите ги области са в голяма степен близки. В друго такова подобие не е ясно изразено и в този смисъл те не представляват естествени клъстери, но са охарактеризирани в анализа с цел пълнота.



## Много добро социално-икономическо състояние: София (столица)

Областта, в състава на която влиза столичният град и прилежащите му населени места, е изолирана самостоятелно в кълстер и очаквано е водеща в социално-икономическо отношение. София (столица) отстъпва първенството единствено в някои социални сфери, например в здравеопазването.



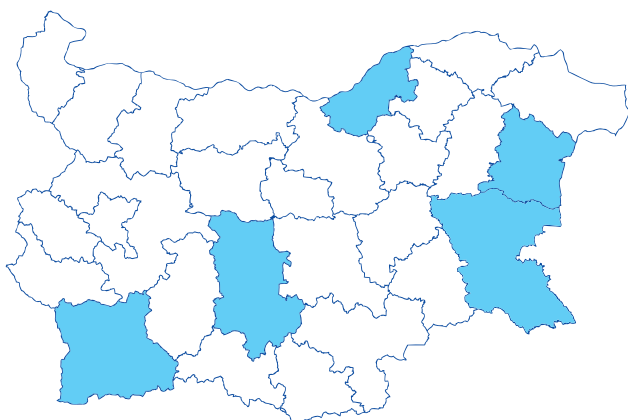
Област София (столица) е с най-голям БВП на човек от населението през 2010 година. По този показател втората след нея (област Стара Загора) е с 2,3 пъти по-ниска стойност. Областта е с най-висока заетост и най-високи доходи на лице от домакинство. При тези много добри икономически характеристики силно контрастираща е оценката, че София (столица) е една от двете области с най-лоша среда за развитие на бизнес, което са дължи основно на високите местни данъци и такси. Размерът на данъчната ставка за годишния патентен данък за търговия на гробно до 100 кв. м нетна търговска площ, който е най-висок за София (столица) - 20 лв. за 2013 г., е два пъти по-висок от средния данък за страната. Таксата за битови отпадъци също е една от най-високите в страната. Областта е и с една от най-лошите оценки за ниво на нерегламентираните плащания според представителите на бизнеса.

Столицата не прави изключение от негативните тенденции на развитие за цялата страна в демографската и икономическата сфера, но тук те са относително по-слабо изразени, отколкото в останалите области. София (столица) е най-привлекателна за мигрантите, като отбелязва най-висок положителен механичен прираст от 5,4%. Областта е единствената с положителен прираст на гъстотата на населението измежду всички области в страната.

Развитието в сферата на здравеопазването на областта е най-негативно спрямо останалите области. София (столица) е с най-сериозен спад на здравноосигурените лица на 100 души от населението и на второ място по увеличение на постъпилите болни за лечение в многопрофилна болница за активно лечение на 1000 души от населението.

## Добро социално-икономическо състояние: Благоевград, Бургас, Варна, Пловдив и Русе

Петте области в кълстера се характеризират с добро демографско състояние в сравнение с останалите области в страната. Относително предимство пред тях има само София (столица). В две от областите в кълстера (Варна и Бургас) общите негативни тенденции на демографско развитие, валидни за цялата страна, са най-слабо изразени. София (столица), Благоевград, Варна и Бургас са с най-добрата възрастова структура на населението, измерена чрез коефициента на възрастова зависимост 65+ към 15-64 години, съответно 22,7%, 24,0%, 24,4% и 24,5% при средно за страната 28,5%.



Икономическото състояние на кълстера го нарежда сред водещите. Може да се каже, че е на второ място след кълстера, формиран от София (столица). От областите в кълстера Бургас е непосредствено след София (столица). Областите Благоевград, Пловдив и Бургас са с по-добро равнище на заетостта от това за страната, като коефициентът на заетост в област Благоевград е с 6,5 процентни пункта повече от средния за страната - 46,6%.

Динамиката на икономическото развитие на кълстера обаче не е така силно изразена. Във всичките пет области тенденциите в развитието са негативни,

като област Варна е с най-негативно развитие на икономиката за периода в сравнение с всички останали области в страната.

Всички области от клъстера с изключение на Бургас са с по-добро състояние на инфраструктурата спрямо средното за страната.

### Добри тенденции на развитие: София, Перник, Стара Загора и Ямбол

Областите от клъстера се характеризират с контрасти в социално-икономическото си състояние.

И четирите области са със състояние на инфраструктурата, по-добро от средното за страната. Гъстотата на пътната мрежа в Перник и София е съответно 23,7 и 21,2 км/кв. км при средно равнище за страната от 17,6 км/кв. км

Степента на развитие на икономиката и образователната среда на област София е по-добра от средната за страната. Коефициентът на безработица в областта е 6,4% (най-нисък за всички области) при среден за страната 12,3%. Относителният дял на оценките под 3 на матурата по български език и литература за областта е 2,20%, като само София (столица) е с незначително по-нисък дял - 2,19%.

Област Ямбол е с най-добра динамика на икономиката спрямо всички области в страната, а област София - с най-добре развиваща се бизнес среда. Ямбол е на второ място по увеличение на заетостта и с най-интензивно увеличение на броя предприятия на 1000 души от населението - 2,1% при намаление за страната от минус 1,1%.

Тенденциите в здравеопазването са положителни. Равнището на детската смъртност в областите Стара Загора, София и Ямбол намалява с два-три пъти по-голям темп, отколкото е това намаление за страната за периода.

Въпреки добрите тенденции на развитие състоянието на някои от компонентите на околната среда в някои от областите в клъстера не е добро. Областите Стара Загора и Перник са двете с най-влошена околна среда в страната. Емисиите на въглероден диоксид в атмосферата в област Стара Загора са 2,8 пъти повече от втората област по този показател (Варна) и 12 пъти повече от средните в страната.

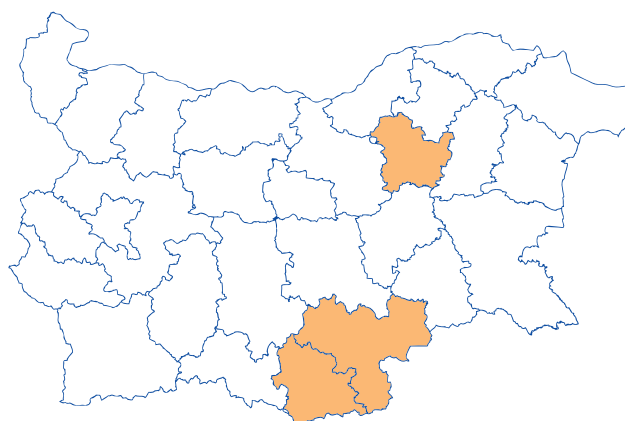
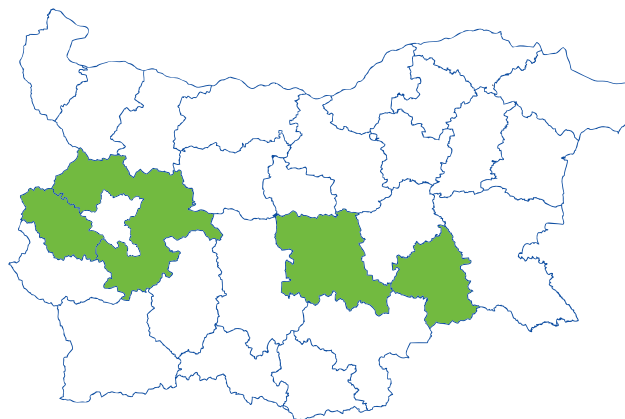
### Контрасти в социално-икономическото развитие: Търговище, Кърджали и Хасково

Характерни за този клъстер са контрастите в развитието. За дадени аспекти на социално-икономическото развитие клъстерът е сред водещите в страната, а за други - на едно от последните места.

Клъстерът е с най-добро развитие на образователната среда (област Кърджали е на първо място в страната, а останалите две области - веднага след нея). Средните оценки на матурата по български език и литература в областта са най-високи (4,60) при средни за страната 4,26.

Област Кърджали е водеща в развитието на инфраструктурата в страната. Относителният дял на домакинствата с достъп до интернет в областта се е увеличил с 24 процентни пункта от 29,7 на 54%.

От друга страна, тенденциите в здравеопазването са негативни. Броят на населението на един кардиолог в областите Кърджали и Търговище се увеличава съответно с 19,4 и 15,6% при средно намаление за страната от 3,3%. Населението на един лекар „Вътрешни болести“ в Търговище се увеличава с 22,4% при намаление за страната от 1%.

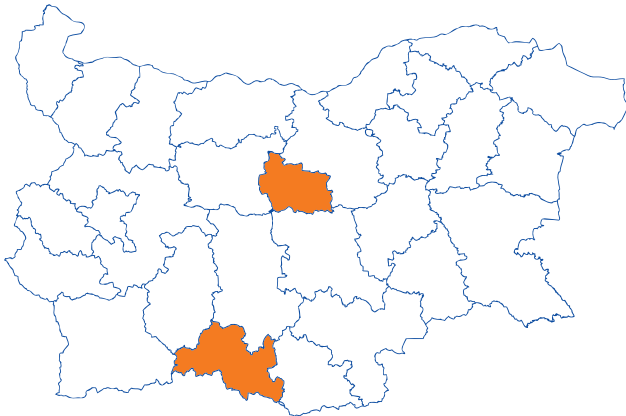


Област Търговище е и с най-лошо състояние на здравеопазването - в областта един общопрактикуващ лекар обслужва средно 2057 души от населението при средно за страната 1491 души.

Развитието на бизнес средата също е в негативна посока. Област Хасково е със силно влошена бизнес среда, включително и с една от най-негативните тенденции във възприетията за корупция според бизнеса в областта - влошаване в оценката от 18%.

### Контрасти в социално-икономическо състояние, негативни тенденции: Габрово и Смолян

Социално-икономическото развитие на кълстера е негативно. Изключение прави развитието на здравеопазването. Броят на населението, обслужвано от един общопрактикуващ лекар в област Габрово, е намалял над три пъти от средния за страната - съответно с 13,3% спрямо 4,7%. Коефициентът на детска смъртност в област Смолян е намалял наполовина. За сравнение средно за страната това намаляние е 9,1%.



В останалите сфери областите в кълстера регистрират негативни тенденции на развитие.

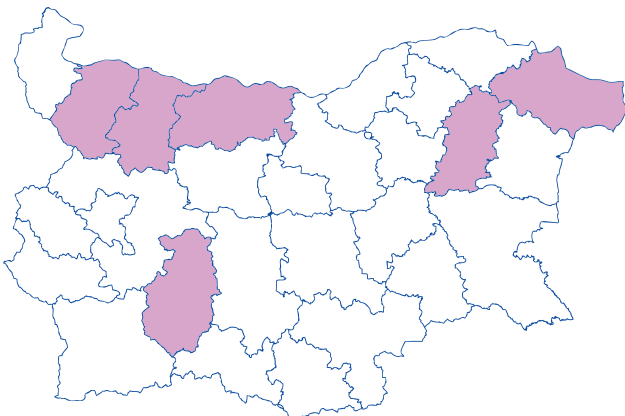
Област Смолян е с най-лоши тенденции в развитието на бизнес средата и със силно влошено икономическо и демографско развитие. Оценката за качеството на предоставяните електронни услуги от областната/общинската администрация в областта е намаляла наполовина - от 4,8 до 2,5 по скалата от 1 до 5.

Влошаването на възрастовата структура на населението в двете области е най-силно изразено в сравнение с останалите области в страната. То се изразява в нарастване на коефициента на възрастова зависимост 65+ към 0-14 съответно с три и два процентни пункта при запазване на равнището за страната.

Област Габрово е със силно влошена демографска ситуация и развитие. В областта също така се проявяват негативни тенденции в околната, социалната и бизнес средата.

Социално-икономическото състояние на кълстера се характеризира с контрасти. От една страна, областите в него са с добро състояние на образованието (Смолян е на първо място в страната), околната среда и здравеопазването (Габрово е на първо място в страната). От друга страна, демографското им състояние е по-лошо от средното за страната (особено в област Габрово) - коефициентът на възрастова зависимост 65+ към 0-14 за областта е 1,6 пъти по-голям от този за страната.

### Средно социално-икономическо състояние, средни темпове на развитие: Монтана, Враца, Плевен, Пазарджик, Шумен и Добрич



Социално-икономическото състояние на областите в кълстера им отрежда позиция близка, но под средната за страната.

Икономическото състояние на кълстера е под това на страната, като при област Монтана равнището на БВП на човек от населението е едва половината от това за страната.

Същото се отнася и до образованието, околната среда, инфраструктурата и здравеопазването - областите в кълстера са близко до, но под средното ниво за страната. Относителният дял на населението на възраст 25-64 години с висше образование в областите на кълстера е между 16,8 и 21,7%, докато този показател за страната е 24%. Най-високият дял на населението в селища с обществена канализация (70,5%) от областите

в кълстера е в област Пазарджик, като неговата стойност е по-ниска от тази за страната - 74%. Относителният дял на домакинствата с достъп до интернет и в шестте области (от 37,3 до 49,7%) в кълстера е под средния за страната - 50,9%.

Динамиката на социално-икономическите процеси в кълстера също е на средно ниво. Делът от населението, живеещо с материални лишения, в три от областите нараства минимално с между 0,3 до 2 процентни пункта, а в останалите три намалява с от 0,8 до 7,7 процентни пункта.

### Лошо социално-икономическо състояние: Видин, Ловеч, Велико Търново и Кюстендил

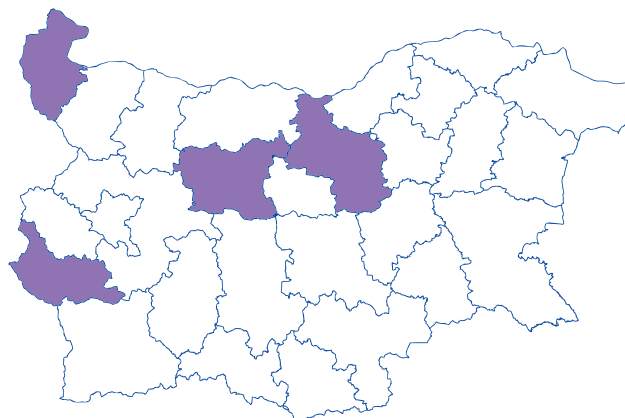
Характерно за този кълстер е влошеното социално-икономическо състояние на съставлящите го области.

На практика всички области в кълстера са икономически и демографски в по-лошо състояние от средното за страната, като област Видин е с най-лошо икономическо и демографско състояние сред всички области в страната. Областта е с третия най-малък БВП на човек от населението, равняващ се на половината от този на страната, и на едва 20% от този на водещата област - София (столица). Областта е и с най-ниска заетост сред всички останали области в страната с коефициент на заетост 37%. Възрастовата структура на населението в областта също е една от най-влошените - само област Габрово има по-лоша такава.

Средните доходи на лице от домакинство в област Ловеч са с 30% по-ниски от тези за страната.

Състоянието на инфраструктурата в кълстера е в лошо състояние. Кюстендил, Ловеч и Видин са трите области в страната с най-малък относителен дял на домакинствата с достъп до интернет - около една трета от домакинствата при 50,9% средна стойност за страната.

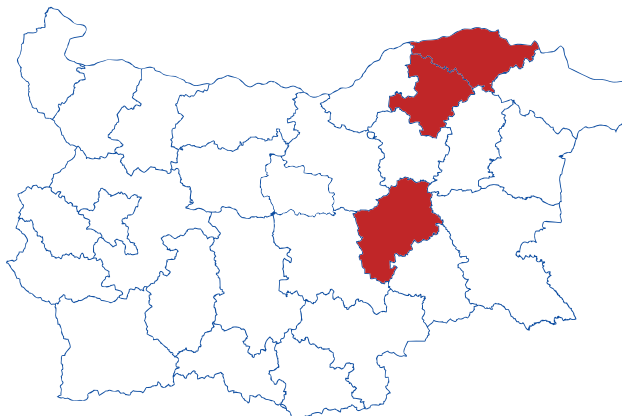
Всички области в кълстера са с по-лоши от тези на страната тенденции в развитието на образованието и населението. Ловеч, Видин и Кюстендил са с най-голямото намаление на дела на населението с висше образование на възраст от 25 до 64 години спрямо тази тенденция в страната. В област Ловеч се регистрира най-голямото намаление по този показател спрямо всички останали области - с 5,2 процентни пункта.



### Много лошо социално-икономическо състояние и негативни тенденции на развитие: Разград, Силистра и Сливен

Кълстерът е съставен от областите Разград, Силистра и Сливен. Област Разград е със силно изразени негативни демографски тенденции в страната. По-лошо демографско развитие от област Силистра имат само областите Смолян и Габрово. Област Разград е на предпоследно място по естествен прираст и сред областите с най-бързо влошаваща се възрастова структура на населението. Област Силистра е сред четирите най-бързо обезлюдяващи области.

Състоянието на икономиката на тези три области също се характеризира с едни от най-влошените показатели - само две други области имат по-слаборазвити икономики. Областите Сливен и Силистра са с най-нисък БВП на човек от населението - два пъти по-нисък от този на страната.



Идентично е състоянието на образователната среда. Област Сливен е не само с най-лоша образователна среда, но и с най-негативни тенденции. Почти по всички показатели област Сливен е на последно или близо до последните места. Груповият нетен коефициент на записване на населението в V-VIII клас в областта е най-нисък в страната. Същото се отнася и за броя на преподавателите на 1000 ученици в основно и средно образование. В областите Разград, Силистра и Сливен на 1000 души от населението се падат съответно двама, трима и четирима студенти, а за страната те са 38.

## Обобщение

Може да се обобщава, че в резултат от процеса на формиране на кълстери чрез невронни мрежи (карти на Кохонен) са идентифицирани някои характерни типове регионални профили. Най-съществените от тях са следните:

- Профил „много добро социално-икономическо състояние“, какъвто притежава единствено област София (столица);
- Профил „добро социално-икономическо състояние“ - областите Благоевград, Бургас, Варна, Пловдив и Русе;
- Профил „добри тенденции на развитие“ - характеристики на областите София, Перник, Стара Загора и Ямбол;
- Профил „лошо социално-икономическо състояние“, обхващащ областите Видин, Ловеч, Велико Търново и Кюстендил;
- Профил „много лошо социално-икономическо състояние и негативни тенденции на развитие“ - областите Разград, Силистра и Сливен.

Както и през 2012 г. са валидни следните изводи:

1. Анализът на типовете регионални профили, и по-специално разположението им по територията на страната показва, че по принцип те не са териториално компактни (с някои изключения). Областите Разград и Силистра са съседни и периферни за територията на страната.
2. Обхватът на профилите, характеризиращи се с лошо социално-икономическо състояние или негативни тенденции на развитие, е много по-широк, отколкото на тези с добри такива. На практика за не повече от 3-4 области в България може да се заключи, че са в относително добро състояние и с не така ясно изразени негативни тенденции на развитие.

Въпреки че резултатите от кълстеризацията на областите за 2013 г. методологически не са директно сравними с тези от 2012 г., могат да бъдат коментирани някои установени тенденции при формирането на типовете регионални профили:

1. Област София (столица) значително се отличава от всички останали области в страната. И тази година тя е отделена самостоятелно в отделен кълстер.
2. Областите Разград и Силистра потвърждават най-лошото си социално-икономическо състояние, като през 2013 г. към тях се присъединява област Сливен, която през 2012 г. е била в кълстер „лошо социално-икономическо състояние“.
3. Най-добре развитите области след София (столица) продължават да бъдат Варна, Бургас, Пловдив и Благоевград. През 2013 г. към тях се присъединява област Русе. Последната през 2012 г. се намираше в кълстер с обещаващи тенденции на развитие, които очевидно са дали резултат.
4. Област Габрово продължава да регистрира негативни тенденции на развитие. През 2013 г. същото се отнася и до област Смолян.



# Кои фактори правят едни области богати и развиващи се, а други - бедни и изоставащи?

## 1. Въведение

Една от целите, които си поставихме с изследването на социално-икономическото състояние и развитие на областите в България, бе да потърсим обяснение какво прави едни области по-богати и проспериращи, а други - по-бедни и изоставащи. След като събрахме огромна по обем статистическа база данни на областно ниво, обхващаща периода от 2000 г. до 2012 г., сметохме, че във второто издание на „Регионални профили: показатели за развитие“ вече можем да направим опит за допълване на дескриптивния анализ с анализ на корелационните връзки между показателите.

За целта построихме иконометричен модел, базиран върху традиционна линейна производствена функция:  $Q = aX_1 + bX_2 + cX_3 + dX_4 + \dots + zX_n$ , където  $a, b, c, d$  и  $z$  са коефициенти, които се определят емпирично от конкретния модел,  $Q$  е съвкупното производство, а  $X_1, X_2, X_3, X_4$  и  $X_n$  са производствени фактори. Обикновено като фактори на производството присъстват задължително показатели за труда (човешкият капитал) и физическият капитал, които могат да бъдат допълнени от опционни фактори като предприемачество, земя, природни ресурси, технологии.

Изборът на конкретни показатели, които да представляват статистически качествени приближения за входящите в производството фактори (труд, капитал, земя, ресурси и т.н.), се прави индивидуално от всеки изследовател в зависимост от наличните данни, тяхното качество и теоретични съображения за важноста на един или друг фактор. Така например при анализа на бедна откъм определени природни ресурси територия този фактор би могъл да бъде изключен. Напротив, ако се изследва територия, част или цялата от която е богата на конкретни природни ресурси (примерно минерални горива), то този фактор е препоръчително да бъде включен в модела.

## 2. Панелен модел за социално-икономическото развитие на областите в България

### 2.1 Модел

Предвид наличните данни, териториалния и времеви обхват на изследването избраната техника е панелен анализ с оценка на случайните ефекти. Периодът, който обхваща моделът, е 2004-2010 г., тъй като за него разполагаме с пълни времеви редове както от страна на зависимата променлива, така и от страна на независимите. Всички включени данни са годишни.

### 2.2 Зависима променлива и времеви период

Като съвкупен показател за степента на развитие и благосъстоянието на областите в България е избран брутният вътрешен продукт на глава от населението. Той е и най-подходящият измерител на съвкупно производство, данни за който могат да се намерят на областно ниво. Трябва да се има предвид, че показателят страда от някои недостатъци, които влияят върху възможностите за използването му и последващия анализ. На първо място, това е относително големият лаг, с който се публикуват данните за БВП на областно ниво. Към момента на изготвяне на модела (август 2013 г.) последните актуални данни за БВП на национално ниво се отнасят за 2012 г. (макар и предварителни), а на областно ниво такива са налични за 2010 година.

Този сгезодишен лаг при публикуването на областните данни предопределя и времевия период, за който е конструиран моделът, а именно до 2010 година. Предвид това при интерпретирането на резултатите от модела трябва да се отчита, че всички изводи се отнасят само и единствено за този период от време и не обхващат последните две години.

Другият сериозен недостатък на областните данни за БВП е, че за разлика от статистиката за БВП на национално ниво областните серии се изчисляват и оповестяват само и единствено в текущи цени. Тази им особеност е продукувана от липсата на областни ценови индекси/дефлатори, с които текущите данни биха могли да се преизчислят в постоянни цени към избран базов период. Споменатият недостатък не позволява изчисляването на реален темп на икономически растеж за отделните области.



## 2.3 Независими променливи

От страна на независимите променливи бяха проверени за статистическа значимост няколко показателя, които могат да се използват за приближение на основните групи фактори за производство:

### 2.3.1 Човешки капитал

а) **образование** - презумпцията тук е, че по-високообразованата работна сила е и по-производителна (при равни други условия).

Проверените за статистическа значимост променливи са следните: дял на населението с висше образование; гъстота на населението; дял на отпадналите от основно и средно образование; брой на преподавателите в основно и средно образование на 1000 ученици.

б) **здравеопазване** - предполага се, че по-добрите здравни грижи и осигуреността със здравни специалисти и лечебни заведения влияят положително върху трудоспособността на населението.

В тази категория са проверени следните променливи за потенциална обяснителна сила: брой от населението на един общопрактикуващ лекар; процент на здравноосигурените лица; коефициент на детска смъртност.

в) **демография** - по отношение на демографските променливи се изхожда от презумпцията, че по-големият брой на населението, и по-специално на това в трудоспособна възраст, е фактор за привличането на инвестиции и за развитието на местната икономика.

Тестваните демографски променливи са следните: коефициент на естествен прираст; коефициент на механичен прираст; коефициент на възрастова зависимост (65+ към 15-64 години).

### 2.3.2 Физически капитал

Физическият капитал обикновено се разглежда в две направления. От една страна, в един по-тесен смисъл на понятието физическият капитал представлява инвестициите за покупка на земя, сгради, машини, технологии и т.н. В по-широк смисъл физическият капитал обхваща и външни за конкретната икономическа единица фактори като различни инфраструктурни обекти и мрежи - пътища, летища, пристанища, енергийни и ВиК мрежи, интернет и други. Логично е да се очаква, че инвеститорите ще предпочетат да инвестират в територии, които се характеризират с по-добра инфраструктурна обезпеченост (при равни други условия). Изхождайки от тези два аспекта на физическия капитал, в модела са проверени две групи променливи, описващи състоянието на физическия капитал - такива, свързани с инвестициите, и такива, свързани с инфраструктурата.

а) инвестиции: разходи за придобиване на дълготрайни материални активи (ДМА) на 1000 души от населението; чуждестранни преки инвестиции в предприятията от нефинансовия сектор (на 1000 души от населението).

б) инфраструктура: гъстота на пътната мрежа (в км на кв. км); гъстота на железопътната мрежа.

### 2.3.3 Предприемачество

Наличието на предприемаческа инициатива безспорно способства за инвестициите и развитието на териториите. Ако погледнем на предприемача като на откривател или въобще на предприемачеството като на бдителност за печеливши възможности, то неизбежно се превръща във фундаментален фактор за растежа, предхождащ труда и капитала.<sup>1</sup>

Като количествен показател, приближаващ се до концепцията за предприемачеството, е използван броят на нефинансовите предприятия на 1000 души от населението.

Тук е важно да се отбележи, че всички изброени показатели, тествани като възможни обяснителни променливи в по-горе описания модел на производството, са част от базата данни с индикатори за социално-икономическото развитие на областите, събрани за целите на цялостното изследване „Регионални профили: показатели за развитие“. Смятаме, че базата данни от 58 различни показателя в осем категории, събрани за целите на изследването, е достатъчно обхватна и реално включва повечето от значимите данни за социално-икономическото развитие на областите в страната. Всеки от включените в изследването показатели е избран след внимателен преглед на наличните статистически данни на областно ниво и серия от консултации с професионалисти по регионално развитие в рамките на Консултативния съвет по проекта и експертната Кръгла маса.

Все пак няколко показателя, събрани за нуждите на изследването, които априори биха могли да бъдат включени в модела като потенциални независими променливи, в крайна сметка бяха изключени поради кратки статистически редове или съмнения за качеството на статистическата информация на областно ниво. Така например данни за усвоените европейски средства от общините по оперативни програми се публикуват от 2011 г. насам, което макар и тези средства да са изключително важни за развитието на инфраструктурата в областите, краткият времеви ред не позволява тяхното използване като обяснителни променливи.

<sup>1</sup> Виден изследовател на предприемачеството и неговата роля за икономическа растеж е американският икономист и преподавател в Нюйоркския университет Израел Кирциер. За своя принос за развитието на икономическата теория през 2006 г. Израел Кирциер получава Глобалната награда за изследвания върху предприемачеството (Global Award for Entrepreneurship Research).

### 3. Резултати

Моделът показва няколко важни и статистически устойчиви резултата, които са в унисон с международни изследвания за ключовите фактори, влияещи върху икономическото развитие. На базата на изследваните показатели за областите в България статистически значими променливи при ниво на значимост от 5% са показатели за човешки капитал (труда), физически капитал (инвестиции и инфраструктура) и предприемачество. Тоест моделът потвърждава валидността на използваната производствена функция, а именно, че за развитието на една територия са важни както качеството на човешкия капитал, така и наличният физически капитал и дейността на предприемачите като водещи фигури и двигатели на прогреса.

В конструирания модел за развитието на областите зависимата променлива е брутният вътрешен продукт на глава от населението (в текущи цени). Тук е важно да се спомене, че като зависима променлива - показател за благосъстояние, беше местван и доходът на лице от домакинството, но получените резултати не бяха статистически значими и устойчиви. Възможно обяснение би могло да бъде фактът, че в общия доход на домакинствата влизат и доходи от пенсии и социални помощи, тоест трансфери от държавата, които не зависят от работата на местната икономика, а само и единствено от политическите решения на управляващите.

В крайна сметка зависимите променливи, за които бе доказана статистическа значимост при ниво на значимост от 5%, са:

1. Относителен дял на населението на възраст от 25 до 64 години с висше образование (в проценти).
2. Разходи за придобиване на дълготрайни материални активи (ДМА) на 1000 души от населението (в левове).
3. Гъстота на железопътната мрежа (км на кв. км от територията).
4. Брой на нефинансовите предприятия на 1000 души от населението.

Първият показател, относителен дял на висшистите сред населението на възраст 25-64 години, безспорно е измерител за качеството на човешкия капитал. Очакванията са, че по-висок дял на хората с висше образование ще е в правопрпорционална връзка с развитието на областите. Основният аргумент, който подкрепя тази връзка, е, че високообразованата работна сила като цяло се характеризира и с относително по-висока производителност. Резултатите от модела за областите в България потвърждават тези очаквания. От приложената таблица се вижда, че при нарастване на дела на висшистите с един процентен пункт брутният вътрешен продукт на глава от населението се увеличава с близо 21 лева.

Тук е важно да се спомене, че положителната връзка между дела на висшистите и благосъстоянието не означава непременно, че областите имат нужда от колкото е възможно повече висшисти, за да се развият. Напротив, в редица области (особено такива, в които индустрията има по-голямо значение за местната икономика) представителите на бизнеса се оплакват от недостиг на добре подготвени професионалисти със средно специално образование. Резултатът от модела по-скоро показва, че при равни други условия по-големият дял висшисти предполага по-добро качество и съответно по-висока производителност на човешкия капитал. Друг е въпросът, че макар и сред висшистите безработните традиционно да са най-малък дял<sup>2</sup>, част от заетите не работят по специалността си и/или заемат длъжности, за които е достатъчна и по-ниска степен на образование.

Разходите за придобиване на дълготрайни материални активи на 1000 души от населението представлява измерител за интензивността на инвестициите в областите, тоест за физическия капитал, който се влага в местното производство. Не е изненадващо, че в областите, в които се правят относително по-големи инвестиции, се наблюдава и по-висока степен на развитие и доходи. Конкретните резултати от нашия модел показват, че при един лев разходи за придобиване на дълготрайни материални активи (на 1000 души от населението) на година БВП на глава от населението расте с 28 лева за същия период.

Интересно е, че от двата измерителя за степен на развитие на местната инфраструктура - гъстота на пътната мрежа и гъстота на железопътната мрежа - само гъстотата на железопътната мрежа, която е над четири пъти по-ниска от тази на републиканската пътна мрежа, се оказва статистически значима за развитието на областите в България. Едно възможно обяснение на този донякъде изненадващ резултат се крие в особеностите на използваните индикатори, и по-конкретно в дефиницията и в обхвата на показателя „гъстота на пътната мрежа“. В този индикатор са включени републиканските пътища от първи, втори и трети клас, както и магистралите. Такива пътища в област София (столица) няма, тоест макар и столицата да се отличава с най-високото благосъстояние от всички области, по този индикатор тя се нарежда на последно място. Всъщност всички пътища от републиканската пътна мрежа, включително и магистралите, стигат до границата на област София (столица), но не я пресичат. По този начин макар от София да тръгват или в нея да свършват двете автомагистрала, които бяха достроени през последните години („Тракия“, „Люлин“), или автомагистрала „Хемус“, която продължава да се строи, от административно-териториална гледна точка те не се водят част от пътната мрежа на столичната област.

<sup>2</sup> Виж НСИ, Пазар на труда, Наблюдение на работната сила ([www.nsi.bg](http://www.nsi.bg)). Така например от последните годишни данни е видно, че коефициентът на безработица сред висшистите е 5,8% за 2012 г. спрямо 51,7% при тези с начално и с по-ниско образование.

Това, което се вижда от иконометричния модел, е, че при нарастване на гъстотата на железопътната мрежа с един линеен километър на квадратен километър територия БВП на човек от населението нараства с около 270 лева. Правопропорционалната връзка между гъстотата на железопътната мрежа и благосъстоянието не е изненада. Колкото по-добра е свързаността на една област с околните територии, толкова по-привлекателна става тя за инвестиции, а възможностите за работа, включително и извън пределите на областта, нарастват.

Не на последно място моделът потвърждава ключовата роля на предприемачеството за местната икономика. Колкото повече предприятия се създават в една област, толкова и нейните шансове за високи доходи и просперитет нарастват. Като приблизителен показател за предприемачество е използван броят на нефинансовите предприятия на 1000 души от населението. Получените и закръглени до цяло число стойности по области за 2011 г. варират от 29 до 78 предприятия на 1000 души. Резултатите показват, че при нарастването на броя на нефинансовите предприятия само с едно на 1000 души от населението годишният БВП на глава се повишава с 1640 лева. Все пак при интерпретацията на този резултат трябва да се отчита мащабът на обяснителната променлива, а именно броят на нефинансовите предприятия на 1000 души от населението. При тази променлива промените настъпват плавно и с относително малка стъпка през годините. Така например средно за страната броят на нефинансовите предприятия на 1000 души от населението се е увеличил от 27 на 50 за периода 2000-2011 г., като за отделните области увеличението варира от 9 до 46 за същия период.

Като цяло резултатите от иконометричния модел потвърждават важността на човешкия, физическия и предприемаческия капитал за икономическото развитие на една територия. Делът на високообразованото население, инвестициите, предприемаческият дух и инфраструктурната свързаност на територията се открояват като важни предпоставки за просперитет - тяхната вариация обяснява близо три четвърти от вариациите в благосъстоянието, измерено чрез БВП на глава от населението. Предвид това, че наличието на тези фактори дава конкурентно предимство на областите и спомага за по-бързото им развитие, местните политики трябва да са насочени приоритетно към по-дълго и по-качествено образование на работната сила, задържане на високообразованото население, улеснени процедури и активност в привличането на инвестиции, по-добра инфраструктурна свързаност, както и насърчаване на предприемачеството. Тази проста рецепта за развитие и прогрес може лесно да се приложи за всички области в България. Единственото условие е да има воля от страна на централните и местните власти.

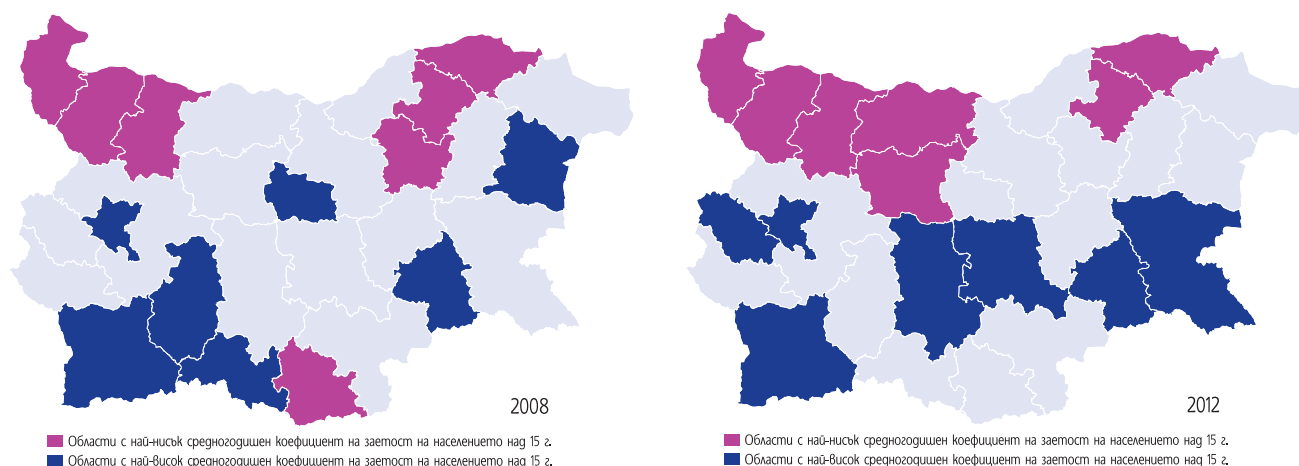
# Пазарът на труда в годините на криза и стагнация

Икономическата криза оказва негативно влияние върху пазара на труда, като в отделните области на страната интензитетът и характерът на това влияние са различни. Специфичните характеристики на пазара на труда в България, продължителността на кризата и последвалата я стагнация най-добре могат да се анализират чрез показателите „коэффициент на заетост“ и „брой на заетите лица“.

За да бъдат проследени влиянието на кризата върху пазара на труда на областно ниво и процесът на неговото постепенно възстановяване, са използвани данни от тримесечните извадкови изследвания на НСИ „Наблюдение на работната сила“ за периода 2008-2013 година.

**Фигура 1:**  
Области с най-висок и най-нисък средногодишен коефициент на заетост през 2008 и 2012 г.

Източник: НСИ

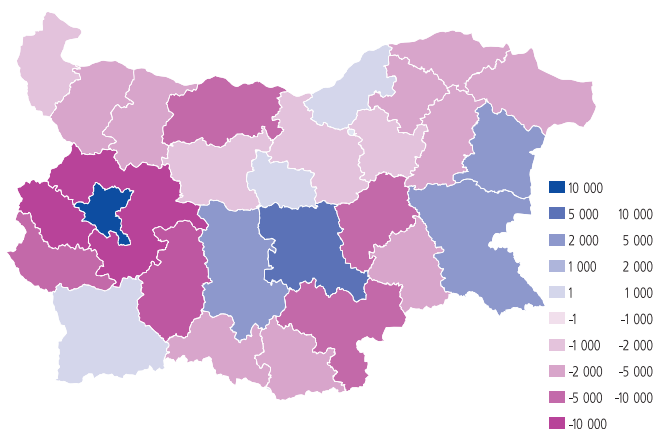


На Фиг. 1 са показани седемте области с най-висок средногодишен коефициент на заетост (в синьо) и седемте области с най-нисък средногодишен коефициент на заетост (в червено) през съответните години. През предкризисната 2008 г. две от областите с най-висока заетост в България (Варна и Габрово) се намират в северната част на страната. Това са и две от трите области в Северна България с положително миграционно салдо в резултат на всекидневната трудова миграция (ВТМ)<sup>3</sup> според данните от Преброяване 2011 на НСИ (Фиг. 2).

**Фигура 2:**  
Миграционно салдо на ВТМ по области

Източник: НСИ,  
Окончателни данни от Преброяване 2011

Това означава, че повече работещи пътуват до тях всекидневно за работа, отколкото от тях към други области. И в двете области в периода 2008-2012 г. се наблюдава спад на средногодишния коефициент на заетост с над 10 процентни пункта. Това наред със сериозния спад на заетостта и в третата област с положително миграционно салдо при всекидневните мигранти в Северна България (Русе) допринася за сериозния спад на заетостта в останалите области от северната част на страната.



<sup>3</sup> Включва икономически активни заети лица, за които населеното място на тяхното обичайно местоживее не се различава от населеното място, в което те упражняват своята професия, и в зависимост от режима на работа пътуват между тези населени места.

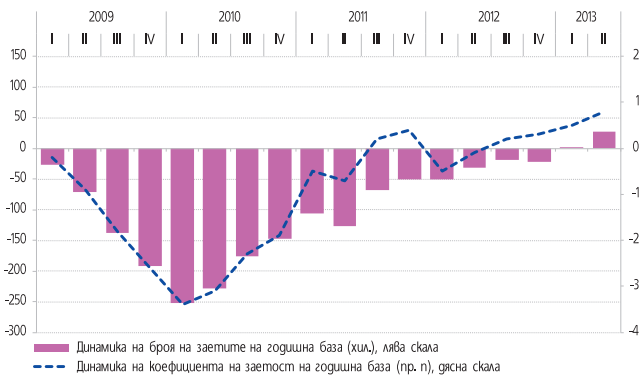
През 2012 г. и седемте области с най-ниска заетост се намират в Северозападния и в Северния централен район на страната. Това са Видин, Монтана, Враца, Ловеч, Плевен, Силистра и Разград. Следователно може да се констатира, че след настъпването на кризата икономическата активност в страната по-добре се развива в Южна България, като тя сравнително равномерно обхваща цялата територия. На практика всеки един от трите подбалкански района има ясно изразени лидери по отношение на заетостта. Нещо повече, в Южна България се намират и областите с положително миграционно салдо от ВТМ - София (столица), Стара Загора, Благоевград, Пловдив и Бургас.

## Пътят към възстановяването

Спадът както на броя на заетите в икономиката на годишна база, така и на коефициента на заетост на населението на 15 години се забавя през второто тримесечие на 2010 година. (Фиг. 3). Въпреки че заетите продължават да намаляват и през следващите две години (в резултат както на кризата на пазара на труда, така и на свиването на работната сила поради негативните демографски процеси в страната), през третото тримесечие на 2011 г. за първи път е отбелязан ръст на заетостта на годишна база с 0,2 процентни пункта. Реален ръст на броя на заетите лица на национално ниво се вижда едва в началото на 2013 година.

Фиг. 3:  
Динамика на броя на заетите лица и коефициента на заетост по тримесечия за страната

Източник: НСИ



Въпреки постепенното стабилизиране все още е рано да говорим за устойчива тенденция за възстановяване на пазара на труда в страната. Единствените три области, които през 2012 г. постигат нивата на заетост от 2008 г., са Кърджали<sup>4</sup>, Разград и Стара Загора. Близки до предкризисните нива на заетост се забелязват и в Търговище. Анализът на данните за първите две тримесечия на 2013 г. показва, че освен тях единствената област, в която коефициентът на средногодишна заетост през 2013 г. може да се очаква да достигне нивата отпреди кризата, е област Бургас. В същото време броят на заетите в Разград, Стара Загора и Търговище отбелязва две поредни тримесечия на спад на годишна база през първата половина на 2013 г., което създава предпоставки за регистриране на евентуален спад на годишна база.

## Методология на изследването

В преобладаващата част от областите в страната възстановяването на пазара на труда започва през 2011 година. За проследяване процеса на възстановяване в отделните статистически райони и области в страната са използвани данни за броя на заетите лица и коефициентът на заетост на населението на 15-годишна възраст през периода първо тримесечие на 2010 година - второ тримесечие на 2013 година.

Таблиците, които предхождат анализа на всеки един от статистическите райони, имат за цел да илюстрират наличието на тенденции в увеличаването или в намаляването на броя на заетите в местната икономика на годишна база. За целта всяко второ поредно тримесечие на увеличаване на броя на заетите на годишна база е маркирано в син цвят, а всяко второ поредно тримесечие на спад на броя на заетите на годишна база - в розов. В приложения пример с област Враца розовият цвят за второто тримесечие на 2011 г. означава, че това е второто поредно тримесечие в изследвания период (първо тримесечие 2010 г. - второ тримесечие 2013 г.), в което е налице спад на броя на заетите в областта на годишна база. Намалението в случая е спря-

Таблица 1:  
Примерно представяне на резултатите

СЕВЕРОЗАПАДЕН РАЙОН	2011				2012				2013	
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
Враца										

■ Второ поредно тримесечие на спад на броя на заетите на годишна база

■ Второ поредно тримесечие на повишаване на броя на заетите на годишна база

<sup>4</sup> Данните на НСИ за състоянието на пазара на труда в Кърджали в периода между двете преброявания през 2001 и 2011 г. често се определят от статистиката като неrepresentативни. Достатъчен пример е нивото на безработица в областта - от 27 до 5,1% в периода 2009-2011 г. Възможна причина за това са интензивните миграционни процеси и произтичащите от тях изкривявания на оценката на демографските характеристики на областта. Прогнозата за демографското развитие на населението в отделните области играе роля при определянето на коефициентите на икономическа активност, тъй като неговият брой оказва влияние при определянето на теглата в извадката, на база на която тя се изчислява.

мо Второто тримесечие на 2010 година. Розовият цвят за третото тримесечие на 2011 г. показва регистрирането на ново намаление (този път спрямо третото тримесечие на 2010 г.), а белият цвят за четвъртото тримесечие на 2011 г. - повишаване на броя на заетите спрямо същото тримесечие на 2010 година. Зеленият цвят за първото тримесечие на 2012 г. показва, че това е второто поредно тримесечие с увеличение на заетостта на годишна база.

Целта на този подход е ясно да разграничи периодите на постоянна зауба на работни места на годишна база (илюстрирани в розово) от периодите на устойчив растеж (в синьо). Използването на годишни сравнения позволява изолирането на сезонни тенденции (налице най-вече в областите в Североизточна България и област Бургас), както и подчертаването на положителните тенденции на пазара на труда, когато подобна тенденция е налице и е значима на фона на преходната година.

## Възстановяването на пазара на труда в отделните статистически райони

Пазарът на труда в Северозападна България е най-тежко повлиян от икономическата криза. От второто тримесечие на 2011 г. до първото тримесечие на 2013 г. районът регистрира постоянен спад на броя на заетите лица на годишна база. Първите признаци на стабилизиране на пазара на труда се забелязват в областите Видин и Плевен през 2012 година. В началото на 2013 г. заетостта в тези две области достига нивата от същия период на 2010 година.

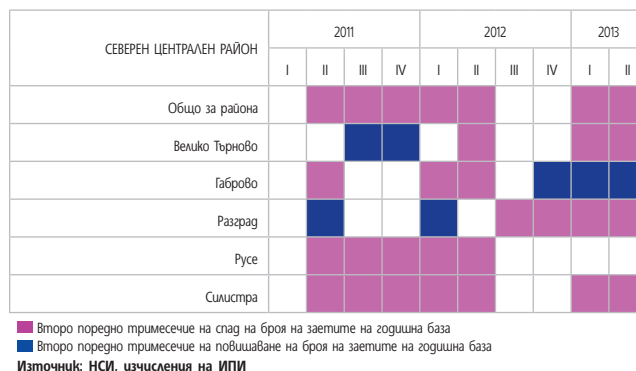
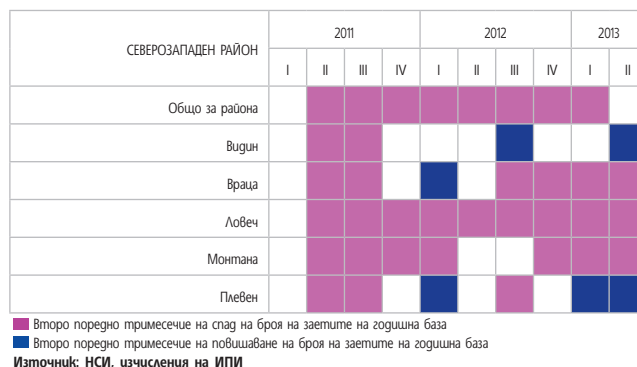
В сравнение с второто тримесечие на 2010 г. през същия период на 2013 г. броят на заетите лица в района е с 41,6 хиляди души по-нисък, като над половината изгубени работни места са в областите Ловеч и Монтана. От друга страна, това са две от областите в страната, при които заетостта на населението продължава да намалява. Особено тежка е ситуацията в област Ловеч, която на годишна база не успява да отбележи ръст в броя на заетите през нито едно от десетте тримесечия в разглеждания период.

Сериозен е спадът на заетостта в област Плевен в периода 2008-2010 г., но в края на 2012 г. и в началото на 2013 г. ситуацията се подобрява. Потиснат остава пазарът на труда и в област Враца. В периода 2010-2012 г. в областта не се забелязват положителни признаци в развитието на пазара на труда, въпреки че безработицата остава по-ниска от средните за страната нива. Липсата на достатъчно нови работни места през последните три години направи Враца една от петте области в страната със средногодишен коефициент на заетост по-нисък от 40% през 2012 година. Три от останалите области в района също попадат в тази група - Видин, Монтана и Ловеч.

Подобно на Северозападна България, Северният централен район се характеризира със сравнително ниска мобилност на работната ръка, което е обусловено от липсата на ясно изразен лидер в икономическото развитие между отделните области.

Въпреки изключително високите нива на безработица и традиционно ниската заетост, характерни за област Разград, в нея е регистрирано едно от най-големите увеличения на броя на заетите лица в страната през 2011 година. Дори след последвалия през 2012 г. спад средногодишната заетост на населението над 15 години в областта се задържа на ниво от 40,8% при 40,6% през предкризисната 2008 година.

Другата по-бързо възстановяваща се до този момент област е Велико Търново, където коефициентът на заетост на населението над 15 години се увеличава и през 2011 г., и през 2012 г., като достига 42,9%. От второто тримесечие на 2011 г. насам броят на заетите в област Велико Търново е по-голям от този в област Русе.



Област Русе е една от малкото, които отбелязват ръст на заетостта през 2009 г., но последвалият икономически спад води до загубата на над 16 хиляди работни места в периода първо тримесечие на 2010 г. и същия период на 2013 година.

Възстановяването на пазара на труда в област Габрово започва едва през 2012 година. Преди кризата областта се отличава с един от най-високите коефициенти на заетост на населението над 15 години в страната, както и с изключително ниско ниво на средногодишна безработица (1,2% през 2007 г. и 2,0% през 2008 г.). През следващите години безработицата остава по-ниска от средната за страната, но спадът на средногодишната заетост през 2012 г. спрямо 2008 г. е сериозен (-6,9 процентни пункта). В цяла Северна България единствено в областите Ловеч и Варна е регистриран по-висок такъв (съответно -9,8 и -10,6 процентни пункта).

СЕВЕРОИЗТОЧЕН РАЙОН	2011				2012				2013	
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
Общо за района	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Варна	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Добрич	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Търговище	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Шумен	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

■ Второ поредно тримесечие на спад на броя на заетите на годишна база  
 ■ Второ поредно тримесечие на повишаване на броя на заетите на годишна база  
 Източник: НСИ, изчисления на ИПИ

Заетостта в област Силистра стига дъното си през 2011 г., но с изключение на третото тримесечие на 2012 г. броят на заетите в местната икономика продължава да намалява на годишна база през целия разглеждан период.

През последните няколко години Североизточна България е районът с най-висок средногодишен коефициент на безработица в страната.

Търговище е единствената област в страната, в която средногодишният коефициент на заетост на населението над 15 години в периода 2009-2011 г. е по-висок от този в предкризисната 2008 година. В същото време през 2012 г. е регистриран спад на заетите в областта,

който се ускорява през първото тримесечие на 2013 година. Седемте поредни тримесечия на спад на броя на заетите на годишна база в периода между последното тримесечие на 2011 г. и второто тримесечие на 2013 г. се дължат именно на силните резултати на областта в най-тежките години на кризата. Това е причината заетостта в областта да продължава да е на близки до предкризисните нива независимо от отбелязания спад.

Въпреки добрите данни за пазара на труда в област Варна в началото на 2013 г. областта остава една от най-силно засенатите от кризата. В сравнение с 2008 г. средногодишният коефициент на заетост през 2012 г. в областта е с 10,6 процентни пункта по-нисък, което е най-големият спад на територията на страната. Безработицата в областите Варна и Търговище достига своя връх през 2012 г., като нивата на двете области са съответно 16,4 и 15,6%.

В разглеждания период устойчиво повишаване на броя на заетите се наблюдава единствено в област Шумен, като 2012 г. е третата поредна година на нарастващ коефициент на заетост в областта. В област Добрич се наблюдава усилване на сезонните тенденции на пазара на труда, които обаче не са придружени от значим ръст на работните места в несезонните сектори. Поради намаляващия брой на местното население заетостта отчита известен напредък от достигнатото през 2011 г. дъно от 42,2%.

Очакванията на бизнеса са за по-бързо възстановяване на броя на заетите в областите Търговище и Добрич. Ускоряването на икономическата активност във Варна през 2013 г. също може да има положително влияние върху останалите области в района, но на този етап очакванията на бизнеса са за продължаващо намаляване на броя на заетите в следващите дванадесет месеца (от май 2013 г. до май 2014 г.).

ЮГОИЗТОЧЕН РАЙОН	2011				2012				2013	
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
Общо за района	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Бургас	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Сливен	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Стара Загора	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Ямбол	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

■ Второ поредно тримесечие на спад на броя на заетите на годишна база  
 ■ Второ поредно тримесечие на повишаване на броя на заетите на годишна база  
 Източник: НСИ, изчисления на ИПИ

Единствената област в Югоизточния район, в която пазарът на труда продължава да е силно потиснат, е Сливен. В периода от 2008 до 2012 г. средногодишният коефициент на заетост на населението над 15 години в областта спада с над 6 процентни пункта. От началото на 2011 г. насам областта отчита постоянен спад на броя на заетите на годишна база през всяко едно от тримесечията. Единственото изключение е второто тримесечие на 2013 г., когато е отчетен минимален ръст от около триста заети спрямо същия период на 2012 година.

От второто тримесечие на 2011 г. насам броят на заетите в област Бургас отчита постоянен ръст на годишна база. Заетостта остава с 2,3 процентни пункта по-ниска от тази през 2008 г., но устойчивата възходяща тенденция при броя на заетите е предпоставка за бързото стопяване на тази разлика. От 2011 г. насам се забелязва повишаване на сезонните флукутации при броя на работещите в областта през летните месеци, което е съпроводено с тенденция към постигане на все по-устойчива заетост и през останалите периоди на годината.

Стара Загора е една от малкото области в страната, която през 2011 и през 2012 г. регистрира по-високи нива на заетост в сравнение с 2008 година. Безработицата в областта остава ниска дори в периода 2010-2012 г., колебаейки се между 6 и 7%. През последното тримесечие на 2013 г. в областта е регистриран сериозен спад в броя на заетите на годишна база от близо 7%, който продължава и през следващите две тримесечия. Част от този спад се дължи на мащабни съкращения в някои от водещите предприятия в областта, както и на постепенното приключване на строителните дейности по автомагистрала „Тракия“ през 2013 година.

Възстановяването на пазара на труда в област Ямбол започва още през първото тримесечие на 2011 година. В периода до второто тримесечие на 2013 г. в областта са регистрирани едва две тримесечия със спад на броя на заетите на годишна база - третото тримесечие на 2012 г. и първото тримесечие на 2013 година.

В Югозападния район на страната се намират двете области с традиционно най-високи нива на заетост в страната през последното десетилетие - София (столица) и Благоевград. Това е и районът с най-голям брой всекидневни трудови пътувания между отделните области.

Въпреки че в периода първо тримесечие на 2011 г. - второ тримесечие на 2013 г. в област Благоевград е регистрирано само едно увеличаване на броя на заетите на годишна база (през последното тримесечие на 2012 г.), заетостта в областта остава висока - 53,1% за 2012 г. при средно 46,6% за страната. В същото време очакванията на бизнеса са за увеличаване на броя на заетите в периода юни 2013 г. - май 2014 година.

През 2011 г. в столицата са регистрирани четири поредни тримесечия на увеличаване на броя на заетите на годишна база, но те са последвани от спад през следващата година. В резултат на забавянето през 2012 г. е регистриран спад от 0,5 процентни пункта в средногодишния коефициент на заетост на населението над 15 години на годишна база. Причината е, че от първото тримесечие на 2012 г. насам броят на заетите се колебае от 625 000 до 631 000 души, което не е достатъчно, за да гарантира увеличаване на коефициента на заетост предвид увеличаващото се население на столицата.

Силната обвързаност между пазара на труда в София (столица) и показателите за заетост в областите София и Перник, както и липсата на достатъчно ясно изразена тенденция към възстановяване на пазара на труда в столицата оказват негативно влияние върху тези две области. По данни на НСИ около 32 хиляди души от общо 147 хиляди заети в областите Перник и София работят в „друга област“. Предвид факта, че миграционното saldo по отношение на пътуващите работещи в столицата е 42,5 хиляди души и ако се отчитат ниските положителни стойности за област Благоевград (344 души), предположението, че огромна част от всекидневно пътуващите работят именно в столицата, изглежда обосновано.

Възстановяването на заетостта в област София тепърва предстои. През 2009 г. е регистрирано покачване на средногодишната заетост до 49,5%. Следват три години на постоянен спад до ниво от 46% през 2012 г. В област Перник възстановяването на средногодишната заетост започва през 2011 година. През 2012 г. е отчетено ново покачване - с 0,3 процентни пункта, което се дължи най-вече на високия брой на заетите през първата половина на годината. Първите данни за броя на заетите лица в областта през 2013 г. са по-скоро негативни.

Най-силно негативно влияние кризата оказва върху пазара на труда в област Кюстендил. Спадът на средногодишната заетост за периода 2008-2012 г. е с 6,2 процентни пункта.

ЮГОЗАПАДЕН РАЙОН	2011				2012				2013	
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
Общо за района			■		■	■	■			■
Благоевград	■	■	■	■	■	■	■	■		■
Кюстендил	■	■	■	■	■	■	■	■		■
Перник	■	■	■	■	■	■	■	■		■
София	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
София (столица)	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

■ Второ поредно тримесечие на спад на броя на заетите на годишна база  
 ■ Второ поредно тримесечие на повишаване на броя на заетите на годишна база  
 Източник: НСИ, изчисления на ИПИ



В Южния централен район на страната се намират две от трите области със спад на средногодишната заетост над 10 процентни пункта за периода 2008-2012 г. - Пазарджик и Смолян.

Според данни на НСИ броят на заетите в област Кърджали отбелязва десет поредни нараствания на годишна база в разглеждания период. Това може да е следствие както от силния спад на броя на заетите в периода 2008-2010 г., така и статистически ефект, следствие от недостатъчно представителните (по собствена оценка на НСИ) данни за пазара на труда и демографската картина в областта в периода между двете преброявания.

Увеличаването на заетостта в област Пловдив започва през 2012 г., когато след годишно увеличение от 0,9 процентни пункта показателят достига 47,3%. Въпреки

ЮЖЕН ЦЕНТРАЛЕН РАЙОН	2011				2012				2013	
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
Общо за района										
Кърджали										
Пазарджик										
Пловдив										
Смолян										
Хасково										

■ Второ поредно тримесечие на спад на броя на заетите на годишна база  
 ■ Второ поредно тримесечие на повишаване на броя на заетите на годишна база  
 Източник: НСИ, изчисления на ИПИ

закъснялото възстановяване и факта, че заетостта все още е далеч от нивата през 2008 г. (50,8%), от средата на 2011 г. насам областта регистрира само едно тримесечие на спад на броя на заетите на годишна база. Очакванията на бизнеса в област Пловдив са за по-активно разкриване на нови работни места през втората половина на 2013 г. и първата половина на 2014 година.

След сравнително добрата за местния пазар на труда 2009 година заетостта в Хасково тръзва надолу, като достига ниво от 42,2% през 2011 г. при 49,1% през 2008 година. В края на разглеждания период са регистрирани три последователни увеличения на броя на заетите на годишна база.

Първи признаци на подобрене на коефициента на заетост на населението над 15-годишна възраст се забелязват в област Смолян, където през 2012 г. заетостта се увеличава с 3,4 процентни пункта. Броят на заетите в областта през първото и през второто тримесечие на 2013 г. отбелязва лек спад, но остава по-висок от този, регистриран през съответния период на всички години от 2010 г. насам. Възстановяването на пазара на труда започва най-късно в област Пазарджик, където нарастване на броя на заетите на годишна база се забелязва едва през първото и през второто тримесечие на 2013 година. В периода от 2008 до 2012 г. средногодишната заетост в областта спада с 10 процентни пункта, което е третият най-негативен резултат след областите Варна и Смолян.

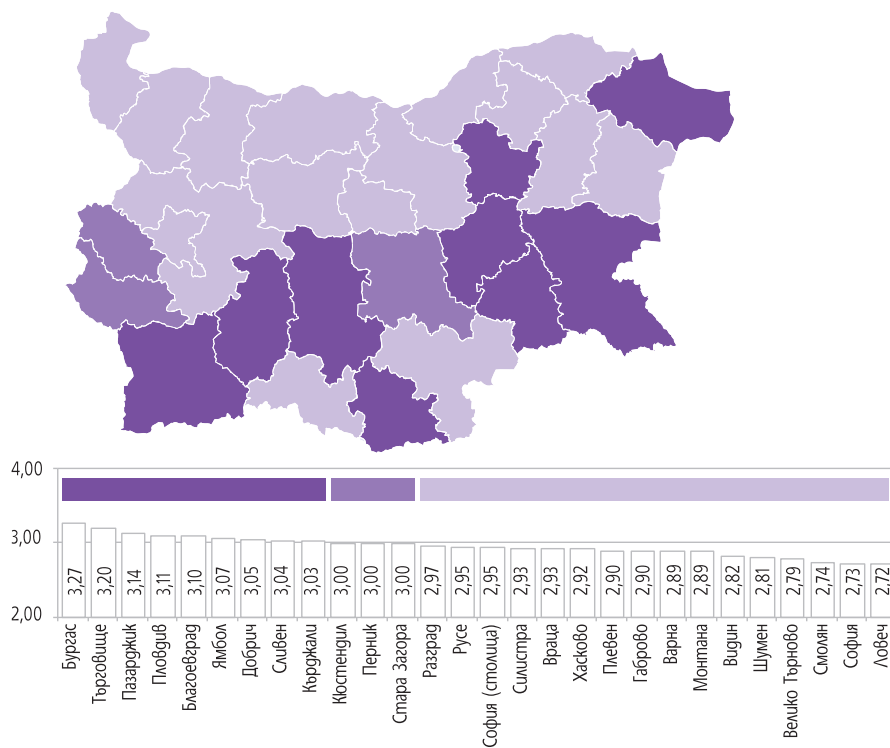
## Очаквания на бизнеса за 2013 и 2014 година

За целите на настоящото изследване ИПИ проведе социологическо проучване сред 1680 фирми в цялата страна през май 2013 година. Един от въпросите, включени в него, имаше за цел да провери очакванията на бизнеса относно динамиката на броя на заетите в периода юни 2013 г. - май 2014 година. Резултатите са показани на Фигура 4 чрез визуализиране на осреднената оценка на анкетиранияте представители на бизнеса относно намеренията им за наемане или за освобождаване на персонал. Резултат над 3 показва очаквания за наемане на повече хора, а резултат под 3 - за съкращения.

Според очакванията на бизнеса за динамиката на броя на заетите в периода юни 2013 г. - май 2014 г. се установява, че темпът на възстановяване на пазара на труда в Северна България ще продължи да изостава от този в останалата част от страната. В нито една от областите, които влизат в обхвата на Северозападния район и на Северния централен район, не се очаква повишаване на броя на заетите през този период.

Оптимистични оценки за развитието на пазара на труда дава бизнесът в Бургас и в Търговище, следвани от Пазарджик, Пловдив, Благоевград и Ямбол. Не се очаква промяна на броя на заетите в областите Стара Загора, Перник и Кюстендил, а в София (столица) се очаква минимален спад.

В нито една от областите с положително миграционно салдо на работещите в Северна България (Габрово, Варна и Русе) не се очаква покачване на броя на работещите през следващите 12 месеца. В същото време положителните данни за нарастването на броя на заетите на годишна база през първата половина на 2013 г. могат да се тълкуват и като знак за постепенно стабилизиране на пазара на труда въпреки песимистичните нагласи на бизнеса.



Фигура 4:  
Очаквания на бизнеса за динамиката на заетите в периода юни 2013 - май 2014 г.

Източник: ИПИ, Анкетно изследване сред бизнеса, проведено през май 2013 г.

## Закljučения

Икономическата криза оказва много по-силен негативен ефект върху пазара на труда в северната част на страната. В края на 2012 г. в Северна България се намират петте области в страната, в които заетостта е под 40% - Видин, Враца, Ловеч, Монтана и Силистра. Тук са и някои от най-бедните области: Търговище, Ловеч и Монтана са единствените три области със среден доход на член от домакинството под три хиляди лева годишно. Сред основните причини могат да бъдат посочени ниската мобилност на работната ръка, неблагоприятната демографска картина, ниската степен на урбанизация в много от областите, относително слабият приток на чуждестранни инвестиции и недостатъчното развитие на инфраструктурата. Предвид традиционно ниското ниво на трудовите възнаграждения в много от областите в северната част на страната негативен ефект върху заетостта изиграва и административно наложеното увеличаване на минималните осигурителни прагове по отделните икономически дейности в годините на криза на пазара на труда.

Пазарът на труда в Южна България е по-устойчив и по-добре балансиран. Това се дължи на редица фактори, между които по-високата мобилност на работната сила, по-добрата възрастова структура на населението, както и на факта, че в Южна България се намират четири от водещите в икономически план области на страната: София (столица), Пловдив, Стара Загора и Бургас. Очакванията на бизнеса също са за по-бързо възстановяване на заетостта в южната част на страната, докато в Северна България областите, в които се очаква повишаване на броя на заетите, са само две - Добрич и Търговище.



# Данъчна политика на местно ниво

През 2007 г. бяха приети изменения и допълнения към Конституцията на Република България, като с член 141 се дадоха правомощия на общинските съвети да определят размера на местните данъци при условията, по реда и в границите, установени със закон. На практика с тази промяна общините за първи път получиха реални данъчни правомощия. В края на 2007 г. бяха направени и съответните промени в Закона за местните данъци и такси, където залегнаха именно тези правомощия на общините.

Последвалите години бяха изключително турбулентни за общинските бюджети и въобще за фискалната политика в страната. Сериозното нарастване на приходите през 2007 и през 2008 г. бе последвано от спад след настъпването на кризата през 2009 година. Именно кризата постави на изпитание новите правомощия на общините и разкри липсата на достатъчно инструменти за провеждането на адекватна фискална политика на местно ниво. Общинските бюджети неизбежно се свиха през тежките години и остават силно зависими от държавните трансфери. В същото време в рамките на ограничените си правомощия общините започнаха да провеждат собствена данъчна политика и да се конкурират по отношение нивото на местните данъци.

## Състояние на общинските бюджети

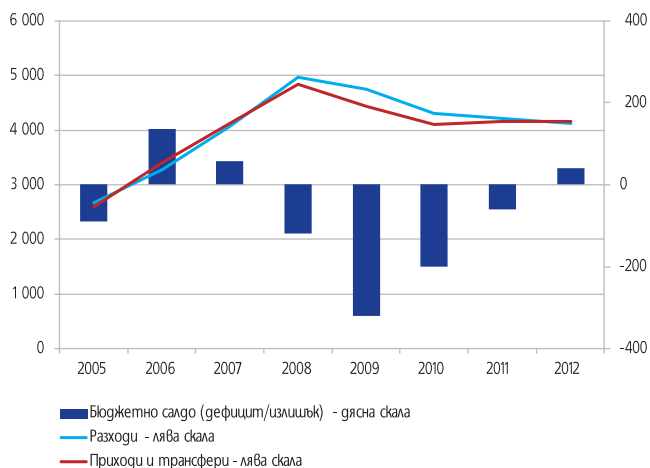
Развитието на общинските бюджети през последните години чертае интересна картина, която е доминирана от влиянието на кризата след 2008 година. В годините преди кризата се наблюдава постоянно и синхронно нарастване на общинските приходи и разходи, като относително доброто състояние на общинските бюджети е подхранвано както от нарастването на собствените приходи, така и от устойчивия ръст на трансферите от централния бюджет. През 2008 г., повлечени от рекордните приходи в държавния и в общинските бюджети, общинските разходи нарастват чувствително и на практика общините влизат в дефицит още преди настъпването на кризата.

През 2009-2010 г. приходите в общинските бюджети се свиват, което води до дефицит и задлъжняване на общинско ниво. Консолидацията при общинските бюджети настъпва сравнително бързо, като разходите също се свиват значително през 2009-2010 година. Това е много различен сценарий спрямо държавния бюджет, където фискалната консолидация отнема повече време и настъпва предимно по отношение на приходната част - разходите на консолидирано равнище нарастват номинално през всяка една година. При общинските бюджети има обективни фактори консолидацията да бъде по-болезнена, тоест сравнително бърза, и да удари по разходите дори в номинално изражение.

Едната причина е липсата на буфери на общинско ниво. Отворилата се пропаст в държавния бюджет например беше в немалка степен покрита от фискалния резерв, който послужи именно като такъв буфер. Натрупаните средства във фискалния резерв през добрите години (особено 2007-2008 г.) позволиха да се финансират разходи по време на кризата, без това задължително да води до нов държавен дълг. Подобен буфер общините на практика нямат - в края на всяка година общините приключват с определени бюджетни наличности (за 2012 г. в размер на 430 млн. лв.), но голяма част от тях (близо 300 млн. лв.) са неразходвани средства с целеви характер и могат да се разходват само по предназначение.

Графика 1:  
Бюджети на общините  
(без европейски средства), млн. лв.

Източник:  
Министерство на финансите, ИПИ



Другата причина е липсата на адекватни собствени приходи, което не дава много възможности за провеждане на фискална политика на местно ниво. Общинските бюджети са така уредени като правомощия на местните власти и фискални правила, че в средносрочен план е нормално приходите и разходите да се движат заедно. Липсата на буфери и ограничените възможности да се финансират отворили се дупки в общинските бюджети водят до разходна политика, която своевременно отчита проблемите в приходната част. Вижда се също, че през 2012 г. общините вече излизат на малък излишък, макар собствените приходи да продължават да са на нива под тези от 2008 г.

Консолидацията в разходната част е предимно по отношение на капиталовите разходи, като разходите за заплати нарастват през всяка една година. На практика свиването на общинските бюджети е ударило почти изцяло върху инвестициите на общините, което няма как да не рефлектира върху потенциала за растеж. В същото време нараства ролята на европейските средства, насочени за капиталови разходи, които вече са два пъти повече спрямо капиталовите разходи от общинските бюджети. С други думи, през последните години инвестиционната активност на общините в голяма степен е доминирана от усвояването на евро-

пейски средства, което е и добра, и лоша новина. Добра, защото европейските средства изграят все по-значима роля, насочени са към постигането на конкретни резултати и омекотяват ударите на кризата. Лоша, тъй като общините стават изключително зависими от европейските пари за сметка на собствените ресурси. Ако оставим настрана таксите, които са целеви средства (за битови отпадъци, за детски градини и т.н.), то местните бюджети са зависими най-напред от фискалната политика на държавата, после - от тази на европейските институции, и чак накрая - от данъчната политика на местно ниво.

Трябва да се отбележи, че средствата по европейските програми се отчитат по общински извънбюджетни сметки и фондове, тоест не са част от горната графика (Графика 1), която стъпва на общинските бюджети. През 2012 г. със средства, отчетени по различните оперативни програми, общините са извършили общо разходи в размер на близо 860 млн. лв., голяма част от които са за капиталови разходи. Ако прибавим и тези извънбюджетни средства към сметките, тоест говорим за така наречените местни бюджети (общински бюджети + общински извънбюджетни сметки и фондове), то разходите на местно ниво през 2012 г. вече почти достигат нивата от 2008-2009 година. На практика европейските средства вече изпреварват данъчните приходи на общините. Този ресурс предимно се инвестира, което го прави още по-важен фактор за развитието на местно ниво.

## Дефицит и общински дълг

В трудните години общините натрупаха и по-сериозни дефицити, като общо за 2009 и за 2010 г. те са над 15% от собствените приходи на общините, или над 500 млн. лв. дефицит общо за двете години за всички общини. През последните години дефицитът на общинско ниво постепенно се сви и през 2012 г. вече имаме малък излишък. Ако възстановяването при собствените приходи продължи, подкрепено от по-добро усвояване на европейските средства, през следващите години можем да очакваме спиране на тенденцията към задлъжняване и глътка въздух за местните финанси.

По-малкото приходи и бюджетните дефицити на общините през последните години нормално доведоха до нарастване на общинския дълг, както и до проблеми с някои общини, включително до запориране на сметки и временно затваряне на общини. В началото на 2009 г. общинският дълг е бил под 500 млн. лв., като преобладаващата част от него е вътрешен дълг. В края на 2012 г. този дълг вече се е удвоил, достигайки близо 1 млрд. лв., като външният дълг вече леко превишава вътрешния. Също така до 2008 г. годишните данъчни приходи на общините са превишавали солидно общинския дълг, докато след това картината чувствително се променя - общинският дълг вече сериозно изпреварва данъчните постъпления в общините за една година.

Важно е да се отбележи, че почти половината от общинския дълг се държи от

Столичната община. Дългът на столицата е изцяло външен, поет с договори за общински заеми и представлява почти целият външен общински дълг в страната. Всички други общини на практика имат вътрешен дълг.

Към момента размерът на общинския дълг е около 60% от така наречените собствени приходи на общините, което може и да изглежда устойчиво, но два фактора не бива да бъдат пренебрегвани. Единият е, че данъчните приходи вече не покриват общинския дълг, а в крайна сметка именно това са същинските собствени приходи на общините, тъй като таксите се очаква да отиват по предназначение. Другият фактор е, че разпределението на общинския дълг не е равномерно. Макар и обобщеният общински дълг да е важен и интересен показател, реалната задлъжнялост и плащания са разделени в 264 общини. Не са малко общините, които въобще нямат натрупан дълг и този въпрос просто не стои на дневен ред - към края на 2011 г. например 75 общини в страната нямат общински дълг. Други общини са натрупали дългове, които дори надвишават собствените им приходи (от данъци и такси) за годината, например община Кюстендил.

### Приходи в общинските бюджети (без европейски средства)

Новите правомощия позволиха на общините да определят нивата на местните данъци, но в конкретни граници, които в първите години бяха изключително тесни и не позволяваха големи различия. В началото бе дадена възможност за повишаване на някои данъчни ставки, като минималните нива бяха на практика базовите нива от 2007 година. С други думи, недоверието към данъчната политика на местно ниво бе по-скоро насочено към вероятността от понижаване на данъците, а не толкова към налагането на свръхвисоки данъци.

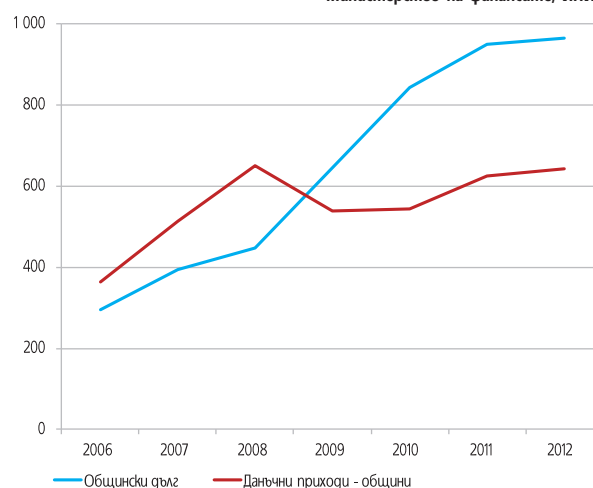
Приетите законови граници за данъчната политика на местните власти се разшириха през следващите години, което даде възможност и за намаление на данъчните ставки. Това провокира провеждането на една по-активна данъчна политика и дори създаде стимули за данъчна конкуренция между общините, но ефектът върху нивото и структурата на приходите не бе голям. Разбира се, кризата също даде своето отражение върху местните приходи, което може и да скрива някои от потенциалните положителни ефекти от данъчната политика на местно ниво. Така или иначе обобщената картина през последните години не се промени много, общините разчитат основно на държавните трансфери, след това - на неданъчните приходи (от такси и собственост), и най-накрая - на данъчните постъпления.

В общи линии собствените приходи (данъчни, неданъчни и помощи) на общините продължават да бъдат по-малко в сравнение с трансферите от централния бюджет, което означава, че финансовата им самостоятелност все още е едно пожелание. Тази тенденция се запазва въпреки прехвърлянето на патентните данъци към общините (2008 г.) и въвеждането на новия туристически данък (2011 г.) - това са малки стъпки, които имат незначително влияние по отношение на общинските приходи.

На графиката се вижда и спадът на приходите в общинските бюджети след 2008 г., като възстановяването все още е твърде крехко. Раздвижването през 2011-2012 г. се постига именно благодарение на собствените приходи, докато трансферите остават без промяна. В случая състоянието на държавните финанси и високата зависимост на общинските бюджети от държавните трансфери предопределят това замръзване в приходната част на общините. Единствено нарастващите европейски средства дават глътка въздух на местните власти (не са показани на графиката). На практика, ако общините бяха в голяма степен финансово самостоятелни и финансираха харчовете си предимно със собствени приходи, състоянието им към момента най-вероятно щеше да бъде по-добро.

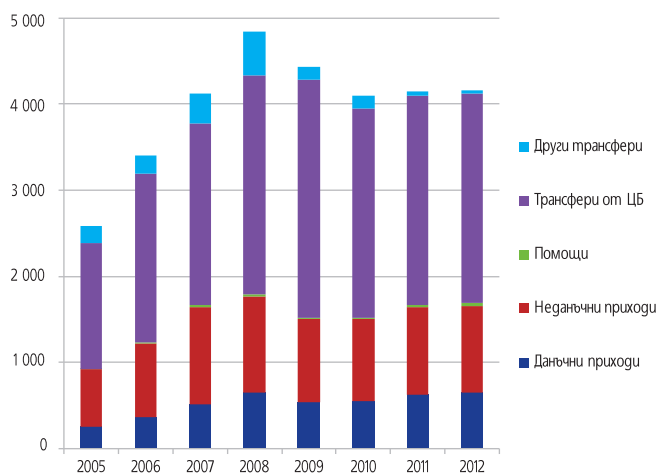
Графика 2:  
Общински дълг, млн. лв.

Източник:  
Министерство на финансите, ИПИ



Графика 3:  
Приходи и трансфери в общинските бюджети (без европейски средства), млн. лв.

Източник:  
Министерство на финансите, ИПИ



## Собствени приходи на общините

Собствените приходи на общините са доминирани от няколко пера в бюджета. По отношение на данъците това са данъците върху недвижимите имоти, върху превозните средства и при придобиването на имущество. Неданъчните приходи са доминирани от такса битови отпадъци. Интересно е, че въпреки натрупаното обществено напрежение във връзка с таксата за битови отпадъци през последните години приходите от така наречената такса смет остават сравнително стабилни. В същото време приходите от имуществени данъци нарастват. Спрямо рекордната 2008 г. депресирани остават единствено приходите от данъка при придобиване на имущество, което е нормално на фона на спукания балон в недвижимите имоти.

Презгледът на общинските бюджети показва сериозни различия по отношение на финансовата самостоятелност или на зависимостта от държавните трансфери. В Столичната община например собствените приходи превишават трансферите, като достигат 60% от бюджета. Във Варна също са близо до 60%, докато в Пловдив и Бургас са около 50%, тоест половината бюджет е собствени приходи, а другата са трансфери.

В община Габрово собствените приходи са около 35% от всички приходи, като данъчните приходи са едва 10% от бюджета на общината. В по-малките населени места, например в община Котел, собствените приходи са едва 15%, като данъчните приходи са с пренебрежимо значение. Картината в повечето общини в България наподобява тази в Габрово и Котел. Собствените приходи на общините в областните центрове са 30-40%, докато в общините на по-малките градове се движат в границите на 15-20%. Интересни са курортните общини по морето и в планините, където дялът на собствените приходи е значителен, понякога надвишаващ този в столицата. В община Банско например собствените приходи са над 60% от бюджета, а в община Созопол достигат 75% от бюджета. Това до голяма степен се обуславя от профила на общинските постъпления, предимно обвързани със стойността на имуществото (данък сгради и такса смет) и направените сделки (облагане на възмездното прехвърляне). Там, където има интензивно строителство и търсене, а съответно и висока стойност на имотите, собствените приходи на общините са по-големи и се постига по-голяма финансова самостоятелност.

В общи линии можем да говорим за известна финансова самостоятелност на общините, в състава на които влизат най-големите градове и курортните селища - там, където и стойността на имотите е най-голяма. Дори и на тези места данъчните приходи са в рамките на 20-30% от бюджета на общината, което говори само по себе си за сериозните предизвикателства пред финансовата самостоятелност на местните власти в страната.

В огромната част от общините, тоест извън най-големите градове и курортните селища, ситуацията е още по-красноречива. Около един на всеки 10 лева в бюджета идва от местните данъци. Дори и при по-голям дял на собствените приходи в бюджета, в случай че те се генерират предимно от такси, трудно можем да говорим за финансова самостоятелност. Местните политики и конкуренцията между общините може да се постигнат в най-пълна степен, ако местните власти разчитат на данъчната политика, съответно на приходите от данъци.

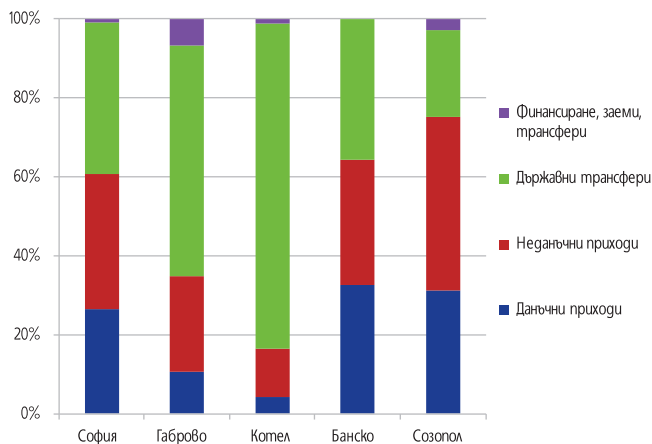
Таблица 1:  
Основни пера в собствените приходи на общините, млн. лв.

	2008	2009	2010	2011	2012
Собствени общински приходи, в т.ч.:	1 781	1 517	1 517	1 663	1 688
данък върху недвижимите имоти	137	172	192	227	240
данък върху превозните средства	125	154	162	169	181
данък при придобиване на имущество	363	191	170	189	189
такса битови отпадъци	396	437	468	498	463

Източник:  
Министерство на финансите, ИПИ

Графика 4:  
Бюджети на избрани общини (приходи, трансфери, заеми), млн. лв. (2012)

Източник:  
Общински бюджети, ИПИ



## Местни данъци и такси

Новите правомощия на общините очевидно не водят автоматично до финансова самостоятелност, но все пак общините вече провеждат собствена данъчна политика. Нека разгледаме какви са процесите при основните приходоизточници в общинските бюджети: данък върху недвижимите имоти на юридическите лица; данък при възмездно придобиване на имущество; данък върху превозните средства и такса битови отпадъци за нежилищни имоти на предприятията.

### Данък върху недвижимите имоти на предприятията

Данъкът върху недвижимите имоти на предприятията предизвиква най-сериозен интерес от гледна точка на облагането на местно ниво. Политиката на общините от 2007 г. насам в това отношение е сравнително активна и говори за наличието на данъчна конкуренция на местно ниво. На графиката по-долу са представени данъчните ставки в 227 общини в страната както за текущата 2013 г., така и за базовата 2007 година. За базова е определена 2007 г., тъй като това е последната година, в която данъкът бе еднакъв за всички общини според Закона за местните данъци и такси.

Прави впечатление, че при зададени граници по закон от 0,1 до 4,5 промила (към 2013 г.) данъчната ставка е най-често в рамките от един до два промила. Има и единични примери за по-високи ставки, като най-високата ставка е в общините Аврен и Златица (4,5 промила, което е и максимумът по закон). Единствената ставка под един промил остава в община Хисаря - 0,6 промила, което е рекордно ниско ниво за страната.

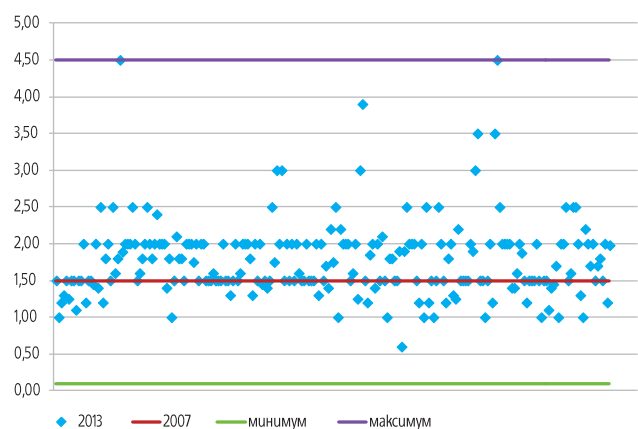
Интересно е, че данъчната политика на местно ниво е сравнително устойчива, като няма съществени промени година за година. Например за последната година едва 1/20 от общините са предприели някакви промени в данъчната ставка за недвижимите имоти, което може да се дължи и на продължаващите финансови проблеми както за бизнеса, така и за общините.

При недвижимите имоти от голяма важност е и данъчната основа, тоест върху каква стойност на имота се налага въпросната ставка. Преди години местният налог върху недвижимите имоти се определяше на база данъчната оценка за гражданите (жилищни имоти) и отчетната стойност за фирмите (нежилищни имоти). Разликата е, че в единия случай оценката се прави от данъчните „в зависимост от вида на имота, местонахождението, площта, конструкцията и овехтяването“, докато в другия случай се взема отчетната стойност (или историческата цена) на имота. Разликата между двете основи за облагане може да бъде голяма както за стари сгради, чиято отчетна стойност често пъти е по-ниска от евентуалната оценка на данъчните, така и за нови имоти, където данъчната оценка може да изостава спрямо отчетната стойност.

Новите текстове, които влязоха в сила от началото на 2011 г., гласят, че за недвижимите имоти на фирмите вече се взема под внимание стойност, която е по-висока от отчетната им стойност и от оценката на данъчните. Тази промяна предизвика много дебати, тъй като е изцяло в полза на облагащия - не се дефинира коя е вярната (правилна) оценка, а просто се гледа по-високата. В някаква степен това бе взето под внимание от общините и през последните две години почти няма случаи на покачване на данъка върху имотите на фирмите, като по-високата основа бе компенсирана със задържане на ставката. Приходите от местните данъци върху недвижимите имоти нарастват през последните години.

Графика 5:  
Данък върху недвижими имоти на  
предприятията (%)

Източник: ИПИ 2013  
\* Данните са за 227 общини



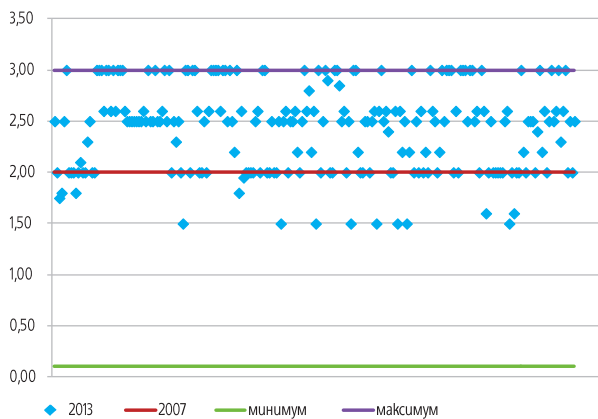


## Данък при възмездно придобиване на имущество

Графика 6:  
Данък при възмездно придобиване на имущество (%)

Източник: ИПИ 2013

\* Данните са за 225 общини



Облагането при придобиването на имущество доскоро беше най-големият приходоизточник в данъчните постъпления на общините. В случая разглеждаме данъчната ставка върху възмездното придобиване на имущество, която по закон е в границите от 0,1 до 3 промила (към 2013 г.). По-долу са представени ставките за базовата 2007 г. и настоящата 2013 година.

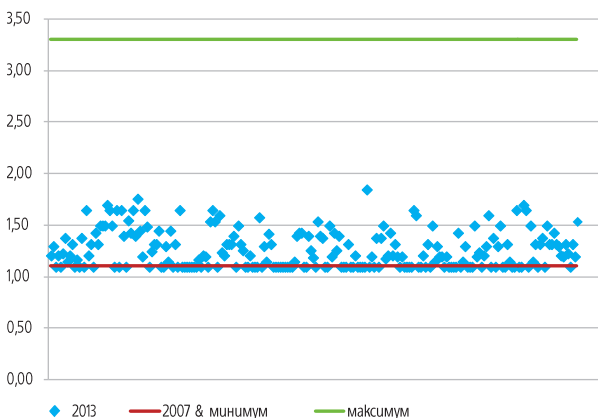
Следва да се отбележи, че тук повечето общини са повишили данъчната ставка спрямо базовата 2007 г., като немалко общини налагат максималната ставка от три промила. Една от причините за това може да се търси в огромния спад на приходите от този данък след настъпването на кризата (през 2009 г. приходите намаляват почти наполовина спрямо предходната година), което е предизвикано от спукването на балона на недвижимите имоти и от много по-малкия брой и размер на сключените сделки. Примерите за намаление на данъчната ставка са малко.

## Данък върху превозните средства

Графика 7:  
Данък върху превозните средства (лв./на kW)

Източник: ИПИ 2013

\* Данните са за 226 общини



Данъците върху превозните средства са друг ключов приходоизточник за общините. В случая се фокусираме върху леки автомобили с мощност от 74 до 110 kW. Тук границите в закона остават строги - от 1,10 до 3,30 лева за 1 kW. Всъщност долната граница съвпада с базовото ниво от 2007 г., тоест не е дадена възможност за намаление на данъка. По-долу са представени ставките за базовата 2007 г. и настоящата 2013 година.

Повечето ставки са до 1,50 лв. за 1 kW, като много от общините остават на минимума. Тези данни и опитът с облагането на имотите показват, че липсата на възможност за намаление на данъка спрямо базовата 2007 г. със сигурност възпират някои общини да намалят тази ставка. Остава отворен въпросът защо законодателят сръжи минимума на базовите нива, при положение че опитът с други данъци в това отношение не е открил проблеми.

## Такса за битови отпадъци за нежилищни имоти на предприятията

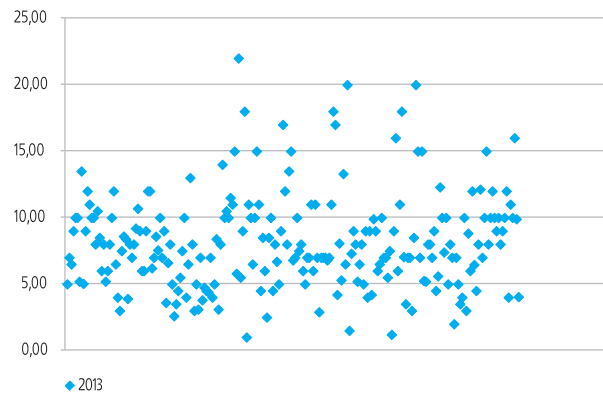
Таксата за битови отпадъци е основен приходоизточник за общините, като формира немалка част от така наречените неданъчни приходи. В случая разглеждаме таксата за битови отпадъци за нежилищни имоти на предприятията, тъй като тя има най-голямо отношение към икономическите процеси в общините.

При таксите няма минимум и максимум, което обуславя и големите различия. Така наречената такса смет е най-висока в община Кочериново (22 промила), следвана от Годеч и Стамболийски (20 промила). Сред общините на областните центрове такса смет е най-висока в Пазарджик - 13,5 промила, а най-ниска в Сливен - 1,2 промила, следван от Габрово - 3,1 промила, и Варна - 3,9 промила.

Такса смет, също като данъка върху недвижимите имоти, се определя пропорционално на оценката на имота тогава, когато не може да се установи количеството на битовите отпадъци. Тук вече общините сами определят основата - отчетна стойност или оценка на данъчните. В някои общини беше възприет моделът на данъка върху недвижимите имоти. Например в Разград за такса смет се взема по-високата от данъчната оценка и отчетната стойност. От данните се вижда, че промените при основата са имали ефект върху ставките в много общини, в повечето областни центрове се наблюдава намаление на такса смет през последните една-две години. В Разград промилите се смъкват от 11,5 на 6,5 именно заради променената основа.

Графика 8:  
Такса битови отпадъци (%)

Източник: ИПИ 2013  
\*Данните са за 225 общини



## Изводи и препоръки

Промените от последните години показват, че общините вече провеждат по-активна данъчна политика, но това не води до промяна в структурата на приходите и по-голяма самостоятелност. Собствените приходи на общините нямат много допирни точки с икономическите процеси в съответното населено място - облага се имуществото, докато печалбите и доходите почти не влияят на местните бюджети. На практика идването на голям инвеститор не генерира автоматично ползи за местните бюджети, което отнема и от стимулите на местните власти да работят за по-добра бизнес среда. Именно липсата на стимули за развитие е водещият аргумент за повече правомощия и отговорности на местно ниво.

В стратегическите документи и програми през годините залегнаха много намерения за децентрализация и конкретни мерки, които в голяма част се осъществиха, без да доведат до сериозни резултати: нови местни данъци (патентен и туристически), повече правомощия за определяне на данъчните ставки (разширени граници за местните данъци), разширена данъчна основа (промените относно избора на по-високата стойност между данъчната оценка и отчетната стойност). Вижда се, че към момента повечето мерки са факт, но сериозен резултат по отношение на реална финансова самостоятелност няма. Така стигаме до преструктурирането на данъчната система като ключов момент за постигането на финансова самостоятелност.

Под преструктуриране се разбира прехвърляне на вече съществуващи данъци (или част от тези данъци) на национално ниво към общините. Това могат да бъдат преки данъци - подоходен и корпоративен, или примерно част от ДДС. Темата се дискутира активно през последните години, като промените, които се предлагат, са изключително разнообразни. Най-вероятно към момента изглежда прехвърлянето на част от данъка върху доходите на физическите лица към местните данъци. Осъществяването на тази идея в кратки срокове не е много вероятно, пречките и трудностите пред това ще бъдат и от политически, и от административен характер.

Общините трудно ще се преборят за по-голяма фискална децентрализация, ако не подобрят ефективността и прозрачността както на своите бюджети, така и на финансите и управлението на общинските фирми и имоти. Тогава и искането на повече правомощия и средства ще бъде по-успешно и по-убедително.

Това означава промени в поне две насоки:

- Преминаване към ефективно програмно бюджетниране на местно ниво - води до по-голяма ефективност и прозрачност.
- Повишаване на прозрачността на общинския бюджет и бюджетния процес - така може да се увеличи ефективността на разходите. Без да се постигнат минимални стандарти за бюджетна прозрачност, е трудно да се убедят гражданите и политиците, че предоставянето на финансова автономия е оправдано.

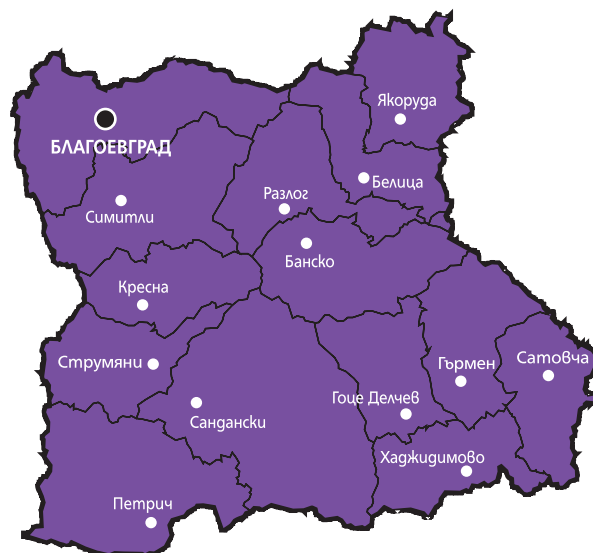
Едни такива стъпки биха отворили пътя към финансова децентрализация и по-голяма финансова самостоятелност, като някои от възможните промени в тази насока са следните:

- За местните данъци парламентът да не определя ограничения - решението и отговорността да са изцяло у местните власти.
- Поне един пряк данък да стане местен, например данъкът върху доходите на физическите лица. Преките данъци съвсем не са основният източник на средства за сръжавната хазна, така че прехвърлянето им към властта, която е най-близко до хората, съвсем не би било нелогично действие.
- Общините да получат дял от икономическия растеж, тоест дял от приходите от възможно най-много данъци, особено такива, които са свързани с местната икономическа активност (например дял от приходите от данък печалба, ДДС, акцизи).
- Приходните и разходните правомощия на общините да са балансирани, за да не зависят от сръжавния бюджет и да създават фискална несиметричност.
- Открито и прозрачно управление на общинското имущество.
- Правомощията на общините в областта на икономическата и социалната политика да се повишат.

Финансовата самостоятелност на общините е важен фактор за развитието на местно ниво и дава възможност за конкуренция между местните власти по отношение на данъците. Наличието на данъчна конкуренция защитава гражданите от налагането на свръхданъчно бреме и в същото време принуждава гори и тези, които налагат високи данъци, да разходват събраните средства по много по-ефективен начин.

# Благоевград

Население (2012)	320 836
Територия (кв. км)	6 449,5
Брой на населените места	281
Относителен дял на населението в градовете (%)	59,3



## Общ преглед

Област Благоевград се намира в Югозападна България и е третата по големина на територията и шестата по брой на населението област в страната. В сравнение с останалите области в страната тя е представена добре в категориите „Икономика“ и „Данъци и администрация“. Традиционно високата икономическа активност на населението обаче не е съпроводена с нарастване на инвестициите, поради което доходите на населението остават по-ниски в сравнение със средните за страната.

Развитието на транспортната инфраструктура в областта се очертава като един от приоритетите на страната през следващия програмен период на Европейския съюз (2014-2020), но реални резултати в тази посока могат да се очакват най-рано през 2015-2016 година. В категориите „Околна среда“ и „Социална среда“ област Благоевград постига едни от най-високите резултати в страната. Възрастовата структура на населението в областта е една от най-благоприятните в страната. Благоевград е една от водещите области в сферата на образованието.



## Икономика

Благоевград е една от областите, в които заетостта започва да се повишава през 2012 г., достигайки 53,1% при населението над 15-годишна възраст спрямо 52,9% през 2011 година. Въпреки това броят на работните места се запазва без промяна – заети са около 146 хиляди души. Това означава, че поне на този етап повишаващата се заетост е резултат не от разкриването на нови работни места, а статистически ефект от намаляващото население и от запазването на броя на заетите от 2011 година. Заетостта в Благоевград традиционно е по-висока от средната за страната, като с по-добри показатели е единствено област София (столица). През 2012 г. средногодишният коефициент на безработица се повишава до 10,4% при 8,4% за 2011 година. Въпреки това стойността остава по-благоприятна, отколкото в повечето области.

До 2011 г. инвестиционната активност в областта остава анемична. Както разходите за придобиване на дълготрайни материални активи, така и чуждестранните инвестиции в предприятията от нефинансовия сектор са чувствително по-ниски от средните за страната. Относително ниските инвестиции могат да се разглеждат едновременно и като фактор, и като следствие от ниската капиталова интензивност на преобладаващата част от предприятията в областта. В областта са съсредоточени около 10% от всички земеделски стопанства в страната, но като цяло инвестициите в тези стопанства остават слаби, а големият им брой се дължи на тяхната разпокъсаност.

Над половината от територията на Благоевград попада под защитата на Закона за биологичното разнообразие, което ограничава мащаба и характера на стопанската дейност в областта. През 2012 г. средногодишният доход на член от домакинството в областта (3823 лв.) е с 12% по-нисък от средния за страната. Брутният вътрешен продукт на глава от населението също остава нисък, което може да се обясни със слабата инвестиционна активност и споменатите характеристики на предприятията от нефинансовия сектор.

Към края на 2012 г. разпределението на сключените договори със средства от оперативните програми на ЕС по общини показва, че най-много договори са сключени в общините Благоевград, Петрич, Гоце Делчев и Сандански. Над 50% от стойността на сключените към края на 2012 г. договори по оперативни програми са по оперативна програма „Околна среда“.

## Данъци и администрация

В сравнение с 2012 г. през 2013 г. областната и общинската администрация получават по-ниска оценка за своята работа, като най-големи проблеми бизнесът вижда в бързината на административното обслужване. През 2013 г. електронни услуги са ползвали 45% от анкетираните представители на бизнеса, което е чувствително по-високо ниво от средното за страната. От 14-те общини в областта четири заявяват пълна готовност за работа на едно гише. По отношение на електронните услуги и работата на едно гише чувствително забавяне се забелязва, по собствени оценки, в общините Сатовча, Хаджидимово, Кресна и Гоце Делчев.

Нивата на местните данъци и такси като цяло се запазват на нивата от 2012 година. В областта се наблюдават едни от най-ниските данъчни ставки върху недвижимите имоти (нежилищни имоти на юридически лица). В същото време годишният патентен данък за търговия на дребно и размерът на таксата за битови отпадъци за бизнеса остават на по-високи нива от средните за страната.

През 2013 г. размерът на таксата за битови отпадъци за недвижими имоти на юридически лица е понижен в общините Кресна, Сандански и Струмяни. В община Сандански е намалена още данъчната ставка за годишен патентен данък за търговия на дребно, както и тази за данък върху недвижимите имоти на юридически лица. Увеличение се наблюдава единствено при размера на данъчната ставка за данък върху възмездното придобиване на имущество – в община Кресна той е увеличен от 2 на 3%, което е най-високото ниво в цялата област.

## Инфраструктура

През 2011 и 2012 г. се забелязва бързо подобряване на качеството на пътната настилка в областта. Докато през 2010 г. едва 39% от пътищата са били в добро състояние, през 2012 г. техният дял достига 55%. Според данните на Агенция „Пътна инфраструктура“ за периода 2010–2012 г. качеството на пътната настилка в област Благоевград се подобрява най-бързо от всички области в страната. Въпреки това поради преобладаващо високопланинския релеф и големината на територията на об-

ластта гъстотата на пътната мрежа остава най-ниска, а около 60% от пътищата са третокласни. През областта все още не минава магистрален път. Изграждането на автомагистрала „Струма“ продължава да среща трудности. Откриването на нови 14 километра от лот 1 на магистралата (Долна Диканя - Дупница) през лятото на 2013 г. и зелената светлина за началото на строителните дейности по лот 2 (Дупница - Благоевград) очертават положителни тенденции в развитието на транспортната инфраструктура.

Особеностите на релефа са причина и за изключително ниската гъстота на железопътните линии. В областта има само 162 км железопътни линии, от които над 60% са електрифицирани.

За първи път през 2012 г. относителният дял на домакинствата с достъп до интернет в Благоевградска област е по-висок от средния за България - 54,9% спрямо 50,9% за страната. Жителите на областта дават висока оценка на инфраструктурното ѝ развитие.

## Демография

По брой на населението област Благоевград е шеста в страната. Към края на 2012 г. в областта живеят малко над 320 хил. души, като 59,3% от тях са в градовете. Въпреки ниската степен на урбанизация на областта гъстотата на населението спрямо територията на населените места е сходна с тази в по-големи области, например в Пловдив.

Негативните демографски тенденции, които протичат на територията на страната, са налице и тук. В периода 2009-2012 г. се установява нарастваща тенденция към отрицателен естествен и механичен прираст, като първият се влошава от минус 0,4‰ до минус 2,6‰, а вторият - от минус 2,3‰ до минус 4,8‰ за посочения период.

Възрастовата структура на населението също продължава да се влошава, но съотношението на населението на възраст от 15 до 64 години към това на възраст над 65 години е второто най-благоприятно в страната. На всеки човек на възраст над 65 години все още се падат повече от четиринайсет души в работоспособна възраст, за което най-вероятно допринася наличието на две големи висши учебни заведения в областта. Освен област Благоевград такова съотношение се наблюдава в областите Бургас, Варна и София (столица).

## Образование

Благоевград е една от водещите области в сферата на образованието. Според данни на НСИ през 2012 г. около 18% от населението на възраст от 25 до 64 години са с висше образование, като този дял нараства стабилно от 2007 г. насам. В областта следват над 13 хиляди студенти, като повече има само в областите София, Пловдив, Варна и Велико Търново. В областите Пловдив и Варна се наблюдава тенденция към намаляване броя на студентите от 2009 година.

От учебната 2010/2011 г. насам зрелостниците от областта неизменно постигат на държавния изпит по български език и литература резултат, който е по-висок от средния за страната. През учебната 2012/2013 г. едва 3,8% от учениците не успяват да издържат изпита. По-малко са неуспешно положили изпита единствено в областите Враца, Габрово, Ловеч, София и София (столица). Други показатели, които свидетелстват за доброто състояние на образователната система, са ниският относителен дял на второгодниците (едва 0,5% при средно 0,9% за страната), както и високият нетен коефициент на записване на учениците от V до VIII клас (83,8% при средно 81,0% за страната). По-високи нива на записване се наблюдават единствено в областите Враца, Разград и Смолян. Образователната система в Благоевградска област успява да задържи учениците и регистрира изключително ниски нива на напуснали системата - едва 1,6% през учебната 2012/2013 година.

През 2012 г. в областта са закрити три училища, като по този начин броят им е 133. В унисон със ситуацията в по-голямата част от страната продължава и намаляването на броя на учениците и на учителите. Въпреки това основното и средното образование са добре осигурени по отношение на преподавателския състав. В областта има по-благоприятно от средното за страната съотношение между броя на учениците и учителите. Населението на областите Благоевград и Смолян дава най-висока оценка на дейността на образователните институции в своите области.

## Здравеопазване

Аналогично на тенденциите в страната, броят на постъпилите болни в многопрофилните болници за активно лечение постепенно се увеличава. Водещ фактор за този процес е застаряването на населението. Преминалите болни през 2012 г. са 159 на хиляда души, но то е чувствително по-ниско в сравнение със средното за страната - 209 преминали на хиляда души.

Тази благоприятна на пръв поглед статистика се дължи не толкова на доброто здраве на гражданите в областта, колкото на специфични характеристики на местната здравна система, между които ограничената леглова база, липсата на достатъчно специалисти и близостта до столицата. Гражданите в областта са по-скоро доволни от здравето си, но не дават добра оценка на работата на болничните заведения в областта. През 2012 г. в област Благоевград има едва 890 болнични легла, което спрямо броя на населението на областта е крайно недостатъчно. На всеки хиляда души от населението се падат по 2,8 легла при средно 4,4 за страната.

На 23% от ползвателите здравни услуги през 12-те месеца до май 2013 г. им се е налагало да пътуват извън областта, за да получат здравните услуги, от които се нуждаят. Около 87% от тях посочват като причина за това липсата на специалисти в областта или предпочитанията им към определен специалист, който работи извън нея. До голяма степен това може да се обясни и с близостта на Благоевград до столицата, където е съсредоточена преобладаващата част от болничните заведения с национално значение.

В област Благоевград е регистриран и най-ниският коефициент на детска смъртност за 2012 г. - едва 2,3 на 1000 деца, следвана от област Смолян - 2,6 на 1000, при общ коефициент за страната 7,8 на 1000 деца.

## Околна среда

Областта се характеризира с висок дял на горския фонд и богати водни ресурси. На територията на област Благоевград се намира Националният парк „Пирин“, както и части от Националния парк „Рила“. Близко 70% от гражданите на областта дават положителна оценка на качеството на околната среда в областта. С оценка 3,8/5,0 областта се нарежда на трето място след областите Смолян и Ловеч по този показател. Емисиите на вредни вещества в атмосферата остават на сравнително ниски нива, като спрямо територията по-ниско замърсяване се забелязва единствено в областите Добрич, Кърджали, Монтана, Смолян и Ямбол.

Въпреки че 77% от населението на област Благоевград имат достъп до обществената канализация, едва 26,3% от населението е обслужвано от пречиствателни станции за отпадни води. В съответствие с Националната програма за управление на дейностите по отпадъците (2009-2013) през последните няколко години на територията на Югозападния регион за планиране са изградени и пуснати в експлоатация шест регионални депа за битови отпадъци. Три от тях са на територията на област Благоевград - в общините Петрич, Сандански и Гоце Делчев.

## Социална среда

Броят на регистрираните престъпления против собствеността и против личността в областта през 2011 и 2012 г. се понижава. Това би могло да отразява и ниското доверие на местните жители в полицията и органите на съдебната власт, което води до недеklarирани на част от престъпленията.

Традиционно високият за областта коефициент на заетост оказва положително въздействие върху различни индикатори за бедност като процент от населението, живеещи с материални лишения (31,9%), и лицата, живеещи в домакинства с нисък интензитет на икономическа дейност (3,1%). И в двата случая резултатите на област Благоевград, съответно 43,6 и 10,1%, са чувствително по-добри от средните за страната. Около 14% от населението на областта е с по-нисък доход от относителната линия на бедност при средно 22,3% за страната.

Гражданите са доволни от качеството на околната среда, от жилищните условия, както и от възможностите за образование, които областта предлага. Макар доходите в областта да остават сравнително ниски, само гражданите на областите Варна, Пловдив, Габрово и София (столица) самоопределят стандарта си на живот като по-висок от този в Благоевград.

Близко 62% от жителите на областта не заявяват желание да я напуснат. По този показател по-високи резултати постигат само областите Пазарджик, Пловдив и Варна.

## Ключови показатели за област Благоевград

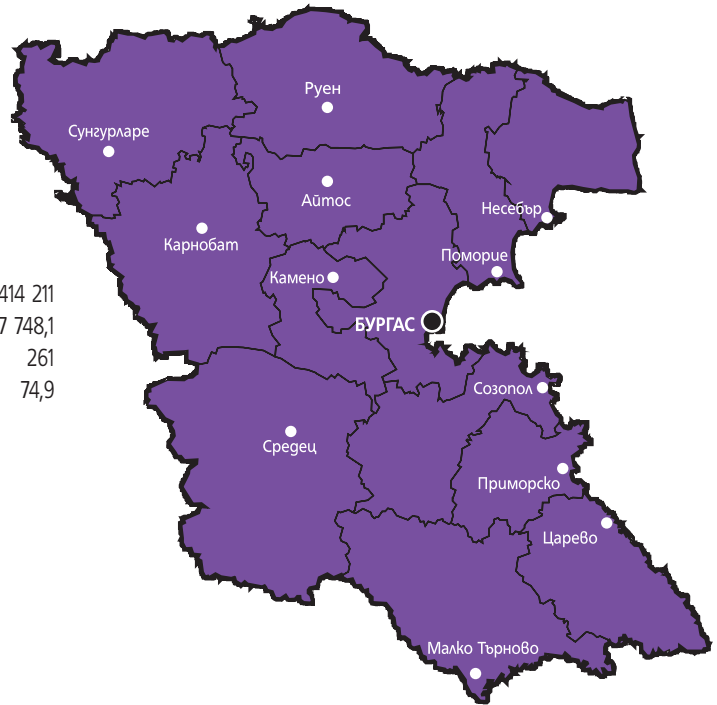
Показател/година	2008	2009	2010	2011	2012
БВП на глава от населението (лв., текущи цени)	6 219	6 032	5 982	n.a.	n.a.
Коефициент на заетост на населението над 15 години (%)	57,2	55,4	53,6	52,9	53,1
Коефициент на безработица на населението над 15 години (%)	1,8	3,4	5,8	8,4	10,4
Дял на бедните спрямо линията на бедността за областта (%)	11,2	10,2	14,4	n.a.	n.a.
Коефициент на възрастова зависимост (65+ към 15-64 з.), (%)	21,1	21,6	22,1	23,5	24,0
Коефициент на естествен прираст (‰)	-0,7	-0,4	-1,8	-2,1	-2,6
Коефициент на механичен прираст (‰)	-0,9	-2,3	-4,4	-3,2	-4,8
Дял на населението с висше образование, 15-64 з. (%)	13,4	15,3	15,9	16,6	17,7
Процент оценки на матурите по БЕЛ под среден 3,00	5,4	5,0	4,4	3,5	5,4
Среден успех от матурите по БЕЛ	4,3	4,3	4,2	4,5	4,2
Дял на пътната настилка в добро състояние (%)	n.a.	n.a.	39,0	56,6	55,0
Дял на домакинствата с достъп до интернет (%)	16,6	20,8	24,3	42,3	54,9
Дял на населението с достъп до канализация, свързано с ПСОВ (%)	3,8	25,6	25,8	26,3	n.a.
Дял на здравноосигурените лица (%)	87,7	89,0	86,4	86,6	86,1
Коефициент на детска смъртност (‰)	8,7	4,8	6,8	9,8	2,3
Брой регистрирани престъпления на 1000 души	12,3	14,5	15,4	12,8	12,9





# Бургас

Население (2012)	414 211
Територия (кв. км)	7 748,1
Брой на населените места	261
Относителен дял на населението в градовете (%)	74,9

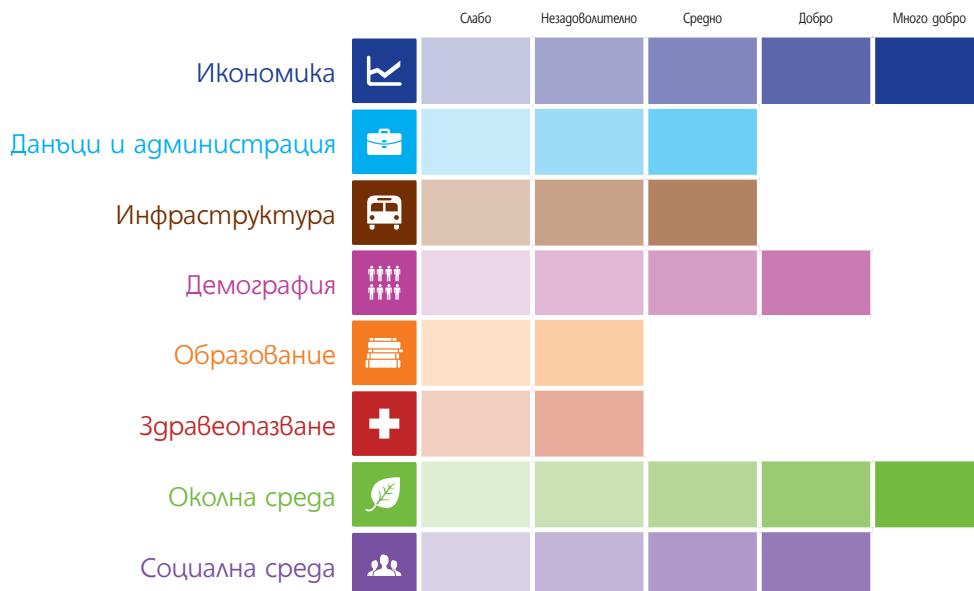


## Общ преглед

Добре развиваща се допреди кризата, Бургаска област определено изпитва икономически затруднения през последните четири години. Като цяло спадат разходите за инвестиции, а привлечените чуждестранни инвестиции са основно в непродуктивни сектори, които не съумяват да открият постоянни работни места. Безработицата остава сравнително висока, което видимо се отразява в повишаване на броя на хората, живеещи в лишения.

Бизнес климатът има нужда от подобрене както по отношение на местните данъци и такси, така и по отношение на работата на администрацията - показател, по който областта се представяше добре през миналата година. Работата на съдебната власт също не се оценява високо.

Тези проблеми, както и незадоволителните оценки за образованието и здравеопазването в областта, вече дават своето отражение - за първи път от години насам механичният прираст на населението в областта е отрицателен. Въпреки че на фона на останалата част от страната в Бургаска област се живее относително добре, това едва ли ще е достатъчно, за да се върне Бургас отново към растеж.



## Икономика

Бургас запазва петото си място по икономическо развитие, измерено чрез показателя БВП на човек от населението (преди област Бургас са столицата, област Стара Загора, област Варна и област София). Въпреки това областта видимо започва да изостава от първите в класацията по време на кризата. БВП на човек се понижава до 86,4% от средното за страната през 2010 г. при близо 90% година по-рано. Рецесията и последвалата стагнация дават отражение и върху дохода на лице от домакинството - докато през 2009 г. той е бил малко по-висок от средния за страната, през 2012 г. е едва 85,6% от средния доход.

Равнището на безработицата в областта традиционно е динамичен показател, белязан от резки спадове и ръстове, обвързани с общия икономически цикъл. От 2010 г. безработицата бързо расте и надминава средните равнища за страната. Едва през 2012 г. се забелязва известно подобрене на показателите на пазара на труда, като заетостта бележи ръст от един процентен пункт. Въпреки това новите работни места, изглежда, са относително ниско платени, защото разликата в доходите на населението от Бургаска област и средните за страната продължава да се увеличава. Структурата на икономиката в областта като цяло се припокрива със структурата на икономиката на страната - 63,8% се пада на услугите, 31,4% - на индустрията, и 4,8% - на селското стопанство (по последни данни от 2010 г.). Профилът на услугите обаче се характеризира с голяма тежест на дейностите туризъм и търговия и свързаното с тях строителство. В областта са концентрирани 39% от легловата база в страната, а новопостроените търговски центрове в град Бургас са ориентирани основно към летния туристопоток. Това, въпреки че генерира съществена част от приходите в областта, създава нестабилност на трудовия пазар и голяма сезонна безработица. Като цяло икономиката на областта не успява да генерира достатъчно на брой целогодишни и добре платени работни места. Коефициентът на заетост е около средния за страната, но изостава значително от области София-град, Благоевград, Стара Загора и дори Ямбол.

Друга слабост на областта е нейното неравномерно развитие. Крайморските общини осигуряват значително по-високо благосъстояние от тези във вътрешността на областта. Особено ярък е контрастът между общините Малко Търново, Средец, Сунгурларе и Руен, от една страна, и Бургас, Несебър и Созопол, от друга.

Бургаска област се нарежда на трето място по общ размер на привлечените преки чуждестранни инвестиции на човек от населението след София (столица) и област София за периода 2000-2011 г. Данните за структурата на преките чуждестранни инвестиции показват, че над една четвърт от тях са насочени в секторите строителство, търговия и сделки с недвижими имоти, а основната част са в добивната промишленост, канализационните услуги и управлението на отпадъци, с други думи, преки чуждестранни инвестиции в активи, които създават трайна заетост и могат да бъдат основата за производства с по-висока прилагана стойност, липсват. Може би още по-притеснително е, че разходите за придобиване на дълготрайни материални активи на 1000 души от населението се сричат с над 30% през 2009 г. и през следващите две години са на нива, близки до тези от 2005 година.

Друг тревожен индикатор за състоянието на областта е броят на новооткритите предприятия - през 2012 г. те са двойно по-малко спрямо година по-рано.

Общинските администрации в област Бургас полагат значителни усилия в привличането на средства от европейските програми. Разплатените средства по оперативни програми на човек от населението към края на 2012 г. са 374,9 лв. - най-голямата сума след регионите на Габрово, Ловеч и Враца.

Резултатите от бизнес анкетите дават повод за известен оптимизъм за развитието на областта. Една трета от анкетиранията предприятия очакват увеличение на приходите от продажби през следващите 12 месеца (от май 2013 г. до май 2014 г.). Също толкова очакват по-скоро да увеличат инвестиционната си активност през съответния период, а една четвърт очакват по-скоро да увеличат броя на работниците си.

## Данъци и администрация

Бургаска област получава ниска оценка в категория „Данъци и администрация“. Основният проблем са местните данъци и такси, които остават на сравнително високи нива. В повечето общини размерът на данъчната ставка за годишния патентен данък за търговия на дребно и на такса битови отпадъци за нежилищни имоти на юридически лица са на чувствително по-високи нива от средните за страната. Проведените през май 2013 г. анкети сред бизнеса показват влошаване на оценката на бизнеса за работата на администрацията, въпреки че тя остава сред най-добрите в страната. Подобрява се оценката за корупция както сред представителите на бизнеса, така и сред анкетиранияте граждани, което говори, че корупционният натиск в областта намалява. Значително се влошава оценката за работата на съдебната власт. Като основен недостатък се явява бавната скорост, с която се придвижват делата. Известни съмнения остават и по отношение на непоткупността на заетите в местните правораздавателни органи. Четири от общините в областта заявяват, че предлагат обслужване на едно гише - Айтос, Несебър, Созопол и Сунгурларе. Изостава развитието на електронните услуги в областта като условие за двупосочно взаимодействие с бизнеса и гражданите единствено в община Царево.

## Инфраструктура

Общата оценка на инфраструктурата в област Бургас е средна. Въпреки това през последните две години се полагат значителни усилия състоянието на транспортните връзки в областта да се подобри. През 2013 г. бе завършена и пусната в експлоатация автомагистрала „Тракия“. В края на 2012 г. бе завършена и рехабилитацията на пътя Бургас - Малко Търново, който свързва областта с Турция. През лятото на 2013 г. бе завършен и новият терминал за обработка на зърнени товари на пристанище Бургас. Новата придобивка, която е построена на мястото на бившето пристанищно съоръжение, обслужващо „Кремиковци“, дава възможност за влизането на дълбоко газещи кораби от типа „Панамакс“ и ще увеличи значението на пристанището в износа на зърно от региона. Основните слабости на областта са свързани с лошото качество на шосейната мрежа - едва 29% от нея са класифицирани като добри към края на 2012 г. Две са важните трасета, които имат нужда от разширение и рехабилитация. За първото, което свързва Бургас със съседната черноморска област Варна, имаше планове за изграждането на високоскоростен път, чиято реализация в момента изглежда твърде отдалечена във времето. Това трасе обслужва голяма част от туристическия поток по Черноморието, а със завършването на автомагистрала „Тракия“ през него започна да преминава и част от трафика между София и Варна. Второто важно трасе, което се нуждае от спешна рехабилитация, свързва град Царево с град Малко Търново. То би дало известен тласък в развитието на богатата на природни и исторически забележителности община Малко Търново, една от най-бедните и рядко населени в областта. Относителният дял на домакинствата с достъп до интернет е 53,5% - сравнително висок и над средния за страната. Областта се радва на третия най-висок процент хора на възраст от 16 до 74 години, които ползват интернет - 56,7%.

## Демография

Демографската картина на областта е сравнително добра на фона на страната. Бургас се радва на сравнително бавно намаляване на населението - с 2,3% за периода 2001-2012 г. спрямо 8,2% за България. Коефициентът на естествен прираст е шестият най-малък по отрицателна стойност в страната (-3,3‰ за 2012 г.). Механичният прираст (разликата между броя на хората, заселили се в областта, и изселилите се от нея) обаче става отрицателен през 2012 г. за първи път от шест години насам. Предпочитаното място за емигриране от жителите на областта е чужбина, както и столицата. В Бургаска област се заселват основно хора от съседната Сливенска и Ямболска област, а също и от столицата. Коефициентът на възрастова зависимост на населението на 65 и повече години спрямо това под 14-годишна възраст рязко се влошава през последните две години, но въпреки това Бургаска област си запазва второто място по този показател след област Сливен. Област Бургас е една от най-урбанизираните в страната. Делът на градското население е 74,9%, като нараства особено бързо през последните три години. Обяснение за това може да се търси в кризата и в намаляващите перспективи за работа сред селското население.

## Образование

Качеството на образованието в областта се влошава през последните години и нарежда Бургас на едно от последните места в страната по този показател. Намалява броят на преподавателите на 1000 ученици - до 68 през 2012 г. при 74 година по-рано. През последните пет години трайно е нараснал и броят на населението, което се пада на едно училище. Влошава се и броят на отпадналите от средно образование през последните две години, като за същия период рязко се повишава дялът на слабите оценки от държавния зрелостен изпит по български език и литература. Единственият показател, по който областта отбелязва известен напредък, е дялът от населението на възраст от 25 до 64 години с висше образование.

## Здравеопазване

По отношение на здравеопазването Бургаска област получава обща незадоволителна оценка. Расте броят на населението, което се пада на един общопрактикуващ лекар. Понижава се и броят на здравноосигурените лица - тенденция, характерна за цялата страна. Рязко нараства броят на постъпилите болни за лечение в многопрофилни болници за активно лечение на 1000 души от населението.

Някои от характерните проблеми за областта бележат леко подобрение. Вероятно благодарение на новооткритите частни болници показателите за брой легла на 1000 души от населението, както и броят на медицинските специалисти по вътрешни болести и кардиология, претеглен спрямо населението, се увеличават. Близко 40% от населението на областта, ползвало медицински услуги през последните 12 месеца, е потърсило лечение извън рамките на областта. Като основна причина за това се изтъква липсата на специалисти (над 54% от анкетираните), а на второ място идва ниското качество на предоставяните медицински услуги с 23,3% от отговорилите. Друг сериозен проблем е корупцията в здравеопазването - над 40% от ползвалите медицински услуги заявяват, че са правили нередламентирани плащания за лечението си. Според 39% от анкетираните оценката за здравеопазването в област Бургас е „слаб“.

## Околна среда

В категорията „Околна среда“ Бургаска област получава много добър резултат. Това се отчита и от населението на областта, което дава третата най-висока оценка за качество на околната среда след област Смолян и област Ловеч.

С близо пет процентни пункта се повишава дялът на населението в селища с обществена канализация и достига 75,5%, което представлява сравнително висок процент за страната. Макар и далеч под средните за страната, емисиите въглероден двуокис в атмосферата се увеличават през 2011 година.

## Социална среда

Бургас попада сред областите, в които се живее относително добре на фона на страната. Общата удовлетвореност на гражданите е около средната за страната. Лек спад се наблюдава в регистрираните престъпления на 1000 души от населението, макар и областта да запазва първото си място по този показател. Подобрят се жилищните условия в областта. Основен проблем остава броят на хората, живеещи в материални лишения, той рязко се покачва през последната година, за която има данни - 2010 г. (до 40,1%), но на фона на страната остава сравнително нисък. Едва 6% от лицата в областта живеят в домакинства с нисък интензитет на икономическа дейност.

От стандарта си на живот са доволни близо една четвърт от живеещите в областта, а над 50% са на обратния полюс. Посещенията на кино и театър, съотнесени към населението на областта, са едни от най-високите в страната и продължават да растат през 2012 г., което говори за относително добро ниво на културния живот в областта.

Под 10% от анкетираните граждани споделят, че биха се преместили в друга област за постоянно местоживееене. Този процент е сред най-ниските в страната, като това се обяснява и със сравнително високите нива на удовлетвореност от живота.

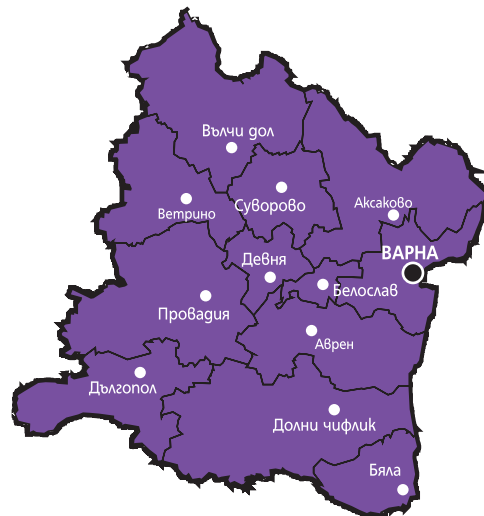
## Ключови показатели за област Бургас

Показател/година	2008	2009	2010	2011	2012
БВП на глава от населението (лв., текущи цени)	8 609	8 064	8 082	n.a.	n.a.
Коефициент на заетост на населението над 15 години (%)	49,1	48,3	44,8	45,4	46,8
Коефициент на безработица на населението над 15 години (%)	3,4	3,9	9,6	12,6	11,5
Дял на бедните спрямо линията на бедността за областта (%)	23,0	21,3	19,8	n.a.	n.a.
Коефициент на възрастова зависимост (65+ към 15-64 з.), (%)	22,2	22,3	22,6	23,9	24,5
Коефициент на естествен прираст (‰)	-1,7	-0,6	-2,5	-3,0	-3,3
Коефициент на механичен прираст (‰)	3,5	4,1	-0,0	0,7	-0,2
Дял на населението с висше образование, 15-64 з. (%)	14,5	14,4	15,6	17,3	18,6
Процент оценки на матурите по БЕЛ под среден 3,00	3,8	5,4	5,8	3,9	6,6
Среден успех от матурите по БЕЛ	4,3	4,3	4,2	4,4	4,1
Дял на пътната настилка в добро състояние (%)	n.a.	n.a.	21,8	22,1	29,0
Дял на домакинствата с достъп до интернет (%)	22,9	31,5	40,6	47,3	53,5
Дял на населението с достъп до канализация, свързано с ПСОВ (%)	57,1	58,4	58,7	60,6	n.a.
Дял на здравноосигурените лица (%)	84,8	88,0	85,6	85,6	84,6
Коефициент на детска смъртност (‰)	10,4	10,6	12,4	9,3	8,9
Брой регистрирани престъпления на 1000 души	21,4	22,4	23,1	20,6	20,0



# Варна

Население (2012)	473 790
Територия (кв. км)	3 819,5
Брой на населените места	159
Относителен дял на населението в градовете (%)	83,7

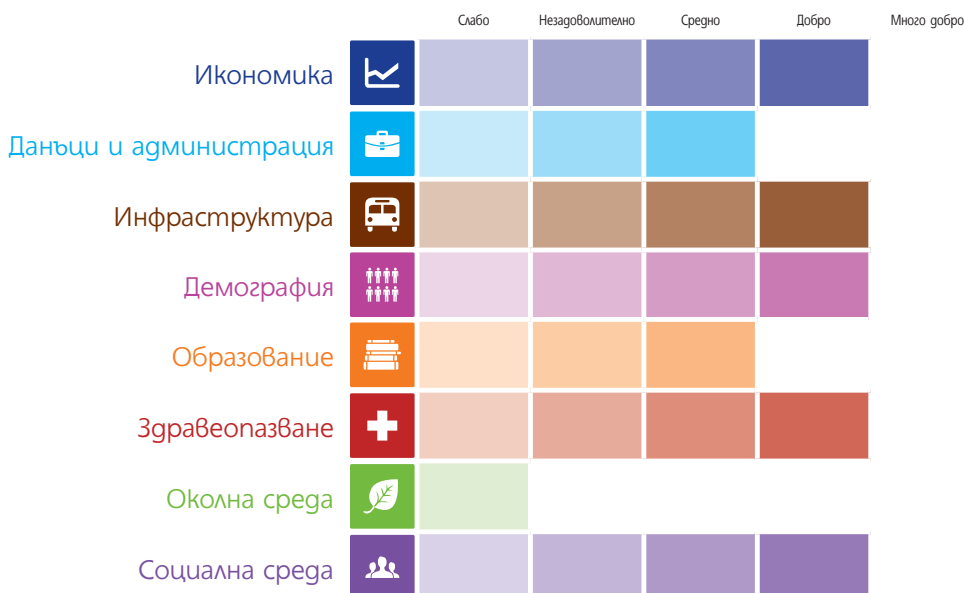


## Общ преглед

Варна забавя чувствително развитието си през последните три години и от втората най-богата област по БВП на глава от населението отстъпва на трета позиция след София (столица) и област Стара Загора. Местната икономика е изключително зависима от сектора на услугите, което в съчетание с лошата бизнес среда предопределя рязкото влошаване на състоянието на пазара на труда. Варна е една от четирите области в страната, от която има изтегляне на чуждестранни инвестиции през 2011 година. Успоредно с това се наблюдава и намаляване на разходите за придобиване на дълготрайни материални активи, което също говори за влошаване на общата икономическа конюнктура в областта.

Макар и слабо засегната от демографските промени в страната, Варна рискува влошаване на демографската ситуация, ако икономическата стагнация в областта продължи. Известно влошаване се наблюдава и по редица показатели за качеството на образователната система.

Варненска област все още се радва на сравнително добро качество на здравеопазването. Областта получава и сравнително добра оценка за инфраструктурата, но на фона на нуждите и капацитета си като един от основните транспортни и логистични центрове в страната има още какво да се желае.





## Икономика

Варна отстъпва второто си място на най-богата област на Стара Загора, като по отношение на БВП на човек от населението тя е една от малкото области в страната, която през 2010 г. отбелязва спад по този показател (по последни данни на НСИ). Рецесията в областта, изглежда, продължава и през следващите години, защото безработицата рязко нараства през 2012 г. до 16,4%, превишавайки с четири пункта средното равнище за страната. Заетостта се свива с над два процентни пункта през 2012 г. спрямо 2011 година. Това едва ли е учудващо с оглед спада в броя на предприятията в областта за същия период. Както и през 2010, така и през 2011 г. намаляват и разходите за придобиване на дълготрайни материални активи до нива, достигнати през 2005-2006 година. През 2011 г. спадат и привлечените чуждестранни инвестиции с натрупване, което е характерно за едва четири други области в страната. Всичко това говори за сериозен срив в доверието и възможностите за правене на бизнес в областта. На този фон изглежда изненадващ резкият ръст на дохода на глава от домакинство с близо 15% за 2012 г. спрямо 2011 година. Възможно обяснение за това противоречие в икономическите данни за областта е потенциалното разрастване на сивата икономика, което се предполага и от слабото класиране на областта в категорията „Данъци и администрация“.

Икономиката на областта е силно профилирана в сектор „Услуги“, който заема близо 69%. Индустрията генерира 28,7% от БВП, а селското стопанство - едва 2,6%.

В допълнение на това икономическото развитие на областта е силно териториално поляризирано - над 75% от предприятията и от дългосрочните материални активи са концентрирани на територията на община Варна.

Област Варна се справя твърде посредствено с привличането на средства по европейски програми и проекти. Изплатените средства по оперативни програми, по проекти на общини от областта на човек от населението са 182 лв. към края на 2012 г., което е над средното за страната, но двойно по-малко от съседната Бургаска област.

## Данъци и администрация

Варненска област получава ниска оценка в категорията „Данъци и администрация“, която я нарежда на едно от последните места в страната. Като сериозен проблем се очертава работата на съдебната власт, която получава оценка 2,6/5,0 при средно 2,9/5,0 за страната. Бизнесът е критично настроен към почти всички основни аспекти от работата на съдебната власт в областта - бързина, безпристрастност, компетентност и неподкупност на съдиите. През последната година оценките на бизнеса за корупция в областта се повишават.

Сред другите слабости на областта са сравнително високите нива на местните данъци - данъкът върху недвижимото имущество, данъкът за превозните средства, патентният данък за търговия на дребно, както и данъкът за възмездно придобиване на имущество са по-високи от средните равнища за страната. Единствен, но немалък плюс в данъчната политика на областта е размерът на такса смет, един от най-ниските в страната.

Сравнително добра оценка получава работата на местната администрация. Повече от половината анкетирани са доволни както от квалификацията и уменията на служителите, така и от тяхната отзивчивост, което не е често срещано явление в страната. По отношение на електронните услуги и развитието на системата за обслужване на едно гише най-добри резултати показват областният център Варна и община Провадия. През периода май 2012 г. - май 2013 г. електронни услуги са ползвали 40% от анкетираните представители на бизнеса, но обхватът им е ограничен предимно до набавяне на информация и изтегляне на бланки и формуляри. Качеството им се оценява в унисон със средното за страната - 3,5/5,0.

## Инфраструктура

Състоянието на инфраструктурата в област Варна се оценява като добро. Областта е важен транспортен и логистичен сектор с международно летище и пристанище, както и със сравнително висока гъстота на пътната и на железопътната мрежа. През последните две години дялът на пътищата в добро състояние се е повишил от 23,1 на 39%.

Сред важните инфраструктурни проекти за областта са рехабилитацията на автомагистрала „Хемус“ между град Варна и град Шумен, както и завършването на самата автомагистрала. Изгледите това да настъпи са твърде далечни, като засега се предвижда това да стане до 2018 година. Друг път с голямо значение е осъществяващият връзката с Бургаска област, както и продължението му до румънската граница. Той трябва да бъдат разширен и да се изгради скоростно шосе, за да се

облекчи трафикът между курортите по Черноморското крайбрежие. Сред положителните тенденции в областта са бързото нарастване на броя на домакинствата с достъп до интернет, както и на лицата, които ползват интернет.

## Демография

Област Варна се радва на най-добрата демографска картина след София (столица). Варна е другата област в страната, в която населението се увеличава в периода 2001-2012 година с 2,4%. Това се дължи най-вече на положителния механичен прираст на населението (преместили се да живеят в областта от други части на страната) през 2007-2009 година. Тенденцията се пречупва за първи път през 2012 г., когато механичният прираст става отрицателен (-0,2%), вероятно поради икономическата ситуация. Естественият прираст на населението, както и в останалата част от страната, е отрицателен, но със значително по-слаби отрицателни стойности спрямо средното ниво за България.

В област Варна се преселват най-вече хора от областите Добрич и Шумен и по-малко от София (столица), като се наблюдава и обратното движение. През 2009 и 2010 г. се отчита и засилена емиграция в чужбина, която впоследствие забавя темпа си.

Варна е втората най-урбанизирана област в страната след София (столица) с 83,7% дял на градското население.

Възрастовата структура на населението също е значително по-добра в сравнение с по-голямата част на страната. Коефициентът на възрастова зависимост на населението на 65 и повече години спрямо това до 14 години е 115,1% при средно за страната от 140%.

Съществува риск добрите демографски показатели да започнат да се влошават, ако икономическите проблеми на областта продължат да се задълбочават.

## Образование

Общото ниво на образователната система в област Варна е оценено като средно. Няколко са основните слабости. Първата е съотношението между броя на училищата и броя на населението, който постоянно спада през последното десетилетие и е един от най-ниските в страната. Рязко намалява и нетният коефициент на записване на населението в V-VIII клас, като достига 78,9% през 2012 г. при 87,2% през 2007 г. Това е най-големият срив в страната, съизмерим единствено с този в област Перник. Третият проблем, който се откроява едва през последните три години, е намаляването на броя на студентите в колежи и в университети на глава от населението. Това може да е признак за спад на качеството на висшето образование и ориентиране на младите хора към други учебни заведения в страната или в чужбина. На последно място, през 2012 г. броят на учителите, които се падат на 1000 ученици, спада с 8% и е един от най-ниските в страната.

Областта бележи подобрение в други аспекти. Делът на отпадналите от основно и от средно образование е снижен до 2,3% през 2012 г. от 2,7% през 2011 г. Спада и делът на учениците, получили оценка под среден (3,00) на държавния зрелостен изпит по български език и литература, като същевременно расте средният успех от матурата. Област Варна запазва второто място след София по най-голям дял на населението с висше образование - 26% през 2012 г.

## Здравеопазване

Здравеопазването в област Варна е оценено като добро. Областта се приближава до средните показатели за страната по отношение на брой на населението на един общопрактикуващ лекар и брой на населението на един специалист „Вътрешни болести“. Забележителна е осигуреността по отношение на броя на кардиолозите спрямо населението - третото най-добро съотношение след области София и Плевен. За отбелязване е и значителното понижение на детската смъртност през последните две години.

Област Варна изостава значително по брой на леглата на 1000 души от населението.

Както и в другите области от страната делът на здравноосигурените лица спада и към 2012 г. вече е с три процентни пункта под средните за страната стойности от 87,3%.

Относително нисък е броят на лицата, които заявяват, че им се е налагало да правят нерегламентирани плащания за здравни услуги през последните 12 месеца - 17,5%. Също така е нисък и делът на хората, на които се е наложило да пътуват извън пределите на областта в търсене на медицински грижи. Това говори за едно относително позитивно отношение спрямо качеството на предоставяните здравни услуги.

## Околна среда

Природните и най-вече климатичните дадености на област Варна са с благоприятни екологични характеристики. Изключение прави територията на град Варна и на град Девня, където са концентрирани източници на атмосферно замърсяване и на замърсяване на водите на Белославското и Варненското езеро. Емисиите на въглероден диоксид в атмосферата на област Варна са сред най-високите в цялата страна, като единствено в област Стара Загора се наблюдава по-голяма концентрация на вредни емисии в атмосферата. Отново в района на Варна - Девня, се наблюдава и замърсяване на атмосферния въздух с фини прахови частици.

Събраните битови отпадъци на човек от населението намаляват през годините, като остават около средните стойности за страната. По данни на РИОСВ-Варна повечето общински депа за отпадъци не отговарят на съвременните изисквания.

Делът на населението с достъп до канализация, свързана с пречиствателни станции за отпадни води, е вторият най-висок след София (столица) - 85,1%, което се обяснява и с концентрацията на населението в градовете. Предизвикателства обаче не липсват, като остават проблемите с експлоатацията на пречиствателната станция за отпадъчни води „Златни пясъци“, която бива пренатоварвана в пиковите часове на летния сезон.

## Социална среда

Социалната среда в областта е оценена като добра. По много от изследваните показатели се отбелязва влошаване - дял на лицата, живеещи в домакинства с нисък интензитет на икономическа активност; дял на хората, живеещи в материални лишения; относителен дял на бедните спрямо официалната линия на бедност в областта. Въпреки това общата удовлетвореност от живота в област Варна е една от най-високите в страната. Доволни от стандарта си на живот са близо една трета от хората. Още по-голям е процентът на удовлетворените от работата си. Населението на областта дава високи оценки както за удовлетворението си от жилищните условия, от качеството на здравеопазването и от образованието си, така и за социалния си живот. В областта е регистриран най-високият брой посещения на кино и театър след София (столица).

Основните проблеми пред социалната среда са общото неудовлетворение от инфраструктурата в областта, както и високата престъпност. Броят на регистрираните престъпления против личността или против собствеността е третият най-висок в страната след област Бургас и София (столица). Въпреки това над една трета от хората се чувстват сигурни както у дома, така и навън спрямо 26%, които са на обратния полюс. Около 37% са нито доволни, нито недоволни от сигурността, която имат в рамките на областта. Обяснимо доверието в полицията е относително ниско.

Под 10% от анкетиранияте граждани споделят, че биха се преместили в друга област за постоянно местоживееене. Този процент е сред най-ниските в страната, като това се обяснява и със сравнително високите нива на удовлетвореност от живота.

## Ключови показатели за област Варна

Показател/година	2008	2009	2010	2011	2012
БВП на глава от населението (лв., текущи цени)	10 227	9 613	9 595	n.a.	n.a.
Коефициент на заетост на населението над 15 години (%)	54,8	52,9	49,6	46,5	44,2
Коефициент на безработица на населението над 15 години (%)	4,3	4,3	8,2	10,3	16,4
Дял на бедните спрямо линията на бедността за областта (%)	23,4	21,6	24,4	n.a.	n.a.
Коефициент на възрастова зависимост (65+ към 15-64 з.), (%)	21,7	21,9	22,4	23,7	24,4
Коефициент на естествен прираст (‰)	-0,3	0,5	-1,1	-1,5	-2,1
Коефициент на механичен прираст (‰)	8,2	4,2	0,3	0,5	-0,2
Дял на населението с висше образование, 15-64 з. (%)	24,8	25,5	25,6	25,4	26,0
Процент оценки на матурите по БЕЛ под среден 3,00	2,2	3,5	4,0	3,5	5,1
Среден успех от матурите по БЕЛ	4,5	4,4	4,4	4,5	4,2
Дял на пътната настилка в добро състояние (%)	n.a.	n.a.	23,1	36,7	39,0
Дял на домакинствата с достъп до интернет (%)	24,3	28,4	28,1	40,1	51,3
Дял на населението с достъп до канализация, свързано с ПСОВ (%)	84,1	84,4	84,8	85,1	n.a.
Дял на здравноосигурените лица (%)	89,8	90,6	87,9	85,2	84,4
Коефициент на детска смъртност (‰)	7,5	6,3	10,1	8,1	7,0
Брой регистрирани престъпления на 1000 души	17,3	17,4	18,7	17,6	18,4



# Велико Търново

Население (2012)	254 891
Територия (кв. км)	4 661,6
Брой на населените места	337
Относителен дял на населението в градовете (%)	69,7



## Общ преглед

Област Велико Търново е изправена пред сериозни икономически предизвикателства, тъй като традиционно страда от липса на чуждестранни преки инвестиции. Слабостите в бизнес средата също са фактор за липсата на достатъчно инвестиции. Заетостта леко се възстановява през последните години, но остава на сравнително ниски нива. Данните за бедността са изключително негативни, като неравенствата в рамките на областта са големи.

Висшето образование в област Велико Търново е силно застъпено, като броят на студентите се увеличава през годините. На практика това е и областта с най-голяма концентрация на студенти, отнесени спрямо населението. Традициите във висшето образование са основен фактор за привличането на млади хора към областта. Почти една четвърт от населението на възраст 25-64 години е с висше образование.

Гражданите на Велико Търново са по-скоро удовлетворени от живота в областта, като под 10% от анкетираните споделят, че биха се преместили в друга област за постоянно местоживее. Доминиращата причина за неудовлетвореност е ниският стандарт на живот. Демографските процеси също допринасят за икономическите проблеми, като коефициентите на възрастова зависимост са силно влошени, а раждаемостта е сравнително ниска.



## Икономика

Област Велико Търново изостава спрямо водещите области по брутен вътрешен продукт на човек от населението, макар в годините на криза да няма номинално свиване на икономиката. Заетостта в областта традиционно е сравнително ниска и през 2010 г. пада под 40% от населението на възраст на 15 и повече навършени години, което е едно от най-ниските нива за страната. След това се наблюдава известно възстановяване на работни места и картината леко се подобрява. Безработицата остава на сравнително по-високи нива, като достига почти 14% през 2012 година. Данните за инвестициите също говорят за раздвижване през последните години, като през 2011 г. разходите за придобиване на дълготрайни материални активи се възстановяват, макар и все още да не достигат нивата от 2007-2008 година. Чуждестранните преки инвестиции също леко се възстановяват през 2011 г., но остават на много ниски нива за страната - претеглени спрямо населението, те са на едно от последните места. Концентрацията на производствени инвестиции в региона е по-скоро в съседните до областта градове Габрово и Севлиево. Все пак усвояването на европейски средства от местните общини върви относително добре.

Икономическият профил на област Велико Търново е доминиран от услугите, които допринасят повече от 60% при формирането на брутен добавена стойност на областта. Туризмът е особено важен, като концентрацията му е в град Велико Търново и в околностите. Важни туристически дестинации са и общините Елена и Свищов. Индустрията доминира в община Лясковец, където няколко структуроопределящи предприятия осигуряват по-висока заетост. Индустрията в областта е представена предимно от хранително-вкусовата промишленост.

## Данъци и администрация

Местните данъци в общините на област Велико Търново са сред най-високите в страната. Това се отнася за облагането на недвижимите имоти, на възмездното придобиване на имущество и на превозните средства. Местните данъци в община Велико Търново също са сред най-високите, ако се сравнят с другите областни центрове в страната. На фона на по-високите местни данъци оценките на бизнеса за работата на институциите и нивото на корупция са негативни. Възприятата за корупция в органите на съдебната власт са много високи, а по отношение работата на общините бизнесът има много забележки относно яснотата на изискванията, бързината на обслужване и непогкупността.

Административните услуги в общините продължават да бъдат предизвикателство, но някои общини се справят добре. Например в общините Лясковец, Павликени и Свищов електронните услуги са на етап двустранно взаимодействие (трета степен от четири възможни), а обслужването на едно гише е на етап „отличен“. Използваемостта на електронните услуги сред бизнеса е висока, като половината анкетирани са използвали електронни услуги през последната година, но по-голямата част е свързана с преглед на информация и с тегленето на бланки и формуляри.

## Инфраструктура

Гъстотата на пътната мрежа в област Велико Търново е сред най-високите в страната. Качеството на пътищата силно се влошава, като през 2012 г. едва 1/4 от пътищата са в добро състояние. На територията на областта няма изградени автомагистрали и скоростни пътища, но трасето на бъдещата автомагистрала „Хемус“ (София - Варна) минава през нея. От национално значение е и доизграждането на крайдунавския крайбрежен път от Видин до Силистра. Сериозни проблеми изпитват планинските общини от областта с поддръжката на много дългата общинска пътна мрежа. Особено тежко е осигуряването на снепочистването през зимния сезон в общините Елена, Златарица и отчасти във Велико Търново. Гъстотата на железопътните линии също е сред най-високите в страната, като две трети от линиите са електрифицирани.

Оценките на гражданите и на бизнеса за състоянието на инфраструктурата също не са много добри, като според представителите на фирмите това е един от факторите, които имат по-скоро негативно влияние върху бизнеса в областта, а при гражданите е по-скоро фактор за неудовлетвореност.

## Демография

Велико Търново е деветата по големина област в страната с население от 255 хиляди души през 2012 година. Спадът на населението през последните години е сериозен, като това се обуславя от устойчивия отрицателен коефициент на естествен прираст (средно по около 8‰ на година), както и от някои негативни тенденции при механичния прираст през последните години. Изселването е предимно в посока към столицата, като след настъпването на кризата се наблюдава и засилена емиграция към чужбина.

Коефициентите на възрастова зависимост са силно влошени. Населението на 65 и повече години е 1,7 пъти повече спрямо населението до 14 години и почти една от населението на възраст от 15 до 64 години. На година се раждат по около 2300 деца, като коефициентът на раждаемост изостава спрямо средните стойности за страната. Данните сочат, че предизвикателствата пред демографията на областта са предимно по отношение на раждаемостта и естествения прираст, докато при механичния прираст може да се наблюдава чувствително подобрение (дори положителни стойности) при устойчиво възстановяване на икономиката.

## Образование

Общите тенденции към намаляване на учениците, учителите и училищата се наблюдава и в област Велико Търново. Поради липсата на достатъчно ученици през 2012 г. бяха закрити някои училища, например в общините Павликени и Свищов. Областта е една от най-засегнатите от оптимизацията на училищната мрежа в страната. Оценките от матурата по български език и литература през 2013 г. са сходни с тези за страната (средно 4,27 за областта), но почти 7% не са я издържали, което е висок процент спрямо другите области. Значителен е и относителният дял на отпадналите от основно и от средно образование.

Висшето образование в областта е силно застъпено, като броят на студентите се увеличава през годините и вече достига почти 28 хиляди за 2012 г. На практика това е и областта с най-голяма концентрация на студенти, отнесени спрямо населението, като изпреварва дори столицата. Университетските центрове са два: Великотърновският университет „Свети свети Кирил и Методий“ и Националният военен университет „Васил Левски“ в град Велико Търново, както и Стопанската академия „Д. А. Цанов“ в град Свищов. Традициите във висшето образование са основен фактор за привличането на млади хора и за добрата образователна структура на населението - почти една четвърт от населението на възраст от 25 до 64 години е с висше образование.

## Здравеопазване

На територията на областта има 12 лечебни заведения, но кадровата осигуреност е устойчива само в големите общини. Областната стратегия за периода 2014-2020 г. посочва, че в по-малките и особено в планинските общини се наблюдава увеличение на незаетите лекарски практики. Спешната помощ също е недостатъчна и не успява да покрива с нужната бързина райони с разпръснати населени места, които са отдалечени от общинския център, особено при зимни условия. Болничните легла в многопрофилните болници за активно лечение също са малко спрямо населението.

Здравноосигурените лица в областта са около 83% през 2012 г., което е най-ниското ниво в страната - повечето области достигат 87-88% дял на здравноосигурените. Постъпилите болни за лечение в многопрофилните болници през 2012 г. са около 142 души на хиляда, което е сред най-ниските нива в страната. Коефициентът на детска смъртност също е под средния за страната. Тези данни говорят повече за проблеми, свързани с организацията на здравеопазването, а не толкова със заболяемостта на населението.

Резултатите от анкетите сред гражданите също говорят за проблеми с качеството на здравната система, макар и не толкова силно изразени, колкото в други области. Почти всеки четвърти посочва, че му се е налагало да пътува извън областта, за да ползва здравни услуги, като водещата причина, която посочват анкетирания, е липсата на специалисти. Нерегламентираните плащания не са толкова разпространени, като всеки осми, ползвал медицински услуги през последните 12 месеца, посочва, че му се е налагало да прави такива плащания за здраве.



## Околна среда

Емисиите на въглероден диоксид в атмосферата намаляват през последните години, но областта продължава да е по-скоро в групата на областите с относително повече емисии, претеглени спрямо територията. В областната стратегия 2014-2020 година е отбелязан и проблем със замърсяването с фини прахови частици от транспорта и отоплението с твърдо гориво. Събраните битови отпадъци на човек от населението са около средните нива за страната, като намаляват чувствително през 2011 година.

Близко две трети от населението живее в селища с обществена канализация, което е малко по-средните стойности за страната. През 2011 г. около 44% от населението е с достъп до канализация, свързана с пречиствателни станции за отпадъчни води. През последните години са започнати няколко проекта за нови пречиствателни станции, като например пречиствателна станция в град Павликени, която в края на 2012 г. получи европейско финансиране.

## Социална среда

Област Велико Търново се отличава с изключително висок относителен дял на хората, които се поставят в графата на живеещи в материални лишения, тоест изпитващи трудности да посрещнат основни свои нужди. През 2010 г. лицата, живеещи в материални лишения, са вече три четвърти от населението, което не се наблюдава в другите области, единствено област Ловеч се доближава до тези стойности. Относителният дял на бедните също е висок, като една четвърт от хората са попадали под линията на бедността. Неравенството също е голямо, като отношението между доходите на най-богатите и най-бедните 20% от домакинствата е почти девет пъти, най-високото в страната.

Все пак гражданите на Велико Търново са по-скоро удовлетворени от живота в областта, като по-голямата част от анкетираните споделят, че биха се преместили в друга област за постоянно местоживееене. Водещи фактори за удовлетвореност са жилищните условия, социалният живот, образованието и здравето. Околната среда и сигурността също имат по-скоро положително въздействие върху удовлетвореността от живота в областта.

Броят на регистрираните престъпления против личността и против собствеността остава сравнително нисък, макар и да има покачване след настъпването на икономическата криза. Водещи фактори за неудовлетвореност са ниският стандарт на живот, тоест доходите, и инфраструктурата. Това са и големите предизвикателства пред областта: по-добрата работа на институциите и по-привлекателната бизнес среда, привличането на повече инвестиции и покачването на заетостта и на доходите.

## Ключови показатели за област Велико Търново

Показател/година	2008	2009	2010	2011	2012
БВП на глава от населението (лв., текущи цени)	5 682	5 716	6 135	n.a.	n.a.
Коефициент на заетост на населението над 15 години (%)	44,6	42,6	38,9	42,6	42,9
Коефициент на безработица на населението над 15 години (%)	7,8	9,0	13,1	11,7	13,8
Дял на бедните спрямо линията на бедността за областта (%)	28,1	24,2	26,9	n.a.	n.a.
Коефициент на възрастова зависимост (65+ към 15-64 г.), (%)	26,9	27,2	27,8	30,4	31,3
Коефициент на естествен прираст (‰)	-7,9	-6,5	-7,9	-7,9	-7,9
Коефициент на механичен прираст (‰)	3,4	-1,2	-6,8	-2,0	-3,0
Дял на населението с висше образование, 15-64 г. (%)	24,6	24,2	23,0	21,5	23,5
Процент оценки на матурите по БЕЛ под среден 3,00	3,5	3,6	5,7	5,6	6,2
Среден успех от матурите по БЕЛ	4,5	4,3	4,2	4,4	4,2
Дял на пътната настилка в добро състояние (%)	n.a.	n.a.	55,7	30,2	23,6
Дял на домакинствата с достъп до интернет (%)	27,9	23,1	29,6	45,0	41,0
Дял на населението с достъп до канализация, свързано с ПСОВ (%)	40,6	40,9	41,2	43,9	n.a.
Дял на здравноосигурените лица (%)	81,1	83,7	80,9	84,2	83,3
Коефициент на детска смъртност (‰)	10,7	9,6	7,6	7,9	6,5
Брой регистрирани престъпления на 1000 души	9,4	11,1	13,6	14,2	13,2



# Видин

Население (2012)	98 509
Територия (кв. км)	3 032,9
Брой на населените места	143
Относителен дял на населението в градовете (%)	63,9

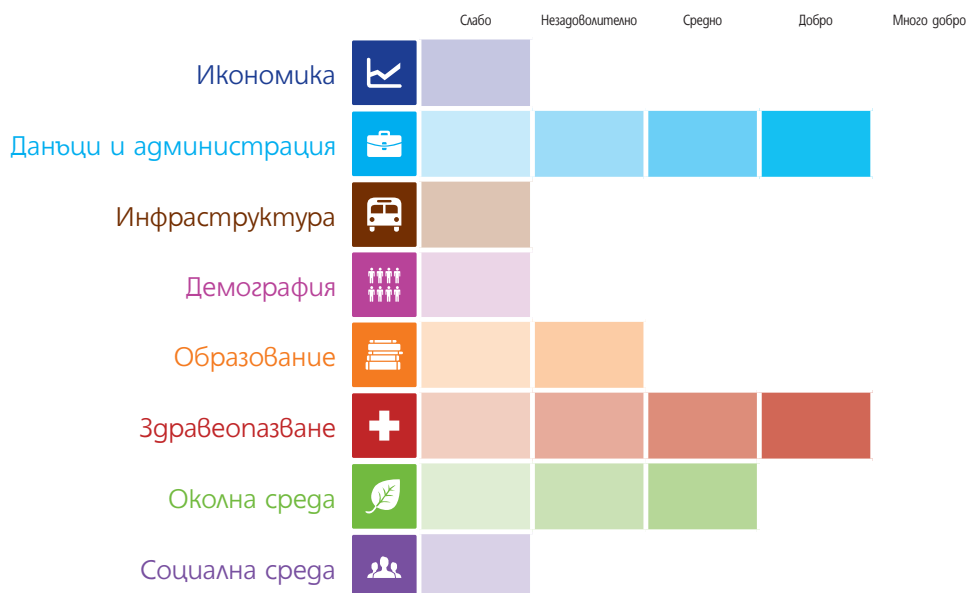


## Общ преглед

Демографската криза, в която се намира Видин през последните години, оказва сериозно негативно влияние върху различни аспекти на социалното и на икономическото развитие на областта. Повишаващата се средна възраст и продължаващите процеси на изселване от областта създават допълнителни предпоставки за влошаване на възрастовата структура на населението. Заетостта и доходите в областта са ниски, а безработицата - висока.

Областта показва добри резултати единствено в сферата на здравеопазването. Бизнес средата е донякъде облагодетелствана от ниските данъци в повечето общини, но в противовес се явяват липсата на образовани кадри и свитото местно потребление. Качеството на околната среда е оценено като средно заради недостатъчната инфраструктура в областта, благоприятстваща опазването на природата.

Инфраструктурното развитие на областта също изостава. Тегърва предстои да се оцени ефектът от пускането в експлоатация на Дунав мост при Видин - Калафат през лятото на 2013 година.



## Икономика

По отношение на икономическото развитие областта е сред най-изостаналите в страната. БВП на глава от населението е два пъти по-нисък от средния за страната, като през 2010 г. по-лоши показатели имат единствено областите Сливен и Силистра. През 2012 г. безработицата в областта се понижава с три процентни пункта, но остава висока - 17,4% при 12,3% средно за страната. В някои от по-малките общини в областта безработицата достига 40-50%. Заетостта също тръзва нагоре, но остава най-ниската в страната - едва 37%. В голяма степен ниската икономическа активност на населението е следствие от крайно неблагоприятната демографска ситуация в областта и от ниската квалификация на преобладаващата част от работната ръка в областта.

През 2010 и 2011 г. се забелязва повишаване на инвестиционната активност в областта, която не е достатъчна, за да генерира по-високи нива на заетост и по-високи доходи. По привлечени чуждестранни инвестиции на човек от населението към края на 2011 г. по-лоши резултати са отчетени единствено в областите Велико Търново, Кюстендил, Монтана и Силистра. До края на 2012 г. общините в областта не успяват да се включат достатъчно активно и в оперативните програми на ЕС, като изплатените средства към тях са малко над 9 млн. лв., което е най-ниската абсолютна стойност за област в страната.

Относителният дял на индустрията в структурата на брутната добавена стойност за област Видин е чувствително по-ниска от средната за страната, което свидетелства за ниско ниво на индустриалното развитие. Пускането в експлоатация на втория мост на река Дунав, който свързва град Видин и град Калафат, се очаква да даде положително отражение върху стопанската активност в областта.

## Данъци и администрация

Данъчната среда в областта е сравнително благоприятна. По-голямата част от местните данъци и такси са по-ниски от тези в останалите области, а ставката за годишен патентен данък за търговия на сребно е най-ниската в страната. Единственото изключение тук е община Ружинци, където въпросната ставка е непропорционално голяма - 2,5 пъти по-висока от тази в областния център Видин.

Проблем остават остарелите методи на административно обслужване на гражданите и на бизнеса. От единадесетте общини в областта единствено Видин и Кула декларират по-висока готовност за работа на едно гише. Развитието на електронните услуги също изостава, като в периода май 2012 г. - май 2013 г. такива са използвали едва 16% от анкетираните представители на бизнеса при средно два пъти по-високи стойности за страната.

Единственият фактор, който доближава област Видин до средните за страната показатели за отделните елементи на бизнес средата, е работата на областната и на общинските администрации. Съдебната система също се ползва с добър престиж. Очакванията на бизнеса по отношение на динамиката на броя на наетите, на инвестициите и на оборота през следващите 12 месеца (юни 2013 г. - май 2014 г.) са по-скоро песимистични.

## Инфраструктура

Гъстотата на пътната мрежа в областта е по-висока от средната за страната. Въпреки това състоянието на пътната настилка се влошава през последните години, като по данни на Агенция „Пътна инфраструктура“ през 2012 г. едва 29% от настилката е в добро състояние при над 40% през 2010 г. Около една четвърт от пътищата се нуждаят от рехабилитация.

През лятото на 2013 г. беше пуснат в експлоатация Дунав мост при Видин - Калафат. Остават притесненията за качеството на съпътстващата съоръжението инфраструктура най-вече по отношение на възможностите на първокласния път към столицата да обслужи по-интензивен международен трафик.

Видин има добре разгърната железопътна инфраструктура, която обаче има нужда от модернизация. Обновяването на железопътната линия Видин - София - Кулата е планирано за следващия програмен период (2014-2020 г.).

През 2012 г. едва една трета от домакинствата на област Видин имат достъп до интернет, което е следствие както от сравнително ниското ниво на урбанизация, така и от възрастовата структура на населението. През същата година по-малко от половината лица на възраст от 16 до 74 години са използвали интернет.

## Демография

И през 2012 г. Видин остава областта в най-неблагоприятно демографско състояние в цялата страна. За периода 2001-2012 г. населението е намаляло с близо една трета, като по този начин областта става единствената с население под 100 хиляди души. Около 64% от населението живее в градовете. Възрастовата структура на населението е изключително неблагоприятна. Видин е една от трите области, в които на всяко лице на възраст под 15 години се падат над две лица на възраст над 65 години. Другите такива области са Габрово и Кюстендил.

Областта се характеризира с изключително силно изразени негативни тенденции по отношение на естествен и на механичния прираст на населението. Като резултат от ниската раждаемост и високата смъртност през последното десетилетие коефициентът на естествен прираст е отрицателен, като през повечето години е три пъти по-висок от средния за страната, който се колебае между -3,5 и -5,5‰.

Механичният прираст също е отрицателен (-3,8‰ за 2012 г.). Една трета от жителите на областта заявяват готовност да я напуснат, ако им се угаде такава възможност, което е предпоставка за по-нататъшно обезлюдяване. В комбинация с високия отрицателен естествен прираст тези нагласи на населението вещаят още по-сериозно влошаване на демографските характеристики на областта.

## Образование

Област Видин регистрира средни за страната стойности при преобладаващата част от индикаторите в сферата на основното и на средното образование, включени в изследването. В същото време липсата на висши учебни заведения и ниският дял на висшистите в областта понижават крайната оценка за категорията до незадоволителна. През 2012 г. висшистите сред населението на възраст от 25 до 64 години са едва 15,7%, при средно 24% за страната.

Нетният коефициент на записване на населението в образователните степени от V до VIII клас е малко по-нисък от средния за страната. През 2012 г. осем от всеки десет деца, подлежащи на образование в тези класове, ходят на училище. Делът на второгодниците също е по-нисък от средния за страната - 0,8% през 2012 г. при 1% през 2011 г. и 0,9% средно за страната през двете години. За сметка на това около 3% от учениците всяка година отпадат от образователната система, което е една от най-високите стойности за страната. През учебната 2012/2013 година учениците, завършващи средно образование във Видин, постигат среден резултат добър (4,23) на държавните изпити по български език и литература. Неуспешно полагат изпита 4,8% от учениците, което е близко до средните нива за страната.

## Здравеопазване

Процесите, протичащи в системата на здравеопазването във Видин, следват до голяма степен демографските тенденции на територията на областта. Намаляването на броя на жителите води до закриването на една от болниците, както и до поэтапното свиване на легловата база, близо два пъти от 2001 г. насам. В областта се забелязва известен недостиг на кардиолози и на болнични легла, но като цяло степента на осигуреността на местното население със здравни заведения и специалисти са близки до средните за страната.

Около 89% от населението в областта е здравноосигурено, което се дължи до голяма степен на високата средна възраст в областта. Разгледан спрямо населението, броят на постъпилите за лечение в двете многопрофилни болници за активно лечение намалява през последните години и е на много по-ниски нива от средните за страната. Болниците се намират в град Видин и в град Белозградчик, като общият брой на леглата в тях през 2012 г. е 360. На всеки пети жител от областта му се е налагало да пътува извън нейните граници, за да получи здравните услуги, от които се нуждае, което е по-нисък процент от регистрирания в повечето други области. Като основна причина се посочва липсата на специалисти.

## Околна среда

Качеството на околната среда във Видин е оценено като „средно“. По-голямата част от негативните показатели са свързани с недостатъчната инфраструктура, която способства за опазване на природата. Около 56% от местното население е свързано с обществената канализация, което е следствие най-вече от ниското ниво на урбанизация на областта. До голяма степен обхватът на канализационната мрежа е ограничен до градовете Видин и Белозградчик.

По-ниско ниво на свързаност се наблюдава единствено в градовете Враца, Разград и Силистра. През 2012 г. в област Видин все още няма работеща пречиствателна станция за отпадъчни води. През август 2013 г. бе подписан договор за проектиране и изграждане на такава станция в град Видин, но съоръжението ще заработи най-рано в края на 2014 година.

Системата за контрол на качеството на въздуха в област Видин е само една и се намира в областния град. През последните няколко години са отчетени високи нива на замърсяване на въздуха с фини прахови частици в отоплителния сезон. С оглед на характеристиките на местната индустрия и намаляващия брой на населението емисиите на вредни вещества в атмосферата могат да се определят като високи, въпреки че спрямо територията концентрацията им е под средната за страната. Битовите отпадъци в областта не се преработват, но предстои изграждането на регионално депо.

Живеещите на територията на област Видин дават по-ниска от средната за страната оценка на качеството на околната среда.

## Социална среда

Изключително негативно отражение върху социалната среда в областта оказват ниският стандарт на живот и слабата икономическа активност на местното население. Близо една четвърт от гражданите живеят в домакинства с нисък интензитет на икономическа дейност, а всеки втори живее с материални лишения. Относителният дял на населението под линията на бедността за областта е 36,2% при средно 22,3% за страната.

Гражданите поставят средни оценки на голяма част от аспектите на живота в областта. Най-ниско е оценена инфраструктурата - с 2,1/5,0 при 2,8/5,0 средно за страната. През последните няколко години се забелязва нарастване на броя на регистрираните посещения на театър, които достигат почти 28 хиляди през 2012 г. при 21 хиляди през 2009 г. В областта няма кино.

В унисон с тенденциите в останалата част от страната броят на регистрираните престъпления против личността и против собствеността на 1000 души от населението намалява от 2010 г. насам, като традиционно нивата в област Видин са по-ниски от тези в повечето области. Жителите на област Видин оценяват най-ниско работата на общинската и на областната администрация, а най-високо - тази на училищата и на органите на съдебната власт.

## Ключови показатели за област Видин

Показател/година	2008	2009	2010	2011	2012
БВП на глава от населението (лв., текущи цени)	5 079	4 879	4 681	n.a.	n.a.
Коефициент на заетост на населението над 15 години (%)	39,1	36,4	35,0	35,8	37,0
Коефициент на безработица на населението над 15 години (%)	12,9	13,0	13,1	19,8	17,4
Дял на бедните спрямо линията на бедността за областта (%)	29,0	29,3	36,2	n.a.	n.a.
Коефициент на възрастова зависимост (65+ към 15-64 з.), (%)	37,2	37,6	37,8	41,7	42,8
Коефициент на естествен прираст (‰)	-14,7	-13,8	-14,8	-15,2	-16,0
Коефициент на механичен прираст (‰)	-6,1	-6,9	-6,2	-1,9	-3,8
Дял на населението с висше образование, 15-64 з. (%)	16,7	16,4	18,9	18,1	15,7
Процент оценки на матурите по БЕЛ под среден 3,00	4,2	6,2	3,6	1,9	8,3
Среден успех от матурите по БЕЛ	4,3	4,2	4,3	4,5	4,1
Дял на пътната настилка в добро състояние (%)	n.a.	n.a.	43,4	30,0	29,4
Дял на домакинствата с достъп до интернет (%)	10,9	25,3	27,7	46,6	33,7
Дял на населението с достъп до канализация, свързано с ПСОВ (%)	0,0	0,0	0,0	0,0	n.a.
Дял на здравноосигурените лица (%)	87,9	89,5	86,7	89,8	89,1
Коефициент на детска смъртност (‰)	9,8	11,7	8,4	8,0	11,2
Брой регистрирани престъпления на 1000 души	13,7	14,0	17,5	15,1	13,9





# Враца

Население (2012)	183 110
Територия (кв. км)	3 619,8
Брой на населените места	128
Относителен дял на населението в градовете (%)	59,0



## Общ преглед

Област Враца показва относително стабилно представяне по отношение на по-голямата част от изследваните показатели. Общоприетият измерител за благосъстояние - БВП на глава от населението, плавно нараства, като по последни данни от 2010 г. Враца се нарежда на шесто място веднага след област Бургас.

Въпреки ниското включване на населението в трудоспособна възраст на пазара на труда той се характеризира с относителна стабилност през последните години и безработицата трайно се задържа под средната за страната.

Област Враца предоставя сравнително добри условия за правене на бизнес, но лошото състояние на инфраструктурата и силно влошеният демографски профил на областта пречат на инвестициите. Областта е на средно ниво по отношение на образованието и здравеопазването. Показателите за околна среда ще се подобрят значително със завършването на редица проекти по ВиК инфраструктурата и изграждането на пречиствателни станции за отпадъчни води.

Усеща се изключително остра нужда от бързо подобряване на шосейната и на железопътната инфраструктура в областта.



## Икономика

Враца е една от стабилно развиващите се области в страната през последните шест години. БВП на глава от населението плавно нараства (с изключение на кризисната 2009 година), като по този показател областта се нарежда на шесто място в страната веднага след област Бургас. Показателно за устойчивото развитие е равнището на безработица. Не се наблюдават резки скокове през последните години и независимо от лекото повишение от 2010 г. насам равнището на безработица се задържа на нива под средните за страната - 9,4% през 2012 г. при 12,3% за България. Въпреки това коефициентът на заетост на хората на 15 и повече навършени години остава нисък - 39,9%, с над шест процентни пункта под средното равнище за страната. Наблюдава се и сериозна разлика по този показател между отделните общини в областта.

Доходът на лице от домакинството нараства сравнително слабо през 2012 г. до 3723 лв. Нивата остават по-ниски от регистрираните през 2007 г. (3741 лв.) и 2010 г. (3798 лв.).

Въпреки изложените положителни данни за икономиката все още областта не успява да използва потенциала си за развитие. Броят на нефинансовите предприятия на 1000 души от населението е един от най-ниските в страната - 31 при средно 50 за България, а разходите за придобиване на дълготрайни материални активи през 2011 г. намаляват спрямо предходната година. Сред бизнеса в областта не цари оптимизъм - повечето от анкетираните компании очакват свиване на приходите и на инвестиционната активност през следващите 12 месеца (юни 2013 г. - май 2014 г.). Чуждестранните инвестиции нарастват едва забележимо през 2011 г. и остават на равнище, значително по-ниско от средното за страната.

Слабата инвестиционна активност се компенсира отчасти от добрата работа на общинските администрации по оперативните програми на Европейския съюз. Разплатените средства по оперативни програми са 384 лв. на човек към края на 2012 г. - резултат, който е над два пъти по-висок от средния за страната и трети най-добър от всички области. Област Враца е добър пример за сътрудничество между бизнеса и неправителствените организации.

Удължаването на живота на V и VI блок на АЕЦ „Козлодуй“, както и евентуалното разполагане на нов блок на площадката на предприятието се цитират от местния бизнес като проекти с голямо значение за икономиката на областта. Полагат се усилия за развитието на туризма, в т.ч. и по трансгранични проекти със Сърбия и Румъния.

## Данъци и администрация

Област Враца отново е една от най-високо оценените в тази категория сред областите в страната. Това постоянство е добър знак за опитите на местната власт да се поощрят предприемачеството и инвестициите.

Бизнесът работи сравнително добре с местната администрация. Високо оценени са нивото на електронно обслужване, бързината на работа, квалификацията и отзивчивостта на служителите в администрацията. Община Козлодуй разработва система за интегрирано административно обслужване и предоставяне на административни услуги от общинската администрация. Там функционира и географска информационна система (ГИС). С електронни системи за документооборота и изпълнение на сроковете на предлаганите услуги разполагат общините Враца, Бяла Слатина, Оряхово, Криводол, Козлодуй и Мездра. С електронни системи за сигнализиране на корупция на официалните интернет страници разполагат общините Бяла Слатина, Враца, Криводол, Мездра и Роман.

Възприятията за корупция сред местния бизнес по отношение на органите на местната власт и на някои местни звена на централната администрация са ниски, но към този резултат следва да се подхожда с известни съмнения. Над две трети от анкетираните предприятия не са дали отговор на въпроса как оценяват равнището на корупция в областта. Размерът на всички по-важни местни данъци и такси за бизнеса в област Враца са на нива около или по-ниски от средните за страната, което е допълнително облекчение за предприемачите.

## Инфраструктура

По отношение на качеството на инфраструктурата област Враца получава незадоволителна оценка. Това е и основната спънка пред развитието на бизнеса, която изтъкват близо две трети от анкетираните фирми.

През територията на областта преминават два трансевропейски транспортни коридора - 4 и 7 (река Дунав), които предоставят възможности за развитие на автомобилен, железопътен и речен транспорт. Дългоочакваното откриване на Дунав мост 2 през 2013 г., макар и положително събитие

за инфраструктурата и свързаността на областта, далеч не е достатъчно. Качеството на шосейната мрежа остава под всякаква критика. Делът на пътната настилка на територията на област Враца, окачествена като добра, спада през 2012 г. до 26,7%, което е петият най-нисък резултат след областите Шумен, Монтана, Русе и Велико Търново. Поради тази причина стратегическото разположение на областта между столицата София, Централна България и Дунав мост 2 не може да бъде оползотворено напълно.

Гъстотата на пътната (17,6 км/100 кв. км) и на железопътната (3,1 км/100 кв. км) мрежа е близка до тази за цялата страна и през последните няколко години не се променя.

В процес на изграждане е обходен път на град Враца с дължина около 9 километра. Благодарение на тази отсечка, която се очаква да бъде завършена през пролетта на 2014 г., от града ще се отклони интензивният транзитен трафик.

Железопътната мрежа е изцяло електрифицирана. Линията Видин - Мездра - София - Кулата поне на хартия е приоритетна за модернизация и достигане на скорост на движение на влаковете от 160-200 км/ч. Модернизацията обаче не беше реализирана през програмния период 2007-2013 г., а понастоящем няма сигурност, че ще бъде завършена и през следващия (2014-2020 г.). За момента е осигурено финансиране за проектирането на първия етап Видин - Медковец. За останалите два (Медковец - Мездра и Мездра - Ботевград) липсва яснота.

Област Враца е център на регион Запад от националната газопрееносна мрежа. Областният град е в голяма степен газифициран както по отношение на битовите, така и по отношение на промишлените потребители. В процес на разширение е газопрееносната мрежа по посока на градовете Козлодуй и Оряхово.

През 2012 г. близо 46% от домакинствата имат достъп до интернет, като този дял нараства с над 10 пункта за една година, но все още остава под средния достъп за страната - 51%.

## Демография

Област Враца се обезлюдява с бързи темпове, като за периода 2001-2012 г. тя е изгубила над една четвърт от населението си. Коефициентът на естествен прираст е отрицателен (-11,1 ‰) и е един от най-високите по абсолютна стойност в страната. По-лоши показатели имат само областите Видин, Монтана, Перник, Кюстендил и Габрово. Областта страда и от засилен миграция на населението. Коефициентът на механичен прираст (изчисляван като разлика между заселили се и изселили се от областта на 1000 души от населението) е също с един от най-лошите показатели за страната: - 5,8 ‰ при - 0,7 ‰ средно за България. Жителите на област Враца най-често се преселват в областите София (столица), Плевен и Монтана.

Бързото намаляване на населението на областта води до влошаване на възрастовата структура. Коефициентът на възрастова зависимост на населението над 65-годишна възраст спрямо населението между 14-годишна възраст достига 161,6%, а отношението на тези над 65 години спрямо населението в работоспособна възраст се равнява на 33,3% при средни показатели за страната съответно от 140,9 и 28,5%.

Област Враца е една от слабо урбанизираните в страната с дял на градското население от 59%, както и една от най-слабо населените - 872,7 души на кв. км, от урбанизираната територия, или близо двойно по-малко от средното за България.

## Образование

Оценката за образованието в област Враца е средна, като остава без съществена промяна спрямо миналата година. В периода 2005-2012 г. са закрити или преобразувани 50 училища и към края на 2012 г. общият брой на училищата е 74. Въпреки това не се усеща дефицит на учебни заведения, ако броят им се отнесе към населението в областта и се сравни със средния за страната. Броят на преподавателите в основното и в средното образование на 1000 ученици също е около средните за страната стойности.

Има рязко подобрение по отношение дела на неуспелите на държавния зрелостен изпит по български език и литература през 2013 г. спрямо предходната година - 3,6 спрямо 6,3%. Същевременно представянето на учениците от областта на матурите като цяло е постоянно - средният успех се движи около добър (4,2) през шестте години от въвеждането на външното оценяване.

За област Враца се установява най-високият процент на записване от V до VIII клас в цялата страна - 85,7%. Проблем обаче е високият дял на отпадащите деца от основно и средно образование. През 2012 г. той достига 4,5%, което е вторият най-лош резултат след област Търговище.

## Здравеопазване

Здравеопазването в област Враца е сравнително добро. Здравноосигурени са 88% от населението, което представлява сходен процент с този на национално ниво. Един общопрактикуващ лекар в област Враца обслужва средно 1635 души, което е най-високата стойност за Северозападния район и над средното за страната - 1491 души.

По-различно стои въпросът със специализираната доболнична медицинска помощ. Докато на 5086 лица има един специалист „Вътрешни болести“ (при 5263 лица средно за България), то един кардиолог обслужва близо 11 444 души (при 6391 лица за страната). Само в периода 2011-2012 г. последният показател се е влошил драстично, като разликата е около 3000 души.

Към 31 декември 2011 г. по данни на НСИ в област Враца функционират 11 болнични заведения с 1082 легла: седем многопрофилни болници за активно лечение с 829 легла и четири специализирани болници с 253 легла. От 2005 г. насам има увеличение с две многопрофилни болници за активно лечение и с две специализирани болници. Броят на леглата (4,2) и броят на постъпилите за лечение в многопрофилни болници за активно лечение (206) спрямо 1000 души от населението са също близки до средните стойности за страната.

През 2012 г. детската смъртност се увеличава слабо до 7,2‰, но остава по-ниска от тази за страната - 7,8‰.

## Околна среда

Оценката за качеството на околната среда е незадоволителна. Поради свиващото се промишлено производство намалява и обемът на големите индустриални замърсители на околната среда. Предизвикателство представлява замърсяването на почвите и на водите в резултат на интензивно развиващото се селско стопанство.

Едва 55,4% от населението живее в населени места с обществена канализация. Делът на населението с достъп до канализация, свързана с пречиствателна станция, се запазва постоянен през последните единадесет години, като през 2011 г. едва забележимо се покачва до 32,4% при среден процент за страната 55,7%. В допълнение към това над 20% от канализационната мрежа е остаряла и се нуждае от реконструкция или от цялостна подмяна.

Въпреки известни забавяния се работи по изграждане на водния цикъл на общините Враца и Бяла Слатина, довършване на канализацията и изграждането на пречиствателна станция за отпадъчни води в община Мездра, подновяване на водопроводната мрежа в селата на община Борован и разширяване на уличната канализационна мрежа на град Козлодуй. Община Козлодуй изпълнява „Интегриран инвестиционен проект във водния сектор на град Козлодуй“, който се очаква да бъде завършен в края на 2015 година.

## Социална среда

Като основни положителни аспекти за удовлетвореността си от живота в областта анкетираните жители на област Враца изтъкват жилищните условия, социалния живот (общуване с близки, посещение на заведения, кино, театър и др.), образованието и околната среда. Слабите страни на областта са най-вече по отношение на качеството на инфраструктурата, стандарта на живот и сигурността.

Факт е, че в област Враца е регистриран третият най-висок дял на престъпления против личността и против собствеността в страната - 18,6 на 1000 души.

Въпреки общата неудовлетвореност от стандарта на живот в областта трябва да се отбележи, че по повечето социални категории, свързани с бедност, Враца отбелязва значително подобрене. Лицата, живеещи в домакинства с нисък интензитет на икономическа активност, спадат от 17,6 на 10,3% за периода 2007-2010 година. Процентът на населението, живеещо с материални лишения, намалява от 44 на 37%, а относителният дял на бедните спрямо официалната линия на бедност за областта спада от 27,8 на 16,9% за същия период. По всички тези показатели област Враца се представя около или малко под средното ниво за страната.

## Ключови показатели за област Враца

Показател/година	2008	2009	2010	2011	2012
БВП на глава от населението (лв., текущи цени)	7 351	6 979	7 731	n.a.	n.a.
Коефициент на заетост на населението над 15 години (%)	43,5	42,1	39,9	41,0	39,9
Коефициент на безработица на населението над 15 години (%)	9,0	7,9	8,6	9,3	9,4
Дял на бедните спрямо линията на бедността за областта (%)	23,4	23,8	16,9	n.a.	n.a.
Коефициент на възрастова зависимост (65+ към 15-64 з.), (%)	29,4	29,6	29,9	32,5	33,3
Коефициент на естествен прираст (‰)	-9,5	-9,4	-10,4	-9,9	-11,1
Коефициент на механичен прираст (‰)	-5,6	-5,2	-6,5	-3,2	-5,8
Дял на населението с висше образование, 15-64 з. (%)	17,7	19,0	20,0	18,0	18,2
Процент оценки на матурите по БЕЛ под среден 3,00	4,6	4,4	4,2	3,7	6,3
Среден успех от матурите по БЕЛ	4,3	4,2	4,2	4,3	4,1
Дял на пътната настилка в добро състояние (%)	n.a.	n.a.	28,6	29,3	26,7
Дял на домакинствата с достъп до интернет (%)	15,1	26,4	27,0	34,5	45,8
Дял на населението с достъп до канализация, свързано с ПСОВ (%)	30,6	30,9	31,0	32,4	n.a.
Дял на здравноосигурените лица (%)	87,1	89,1	86,0	88,6	88,0
Коефициент на детска смъртност (‰)	6,3	8,4	6,8	6,9	7,2
Брой регистрирани престъпления на 1000 души	17,8	17,7	20,8	19,6	18,6



# Габрово

Население (2012)	120 658
Територия (кв. км)	2 023,0
Брой на населените места	356
Относителен дял на населението в градовете (%)	82,0



## Общ преглед

Област Габрово е сравнително добре икономически развита, като се наблюдава както концентрация на чуждестранни инвестиции, така и много добро усвояване на европейски средства. Безработицата в областта е традиционно ниска. Почти половината от заетите са в преработващата промишленост, което не е характерно за страната. Местните данъци и такси в общините са сред най-ниските в България.

Голямото предизвикателство пред областта е силно влошената демографска картина, която се характеризира с много високи нива на възрастова зависимост - населението на 65 и повече години е над два пъти повече спрямо населението до 14-годишна възраст. Образованието е положителен фактор за развитието на областта. Добрите професионални училища и Техническият университет в Габрово задържат отлива на млади хора, но ниската раждаемост продължава да влошава демографската картина.

Жителите на област Габрово се нареждат сред най-удовлетворените в страната по показателите социален живот, образование, жилищни условия и околна среда. Работата и стандартът на живот също допринасят за удовлетвореността от живота, което не е характерно за страната. Това е единствената област, където доходите водят до удовлетвореност, което свидетелства за съгласие между очаквания и действителност.





## Икономика

Брутният вътрешен продукт на човек от населението в област Габрово е сравнително висок за страната. По този показател за 2010 г. областта се нарежда на осмо място - веднага след област Пловдив и преди област Русе. Област Габрово е единствена в страната, в която преработващата промишленост има основна тежест в местната икономика, респективно на пазара на труда. Интересно е, че областта традиционно регистрира изключително ниски нива на безработица за страната - в добрите години (2007-2008) безработицата е спаднала под 2%, а за 2012 г. се задържа на ниво около 10%.

Габрово е една от областите с най-голяма концентрация на преки чуждестранни инвестиции, претеглени спрямо населението, и с най-добро усвояване на европейски средства от общините, отново съотнесени към населението. Към края на 2012 г. изплатените средства по договори на общините като бенефициенти по оперативните програми са близо 60 млн. лева.

Концентрацията на икономическата активност в областта е в областния град Габрово и в град Севлиево, там са и големите предприятия. През последните десет и повече години чуждестранните инвестиции в град Севлиево, особено в производството на санитарен фаянс и оборудване за бани и кухни, имат сериозен социално-икономически ефект, като привличат работници от съседни общини и осигуряват значително по-високи от средните за страната работни заплати. Индустиалният профил на областта и навлизането на чуждестранни капитали дават различен облик на Габрово и добри перспективи за развитие.

## Данъци и администрация

Местните данъци и такси в общините в Габрово са сред най-ниските в страната, като това се отнася за данъците върху недвижимото имущество, данъците при възмездното придобиване на имущество, данъка върху превозните средства и таксата за битовите отпадъци на предприятията. Сред областните градове Габрово също е на една от лидерските позиции по отношение на ниските данъци и такси на местно ниво.

Работата на институциите е оценена по-скоро положително, но в рамките на нормалните стойности за страната. Добри са и оценките за нивото на корупция, като по-негативни възприятия се наблюдават единствено по отношение на органите на съдебната власт. Нерегламентираните плащания не са широко разпространени.

Развитието на административните услуги в общините е сравнително добро. По оценки на самите общини в областта степента на предоставяне на електронните услуги е най-често на ниво „двустранно взаимодействие“ (трета степен от четири възможни), докато например работата на едно гише в областния град е на „работещ“ етап (трети от четири възможни). Почти половината фирми споделят, че са ползвали електронни услуги през последната година, като тези услуги са разнообразни - от изтегляне на бланки и формуляри до завършена комуникация с общината по електронен път.

## Инфраструктура

Габрово е областта с най-голяма гъстота на пътната мрежа в страната. През нея преминават две от основните пътни направления - София - Варна и Русе - Стара Загора. И двете артерии срещат своите предизвикателства: завършването на автомагистрала „Хемус“ и реализирането на проекта за тунел под връх Шипка. Качеството на пътната настилка в областта не е достатъчно добро, като едва една трета от настилката е в добро състояние, често липсва и хоризонтална маркировка. Железопътният транспорт обслужва само част от населените места, като нито една гара не е важен железопътен възел и това е пречка пред развитието на много сфери от производството и търговията.

Делът на домакинствата с достъп до интернет е сравнително нисък - около една трета, но все пак през последната година използваемостта на интернет на лицата на възраст от 16 до 74 години достига средните нива за страната, като на практика половината от населението е използвало интернет.

Проучването сред бизнеса показва, че инфраструктурата се посочва като проблем от местните фирми. Гражданите също имат сериозни забележки към инфраструктурата, конкретно по отношение на транспорта и комуникациите, като това е и водещата причина за неудовлетвореност сред населението.

## Демография

Област Габрово е една от най-малките области с население около 120 хиляди души през 2012 г., като демографските процеси са може би най-голямото предизвикателство пред областта. Коефициентите на възрастова зависимост са най-негативни в страната и изпреварват дори област Видин. Населението на възраст 65 и повече години е 2,2 пъти повече спрямо населението до 14 години и почти 40% от населението на възраст от 15 до 64 години. Отношението между възрастни и деца е изключително притеснително и се влошава през последните години. На година в област Габрово се раждат около 1000 деца, като коефициентът на раждаемост е изключително нисък - по-нисък е единствено в областите Видин и Смолян. Причините за това са именно възрастовата структура на населението и липсата на млади хора.

Коефициентът на естествен прираст също е изключително негативен и устойчив (средно около 10‰ на година), което само потвърждава влошената демографска картина. Механичният прираст на населението е бил проблем единствено през кризисните години (2009/2010), докато към 2012 г. вече е близо до нулата: изселванията са предимно към столицата София и град Велико Търново, а емиграцията към чужбина е незначителна.

Над 80% от населението в област Габрово живее в градовете, което се наблюдава единствено в град Варна и столицата София. Огромна част от децата също се раждат в градовете, което означава, че тази отличителна черта на областта дори ще се засили. Доброто икономическо развитие на област Габрово най-вероятно ще запази нивата на механичен прираст, близки до нулата (а може би дори и положителни), но големите проблеми са по отношение на раждаемостта и естествения прираст на населението.

## Образование

За последните 10 години в Габрово се наблюдава спад от над една трета при учениците. Това води до намаляване на броя на училищата и почти двойно на броя на учителите. Нетният коефициент на записване е под 80%, което е ниско спрямо страната. Делът на отпадналите от основно и от средно образование, както и относителният дял на второгодниците са в рамките на общото за страната.

Оценките от матурата по български език и литература през 2013 г. отново показват стойности, близки до средните за страната - средно 4,27 за областта. Процентът на неиздържалите, тоест получилите оценка под среден (3), е един от най-ниските в страната - 3,7%. По-нисък е само в област Ловеч, област София и столицата София.

В областния град Габрово има Технически университет с добри традиции, като през 2012 г. студентите са били близо 6 хиляди. Университетът отговаря на промишления профил на областта и е един от факторите за притока на млади хора и за баланса между изселващите се и заселващите се в областта. По-тясната обвързаност между университета и местния бизнес остава предизвикателство, но през последните години се работи и в тази посока.

Относителният дял на населението на възраст от 25 до 64 години с висше образование е над 25% (2012 г.), което стои много добре на фона на страната - единствено в столицата се наблюдават отчетливо по-добри равнища. Високият дял на висшистите, както и многото професионални училища допълват образа на Габрово като индустриален град с потенциал за инвестиции и с традиционно ниска безработица.

## Здравеопазване

На територията на областта има осем лечебни заведения, като този брой е постоянен през последните десет години. Осигуреността с болнични легла е сравнително висока - близо пет легла на хиляда души от населението. През 2012 г. постъпилите болни в многопрофилните болници са близо 240 на хиляда души от населението, което е над средните стойности за страната и може да се отгледат на относително по-негативната структура на населението и по-високият дял на възрастното население.

Здравноосигурените лица в областта са близо 94%, което е едно от най-високите нива в страната - единствено в област Кърджали са повече, но там има въпросителни около данните. Лекарите в областта, претеглени спрямо населението, са сравнително повече от средните нива за страната. Това се отнася както за общопрактикуващите лекари, така и за кардиолозите.

Всеки пети посочва, че му се е налагало да пътува извън областта, за да ползва здравни услуги, като водещата причина е липсата на специалисти.

Все пак това е нисък процент на фона на страната, като в някои области нивата са двойно по-високи. Всеки пети гражданин, ползва медицински услуги през последните 12 месеца, посочва, че му се е налагало да прави нерезгламентирани плащания за здраве.

## Околна среда

Емисиите на въглероден диоксид в атмосферата на област Габрово се задържат на ниски нива. Голяма част от жилищата в град Габрово, фирми, институции и други не са топлофицирани. Използват се предимно локални парни котли и печки на твърдо гориво. Това допринася за замърсяване на атмосферния въздух с вредни вещества и газове през зимния сезон.

Събраните битови отпадъци на човек от населението нарастват през последните години и са сравнително високи за страната. Разпръснатостта на малките населени места, неподходящите по вид пътища до тях, както и минималният брой жители затрудняват изключително организираното сметосъбиране и сметоизвозване в тези места.

През последните две години вече две трети от населението е с достъп до канализация, свързана с пречиствателни станции за отпадни води. Това е едно от най-високите нива за страната, отстъпващо само на областите Варна и София (столица). Едната причина за това е големият дял на населението в градовете, а другата - добротото усвояване на европейските средства за целта. През 2010 г. бе открита градската пречиствателна станция в Севлиево, а през 2013 г. продължава изпълнението на проекта за водния цикъл на град Габрово, както и проектите за пречиствателни станции за отпадъчни води в общините Трявна и Дряново.

Допитването до хората показва, че те са сравнително доволни от околната среда (природа, вода, въздух) в областта, като възприятието им е по-добро спрямо други аспекти на живота им като инфраструктура, сигурност, работа и стандарт на живот.

## Социална среда

През 2010 г. всеки втори в областта се е поставял в графата на живеещ с материални лишения, тоест изпитващ трудности да посрещне основни свои нужди, като този процент се запазва стабилен през последните три години. Относителният дял на бедните е 17%, или почти всеки пети е попадал под линията на бедността. Неравенството в разпределението на доходите в Габрово е сравнително ниско - отношението между доходите на най-бедните и най-богатите 20% от домакинствата за 2010 г. е 4,6 пъти, като в някои други области то е почти двойно. Ниското неравенство в случая е провокирано повече от положителни фактори като инвестициите и ниската безработица, а не толкова от обща бедност, тоест от много нисък праг на линията на бедността. Жителите на област Габрово се нареждат сред най-удовлетворените в страната, като водят по удовлетвореност от социалния живот - категория, която по принцип се оценява положително в цялата страна. Удовлетвореността от живота в областта се подхранва още от образованието, жилищните условия и околната среда. Работата и стандартът на живот също допринасят за удовлетвореността от живота, което не е характерно за страната. Габрово е единствената област, където стандартът на живот (или доходите) води по-скоро до удовлетвореност, което може да се обясни не толкова с големи доходи - в други области се наблюдават и по-високи доходи (особено в столицата), колкото с най-голямо припокриване между очаквания и действителност. Единствено инфраструктурата води до неудовлетворение у гражданите.

На въпроса дали биха се преместили за постоянно местожиене в друга област, жителите на област Габрово не дават категоричен отговор - всеки осми гражданин е отговорил категорично утвърдително, а всеки четвърти е заявил категорично, че няма желание да се мести в друга област. От получените данни се установява, че проблемите на областта се коренят в демографията и в дългосрочните перспективи пред икономиката. Големото предизвикателство е намалението на младите хора, което означава фокус върху образованието, особено върху висшето и върху професионалното, развитието на инфраструктурата и инвестициите в икономиката.

## Ключови показатели за област Габрово

Показател/година	2008	2009	2010	2011	2012
БВП на глава от населението (лв., текущи цени)	7 335	7 322	7 401	n.a.	n.a.
Коефициент на заетост на населението над 15 години (%)	52,1	47,6	44,7	44,1	45,2
Коефициент на безработица на населението над 15 години (%)	2,0	4,4	7,5	9,9	9,6
Дял на бедните спрямо линията на бедността за областта (%)	16,2	15,9	17,1	n.a.	n.a.
Коефициент на възрастова зависимост (65+ към 15-64 г.), (%)	32,3	33,2	34,3	38,1	39,5
Коефициент на естествен прираст (‰)	-8,9	-7,9	-9,3	-9,7	-11,2
Коефициент на механичен прираст (‰)	-1,0	-6,8	-8,3	-2,2	-0,9
Дял на населението с висше образование, 15-64 г. (%)	24,7	27,8	24,2	25,0	25,1
Процент оценки на матурите по БЕЛ под среден 3,00	3,4	4,8	5,3	4,2	4,7
Среден успех от матурите по БЕЛ	4,4	4,2	4,3	4,5	4,2
Дял на пътната настилка в добро състояние (%)	n.a.	n.a.	24,6	31,4	32,0
Дял на домакинствата с достъп до интернет (%)	10,9	22,9	33,5	39,8	34,8
Дял на населението с достъп до канализация, свързано с ПСОВ (%)	46,5	46,4	65,0	66,6	n.a.
Дял на здравноосигурените лица (%)	91,4	92,7	91,1	94,2	93,5
Коефициент на детска смъртност (‰)	5,6	8,6	6,8	8,1	8,0
Брой регистрирани престъпления на 1000 души	15,3	16,4	16,5	15,7	14,1



# Добрич

Население (2012)	187 223
Територия (кв. км)	4 719,7
Брой на населените места	215
Относителен дял на населението в градовете (%)	69,0



## Общ преглед

Общото състояние на област Добрич не е добро. БВП на глава от населението е едва 69% от средните за страната 9359 лв. Безработицата остава на сравнително високо ниво въпреки отбелязаното раздвижване на пазара на труда през 2012 година. Доходите на домакинствата се покачват, но сред бизнеса липсва оптимизъм за бъдещето.

Областта е с един от най-силно развитите аграрни отрасли в страната, генериращ близо една четвърт от приходите на предприятията в областта. Отглежда се основно зърно, което носи и своите негативи. Зърнопроизводството не създава много работни места и в определена степен е причинител на нитратни замърсявания.

Населението на областта намалява с по-бързи темпове от средните за страната, но все още запазва сравнително добра възрастова структура.

В незадоволително състояние са образованието и здравеопазването. Спада коефициентът на записване в училищата, а същевременно остава висок броят на отпадналите от образователната система. По отношение на медицинските услуги се забелязва остра нужда от специалисти. Близо 40% от нуждаещите се от лечение през последните 12 месеца са потърсили такова извън рамките на областта.

Областта има потенциал за развитие, но има нужда от по-смели реформи по отношение на бизнес средата.



## Икономика

Добрич изпреварва 17 други области по показателя БВП на глава от населението с равнище от 6445 лв. за 2010 г., или 69% от средното за страната. Добрич е сред областите, които отбелязват сравнително бързо нарастване на икономиката през 2010 г. спрямо 2009 година. Расте и броят на предприятията спрямо предкризисната 2008 година. Въпреки свиването на инвестиционната активност и изтеглянето на част от чуждите инвестиции в областта пазарът на труда започва да се възстановява през 2012 година. Коефициентът на заетост на лицата на 15 и повече навършени години достига 46,4% и се доближава до средния за България. Безработицата се понижава до 15,4% през 2012 г. спрямо 17,3% година по-рано. Икономическото раздвижване в областта е видно и от ръста на дохода на лице от домакинство, който достига 3856 лв. за 2012 г., или 89% от средното за страната, при 2994 лв. и 79% от средното за страната година по-рано.

Структурата на икономиката на областта се отличава от тази на страната, като значителен дял има селското стопанство - 15,5%. Услугите произвеждат по-малко от две трети от брутна добавена стойност в областта, като останалата част се пада на промишлеността. Въпреки високия дял на аграрния сектор той дава едва 2,8% от работните места в областта. Причината за това е профилирането, основно в производството на зърнени култури, при които степента на механизация е голяма, а необходимостта от работна ръка е много малка. Второстепенно място заемат други подотрасли като тютюнопроизводство, зеленчукопроизводство и животновъдство, които изискват повече ръчен труд.

Общинските администрации в област Добрич се справят сравнително добре с усвояването на средства по европейските програми. Разплатените средства се равняват на близо 197 лв. на човек от населението - с 28 лв. над средното за страната.

Ако се съди по плановете на анкетираниите представители на фирмите за следващите 12 месеца (от май 2013 г. до май 2014 г.), икономиката на областта по-скоро ще бъде в стагнация и дори може да отбележи известно свиване. Близо една трета от бизнеса очаква приходите от дейността му по-скоро да намалее, а едва 15% очакват подобрение. Повече инвестиции очакват да направят 22%, докато 28% възнамеряват да свият инвестиционната си активност. Почти не се очаква разкриване на нови работни места, а 15% от анкетираниите вероятно ще съкратят работници.

## Данъци и администрация

Добрич получава средна оценка в категория „Данъци и администрация“. Областта не съумява да реализира активна данъчна политика за облекчаване на предприемачеството. Докато ставките за данъка върху недвижимите имоти на юридически лица, патентният данък за търговия на сребно и нивото на такса смет за бизнеса са под средните за страната, други като данъка върху превозните средства и данъка за възмездно придобиване на имущество са по-високи.

Работата на администрацията получава средна оценка. Анкетите сред бизнеса показват относително бърза работа на чиновническия апарат. По всички останали критерии като квалификация и отзивчивост на служителите, ясни изисквания и неподкупност местната администрация показва средни резултати. От предоставилите информация общини в областта единствено Добрич-град заявява пълна готовност за обслужване на гражданите и бизнеса чрез услугата интегрирано гише. Това е и общината, в която се предоставят най-съвременните и най-разнообразните по обхват електронни услуги. Около 25% от анкетираниите представители на бизнеса са ползвали електронни услуги в периода май 2013 г. - май 2014 г. Оценката за качеството им е сред най-високите в страната - 4,0/5,0 при средно 3,5/5,0 за страната.

Някои аспекти от работата на съдебната власт също са проблематични. Както и в повечето области на страната правораздаването не се отличава с особена бързина. Всеки пети, който е бил страна по съдебно дело през последните 36 месеца, заявява сериозни съмнения в неподкупността на съдебната власт.

## Инфраструктура

Въпреки граничното си положение с Румъния Добричка област остава встрани от основните транспортни връзки в страната. Единственият първокласен път в областта минава по Черноморското крайбрежие, встрани от областния център и свързва град Варна с град Констанца. Въпреки това качеството на останалата шосейна мрежа е относително добро - 46% от пътната настилка е в добро състояние спрямо средно 40,3% за страната. Общата гъстота на пътната мрежа е ниска, а гъстотата на железопътните линии е една от най-ниските в страната с 1,3 км на 100 кв. км.

Загубите при преноса на вода продължават да са много сериозен проблем за областта. При изпълнение на интегрирания воден проект за град Балчик е изградена нова пречиствателна станция за отпадъчни води, напълно обновени са 39 км главни и улични водопроводи, както и 28 км канализационна мрежа, рехабилитирани са 24 км външни и 15 км улични водопроводи. От успешното завършване на интегрирания проект за подобряване на водния сектор в община Добрич зависи намаляването на загубите по водопреосната мрежа близо два пъти - до 36%.

Полагат се усилия за наваксване на изоставането на областта по отношение на дела на домакинствата с достъп до интернет. През 2012 г. те са 49,7% и почти достигат средния дял за страната.

## Демография

Населението на област Добрич е 186 357 души към 2012 година. Демографската криза засяга областта в по-голяма степен, отколкото страната като цяло. За периода 2001-2012 г. населението в региона е намаляло с над 13%, докато за страната този процент е 8,2%. Естественят прираст е под средния за страната и достига -6,8‰ през 2012 г. при -4,5‰ през 2001 г. Отрицателни са стойностите и на друг важен индикатор - механичният прираст, който показва разликата между заселили се в областта и напуснали я. Изселилите се от област Добрич през 2012 г. са 2463 души. Основната част от тях са се преместили в област Варна, София (столица) или са емигрирали в чужбина.

Областта е една от най-рядко населените в страната, а степента на урбанизация е под средната за страната.

Въпреки негативните тенденции коефициентите на възрастова зависимост на населението са сравнително благоприятни в сравнение с тези на страната.

## Образование

По качество на образованието област Добрич се класира на едно от последните места в страната. Основните проблеми са няколко. През последните шест години постоянно спада коефициентът на записване на населението в V-VIII клас - от един от най-високите през 2007 г. той вече се изравнява със средния за страната към 2012 година. Увеличава се и относителният дял на второгодниците. Въпреки че относителният дял на отпадналите от основно и от средно образование прогресивно намалява през последните 12 години, все още остава значително над средния за страната. Друг притеснителен показател е значителният ръст на оценките под среден (3,00) на държавния зрелостен изпит по български език и литература през настоящата година. От въвеждането на матурите учениците в областта поддържат почти постоянен среден успех от 4,3, колкото е и средният за страната.

Същевременно област Добрич има сравнително добри показатели както по отношение на броя на населението на едно училище, така и по отношение на броя на преподавателите в основните и в средните учебни заведения, които се падат на 1000 ученици. Тези показатели говорят за относително високо качество на образованието в областта.

Нисък е относителният дял на населението с висше образование (18,3%). Все пак колежът по туризъм се откроява с активността си, като си партнира както с български, така и с чужди работодатели. Това дава възможност за провеждането на професионални стажове, като немалка част от завършилите кадри започват работа по специалността извън България.



## Здравеопазване

Качеството на здравните услуги в област Добрич се оценява като незадоволително. Докато показателите за общопрактикуващите лекари в областта са в унисон със средните показатели за страната, далеч не така стои въпросът със специалистите. Много сериозно се усеща липсата на кардиолози и специалисти „Вътрешни болести“. Незадоволителен е и броят на болничните легла на 1000 души от населението.

Областта е с един от най-високите показатели за детска смъртност в страната - 11,2 на 1000 при средно за страната 7,8. Сравнително нисък е и броят на здравноосигурените лица.

Поради проблемите в здравеопазването 41% от населението, ползвало медицински услуги през последните 12 месеца (до май 2013 г.), са търсили лечение извън рамките на областта. Над половината от този здравен туризъм се дължи именно на липсата на специалисти в областта. На 23% от ползвалите здравни услуги в областта през последните 12 месеца им се е налагало да правят нерегламентирани плащания за полученото лечение.

## Околна среда

Състоянието на околната среда в област Добрич е много добро. Делът на населението с достъп до обществена канализация, свързана с пречиствателни станции за отпадъчни води, е сравнително висок на фона на България. Изключително ниски са регистрираните емисии въглероден диоксид в атмосферата. Като цяло замърсяване на атмосферния въздух с вредни вещества почти няма.

Известен проблем представлява нитратното замърсяване, породено от интензивното земеползване. Високо нитратно замърсяване на подпочвените води е регистрирано в общините Шабла, Каварна и Крушари. Основна причина за това са азотните торове, които намират широко приложение в земеделския сектор.

## Социална среда

Общата удовлетвореност от живота в област Добрич е около средната за страната. Хората са доволни основно от жилищните условия, от образованието и от здравето си. Сравнително добра оценка от гражданите получава и качеството на околната среда.

Вероятно благодарение на аграрния профил на областта сравнително нисък е броят на хората, живеещи в материални лишения, както и относителният дял на бедните спрямо официалната линия на бедност в областта. От друга страна, това може да се разглежда и като признак за икономическата слабост на областта.

Престъпността в област Добрич намалява през последните години, ако се съди по регистрираните престъпления против личността и против собствеността. Към 2012 г. тя е под средното равнище за страната. Въпреки това доверието в полицията е по-скоро слабо.

Определено се чувства дефицит на културни мероприятия. Средногодишните посещения на театър и кино от населението в областта е четири пъти по-ниско от средното за страната.

Като показателно за качеството на живот в областта може да се разглежда изявеното желание на 39% от анкетиранияте граждани да се преместят на друго място при наличието на подходяща възможност.

## Ключови показатели за област Добрич

Показател/година	2008	2009	2010	2011	2012
БВП на глава от населението (лв., текущи цени)	5 803	5 377	6 445	n.a.	n.a.
Коефициент на заетост на населението над 15 години (%)	49,0	45,7	43,9	43,7	46,4
Коефициент на безработица на населението над 15 години (%)	9,7	12,9	16,4	17,3	15,4
Дял на бедните спрямо линията на бедността за областта (%)	16,3	21,4	19,6	n.a.	n.a.
Коефициент на възрастова зависимост (65+ към 15-64 г.), (%)	23,6	24,0	24,7	27,1	27,9
Коефициент на естествен прираст (‰)	-4,3	-4,6	-5,9	-5,7	-6,8
Коефициент на механичен прираст (‰)	-3,9	-4,4	-5,6	-3,7	-2,5
Дял на населението с висше образование, 15-64 г. (%)	16,8	16,7	17,9	18,4	18,3
Процент оценки на матурите по БЕЛ под среден 3,00	4,2	6,4	3,9	2,6	3,2
Среден успех от матурите по БЕЛ	4,3	4,2	4,3	4,4	4,2
Дял на пътната настилка в добро състояние (%)	n.a.	n.a.	47,89	45,15	46,00
Дял на домакинствата с достъп до интернет (%)	25,1	20,0	24,1	36,2	49,7
Дял на населението с достъп до канализация, свързано с ПСОВ (%)	67,1	67,4	67,7	69,4	n.a.
Дял на здравноосигурените лица (%)	83,7	87,6	83,9	86,6	85,4
Коефициент на детска смъртност (‰)	9,2	12,8	14,2	8,7	11,2
Брой регистрирани престъпления на 1000 души	13,2	15,1	14,5	13,0	12,6



# Кърджали

Население (2012)	151 664
Територия (кв. км)	3 209,1
Брой на населените места	472
Относителен дял на населението в градовете (%)	41,6



## Общ преглед

Област Кърджали е сравнително слабо развита, макар и през последните години да бележи напредък. Доскоро най-бедната област в страната, Кърджали вече изпреварва някои области, включително и съседната област Хасково, по БВП на човек от населението. Заетостта традиционно е на едно от най-ниските нива в страната, но през последните една-две години се наблюдава ръст на заетите лица, което не е характерно за страната.

Демографските процеси в областта са по-благоприятни спрямо преобладаващите в страната, като предизвикателствата са основно по отношение на механичния прираст на населението. Преобладаващото селско население е отличителна черта на областта и обуславя икономическите реалности, а именно - слаба икономическа активност и ниска заетост, които от своя страна са основен фактор за бедността в областта.

Интересни контрасти се наблюдават в образованието. От една страна, откроява се силно средно образование, тоест нисък процент на напусналите и високи резултати на матурите, но от друга страна, дялът на висшистите сред възрастното население е рекордно нисък за страната, което обяснява и липсата на квалифицирани кадри.

Икономическите предизвикателства не пречат на гражданите на Кърджали да бъдат относително удовлетворени от условията на живот в областта. Малкото престъпления и добрата околна среда са ключовите фактори, които могат да обяснят този резултат.



## Икономика

Брутният вътрешен продукт на човек от населението в област Кърджали е на относително ниски нива спрямо средните за страната. Въпреки това областта бележи подобрене - доскоро най-бедната област в страната успя да изпревари през последните години пет-шест области, сред които Видин, Монтана, Силистра, Сливен и Хасково. В разгара на кризата (2010 г.) заетостта в областта е една от най-ниските в страната, но през последните една-две години се наблюдава подобрене, като заетостта вече доближава 45% при населението на 15 и повече години. Официалните данни за безработицата показват трудно обясними ниски нива, но и самата статистика поставя под въпрос верността на данните. Разминаването донякъде се обяснява и с много ниската степен на икономическа активност, което означава, че много хора, които не работят, не се броят официално като безработни.

През последните години се отчита известен ръст на броя на предприятията, но област Кърджали продължава да се характеризира с малко на брой предприятия спрямо населението заедно с областите Търговище и Монтана. Наблюдава се известна обвързаност на икономическите реалности в областта с политическите процеси в страната, например при обществените проекти в строителството и политиката към мюлтипроизводителите.

С водещо значение за икономиката на Кърджали са мюлтипроизводството и преработващата промишленост, и по-конкретно хранително-вкусовата промишленост и текстилната и шивашката промишленост. Данните за пазара на труда сочат, че промишлеността осигурява сравнително повече работни места спрямо страната, докато търговията не съумява да достигне нивата на заетост, които се наблюдават в други области.

Към края на 2012 г. изплатените европейски средства по оперативните програми към общинските администрации в областта са 19,3 млн. лв. спрямо 13 млн. лв. година по-рано, като усвоените средства на човек от населението изостават от средните темпове за страната. Преките чуждестранни инвестиции са сравнително малко, претеглени на човек от населението са сходни с тези в областите Шумен и Ямбол.

## Данъци и администрация

Местните данъци и такси в общините са около средните за страната, единствено таксите за битовите отпадъци са отчетливо по-високи спрямо повечето други области. В самия град Кърджали местните данъци са сравнително ниски спрямо другите областни центрове.

Възприятието на бизнеса за корупция в областта се изразява в сравнително ниски нива спрямо тези за страната, като повече отрицателни оценки получават органите на съдебната власт. Нерезгламентирани плащания се извършват рядко. От оценката на бизнеса за работата на местните власти се вижда, че забележките са основно по отношение на бързината на обслужване.

Административните услуги в общините продължават да бъдат предизвикателство. По оценки на самите общини в областта степента на предоставяне на електронни услуги е най-често на ниво „едностранно взаимодействие“ (втора степен от четири възможни), докато работата на едно гише е най-често на етап „развиващ се“ (втори от четири възможни). През последната година едва 20% от фирмите са ползвали електронни услуги, като освен изтеглянето на бланки и формуляри са изпращани попълнени такива по електронен път.

## Инфраструктура

Гъстотата на пътната мрежа в областта е на нива над средните за страната, но това са предимно второкласни и третокласни пътища. Качеството на пътната настилка е лошо, като през 2012 г. едва 27% от настилката е в добро състояние. Железопътният транспорт е слабо представен, като гъстотата на железопътните линии е една от най-ниските за страната, има територии, които са отдалечени значително от железопътните линии и се обслужват единствено от автомобилен транспорт.

Достъпът до интернет и използването на интернет в Кърджали се подобряват през последните години и вече почти половината от населението има достъп и използва интернет. Проучването сред бизнеса показва, че инфраструктурата се смята за проблем от фирмите. Гражданите също споделят неудовлетвореност от състоянието на инфраструктурата, като това е един от най-негативните фактори за общата удовлетвореност на анкетираните заедно с доходите.

## Демография

За последните десет години населението на област Кърджали е намаляло с близо 7%, което е сравнително бавен темп на свиване на фона на другите области в страната. Основна причина за това е ниският отрицателен естествен прираст на населението (стойности, близки до нулата преди 2011 г.), което не е характерно за страната. През 2012 г. област Кърджали се равнява по този показател с областите Варна и София (столица). Механичният прираст на населението е традиционно силно негативен, като в някои години (2009 и 2010) населението е спадало с над 1000 души поради изселванията на хората от областта и заселванията им в други области, включително в чужбина. На територията на страната изселването е предимно в София, Пловдив и Хасково. През 2011 и през 2012 г. тези процеси се успокояват, като сериозно спада и изселването в чужбина.

Годишно в областта се раждат около 1500 деца, като по-голямата част от тях са в селата. Коефициентът на раждаемост се равнява на средните стойности за страната. Кърджали е областта с най-голям дял на населението в селата, малко под 60%. Единствено областите Разград и Силистра наподобяват област Кърджали със своето предимно селско население. Коефициентът на възрастова зависимост е по-добър от средния за страната, като населението на възраст над 65 години е 1,2 пъти повече спрямо населението на възраст до 14 години. Населението над 65 години е около една четвърт от населението на възраст от 15 до 64 години. Въпреки това демографската картина следва общите тенденции за страната и се влошава. За сравнение през 2006 г. отношението между възрастните (над 65 г.) и децата (до 14 г.) е било едно към едно.

## Образование

През последните 10 години област Кърджали следва общата тенденция в страната към намаляване на броя на учениците и съответно към съкращаване на учители. През последните две-три години почти няма закрити училища, като през 2012 г. броят на училищата е 81. Кърджали е една от областите с най-много преподаватели на 1000 ученици, единствено Смолян я изпреварва с близо един преподавател на всеки 10 ученици. Кърджали и Смолян са също областите с най-малко население на едно училище.

Напусналите образователната система са под 2% от всички учаци през 2012 г. Това е доста добро постижение спрямо другите области в страната. Процентът на второградници също е нисък. Оценките от матурата по български език и литература през 2013 г. са високи - средно много добър (4,6) за областта, което е най-доброто постижение в страната и изпреварва дори столицата София. Процентът на неиздържалите, тоест получили оценка под среден (3), е около средните нива за страната.

В областта няма университет, но има филиали на Минно-геоложкия и на Пловдивския университет. Двете учебни заведения привличат студенти и от съседните области, което носи ползи на областния център. Въпреки това Кърджали е областта с най-нисък процент висшисти, едва 11% от населението на възраст от 25 до 64 години са с висше образование, като средните стойности за страната са двойно по-високи. Това обяснява донякъде и икономическите проблеми в областта, както и липсата на квалифицирани кадри.

## Здравеопазване

Постъпилите болни за лечение в многопрофилните болници в област Кърджали се запазват на сравнително ниски нива - 166 на 1000 души през 2012 г. Лекарите в областта, претеглени спрямо населението, са много малко спрямо средните нива за страната и това неблагоприятно съотношение се отнася както до общопрактикуващите лекари, чиято концентрация е най-малка в област Кърджали, така и до други ключови специалисти като кардиолозите.

Интересен процес се наблюдава при здравноосигурените лица в областта. По официални данни осигурените за здраве в Кърджали през 2012 г. са повече от населението на областта. Странният ръст на здравноосигурените се наблюдава след 2009 г., когато се появяват нови 30 хиляди здравноосигурени лица. Остава отворен въпросът какво е причинило този голям ръст на здравноосигурените лица и защо техният брой надвишава населението на областта - подобно изкривяване в данните не се наблюдава никъде другаде в страната.

Нерегламентираните плащания за здраве не са честа практика, едва всеки десети гражданин, ползвал медицински услуги през последните 12 месеца, посочва, че е правил подобни плащания.

Всеки четвърти посочва, че му се е налагало да пътува извън областта, за да ползва здравни услуги, като основната причина е липсата на добри специалисти. Последното е ясна индикация, че проблемите с предоставянето на здравни услуги в областта са сериозни.

## Околна среда

Областта се характеризира с ниски емисии на вредни вещества (възлероден диоксид) в атмосферата, като по-ниски емисии се наблюдават само в областите Смолян, Монтана и Ямбол. Събраните битови отпадъци на човек от обслужваното население спадат чувствително през 2010 г., а за 2011 г. те вече са на най-ниските нива в страната. Събирането и транспортирането на отпадъците не функционира достатъчно ефективно в селата.

Делът на населението с достъп до обществена канализация, свързана с пречиствателни станции за отпадъчни води, е под 5%, което се наблюдава само в областите Видин, Силистра и Ямбол. Това може да се обясни с преобладаващото селско население. През последните две години се работи в тази насока, като към края на 2012 г. в процес на изграждане са три нови пречиствателни станции. Допитването до гражданите показва, че те са доволни от околната среда (природа, вода, въздух) в областта за разлика от други аспекти на живота им, сред които доходи, работа и инфраструктура.

## Социална среда

Данните за населението, живеещо в материални лишения, са изключително променливи за област Кърджали, което поставя под въпрос и тяхната точност. След като близо 70% от хората са попадали в графата на тези, живеещи в материални лишения през 2009 г., още на следващата година те спадат почти наполовина - до 40% от населението, без видимо подобрение в този период по отношение на заетостта или доходите в областта. Интересно е, че област Кърджали се характеризира и с ниски нива на относителна бедност, разкриващи по-равномерно разпределение на доходите. Отношението между доходите на най-бедните и най-богатите 20% от домакинствата е около четири пъти, което е много добре на фона на страната. На практика населението в областта е бедно, но сравнително равно в своята бедност, тоест проблемът не е в разпределението на доходите, а в това, че доходите по принцип са ниски.

Кърджали е една от най-сигурните области в страната, като за 2012 г. са отчетени едва шест престъпления на 1000 души от населението. Единствено в област Смолян тези показатели са по-добри. Гражданите също са удовлетворени от сигурността, което, с малки изключения, не е характерно за страната.

Населението на област Кърджали може да бъде определено като удовлетворено от условията за живот въпреки икономическите проблеми. Гражданите посочват, че тяхната удовлетвореност се обуславя предимно от жилищните условия, образованието, здравето, социалния живот и околната среда. Неудовлетвореността е провокирана предимно от липсата на работа, ниските доходи и ограниченията в потреблението.

Попитани дали биха се преместили в друга област за постоянно местоживее, всеки пети гражданин е отговорил утвърдително. Въпреки това половината граждани категорично са заявили, че нямат желание да се местят в друга област. От проведеното изследване се установява, че проблемите на областта се коренят в икономиката, като голямото предизвикателство са заетостта и доходите.

## Ключови показатели за област Кърджали

Показател/година	2008	2009	2010	2011	2012
БВП на глава от населението (лв., текущи цени)	5 389	5 076	5 030	n.a.	n.a.
Коефициент на заетост на населението над 15 години (%)	42,3	41,4	36,4	41,5	44,2
Коефициент на безработица на населението над 15 години (%)	1,5	2,7	4,9	5,1	9,0
Дял на бедните спрямо линията на бедността за областта (%)	12,1	12,4	16,6	n.a.	n.a.
Коефициент на възрастова зависимост (65+ към 15-64 з.), (%)	22,4	22,5	23,1	24,9	25,1
Коефициент на естествен прираст (‰)	-0,5	-0,2	-0,7	-2,6	-2,1
Коефициент на механичен прираст (‰)	-3,7	-8,1	-6,8	-3,5	-2,4
Дял на населението с висше образование, 15-64 з. (%)	13,3	11,3	10,3	8,9	11,2
Процент оценки на матурите по БЕЛ под среден 3,00	3,1	5,6	6,2	3,0	4,2
Среден успех от матурите по БЕЛ	4,3	4,3	4,3	4,5	4,5
Дял на пътната настилка в добро състояние (%)	n.a.	n.a.	23,8	24,6	27,0
Дял на домакинствата с достъп до интернет (%)	8,0	9,1	11,5	29,7	54,0
Дял на населението с достъп до канализация, свързано с ПСОВ (%)	0,0	0,4	3,7	4,0	n.a.
Дял на здравноосигурените лица (%)	86,1	107,2	101,7	101,6	100,6
Коефициент на детска смъртност (‰)	10,8	8,7	8,7	11,8	7,7
Брой регистрирани престъпления на 1000 души	6,0	6,7	7,3	6,9	6,0





# Кюстендил

Население (2012)	133 891
Територия (кв. км)	3 051,5
Брой на населените места	183
Относителен дял на населението в градовете (%)	69,0



## Общ преглед

Област Кюстендил се характеризира със слабо икономическо и инфраструктурно развитие. Заетостта, доходите и инвестиционната активност са на едни от най-ниските нива в страната. Задълбочаващите се демографски проблеми и слабостите в работата на местната администрация създават допълнителни пречки за подобряването на бизнес средата и за преодоляването на последствията от икономическата криза.

Качеството на околната среда в областта е оценено като „средно“, като основен негативен фактор е високата концентрация на вредни емисии в атмосферата. Повечето социални индикатори показват подобрение през последната година с изключение на регистрираната престъпност. Въпреки относително добрата материална осигуреност на здравната система в областта гражданите оценяват ниско нейното качество и достъпност. Кюстендил е една от малкото области в страната, в която няма висши учебни заведения или техни филиали.



## Икономика

Въпреки че през 2012 г. се забелязват някои признаци на подобрение, икономиката на Кюстендил остава в тежко положение. През 2012 г. в областта работят около 50 хиляди души при повече от 65 хиляди през 2008 година. Пазарът на труда в областта е с най-лошите показатели в Югозападния район на страната. След като достига 49,5% в годините преди кризата, заетостта на населението над 15-годишна възраст отбелязва спад до ниво от 43,2% през 2012 година. През 2012 г. безработицата в областта бавно се понижава, но остава висока - над 14%. Анкетата сред бизнеса, проведена през май 2013 г., показва, че перспективите пред местния пазар на труда остават негативни. Преобладаващата част от предприемачите нямат намерение да увеличават броя на наеманите от тях лица през следващите 12 месеца.

Като основна причина за лошото състояние на пазара на труда може да бъде посочена изключително ниската инвестиционна активност в региона. Област Кюстендил е на последно място в страната по съотношението между разходите на фирмите за придобиване на дългосрочни материални активи и броя на местното население. Разгледани спрямо населението, единствено областите Силистра и Монтана са привлекли по-малко чуждестранни инвестиции към края на 2011 година. Брутният вътрешен продукт на глава от населението е четири пъти по-нисък от този в столицата и е съизмерим с нивата в съседната област - Перник. Средногодишните доходи на лице от домакинството (3508 лв.) все още остават потиснати и не могат да достигнат нивата от 2009 година. Темпът на усвояване на пари от европейските фондове също е изключително нисък. По-голямата част от средствата по сключените договори са по оперативна програма „Околна среда“, като най-активните общини са Кюстендил, Дупница и Бобовдол.

## Данъци и администрация

Местният бизнес дава една от най-слабите оценки за работата на областната и на общинските администрации (2,9/5,0). Освен Кюстендил единствената област в страната с подобен резултат е Кърджали. По отношение на възприятията за корупция най-ниско е доверието в съдебната власт, в общинските администрации и в областната администрация.

Анкетиранияте представители на бизнеса определят административното обслужване като бавно, а изискванията на местната администрация - като неясни. Преобладаващата част от общините заявяват висок етап на готовност за работа на едно гише. Развитието на електронните услуги изостава в повечето общини, като единствено община Бобовдол предоставя възможност за двустранна комуникация с бизнеса.

Данъчната среда в областта е сравнително благоприятна, като в повечето случаи местните данъци и такси са на нива, близки до средните за страната или малко по-ниски. Необосновано висок за икономическата реалност в областта остава размерът на данъчната ставка за годишния патентен данък за търговия на сребно, като в общините Рила и Дупница той е на нива, характерни по-скоро за областни центрове. Размерът на таксата за битови отпадъци за жилищни имоти на юридически лица е най-висок в общините Кочериново, Рила и Бобовдол.

## Инфраструктура

В периода 2007-2012 г. са реконструирани и рехабилитирани около 20% от пътищата в обхвата на републиканската пътна мрежа в област Кюстендил. По данни на Агенция „Пътна инфраструктура“ през 2012 г. около половината от пътищата в областта са в добро състояние. Гъстотата на пътната мрежа е по-висока от средната за страната, но три четвърти от пътищата са третокласни. През лятото на 2013 г. са пуснати в експлоатация 14 километра от лот 1 на автомагистрала „Струма“ (Долна Диканя - Дупница). Въпреки това преди завършването на строителните дейности по лот 2 (Дупница - Благоевград) ефектът от новопостроения път се очаква да бъде ограничен.

Гъстотата на железопътната мрежа е по-висока от средната за страната, като малко повече от половината от линиите са електрифицирани. Преобладаващата част от гражданите са по-скоро недоволни от качеството на местната инфраструктура. Средната оценка за Кюстендил е 2,5/5,0 при 2,8/5,0 за страната.

По данни на НСИ достъпът на домакинствата до интернет е най-ниският в България - едва 31,7% през 2012 г. при средно 50,9% в страната. Вследствие на това по-малко от четири на всеки десет лица на възраст от 16 до 74 години са използвали интернет през 12-те месеца преди проучването.

## Демография

През 2012 г. средногодишното население на област Кюстендил е около 134 хиляди души, като 69% от тях живеят в градовете. Кюстендил, Габрово и Видин са единствените области в страната, в които на всяко лице на възраст до 15 години се падат по две и повече лица на възраст над 65 години. Съотношението между населението в работоспособна възраст и възрастните хора също е неблагоприятно, като на всяко лице над 65 години се падат по-малко от трима души в работоспособна възраст.

Кюстендил е една от областите с най-неблагоприятен естествен прираст на населението за периода 2001-2011 година. Най-ниската отрицателна стойност за периода е  $-8,7\%$  (през 2008 г.) при средни стойности от  $4-5\%$  за страната. Прирастът на населението в периода между последните две официални преброявания (2001 и 2011 г.) показва изключително силно изразени негативни тенденции в някои от общините. За този период в общините Невестино и Трекляно населението намалява съответно с  $36,8$  и  $44,9\%$ , при средно  $15,9\%$  за областта. През периода най-бавно намалява населението в Дупница - с  $12,6\%$ .

## Образование

През 2012 г. в областта са затворени три училища. Това са първите училища, закрити от 2008 г. насам, така техният брой става 46. За разлика от преобладаващата част от гражданите в други области местните жители дават ниска оценка на работата на образователните институции, като по-негативно е мнението единствено в област Разград.

Нетният коефициент на записване на населението в V-VIII клас е под средния за страната. По-ниска стойност на този коефициент се наблюдава само в четири области: Сливен, Русе, Перник и Видин. Въпреки това относителният дял на второгодниците не е висок ( $0,6\%$  през учебната 2012/2013 г.), а дялът на отпадналите от основно и от средно образование продължава да се понижава, като достига  $1,7\%$ . Съпоставен с бързото обезлюбяване на областта и особено на някои общини, ниският дял на отпадналите от образование може да се дължи и на стремеж за задържане в училище на максимален брой ученици с цел да се избегне закриването на паралелки и училища. Процентът на учениците, които не са успели да издържат зрелостния изпит по български език и литература, традиционно е по-висок от средния за страната, но резултатите на успешно положилите са в унисон с тези в повечето области.

Кюстендил е една от малкото области в страната, в която няма висши учебни заведения или техни филиали. Въпреки това дялът на лицата на възраст от 25 до 64 години, които са завършили висше образование, постепенно се увеличава, като достига  $19,4\%$  през 2012 година.

## Околна среда

Гражданите на областта дават висока оценка на околната среда ( $3,8/5,0$ ), като по-висока се наблюдава единствено в Смолян и Ловеч. В област Кюстендил е разположена част от Националният парк „Рила“, а около една трета от територията на областта попада под защитата на „Натура 2000“. Към края на 2011 г. близо три четвърти от населението на областта имат достъп до обществена канализация, като преобладаващата част от нея е свързана с пречиствателните станции за отпадни води. И по двата индикатора областта се представя по-добре от средните за страната нива. Въпреки това в област Кюстендил са налице редица фактори, които понижават оценката за качеството на околната среда. Емисиите на въглероден диоксид в атмосферата остават на високи нива, като спрямо територията по-висока концентрация се наблюдава единствено в областите Варна, София (столица) и Стара Загора.

Нерегламентираните сметища продължават да бъдат проблем за околната среда в областта. В същото време все още не е стартирал проектът за изграждане на регионално депо за обработка на битови отпадъци в община Кочериново, предвиден в Националната програма за управление на дейностите по отпадъците (2009-2013 г.). Освен общини от област Кюстендил депо то по план трябва да обслужва и някои общини в област Благоевград.

## Здравеопазване

Високата оценка за състоянието на системата на здравеопазването в област Кюстендил е следствие най-вече от добрата ѝ осигуреност с материална база и наличен персонал. В областта има достатъчно специалисти от двете специалности, които се използват за целите на настоящото изследване - „Вътрешни болести“ и „Кардиология“, спрямо общия брой на населението в областта. Съотношението на броя на общопрактикуващите лекари и населението също е по-благоприятно от средното за страната. В допълнение към това над 90% от лицата в областта са здравноосигурени, което може да е следствие от високата средна възраст на населението. По-голям дял на здравноосигурените има единствено в област Габрово.

След затварянето на болницата в община Бобовдол през 2010 г. в област Кюстендил продължават да функционират пет болнични заведения. На всеки хиляда души население в областта се падат по 4,8 легла в многопрофилните болници за активно лечение, което е над средните нива за страната. В същото време заболяемостта в област Кюстендил, измерена чрез съотношението между постъпилите болни за лечение в многопрофилните болници за активно лечение и средногодишното население е над средното за страната, въпреки че оценката на гражданите за местните здравни заведения е сравнително ниска. В пет от общините в областта няма заведения за болнична или за извънболнична помощ. Това са общините Бобошево, Кочериново, Невестино, Рила и Трекляно.

## Социална среда

Въпреки че анкетираните жители на област Кюстендил са удовлетворени от повечето аспекти на социалната среда, над 16% от тях заявяват готовност да напуснат областта при средно 12,5% за страната. Основната причина за това е ниският стандарт на живот в областта. По последни данни на НСИ около 17% от населението в областта живее в домакинства с нисък интензитет на икономическа дейност, а близо половината хора попадат в групата на лицата, които живеят с материални лишения. Относителният дял на бедното население е 16,5% при средни нива малко над 22% за страната.

През почти целия период 2000-2010 г. престъпността в областта е по-ниска от средната за страната. През последните години нейното ниво се покачва, като през 2012 г. едва пет области регистрират по-неблагоприятни резултати.

От 2009 г. насам в областта се наблюдава повишен интерес към театралната сцена, като посещенията на постановки се увеличават над два пъти. В началото на 2012 г. в Кюстендил отваря врати и общинско кино.

## Ключови показатели за област Кюстендил

Показател/година	2008	2009	2010	2011	2012
БВП на глава от населението (лв., текущи цени)	5 478	5 316	5 651	n.a.	n.a.
Коефициент на заетост на населението над 15 години (%)	49,5	45,7	45,0	43,7	43,2
Коефициент на безработица на населението над 15 години (%)	8,3	8,6	9,0	14,9	14,2
Дял на бедните спрямо линията на бедността за областта (%)	19,9	13,1	16,3	n.a.	n.a.
Коефициент на възрастова зависимост (65+ към 15-64 з.), (%)	31,4	31,7	32,4	36,1	37,2
Коефициент на естествен прираст (‰)	-8,7	-9,1	-9,9	-10,8	-11,5
Коефициент на механичен прираст (‰)	-2,5	-4,3	-7,6	-3,2	-4,9
Дял на населението с висше образование, 15-64 з. (%)	16,1	17,7	17,2	20,7	19,4
Процент оценки на матурите по БЕЛ под среден 3,00	5,9	7,5	6,6	5,2	8,0
Среден успех от матурите по БЕЛ	4,2	4,1	4,2	4,4	4,2
Дял на пътната настилка в добро състояние (%)	n.a.	n.a.	49,1	49,8	50,0
Дял на домакинствата с достъп до интернет (%)	24,0	22,9	21,4	35,2	31,7
Дял на населението с достъп до канализация, свързано с ПСОВ (%)	55,6	56,1	59,1	60,3	n.a.
Дял на здравноосигурените лица (%)	88,6	88,8	88,2	91,8	91,3
Коефициент на детска смъртност (‰)	6,6	5,7	6,4	4,6	7,9
Брой регистрирани престъпления на 1000 души	13,4	13,9	15,8	16,0	15,8



# Ловеч

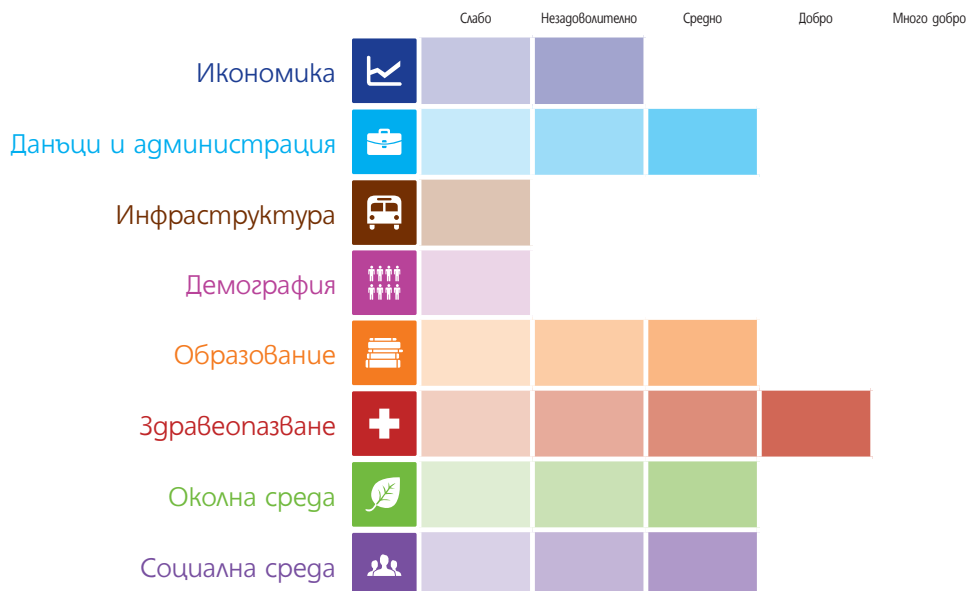
Население (2012)	138 658
Територия (кв. км)	4 128,8
Брой на населените места	149
Относителен дял на населението в градовете (%)	62,4



## Общ преглед

Ловеч е една от най-бедните области в страната. Макар постепенно да се възстановяват, през 2010 и 2011 г. инвестициите в областта са недостатъчни, а пазарът на труда остава в криза и през 2012 г. Местната администрация се справя добре с усвояването на европейски средства, но съмненията за наличие на нерегламентирани плащания и подкупи са сред най-високите в страната. Като сериозни проблеми се очертават забавеното инфраструктурно развитие и задълбочаващите се негативни демографски тенденции.

Образователната и здравната система в областта са в сравнително добро състояние както по отношение на материална и кадрова обезпеченост, така и по отношение на качеството, което предлагат. Околната и социалната среда също получават средни оценки. В същото време жителите на област Ловеч поставят най-високата оценка на качеството на околната среда в областта.





## Икономика

В периода преди кризата пазарът на труда в област Ловеч е един от най-интензивно развиващите се в страната. От 2005 до 2009 г. безработицата при населението над 15-годишна възраст спада от 18,9 на 3,0%, а заетостта се увеличава от 39,4 на 47,8%. В последвалия кризисен период напредъкът е до голяма степен заличен, като през 2012 г. заетостта пада до нивата от 2004 г. - 38,3%, а безработицата достига 13,4%. В резултат на това от 2009 до 2011 г. се наблюдава спад на средногодишния доход на лице от домакинството с близо 13% спрямо предкризисната 2008 г. при същевременно нарастване с 8% за страната. Други области с подобен спад на доходите са Ямбол и Габрово, но в тях нивото им остава чувствително по-високо. През 2012 г. Ловеч, Търговище и Монтана са единствените три области в страната, в които средногодишният доход на лице от домакинството остава под 3000 лв. при средни нива за страната от 4327 лева.

Въпреки че от 2010 г. насам се забелязва известно засилване на инвестиционната активност в областта, тя остава ограничена. Разгледани спрямо населението, разходите на предприятията за придобиване на дълготрайни материални активи са сходни с тези в съседната област Плевен. При преките чуждестранни инвестиции област Ловеч се представя по-добре. Въпреки че номиналният размер на натрупаните чуждестранни капитали е по-голям в област Плевен, от 2007 г. той нараства по-бързо именно в област Ловеч. През 2011 г. областта става лидер в Северозападния район по съотношението между номиналната стойност на привлечени външни капитали и броя на местното население. Стойностите на изплатените суми по договори на общините като бенефициенти по оперативните програми на Европейския съюз достигат 56,3 млн. лв. към края на 2012 година. Спрямо населението това прави по 405 лв. на човек, което е вторият най-добър резултат в страната след област Габрово (487 лв.).

## Данъци и администрация

Ловеч е една от последните области в групата със средна оценка за нивото на данъчната тежест и качеството на административното обслужване. Анкетиранияте през май 2013 г. представители на местния бизнес оценяват работата на областната и на общинската администрация по-скоро положително - 3,4/5,0 при средно 3,3/5,0 за страната. Възприятията за корупция са отчетливо по-високи по отношение на местните органи на реда и на съдебната власт. Последната се ползва с по-ниско доверие едва в шест области: Велико Търново, Видин, Кърджали, Кюстендил, София (столица) и Хасково. Единствено бизнесът в област Кюстендил счита нерегламентиранияте плащания и подкупите в собствената си област за по-широко разпространени от тези в област Ловеч. Това се наблюдава най-вече при получаване на регистрации и разрешения от местната власт и при промяната на местни регулации с цел обслужване на тесни бизнес интереси.

53% от анкетиранияте са ползвали електронни услуги в периода май 2012 г. - май 2013 г., като качеството им се оценява като добро. Въпреки това обхватът и разнообразието на предлаганите в областта електронни услуги остават ограничени. Ловеч е една от областите, в които общините декларират най-нисък етап на готовност за работа на едно гише.

Преобладаващата част от местните данъци и такси са на нива, сходни със средните за страната. Висок остава размерът на таксата за битови отпадъци за бизнеса. През 2013 г. таксата е намалена единствено в община Троян, но нивото и там (15%) остава високо спрямо тези в повечето общини.

## Инфраструктура

Гъстотата на пътната мрежа е по-висока от средната за страната, а качеството на пътната настилка е сравнително добро. В периода от 2010 до 2012 г. дялът на пътищата в добро състояние се увеличава от 36 на 43%. Проблем за областта остава високият дял на второкласните и на третокласните пътища. През територията на Ловеч преминават 7 км от автомагистрала „Хемус“. Очаква се през 2014 г. да започне строителството на отсечката от Ябланица до връзката Плевен - Ловеч, чието завършване през следващите две-три години да подобри свързаността на района със столицата. В същото време като най-ранен вариант за цялостното завършване на автомагистрала „Хемус“ се очертава 2017 година.

Ловеч е една от областите с най-ниска гъстота на железопътните линии в страната. Линиите са второстепенни и връзката между тях и основните железопътни артерии в страната се осъществява през жп гара Левски на територията на област Плевен.

През 2012 г. достъп до интернет имат една трета от домакинствата в областта, като по-ни-

сък дял е налице единствено в област Кюстендил. Делът на лицата на възраст от 16 до 74 години, които ползват интернет, се увеличава бавно, като достига около 40% през 2012 г. при средно 55% за страната.

## Демография

Ловеч е една от областите с най-неблагоприятни демографски характеристики в страната. Като по-неблагоприятна е оценена демографията само в областите Кюстендил, Монтана и Вигин. През 2012 г. в областта живеят около 139 хиляди души, от тях 62,4% населяват градовете.

През целия период от 2001 г. до сега естественят прираст на населението е отрицателен - в рамките на минус 7,9-9,7% годишно. Регистрираната стойност през 2012 г. е още по-неблагоприятна: - 10,2%. През 2011 г. Ловеч става седмата област в страната с гъстота на населението спрямо урбанизираната територия с показател по-нисък от 1000 души на кв. км. Механичният прираст на населението също е отрицателен, което означава, че повече хора напускат областта, отколкото се заселват в нея. Според данните от проведеното през май проучване сред местните жители 20% от тях биха напуснали областта, ако имат такава възможност, при средно 12,5% за страната. Прави впечатление и ниският дял на хората, които твърдо отхвърлят възможността да сменят местоживеенето си - 35% при средно 54,8%.

В резултат на тези тенденции възрастовата структура на населението на областта се влошава. През 2012 г. в област Ловеч е регистрирано шестото най-неблагоприятно съотношение между населението на възраст над 65 години и това до 14 години (182,4%), както и третото неблагоприятно по стойност съотношение между населението в активна възраст (15-64 г.) и това на възраст над 65 години (39,0%). Средните показатели за страната при тези два индикатора са съответно 140,9% и 28,5%.

## Образование

През 2012 и през 2013 г. област Ловеч постепенно подобрява резултата си в сферата на образованието, въпреки че в сравнение с предишни периоди се наблюдават разнопосочни тенденции при различните индикатори в тази категория.

Основният напредък е в сферата на средното образование. През учебната 2012/2013 г. зрелостниците от областта за втора поредна година постигат резултати, по-високи от средните за страната, на изпита по български език и литература. Нещо повече, със среден резултат добър (4,46) областта се нарежда на трето място след областите София (столица) и Кърджали. Област Ловеч заема трето място и по най-нисък дял на неуспешно положилите изпита - 2,9%, при 2,2% за София и София (столица). В сферата на основното и на средното образование проблем остава по-високият от средния за страната дял на отпадналите от образование, както и делът на второгодниците. Ловеч, Ямбол и Търговище са единствените области в страната, в които от 2009 г. насам не са затваряни училища. Продължаващият спад на броя на учениците в областта може да доведе до такива случаи през следващите години.

Основните предизвикателства пред образователната система в областта са в сферата на висшето образование. През 2012 г. относителният дял на населението с висше образование на възраст от 25 до 64 години пада рязко до 16,4%, което изглежда трудно обяснимо на фона на стабилните нива от 19-21% през периода 2004-2011 година.

## Здравеопазване

Основната причина за добрата оценка на област Ловеч в сферата на здравеопазването е постигнатият през последните години добър баланс между тенденциите на намаляващо население, оптимизацията на легловата база и кадровата обезпеченост на здравната система.

Съотношението между броя на общопрактикуващите лекари и броя на местното население е по-благоприятно от средното за страната. Спрямо местното население в областта има най-висока обезпеченост с лекари от специалност „Вътрешни болести“.

В областта функционират седем болнични заведения, от които четири са многопрофилни болници. Легловата база в тях постепенно се свива, но в съответствие с броя на местното население, като по този начин се осигурява близка до средната осигуреност от 4,1 легла на всеки 1000 души при 4,4 за страната.

През 2012 г. здравноосигурени са около 89% от жителите на областта. През 2012 г. коефициентът на детска смъртност е малко над 10% при средни нива за страната от 7,8%.

## Околна среда

Гражданите на областта оценяват като добро качеството на околната среда - 3,9/5,0 при средно 3,2/5,0 за страната. Това е най-високата оценка в цялата страна. Около 63% от населението на областта живее в селища с достъп до обществената канализация, а 40,9% от тях са обслужвани от пречиствателни станции за отпадни води.

През 2011 г. в Ловеч е регистриран най-високият обем след област Перник на събрани битови отпадъци на човек от обслужваното население - 781 kg/човек/година. През същата година в областта е открито депо за твърди битови отпадъци, което обслужва общините Ловеч, Летница и Узърчин. Нивото на емисиите на въглероден диоксид в атмосферата остава чувствително под средното за страната. Въпреки това спрямо големината на територията седемнадесет области отчитат по-ниско ниво на замърсяване от това в област Ловеч. Причината за завишаването на средните за страната стойности са наблюдаваните емисии в индустриални центрове като Стара Загора, Варна и София (столица).

## Социална среда

Характеристиките на социалната среда в област Ловеч ÷ отреждат среден за страната резултат, сходен с този на съседните области Плевен и Враца. Все пак стандартът на живот в последните години е по-добър вследствие на по-високата икономическа активност на населението. Това наред с по-високия брой на населението спомага и за по-интензивното развитие на някои аспекти на социалната среда като културния живот. В същото време престъпността в област Ловеч е ниска и продължава да намалява през 2011 и 2012 г., когато се наблюдава рязък спад на регистрираните престъпления против собствеността и против личността.

Въпреки че и в трите области 10-12% от населението са част от домакинства с нисък интензитет на икономическа дейност, близо три четвърти от хората в Ловеч (72,2%) живеят с материални лишения при нива, далеч по-ниски за други области от Северозападния район - 37,0% за Враца и 43,5% за Плевен. Основната причина са ниските доходи и ниската заетост в областта.

От 2010 г. насам се забелязва повишаващ се интерес към местните театри, макар броят на регистрираните посещения да остава нисък - 20 537 през 2012 г. В областта няма кино.

## Ключови показатели за област Ловеч

Показател/година	2008	2009	2010	2011	2012
БВП на глава от населението (лв., текущи цени)	6 203	5 784	5 623	n.a.	n.a.
Коефициент на заетост на населението над 15 години (%)	48,1	47,8	43,8	40,7	38,3
Коефициент на безработица на населението над 15 години (%)	3,9	3,0	8,0	12,2	13,4
Дял на бедните спрямо линията на бедността за областта (%)	24,7	23,9	18,0	n.a.	n.a.
Коефициент на възрастова зависимост (65+ към 15-64 г.), (%)	32,7	33,3	34,1	37,8	39,0
Коефициент на естествен прираст (‰)	-8,3	-7,9	-9,4	-9,7	-10,2
Коефициент на механичен прираст (‰)	-4,7	-7,4	-12,2	-4,1	-3,5
Дял на населението с висше образование, 15-64 г. (%)	18,7	19,6	21,6	21,6	16,4
Процент оценки на матурите по БЕЛ под среден 3,00	2,3	4,9	5,3	2,9	3,6
Среден успех от матурите по БЕЛ	4,4	4,3	4,3	4,5	4,3
Дял на пътната настилка в добро състояние (%)	n.a.	n.a.	36,1	40,1	43,0
Дял на домакинствата с достъп до интернет (%)	22,1	21,8	25,2	30,3	33,7
Дял на населението с достъп до канализация, свързано с ПСОВ (%)	14,4	14,5	40,2	40,9	n.a.
Дял на здравноосигурените лица (%)	86,0	87,7	86,2	89,5	88,9
Коефициент на детска смъртност (‰)	7,2	12,7	7,1	10,7	10,9
Брой регистрирани престъпления на 1000 души	12,7	12,7	14,5	13,2	10,9



# Монтана

Население (2012)	144 814
Територия (кв. км)	3 635,6
Брой на населените места	131
Относителен дял на населението в градовете (%)	64,2



## Общ преглед

Област Монтана е част от Северозападния район за планиране, който е най-слаборазвитият регион в рамките на Европейския съюз. През 2012 г. в областта живеят малко повече от 144 хиляди души. Въпреки благоприятното си географско положение, близостта до столицата и добрата оценка в категориите „Данъци и администрация“ и „Околна среда“ област Монтана не само не се оттласква от последните позиции в повечето категории, но и влошава представянето си в някои от тях. Икономическата активност остава слаба, което обуславя и ниския стандарт на живот в областта. Инвестициите са ограничени, а реализацията на ключови за развитието на областта и района като цяло инфраструктурни проекти продължава да се бави. Качеството на здравеопазването и на образованието в областта е оценено като незадоволително, а протичащите на територията на областта негативни демографски процеси са едни от най-интензивните в страната.



## Икономика

Област Монтана регистрира четвъртия най-нисък БВП на човек от населението за 2010 г. – 4849 лв. Безработицата продължава да бележи ръст от 2009 г. насам, като през 2012 г. достига почти 15%. Установява се нисък коефициент на заетост на населението над 15-годишна възраст – 39,2% спрямо средния за страната от 46,6%.

В отраслов план през периода 2007-2011 г. се увеличава броят на фирмите в селското стопанство и търговията. През годините след 2007 г. се наблюдава увеличаване на стойността на селскостопанската продукция, произведена в областта, и спад на промишлената продукция. Тази тенденция може да се обясни с повишените инвестиции в селското стопанство, наблюдавания ръст в цените на земеделската продукция за периода, както и с окрупняването на земеделските масиви и увеличаването на обработваемите площи.

През 2011 г. разходите на предприятията за придобиване на дълготрайни материални активи нарастват с над 68% (четвърти най-висок ръст в страната) до 165 млн. лв., като достигат отново нивата от 2008 г. Нарастването се дължи предимно на увеличаване на инвестициите в селското стопанство. За периода 2007-2011 г. се наблюдава обезпокоителен процес на застои и понижение през някои години на дълготрайните материални активи в индустрията. Област Монтана продължава да е непривлекателна за чуждестранни инвеститори. Натрупаните преки чуждестранни инвестиции до края на 2011 г. са едва 25 млн. евро, като по-ниски нива на концентрация на външни капитали са налице единствено в област Силистра.

## Данъци и администрация

Областта получава една от най-високите оценки за страната в тази категория, което е най-вече следствие от ниските нива на местните данъци и такси. Търговците на дребно на площ до 100 кв. метра плащат втория най-нисък патентен данък в страната – 4,8 лв./кв. м при среден данък за страната над 10 лева. Таксата за битови отпадъци за юридически лица (6,5‰) също е под средната за България (7,5‰). В областта има изключително ниско възприятие за корупция, като единствено институциите в област Смолян се ползват с по-голямо доверие сред представителите на местния бизнес.

В областта се забелязва постепенно разпространение и разширяване на електронните услуги, както и поетапно повишаване на готовността на някои от общините за обслужване на бизнеса и на гражданите на едно гише. Това е позитивен сигнал, особено като се имат предвид тежката социално-икономическа обстановка и необходимостта от целенасочена политика за повишаване на икономическата активност в региона. През 2013 г. оценката за работата на областната и на общинската администрация (3,4/5,0) е малко по-висока от средната за страната – 3,3/5,0.

Предизвикателство за местните власти продължава да бъде задържането на висококвалифицирани кадри, особено на позиции, свързани с изработването и изпълнението на проекти по европейски програми. Основна причина за това тежестно е ниското ниво на възнагражденията.

## Инфраструктура

Монтана е една от областите с най-ниски стойности на показателите в категория „Инфраструктура“. Въпреки че гъстотата на пътната мрежа (16,6 км/100 кв. км) е малко по-ниска от средната за страната, качеството на пътищата е изключително ниско. Относителният дял на първокласните пътища (8,6%) е най-нисък от всички области в Северозападния район (11,4%) и почти два пъти по-нисък от средния за страната (15,2%). Едва 22% от пътната настилка е с добро качество при близо 40% за страната. През 2012 г. Монтана е една от дванадесетте области, в които качеството на пътищата продължава да се влошава.

Като важен проект в контекста на въвеждането в експлоатация втори мост над река Дунав и очаквания ръст на транзитния трафик се очертава построяването на скоростния път Видин – Ботевград. Пътят ще преминава и през територията на област Монтана, но изпълнението на проекта продължава да се бави. По трасето на второкласния път Лом – Монтана – София се извършва основен ремонт на прохода Петрохан, който трябва да бъде завършен през 2013 година. Сключеният през 2013 г. 35-годишен договор за концесия на пристанището в Лом предвижда инвестиции в размер на 22,4 млн. лева, от които 6,8 млн. лева трябва да бъдат инвестирани през първите четири години. През 2012 г. 37,5% от домакинствата в областта имат достъп до интернет, което е значително под средното за страната – 50,9%. Единствената област в Северозападния район с по-висок процент – 45,8%, е Враца.

## Демография

Средногодишното население на област Монтана през 2012 г. е малко над 144 хиляди души, като продължава тенденцията за неговото намаляване. Две трети от населението живее в градовете. В периода 2007-2011 година населението е намалявало с най-бърз темп в общините Георги Дамяново (-16%) и Брусарци (-14%), а с най-бавен - в общините Монтана (-6,8%) и Чипровци (-8,4%). През 2012 г. естественният прираст пада до -12,8‰, като единствено област Видин е с по-висок отрицателен прираст. Стойността е над два пъти по-висока от средната за страната (-5,5%).

Въпреки че от 2001 г. насам повече хора напускат областта, отколкото се заселват в нея, едва 9% от анкетираните през 2013 г. граждани заявяват нагласа да сменят местоживеенето си, ако им се удаде такава възможност. Висок остава дялът на колебаещите се лица - 8,3% при средно 4,5% за страната.

Област Монтана е с петото най-неблагоприятно съотношение между населението над 65 години към това до 14-годишна възраст (183,6% при средно за страната 140,9%). Населението на възраст над 65 години е 38,4% от това на възраст от 15 до 64 години, което прави област Монтана четвъртата област с най-неблагоприятна стойност по този показател при средна стойност за страната 28,5%.

## Образование

Качеството на образователната система в областта е незадоволително. Нетният коефициент на записване на населението в образователната степен от V до VIII клас съвпада със средния за страната (81%), но дялът на отпадналите от основно и от средно образование (3,0%) е по-висок от средния за страната (2,4%). През 2012 г. единствената област с по-висок дял на второгодниците е Добрич.

Традиционно представянето на учениците от областта на сържавните зрелостни изпити е по-слабо от това в повечето останали области. Единствената година, в която процентът на оценките под среден (3,00) в Монтана е по-нисък от средния за страната, е учебната 2010/2011. През 2012 г. 6,4% от завършващите средно образование полагат неуспешно изпита по български език и литература, което продължава негативната тенденция. От 2008 г. насам средният успех от матурите в областта неизменно е по-нисък от този в останалата част от страната. През учебната 2012/2013 г. той е добър (4,17) при добър (4,26) на национално равнище.

През 2012 г. висше образование има 18,1% от населението от 25 до 64 години, което е чувствително по-ниско от средното за страната (24%). В областта няма висши учебни заведения.

## Здравеопазване

Проблем остава кадровата осигуреност на здравната система. Съотношението между средногодишния брой на населението и броя на общопрактикуващите лекари в областта показва стойности, близки до средните за страната. В същото време се наблюдава значителна диспропорция при достъпа на населението до специализирана медицинска помощ. Един специалист „Вътрешни болести“ обслужва близо 8 хиляди души при средна стойност за страната 5,3 хиляди души, а един кардиолог - 10,3 хиляди души при средно 6,4 хиляди души за страната.

В Монтана има три многопрофилни болници за активно лечение и две специализирани болници. От 2003 г. насам няма съществени изменения на болничната структура в областта. Броят на леглата в болничните заведения, които се падат на хиляда души население (5,0), е по-висок от този за страната (4,4). Заболеваемостта (измерена чрез броя на преминалите през многопрофилните болници за активно лечение) е една от най-високите в страната, като през 2012 г. това са 250 на 1000 души. През 2012 г. здравноосигурените лица са 87,1% от цялото население, което съответства и на данните на национално равнище.

## Околна среда

Високата оценка за качеството на околната среда на област Монтана се дължи до голяма степен на слабо развитата индустрия. Годишните емисии на въглероден диоксид в атмосферата възлизат на 5,4 тона/кв. км. Единствено в област Смолян са регистрирани по-ниски нива, а средното количество за страната е над 400 тона/кв. км. През последните години концентрацията на фини прахови частици във въздуха намалява, като вероятната причина за това е развиващата се газификация.

Въпреки че цялото население е обхванато от системата на организирано сметосъбиране, сериозен проблем остават незаконните сметища.



През 2011 г. са събрани 252 кг битови отпадъци на човек от обслужваното население, което е значително под средното за страната - 379,8 кг. В областта функционира едно регионално депо за неопасни битови отпадъци, разположено в град Монтана. Канализационни мрежи са изградени само в три населени места - в градовете Монтана, Лом и Вършец. Достъп до обществената канализация имат около 58% от населението на областта. В същото време едва една трета от него е свързано и с пречиствателна станция при средно 55,7% за страната. Местните жители оценяват качеството на околната среда като сравнително добро - 3,3/5,0 при средно 3,2/5,0 за страната.

## Социална среда

Ниският стандарт на живот и обезлюдяването водят до опасност от социално изключване на голяма част от населението. През 2010 г. 22,2% от жителите в областта са част от домакинства с нисък интензитет на икономическа активност, което е над два пъти повече в сравнение със средното за България. На фона на цялостната негативна социално-икономическа обстановка през 2010 г. едва 28,5% от населението живеят с материални лишения при над 43% средно за страната. През същата година относителният дял на бедните спрямо линията на бедност в област Монтана (17,7%) е по-нисък от средния за страната (22,3%) и отбелязва тенденция към спад от 2007 г., когато достига 28,9%. Причината за това може да се търси във факта, че линията на бедност е най-ниска сред областите от Северозападния район. При 3405 лв. на лице средно за страната за област Монтана този показател е 2400 лева.

В Монтана няма кино, а интересът към театралната сцена е малък и постепенно намалява от 2010 г. насам. През 2012 г. са регистрирани едва седем хиляди посещения.

Броят на регистрираните престъпления против собствеността и против личността в област Монтана традиционно са на близки, но по-ниски от средните за страната нива. Единствените институции в областта, които получават от анкетиранияте граждани по-високи от средните за страната оценки за своята дейност, са полицията и бюрата по труда.

## Ключови показатели за област Монтана

Показател/година	2008	2009	2010	2011	2012
БВП на глава от населението (лв., текущи цени)	5 407	5 006	4 849	n.a.	n.a.
Коефициент на заетост на населението над 15 години (%)	43,6	42,9	40,6	39,1	39,2
Коефициент на безработица на населението над 15 години (%)	8,5	10,1	12,2	14,1	14,9
Дял на бедните спрямо линията на бедността за областта (%)	25,5	23,4	17,7	n.a.	n.a.
Коефициент на възрастова зависимост (65+ към 15-64 з.), (%)	35,2	35,3	35,5	37,7	38,4
Коефициент на естествен прираст (‰)	-11,0	-10,5	-12,3	-12,3	-12,8
Коефициент на механичен прираст (‰)	-7,2	-4,8	-6,2	-3,2	-3,4
Дял на населението с висше образование, 15-64 з. (%)	16	15,7	15,4	15,8	18,1
Процент оценки на матурите по БЕЛ под среден 3,00	6,2	5,6	6,8	3,2	9,4
Среден успех от матурите по БЕЛ	4,2	4,1	4,1	4,4	4,1
Дял на пътната настилка в добро състояние (%)	n.a.	n.a.	24,8	25,8	22,0
Дял на домакинствата с достъп до интернет (%)	17,5	19,1	22,7	29,0	37,5
Дял на населението с достъп до канализация, свързано с ПСОВ (%)	4,1	4,2	33,3	33,9	n.a.
Дял на здравноосигурените лица (%)	87,9	88,9	85,4	87,9	87,1
Коефициент на детска смъртност (‰)	12,4	9,4	8,6	7,9	14,4
Брой регистрирани престъпления на 1000 души	13,6	15,0	16,4	14,3	14,1



# Пазарджик

Население (2012)	272 742
Територия (кв. км)	4 456,9
Брой на населените места	117
Относителен дял на населението в градовете (%)	62,3



## Общ преглед

Силният за икономиката на областта период 2005-2008 г. е последван от период с едни от най-тежките сътресения на пазара на труда в цялата страна. В резултат на това заетостта чувствително се свива, а безработицата нараства три поредни години. През последните години се забелязва чувствителен ръст на чуждестранните инвестиции, който обаче, поне на този етап, няма да окаже видим ефект върху пазара на труда в областта.

Въпреки че преобладаващата част от местните данъци и такси са на средни за страната нива, такса смет за бизнеса е чувствително по-висока от тази в повечето области. Основните проблеми в сферата на околната среда са свързани с недостатъчното развитие на инфраструктура, благоприятстваща опазването ѝ. Въпреки негативните демографски тенденции и ниската степен на урбанизация демографската структура на областта е сравнително благоприятна. Системата на здравеопазването се отличава с добра кадрова и материална осигуреност. Областта постига незадоволителни оценки в категориите „Инфраструктура“, „Образование“ и „Социална среда“.



## Икономика

И през 2012 г. пазарът на труда в област Пазарджик остава в дълбока криза. Средногодишният коефициент на безработица на населението над 15 години нараства от 2009 г. насам, като достига 18,3% през 2012 година. За същия период спадът на заетостта е с близо 10 процентни пункта, което е два пъти по-бърз от средния за страната в годините на кризата. Това е причината от шесто място по най-висока заетост през 2008 г. област Пазарджик да се смъкне до 21-во място през 2012 година. Освен в област Пазарджик подобен спад се наблюдава в областите Смолян, Варна и Ловеч. Средногодишните доходи на населението в областта са ниски, а нивата им са сходни с тези в области като Кърджали и Кюстендил. Темповете на усвояване на средства по оперативните програми на Европейския съюз от общините в областта остават ниски, като спрямо броя на местното население по-малко средства са усвоени в десетина области.

В периода 2008-2011 г. се забелязват благоприятни тенденции при чуждестранните инвестиции в предприятията от нефинансовия сектор, като техният размер с натрупване нараства близо четири пъти. В резултат на това БВП на глава от населението в областта се увеличава рязко през 2010 година. Значителна част от тези инвестиции са в съществуващи предприятия в капиталово интензивни индустрии, което е една от причините до този момент да не е налице видим ефект върху пазара на труда. Въпреки това местният бизнес е оптимистично настроен за следващата година. Увеличаване на броя на заетите се очаква от 26,7% от анкетираните при едва 11,7%, които очакват спад. Около 45% очакват по-високи инвестиции, а 38% - по-високи приходи.

## Данъци и администрация

Местната данъчна политика през последните години не благоприятства облекчаването на бизнеса, като през 2013 г. се забелязва увеличение на някои от ставките за данъците и таксите в общините Пазарджик, Панагюрище и Пещера. Въпреки това данъчната тежест върху бизнеса остава на средни за страната нива. Изключение прави размерът на таксата за битови отпадъци за жилищни имоти на юридически лица. В рамките на областта такса смет за бизнеса е най-висока в общините Белово (17,00%), Пазарджик (13,50%) и Панагюрище (15,00%).

Електронните услуги са най-добре развити в общината, в която се намира областният център - град Пазарджик. Сравнително широк набор от услуги заявяват още общините Белово, Велинград и Панагюрище. Обслужването на едно гише е в най-напреднал етап в общини Белово и Пазарджик. Около 40% от анкетираните представители на бизнеса са използвали електронни услуги през периода май 2012 - май 2013 г., като голяма част от тях са осъществявали двупосочна комуникация по електронен път с местната администрация. Оценката за качеството на електронните услуги е висока - 3,7/5,0 при средно 3,5/5,0 за страната.

Съдебната власт в област Пазарджик се ползва с доверието на голяма част от местния бизнес. Нерезгламентираните плащания са редки, а местната администрация получава относително висока оценка за дейността си за втора поредна година.

## Инфраструктура

Анкетираните през май 2013 г. граждани на областта оценяват качеството на инфраструктурата като ниско - 2,5/5,0 при средно 2,8/5,0 за страната. По-ниска оценка получават само девет области в страната.

Въпреки наличието на автомагистрала, която минава през областта, гъстотата на останалата пътна мрежа в Пазарджик е една от най-ниските в страната. Качеството на пътната настилка в областта се запазва през последните няколко години. През 2012 г. 44% от пътищата са в добро състояние, което е над средното ниво за страната. Железопътната мрежа е с добра гъстота, но в обхвата ѝ влиза теснолинейният път Пазарджик - Велинград, чиято употреба е силно ограничена. През 2012 г. достъп до интернет имат около 40% от домакинствата в областта, което е чувствително под средните нива за страната (50,9%). През последната година увеличението е с по-малко от два процентни пункта при близо шест за страната.

## Демография

Пазарджик е областта, която постига най-близки до средните за страната стойности в сферата на демографията. През 2012 г. в областта живеят около 272 хиляди души, което я нарежда на седмо място по брой на населението в България. Около 62% от населението живее в градовете. Въпреки сравнително ниското ниво на урбанизация гъстотата на населението спрямо територията на населените места в областта е висока - 2245 души на кв. км, което я прави сходна с тази в област Бургас.

Областта се отличава с по-благоприятни от средните за страната коефициенти на възрастова зависимост. Съотношението между населението на възраст над 65 години и това на възраст до 14 години е по-добро от средното за страната (124,8% при средно 140,9%). На всеки жител в работоспособна възраст се падат близо четирима възрастни граждани. По-благоприятен резултат постигат само девет области в България. Традиционно естественият прираст на населението, макар и отрицателен, е по-нисък от средния за страната. Обикновено разликата е около един процентен пункт, което означава, че населението на Пазарджик намалява по-бавно от това в повечето области. Въпреки това всяка година повече хора напускат областта, отколкото се заселват в нея. По време на проведеното през май 2013 г. проучване сред жителите на областта 21% от тях заявяват готовност да я напуснат, ако имат такава възможност, при средно 12,5% за страната.

## Образование

Качеството на училищното образование в Пазарджик отстъпва на това в повечето от областите в страната. Делът на второгодиците нараства и през 2012 г. достига 1,3%, а делът на отпадналите от основно и от средно образование се повишава до 3,4%, което е четвъртият най-висок дял в страната за последната година. Близо 7% от зрелостниците полагат неуспешно изпита по български език и литература през учебната 2012/2013 г. Средната оценка на успешно положилите държавния изпит - добър (4,13), е от най-ниските в страната. Положителни са данните за нетния коефициент на записване на населението в V - VIII клас (82,5%) при средно 81% за страната.

Делът на висшистите сред населението на възраст от 25 до 64 години в областта е нисък, едва 16,8%, което е седмият най-неблагоприятен резултат в страната. В областта липсват традиции в сферата на висшето образование, което донякъде е разбираемо предвид непосредствената близост до силен университетски център като град Пловдив, а в известна степен и до столицата София.

## Здравеопазване

Здравноосигурените в област Пазарджик са едва 83,4%, което е най-ниският дял в страната след област Велико Търново. В същото време и през 2012 г. Пазарджик и Плевен са областите с най-благоприятно съотношение между броя на местното население и този на болничните легла в многопрофилните болници. Кадровата осигуреност на здравната система е сравнително добра, като спрямо броя на населението недостиг се забелязва единствено при кардиолозите. До известна степен този недостатък се компенсира от близостта на областта до град Пловдив и високата концентрация на болнични заведения с регионално значение там.

В периода май 2012 - май 2013 г. на всеки трети анкетиран гражданин на областта, който е използвал медицински услуги, му се е наложило да напусне пределите ѝ, за да ги получи, при средни нива за страната от 23%. Гражданите дават по-ниска от средната за страната оценка както на дейността на болничните заведения, така и на собственото си здраве. Сериозен проблем за областта остава високият коефициент на детска смъртност, който пада под 10‰ годишно само три пъти от 2004 г. насам.

## Околна среда

Гражданите на област Пазарджик дават втората най-ниска оценка за качеството на околната среда - 2,6/5,0 при средно 3,2/5,0 за страната. От останалите области по-ниска е оценката единствено на Перник (2,4/5,0).

Делът на населението, което живее в селища с достъп до обществената канализация, е около 70% и е близък до средното за страната. Същевременно към края на 2011 г. едва 26% от него са свързани с пречиствателни станции. Събраните битови отпадъци на човек от обслужваното население показват устойчива тенденция на спад от 2009 г. насам, но остават чувствително над средните нива за страната.

Емисиите на вредни вещества във въздуха са най-високи в общините Пазарджик, Панагюрище и Пещера. Като цяло нивото им е по-ниско от средното за страната, въпреки че през 2011 г. емисиите на въглероден диоксид в атмосферата се удвояват.

## Социална среда

Основната причина за незадоволителното качество на социалната среда в област Пазарджик е ниският стандарт на живот на местното население. Около 14% от лицата в областта живеят в домакинства с нисък интензитет на икономическа активност, а над половината - с материални лишения. Относителният дял на бедните спрямо линията на бедност в областта е 23,7%, което е малко по-високо от средните за страната нива. В същото време линията на бедност е четвъртата най-ниска в страната.

Гражданите на областта дават по-ниски от средните за страната оценки на почти всички аспекти от социалния живот в областта. Сред институциите най-висока оценка получават образователната система и полицията, а най-ниска - системата на здравеопазването и на бюрата по труда. Пазарджик е една от областите с най-нисък брой на регистрирани престъпления против личността и против собствеността - по-малко от едно на 1000 души от средногодишното население.

Ниският стандарт на живот обуславя и слабия интерес към местната театрална сцена. През 2012 г. в областта са отчетени около 23 хиляди посещения на театрални постановки. В Пазарджик няма кино.

## Ключови показатели за област Пазарджик

Показател/година	2008	2009	2010	2011	2012
БВП на глава от населението (лв., текущи цени)	6 042	5 390	6 219	n.a.	n.a.
Коефициент на заетост на населението над 15 години (%)	51,8	49,9	46,3	43,6	41,8
Коефициент на безработица на населението над 15 години (%)	5,3	9,4	15,5	18,1	18,3
Дял на бедните спрямо линията на бедността за областта (%)	26,9	23	23,7	n.a.	n.a.
Коефициент на възрастова зависимост (65+ към 15-64 г.), (%)	23,6	23,8	24,4	26,7	27,3
Коефициент на естествен прираст (‰)	-3,4	-2,5	-3,4	-4,6	-4,5
Коефициент на механичен прираст (‰)	-1,9	-4,1	-6,0	-2,5	-3,2
Дял на населението с висше образование, 15-64 г. (%)	15,4	15,2	15,2	16,9	16,8
Процент оценки на матурите по БЕЛ под среден 3,00	4,2	6,4	6,5	4,6	6,8
Среден успех от матурите по БЕЛ	4,4	4,2	4,2	4,3	4,1
Дял на пътната настилка в добро състояние (%)	n.a.	n.a.	43,4	43,0	44,0
Дял на домакинствата с достъп до интернет (%)	23,0	23,8	25,9	38,7	40,4
Дял на населението с достъп до канализация, свързано с ПСОВ (%)	25,8	25,9	26,0	26,1	n.a.
Дял на здравноосигурените лица (%)	83,4	84,3	81,4	84,4	83,4
Коефициент на детска смъртност (‰)	9,0	7,7	9,3	14,6	11,3
Брой регистрирани престъпления на 1000 души	11,1	10,8	12,1	10,9	9,7





# Перник

Население (2012)	131 109
Територия (кв. км)	2 394,2
Брой на населените места	172
Относителен дял на населението в градовете (%)	79,0

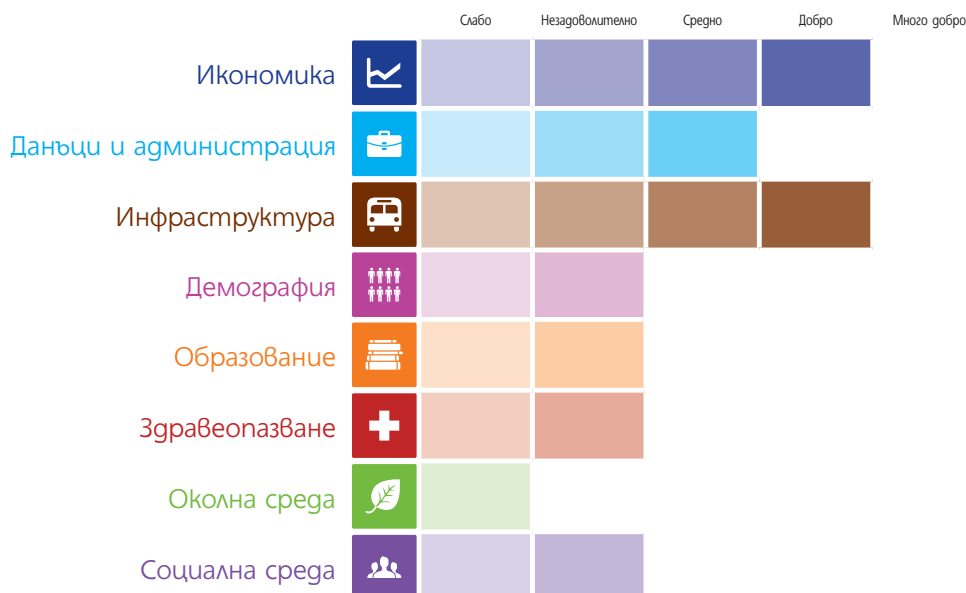


## Общ преглед

Непосредствената близост на област Перник до столицата оказва силен ефект върху нивото и характера на икономическата активност в областта. Икономическото развитие на област Перник е оценено като добро на фона на останалата част от страната, като стопанската активност е съсредоточена най-вече в общините Перник и Радомир.

Инфраструктурата в областта постепенно се подобрява, но неблагоприятната демографска ситуация и незадоволителното качество на образователната система намаляват потенциала за по-бързо развитие. Данъчната среда е сравнително благоприятна, по-голямата част от местните данъци и такси е на по-ниски от средните нива за страната.

Социалната среда е сред най-лошите в страната, като гражданите имат ниско доверие към по-голямата част от местните институции. Подобряването на качеството на околната среда се очертава като едно от основните предизвикателства пред областта в следващия програмен период (2014-2020).



## Икономика

Икономическата конюнктура в областта се характеризира с висок дял на индустриалното производство и с липса на традиции в земеделието. Преобладаващата част от производството е съсредоточена в сектори с ниско квалифицирана работна ръка и с ниска добавена стойност.

Вследствие на това БВП на глава от населението в Перник остава най-нисък от всички области в обхвата на Югозападния регион на страната. След 2008 г. инвестициите в дълготрайни материални активи в областта се свиват над четири пъти, като особено силно намаление се забелязва при добивната и преработващата промишленост. От 2009 г. насам се забелязва значимо увеличаване на произведената продукция най-вече в текстилния сектор и електрическите съоръжения.

Към края на 2012 г. от общините на територията на област Перник са сключени 99 договора за европейско финансиране на обща стойност около 86 млн. лв., от които реално платените средства са малко над 40 млн. лева. Така областта се нарежда сред водещите бенефициенти на европейски средства. Най-активните общини в областта са Перник и Рагомир. В тях е съсредоточена и огромна част от привлечените чуждестранни инвестиции. Перник е една от областите, в които отливът на чуждестранни инвестиции след 2008 г. е по-скоро символичен, а през 2011 г. се наблюдава ръст. Областта заема седмо място в страната по обем на привлечени чужди капитали през годината.

Въпреки сътресенията на местния пазар на труда в началото на кризата заетостта в областта през 2011 и 2012 г. се стабилизира на средни за страната нива. В същото време безработицата продължава да се покачва от 2008 г. насам, но остава сравнително ниска - 9,9% през 2012 г. От 2006 г. насам средногодишният доход на лице от домакинството неизменно остава над средните за страната нива, като достига 5021 лв. през 2012 година.

## Данъци и администрация

За разлика от гражданите представителите на бизнеса дават висока оценка на работата на съдебната власт. Възприятията за корупция обаче продължават да са високи. Бизнесът счита, че администрацията се справя относително добре с работата си, като оценката за дейността ѝ е близка до средните за страната нива.

От общините в областта, предоставили информация за целите на настоящото изследване, висок етап на готовност за работа на едно гише показва единствено Брезник. Отново там са най-добре развити и електронните услуги. По отношение на тези два индикатора прави впечатление изоставането на община Перник. Липсата на традиции в сферата на електронните услуги се потвърждава и от проучванията сред бизнеса. Едва 10% от анкетираните в областта са използвали електронни услуги през 12-те месеца преди проучването.

Данъчната среда в областта е сравнително благоприятна. По-голямата част от местните данъци и такси са на по-ниски нива от средните за страната. През 2013 г. в община Брезник е намален размерът на данъчната ставка на данъка върху недвижими имоти на юридически лица. Отново там е намалена чувствително и таксата за битови отпадъци за нежилищни имоти на юридически лица - от 12 на 7,5 промила.

## Инфраструктура

Гъстотата както на пътната, така и на железопътната мрежа в областта е по-висока от средната за страната. Според данните на Агенция „Пътна инфраструктура“ за 2012 г. в добро състояние са около половината от пътищата в обхвата на републиканската пътна мрежа. Състоянието на третокласната пътна мрежа обаче остава лошо и затруднява връзките на по-малките населени места с областния център. Фирмите и гражданите дават противоречиви оценки за качеството на инфраструктурата в областта, като първите я оценяват по-скоро положително, а вторите - отрицателно.

Откриването на 19-километровата автомагистрала „Люлин“ през 2011 г. и продължаващото строителство на автомагистрала „Струма“ очертават благоприятни перспективи пред развитието на транспортната инфраструктура в Югозападния район на страната, което може да окаже благоприятно влияние върху икономическата активност и в област Перник.

Достъпът до интернет остава ограничен, като едва 42,3% от домакинствата имат достъп до него при средно 50,9% за страната.

## Демография

Област Перник е силно урбанизирана. През 2012 г. в градовете живеят около 79% от общо 131 хиляди жители на областта, като по-висока концентрация е налице единствено в областите София (столица), Варна и Габрово.

Перник е единствената област в страната, в която съотношението между населението на възраст над 65 години и това на възраст до 15 години спира да се увеличава през 2007 година. Въпреки това нивата са високи - на всяко лице на възраст до 15 години се падат близо две лица на възраст над 65 години. Продължава влошаването на съотношението между хората в работоспособна възраст и тези в пенсионна възраст.

От 2001 г. насам естественят прираст на населението е отрицателен и близо два пъти по-висок от средните стойности за страната. Най-високото ниво е отчетено именно през 2012 г. - 11,7%. От 2005 г. насам миграцията във и извън областта е умерена, като в годините преди кризата е дори положителна. Тенденцията се обръща през 2010 г., когато повече хора започват да напускат, но със сравнително ниски темпове. В потвърждение на статистиката за движението на населението близо 80% от анкетираните граждани на областта заявяват силно изразена нагласа да продължат да живеят в нея.

## Образование

Въпреки сравнително добрата материална и кадровата осигуреност на образователната система в област Перник качеството на образователния продукт остава незадоволително. Изключително тревожна тенденция се забелязва при нетния коефициент на записване на населението в V-VIII клас. Той се понижава във всяка една година от учебната 2007/2008 г. насам, когато е 86,0%. Регистрираните нива от 77,8% за учебната 2012/2013 г. са по-ниски от средните за страната, като по-слабо участие се наблюдава единствено в област Сливен. Като положителни характеристики на училищното образование в областта могат да се посочат ниският дял на второгодниците и сравнително малкият брой на отпадналите от образование ученици.

И през учебната 2012/2013 г. дялът на неуспешно положилите държавния изпит по български език и литература (5,3%) е малко по-висок от средния за страната (4,9%). Средният успех на успешно завършилите е добър (4,16) при добър (4,26) за страната.

През 2010 г. в Перник е открит Европейският политехнически университет, който все още не успява да се наложи като популярна образователна институция. Близостта с утвърдени висши учебни заведения в областите София (столица) и Благоевград, където се обучават близо половината от студентите в цялата страна, допълнително затруднява опитите за привличане на повече студенти. През 2012 г. относителният дял на висшистите от населението на възраст от 25 до 64 години е едва 16,6% при 24% за страната.

## Здравеопазване

До голяма степен лошото състояние на здравната система може да бъде обяснено с изключителната близост до столицата, където се намира преобладаващата част от болничните заведения с национално значение.

В областта има достатъчно общопрактикуващи лекари, както и специалисти по вътрешни болести. В същото време е налице сериозна липса на кардиолози, като съотношението от един специалист на 32 хиляди души е най-неблагоприятното в страната. Средно за страната на всеки кардиолог се падат по около шест хиляди души.

В област Перник има само една многопрофилна болница за активно лечение, която е разположена в областния център - град Перник. Болницата разполага с 294 легла, което означава, че на всеки хиляда души от средногодишното население се падат по 2,2 легла при средно 4,4 легла за страната. По този показател Перник заема последно място в страната.

През 2012 г. здравноосигурени са около 88% от жителите на областта. Коефициентът на детска смъртност се понижава плавно от 2007 г. насам, като от 2010 г. вече е под средните за страната нива.

## Околна среда

Сред положителните аспекти на околната среда се открояват високият дял на населението, свързано с обществената канализация и пречиствателните станции. До голяма степен това е следствие от силната урбанизация на областта и важи както за Перник, така и за други области със силна концентрация на населението в градовете като София (столица), Габрово и Варна. През следващия програмен период (2012-2014) предстои изграждането на пречиствателни станции за отпадни води в общините Земен, Трън и Брезник.

Област Перник е на шесто място по концентрация на емисии на възлероден диоксид в атмосферата спрямо територията, като годишната стойност е 297 тона на кв. км. Събраните битови отпадъци на човек от обслужваното население са на най-високите нива в цялата страна. В областната стратегия за развитие на Перник за периода 2014-2020 г. като основни предизвикателства пред подобряването на качеството на околната среда е изведено качеството на въздуха. Областта е на първо място по средногодишна концентрация на серен диоксид и на второ по азотен диоксид и азотни оксиди. Проблем са и високите нива на замърсяване с фини прахови частици. Все още в областта липсва инфраструктура за рециклиране или алтернативни технологии за третиране на отпадъците, поради което 98% от тях биват депонирани. В средата на 2013 г. започна изграждането на ново депо за битови отпадъци в община Перник. Стойността на проекта е над 21 млн. лева. Гражданите на областта дават най-ниската оценка за качеството на околната среда - 2,4/5,0 при средни нива от 3,2/5,0 за страната.

## Социална среда

Делът на лицата, живеещи в домакинства с нисък интензитет на икономическа дейност (12,1%) и на живеещи с материални лишения (57,9%), остава висок. Относителният дял на бедното население спрямо линията на бедност за област Перник е 19%, което е по-ниско от средната стойност за страната (22%).

През 2012 г. за първи път от 2006 г. насам броят на регистрираните престъпления против личността и против собствеността превишава средните за страната нива. В унисон със статистиката са и възприятията на гражданите за сигурността в областта, която получава най-ниска за страната оценка - 1,8/5,0. Жителите на Перник дават най-слабата оценка за дейността на местната полиция - 1,7/5,0 при средно 2,5/5,0 за страната. Според гражданите корупцията сред органите на реда е най-висока в областите Перник, София (столица), Кюстендил и Враца. Дейността на органите на съдебната власт е оценена с 1,8/5,0, като единствената по-ниска оценка получава съдът в област Монтана.

Гражданите оценяват изключително ниско стандарта си на живот, както и качеството на инфраструктурата в областта. Културният живот в област Перник също е в застои. В областта няма кино, а интересът към театралната сцена, макар и да се запазва на нива от 10-11 хиляди посещения годишно, остава ограничен, ако се съпостави както с броя на местните жители, така и със средните показатели за страната.

## Ключови показатели за област Перник

Показател/година	2008	2009	2010	2011	2012
БВП на глава от населението (лв., текущи цени)	10 144	5 316	5 633	n.a.	n.a.
Коефициент на заетост на населението над 15 години (%)	48,1	46,7	45,6	46,5	46,8
Коефициент на безработица на населението над 15 години (%)	5,1	5,3	6,9	8	9,9
Дял на бедните спрямо линията на бедността за областта (%)	17	17,2	19	n.a.	n.a.
Коефициент на възрастова зависимост (65+ към 15-64 з.), (%)	31,9	32,3	32,8	33,8	34,6
Коефициент на естествен прираст (‰)	-9,4	-8,8	-9,6	-11,3	-11,7
Коефициент на механичен прираст (‰)	-0,2	-0,0	-1,9	-1,6	-1,7
Дял на населението с висше образование, 15-64 з. (%)	17,0	16,8	16,3	16,7	16,6
Процент оценки на матурите по БЕЛ под среден 3,00	3,9	5,8	5,7	4,0	4,5
Среден успех от матурите по БЕЛ	4,4	4,2	4,2	4,4	4,1
Дял на пътната настилка в добро състояние (%)	n.a.	n.a.	48,7	41,7	52,0
Дял на домакинствата с достъп до интернет (%)	13,4	22,5	15,4	35,0	42,3
Дял на населението с достъп до канализация, свързано с ПСОВ (%)	71,3	71,6	71,5	74,0	n.a.
Дял на здравноосигурените лица (%)	89,8	90,4	88,6	88,8	88,3
Коефициент на детска смъртност (‰)	10,0	9,3	7,3	7,0	6,3
Брой регистрирани престъпления на 1000 души	13,4	15,7	14,8	14,3	14,9



# Плевен

Население (2012)	264 942
Територия (кв. км)	4 653,3
Брой на населените места	123
Относителен дял на населението в градовете (%)	66,6



## Общ преглед

Въпреки че е една от водещите области в Северна България, Плевен продължава да изостава в редица аспекти на социално-икономическото развитие. Пазарът на труда постепенно се възстановява, но традиционно ниската инвестиционна активност и бавното усвояване на европейски средства възпрепятстват достигането на нивата преди кризата. Плевен изостава и в инфраструктурно развитие.

Образователната система в областта е добре развита, но качеството на образователния продукт през последните години се влошава. Областта има традиции в здравеопазването, които успява да съхрани и дори да доразвие в някои отношения.

Демографските процеси, които протичат на територията на областта, са негативни, но възрастовата структура на населението в област Плевен е по-благоприятна от тази в повечето области в Северозападния регион на страната.





## Икономика

Плевен е областта с най-висок принос в производството на селскостопанска продукция и с най-висок дял в създадената брутна добавена стойност в сектора на услугите в Северозападния район на страната. И през 2012 г. икономиката на областта остава сериозно повлияна от кризата поради големия дял на силно засегнатата от икономическия спад преработваща промишленост в местната индустрия. В периода 2008-2010 г. брутният вътрешен продукт на глава от населението се свива с над 5% - от 5322 на 5051 лева. Въпреки че отбелязват известно отстъпление от нивата през 2008 г., инвестициите на предприятията в дълготрайни материални активи в периода 2009-2011 г. остават стабилни, макар и под средните за страната.

Безработицата в областта е над средните за страната нива през 2010 и 2011 г., но през 2012 г. отбелязва спад до малко над 10%, като по този начин Плевен се нарежда сред осемте области с най-ниска безработица. Заетостта на населението също се увеличава, възстановявайки 1,5 процентни пункта от иззубените 6,2 процентни пункта по време на кризата. В същото време спрямо средните за страната нива от 46,6% тя остава ниска - едва 41,2% през 2012 година. Плевен е една от областите с най-висок средногодишен доход на домакинствата.

Проблем за областта остава сравнително ниската степен на усвояване на средства по оперативните програми на Европейския съюз от страна на общините. При преките чуждестранни инвестиции се наблюдава нетен отлив на капитал в периода 2009-2010 година. През 2011 г. за първи път от началото на кризата се вижда известно възстановяване на притока на чуждестранни капитали. Въпреки това техният размер с натрупване към края на 2011 г., съотнесен към населението, остава нисък в сравнение с повечето области. По-ниска концентрация на външни капитали се регистрира в десетина области.

## Данъци и администрация

Корупцията в областта се оценява по-високо в сравнение с други шест области на страната - Добрич, Кюстендил, Ловеч, Пловдив, София (столица) и Хасково. Оценката на работата на органите на съдебната власт също е сред най-ниските в страната. Най-модерни електронни услуги предоставя община Никопол. Заедно с община Искър тя демонстрира и най-висок етап на готовност за обслужване на гражданите и на бизнеса на едно гише. Електронните услуги остават слабо разпространени, като едва 16% от анкетираните представители на бизнеса са ползвали такива в 12-те месеца, предшестващи изследването (май 2012 г. - май 2013 г.).

Данъчната тежест върху бизнеса е сравнително висока, като през последните години се наблюдават някои интересни промени. През 2013 г. в община Плевен повече от двукратно е увеличен размерът на данъчната ставка за данък върху недвижими имоти на юридическите лица - от 1,9 на 3,9% годишно, като единствено в община Златица (област София) тази ставка е по-висока. В същото време в общината е намалена таксата за битови отпадъци за жилищни имоти на юридически лица - от 5,0 през 2012 г. на 2,9% през 2013 г., което е едно от най-ниските нива за областен център в страната. Прави впечатление и увеличаването на данъчното бреме в община Никопол. Данъчната ставка за данъка върху превозните средства и леките автомобили е увеличена от 1,10 лв. на kW през 2012 г. на 1,40 лв. на kW през 2013 г., а ставката за данъка върху възмездното придобиване на имущество е увеличена съответно от 2,50 на 3,00%. Повишен е и данъкът върху недвижими имоти на юридически лица до 3%, което е стойност, чувствително по-висока от средната за страната.

## Инфраструктура

Плевен е една от областите с най-бавно развиваща се инфраструктура. Областта се характеризира със средна за страната гъстота на пътната мрежа и с добре разгърнатата железопътна мрежа. Въпреки че има известно подобрене през последните години, качеството на пътната настилка остава сред най-лошите в страната. В добро състояние се намират 31% от пътищата в обхвата на републиканската пътна мрежа. През областта не преминава магистрален път, а дялът на първокласните пътища от общата дължина на пътната мрежа е около 12%. Над 60% от пътищата са третокласни.

И през 2012 г. относителният дял на домакинствата с достъп до интернет остава изключително нисък - 37,3%, при средно 50,9% за страната. Една трета от гражданите на областта използват редовно интернет. В областта има четири малки речни пристанища и един граничен преход, но тяхната дейност е сравнително слаба. През следващите години в града е планирано обновяване на автопарка на градския транспорт в Плевен чрез закупуването на нови автобуси.

## Демография

През 2012 г. две трети от населението на област Плевен живеят в градовете. Естественият прираст на населението е отрицателен, като през 2012 г. достига - 10,1‰. От 2001 г. насам населението на областта е намаляло с над 62 хиляди души.

Коефициентите на възрастова зависимост на населението на 65 и повече години към това на възраст до 14 години, както и на възрастното население към това в активна възраст, са по-неблагоприятни от средните за страната. От 2011 г. насам на всеки човек на възраст над 65 години се падат по-малко от трима души в активна възраст. Въпреки това от областите в Северозападния район на страната единствено в област Враца се забелязват по-благоприятни коефициенти.

В област Плевен се наблюдават традиционно високи отрицателни нива на механичен прираст, което показва, че значително повече хора напускат областта, отколкото се заселват в нея. По данни, получени от проведеното за целите на настоящия анализ проучване, около 15,5% от жителите биха напуснали областта, ако имат такава възможност, при средно 12,5% за страната. В Северозападния район на страната по-слаба нагласа към миграция показват единствено жителите на област Монтана, докато нивата в областите Видин и Враца са два пъти по-високи.

## Образование

Образователната система в област Плевен е добре развита, но слабото представяне на завършиващите средно образование на държавните изпити през последните две години понижава крайната оценка на областта в тази категория до „незадоволително“.

През 2012 г. в Плевен учат близо 1700 студенти. Плевен е една от областите, в които броят на студентите се увеличава почти всяка година от 2002 г. насам. През 2012 г. относителният дял на населението на възраст от 25 до 64 години с висше образование е 21,7% при средно 24% за страната. Нетният коефициент на записване на населението в V-VIII клас се увеличава до 82,7% при средно 81% за страната през учебната 2012/2013 година. Постепенно намалява и броят на отпадналите от образователната система - от над 5% през 2006 г. до средната стойност за страната от 2,3% през 2012 година.

През последните години се забелязва значително влошаване на представянето на завършиващите средно образование ученици в областта. Средната оценка на държавните изпити по български език и литература спада от добър (4,33) през учебната 2011/2012 г. до добър (4,13) през 2012/2013 година. За същия период дялът на неуспешно положили изпита се увеличава от 4,3 на 8,7% от явилите се, като само в Разград са регистрирани по-неблагоприятни стойности (12,1%).

## Здравеопазване

Здравната система на област Плевен се характеризира със значителна леглова база и по-благоприятна от средната за страната кадрова осигуреност на населението с общопрактикуващи лекари и кардиолози. От 2009 г. насам се увеличава броят на лекарите със специалност „Вътрешни болести“. Спрямо населението в Плевен е налице най-високата в страната осигуреност на местните жители с легла в многопрофилните болници за активно лечение. На хиляда души се падат по шест легла при средни нива за страната от 4,4. Спрямо 2002 г. броят на леглата в лечебните заведения не само не намалява, но се увеличава. За този период освен в Плевен това се забелязва в шест други области.

Едва на 8,6% от анкетираните граждани им се е налагало да пътуват извън границите на областта, за да получат нужните здравни услуги в 12-те месеца преди проведеното проучване. Средното ниво за страната е 23%. Населението от областта определя здравето си като добро, доверието в здравната система е по-високо от средното за страната. През 2012 г. здравноосигурени са около 89% от жителите на областта. В областния град функционира и Медицински университет.

Традиционно коефициентът на детска смъртност в областта е по-висок от средния за страната, въпреки че през последните години се забелязва спад. Броят на болните, преминали през многопрофилните болници за активно лечение, е един от най-високите в страната, като по-високи нива се наблюдават единствено в област Пловдив. Това може да се обясни с наличието в областта на по-голям брой здравни заведения и специалисти и относително високото доверие на гражданите в местната здравна система, което води до по-голям интензитет на използване на местни здравни услуги.

## Околна среда

През 2012 г. 56,4% от населението на областта живее в селища с обществена канализация при средно 74% в страната, като 40% от тях са свързани с пречиствателни станции за отпадъчни води. Гражданите дават средна за страната оценка на качеството на околната среда - 3,2/5,0. Проблем остава редовното водоснабдяване на населението, като близо половината от гражданите на областта са подложени на воден режим.

По отношение на концентрацията на въглероден диоксид в атмосферата Плевен е една от областите със сравнително чист въздух. По-ниска концентрация на замърсители спрямо територията се наблюдава в единадесет области. В анализа на икономическото и социалното развитие, който съпътства проекта на Стратегията за развитие на областта до 2020 г., се посочва, че единствено замърсяването на въздуха в община Никопол регистрира стойности над максимално допустимите. Причината са дейността на румънските заводи от другата страна на река Дунав.

Въпреки че остават над средните за страната нива, събраното количество битови отпадъци на човек от населението отбелязва значителен спад през последните три години. В момента тече проект за изграждането на регионален център за управление на отпадъците в община Плевен.

## Социална среда

Гражданите на област Плевен дават средни оценки на работата на институциите в областта. Високи оценки получават системата на образованието и на здравеопазването, а ниски - органите на съдебната система и на областната администрация. Основните забележки на местното население са по отношение на качеството на инфраструктурата и на нивото на доходите в областта.

Делът на лицата, живеещи в домакинства с нисък интензитет на икономическа дейност (12,4%), и този на живеещите с материални лишения (43,5%) са близки до средните нива за страната. Относителният дял на бедното население спрямо линията на бедност за област Плевен е 19,5%, което е по-ниско от средната стойност за страната (22%). През 2012 г. броят на регистрираните престъпления против собствеността и против личността на глава от населението се понижава, но остава по-висок от средния за страната.

В периода 2009-2012 г. се забелязва активизиране на културния живот в областта, поне що се отнася до регистрираните посещения на кино и театър - съответно 49 и 33 хиляди годишно, за което допринася и откриването на кино в град Плевен през 2010 година.

## Ключови показатели за област Плевен

Показател/година	2008	2009	2010	2011	2012
БВП на глава от населението (лв., текущи цени)	5 322	5 142	5 051	n.a.	n.a.
Коефициент на заетост на населението над 15 години (%)	45,9	43,2	39,7	40,7	41,2
Коефициент на безработица на населението над 15 години (%)	4,7	8,1	12,8	12	10,3
Дял на бедните спрямо линията на бедността за областта (%)	21,9	21,8	19,5	n.a.	n.a.
Коефициент на възрастова зависимост (65+ към 15-64 г.), (%)	30,8	31,4	31,9	35,5	36,7
Коефициент на естествен прираст (‰)	-8,5	-7,5	-9,0	-9,6	-10,1
Коефициент на механичен прираст (‰)	-3,9	-5,2	-5,3	-2,5	-4,4
Дял на населението с висше образование, 15-64 г. (%)	17,6	15,5	17,5	18,5	21,7
Процент оценки на матурите по БЕЛ под среден 3,00	3,8	4,9	5,9	4,7	8,0
Среден успех от матурите по БЕЛ	4,3	4,2	4,2	4,3	4,1
Дял на пътната настилка в добро състояние (%)	n.a.	n.a.	28,5	29,2	31,0
Дял на домакинствата с достъп до интернет (%)	18,9	28,4	27,2	35,8	37,3
Дял на населението с достъп до канализация, свързано с ПСОВ (%)	39,1	39,4	39,6	41,0	n.a.
Дял на здравноосигурените лица (%)	84,5	87,7	84,9	89,4	88,8
Коефициент на детска смъртност (‰)	9,9	11,7	13,0	9,2	9,6
Брой регистрирани престъпления на 1000 души	13,3	15,3	15,9	16,5	15,9



# Пловдив

Население (2012)	679 851
Територия (кв. км)	5 972,9
Брой на населените места	224
Относителен дял на населението в градовете (%)	74,6

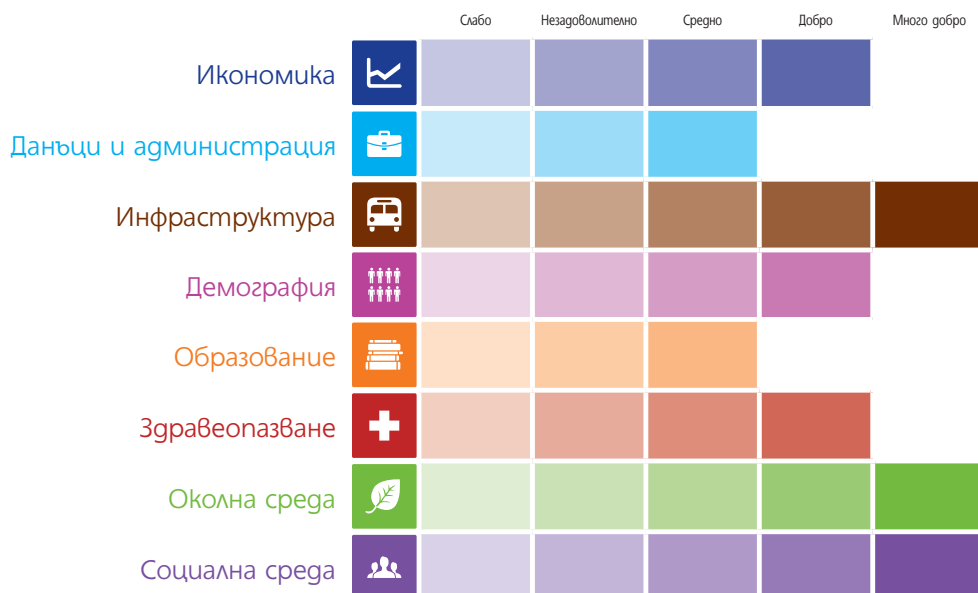


## Общ преглед

Област Пловдив е сравнително добре икономически развита, като ударът на кризата не е толкова дълбок както в други региони на страната. Чуждестранните инвестиции са важен фактор за осигуряването на заетост, като на територията на областта има няколко работещи индустриални парка. В областта има някои активни общини, които поддържат ниски местни данъци и развиват административните услуги.

Град Пловдив е вторият по големина университетски център в страната, което повишава и относителния дял на висшистите в работната сила на областта. Разнообразието на висшите учебни заведения и икономическото развитие на областта са положителни фактори, които чертаят добри перспективи пред привличането и задържането на млади хора.

Отговорите на гражданите за удовлетвореността от живота не показват слаби места, което се наблюдава в другите области, и това е причината за постигането на най-високи нива на удовлетвореност в страната. За това говори и изключително ниският процент (под 5%) на хора, които са склонни да се преместят в друга област.



## Икономика

Брутният вътрешен продукт на човек от населението в област Пловдив за 2010 г. нарежда областта на седмо място в страната, като през последните десет години се наблюдава един от най-добрите темпове на развитие. В кризисните години (2009-2010) икономиката на областта продължава да расте, като произведеният продукт се покачва номинално с 10% на фона на спад в повечето области - единствено в столицата София ръстът е отчетливо по-висок в тежките за страната години.

Заетостта в Пловдив е сравнително висока, като коефициентът на заетост на населението на 15 и повече години през 2012 г. е малко над 47%. Безработицата нараства чувствително през последните години, но остава на сравнително ниски за страната нива - около 11% през 2012 г. Ударът на кризата не е толкова дълбок като в други области, но и възстановяването на работните места е много бавно. Все пак данните за 2012 г. показват раздвижване, което се изразява в това, че все повече хора търсят работа и заетостта леко се покачва.

Областта се характеризира със значителна концентрация на предприятия, макар и да изостава по този показател спрямо областите Бургас, Варна и София, както и с висок размер на чуждестранните инвестиции, които продължават да нарастват през последните години. Разходите за придобиване на дълготрайни материални активи, претеглени спрямо населението, също са сред най-високите, което обяснява и по-доброто икономическо развитие на областта.

Общините около областния град Пловдив работят активно за привличането на чуждестранни инвестиции. Няколкото промишлени зони са положителен фактор в тази посока. Сред тях могат да бъдат отлучени промишлено-търговската зона „Марица“ и индустриалната зона „Раковски“. Водещи сектори в областта са хранително-вкусовата промишленост, производството на цветни метали, текстилната и трикотажната индустрия и химическата промишленост. Заетите в търговията също са сравнително повече, което говори за повече потребление и по-висок стандарт на живот.

## Данъци и администрация

В област Пловдив основно преобладават сравнително ниските местни данъци и такси, но в областния град Пловдив данъците са по-скоро високи, например през последната година са вдигнати данъците върху превозните средства. Общините Калояново, Марица и Хисаря са сред примерите за общини с ниски данъци и такси, като в Хисаря е най-ниският данък върху недвижимите имоти на предприятията в страната (0,6 промила). Таксата за битови отпадъци в Хисаря също е изключително ниска - 1,5 промила.

Развитието на административните услуги също е сравнително добро, макар и да има още предизвикателства. По оценки на самите общини в областта степента на предоставяне на електронните услуги в някои случаи достига „двустранно взаимодействие“ (трета степен от четири възможни), докато работата на едно гише е на „работещ“ етап (трети от четири възможни). Такава е ситуацията в Калояново, Пловдив и Раковски. Характерно за общините, които са активни в привличането на чуждестранни инвестиции, е, че те са и тези, които се опитват да държат данъците и таксите ниски, както и да развиват административните услуги.

Тези наблюдения се потвърждават от оценките на бизнеса за работата на институциите и за корупцията в областта. Бизнесът дава една от най-високите оценки в страната за работата си с общинските администрации в областта, както и ниски оценки за нивата на корупция. Единствено при обществените поръчки се наблюдават проблеми, като там има индикации и за нерегламентирани плащания. Близко една трета от бизнеса е използвал електронни услуги през последната година, включително попълването и изпращането на формуляри и бланки по електронен път. Предизвикателствата остават както по отношение на доразвиването на административните услуги в напредналите общини, така и по отношение на навлизането на добрите практики в останалите общини, които все още изостават и са недостатъчно активни в това отношение.

## Инфраструктура

Пътната мрежа в област Пловдив е сравнително добре развита и е фактор за развитието както благодарение на предимствата на географското положение, така и благодарение на направените инвестиции. Гъстотата на пътната мрежа е около средната за страната, но нивото на транспортен достъп е добро. Завършената наскоро автомагистрала „Тракия“ допълнително повишава потенциала на областта за развитие. Половината от пътната настилка е в добро състояние, което е относително висок дял на фона на страната. Все пак някои участъци от магистралата, както и от първокласните пътища, имат нужда от допълнителни инвестиции.

Железопътната инфраструктура също е добре развита. Гъстотата на железопътните линии е сред най-високата в страната. Към момента железопътната инфраструктура обслужва добре връзките между населените места, включително с градовете София и Бургас, но са необходими допълнителни инвестиции за обслужване на икономиката, например по отношение на свързаността с индустриалните зони и с летище Пловдив. Летището също е фактор за развитието на областта и за привличането на чуждестранни инвеститори.

Проучването сред бизнеса и гражданите също показва задоволство от инфраструктурата. Бизнесът недовъзмислено посочва инфраструктурата като водещ фактор за растеж, докато гражданите са сравнително по-умерени.

## Демография

Пловдив е втората по големина област в страната с население близо 670 хиляди души. За последните десет години населението спада с 5%, което е добре на фона на страната, но все пак тенденцията е негативна за разлика например от тази във Варна и в столицата София. Причината е устойчивият отрицателен естествен прираст (4,5‰ за 2012 година). Механичният прираст остава положителен с изключение на кризисния период 2009-2010 година. Изселването от Пловдив е предимно в посока София и чужбина, докато заселването е предимно от Пазарджик, Стара Загора и Хасково.

През последните години близо три четвърти от населението на областта живее в градовете. Коефициентите на възрастова зависимост са близки до средните за страната нива, като населението на възраст над 65 години е 1,4 пъти повече спрямо населението на възраст до 14 години, а населението в трудоспособна възраст (15-64 г.) е около 3,5 пъти повече от населението на възраст над 65 години. Демографските предизвикателства са както по отношение на раждаемостта, така и по отношение на отлива на млади хора към град София и към чужбина.

## Образование

В област Пловдив, подобно на други области с големи градове в страната като Варна и София, се наблюдава сравнително оптимизиран брой на училищата и на учителите спрямо населението. Именно в тези области се закриват и преобразуват най-много училища през последните години. За разлика от областите София и Варна оптимизираната училищна мрежа в област Пловдив дава някои негативни резултати. Коефициентът на записване (V-VIII клас) е малко под средния за страната, а процентът на второгодниците и дялът на отпадналите традиционно са сравнително високи. Резултатите от матурите също изостават спрямо добрите примери в страната, средният успех от матурата по български език и литература през 2013 г. е 4,34, като близо 5% не са я издържали, тоест получават оценка под среден (3).

Област Пловдив е вторият най-голям университетски център в страната. През 2012 г. броят на студентите е близо 40 хиляди, като се наблюдава известно свиване след 2009 година. Постоянният приток на студенти от цялата страна и тяхното последващо заселване в областта води и до сравнително по-висок относителен дял на населението на възраст от 25 до 64 години с висше образование (около 23%). Разликата със столицата София остава почти двойна. Област Варна също изпреварва Пловдив по този показател. Разнообразието на висшите учебни заведения и икономическото развитие на областта са положителни фактори, които чертаят добри перспективи пред привличането и задържането на млади хора в областта.



## Здравеопазване

В област Пловдив има над 30 болнични заведения, като през 2012 г. те дори се увеличават. В началото на 2012 г. например бе открита нова модерна многопрофилна болница за активно лечение. Увеличават се и болничните легла, като областта е една от водещите по брой на болнични легла на човек от населението и изпреварва другите области с големи градове. Осигуреността с лекари спрямо населението също е по-скоро добра, като в областта се падат най-малко хора на един кардиолог спрямо страната.

Здравноосигурените лица са около 87% през 2012 г., като има сериозен спад спрямо 2009 г., когато областта е била сред лидерите по дял на здравноосигурените лица. Постъпилите болни за лечение в многопрофилните болници през 2012 г. са близо 330 на 1000 души, показател, който е с най-високи стойности в страната. Това не говори автоматично за силно влошено здраве, тъй като хора от съседни области също се лекуват в област Пловдив, а живеещите рядко напускат областта, за да търсят здравни услуги. Осем процента от анкетираните граждани споделят, че им се е налагало да пътуват до друга област, за да ползват здравни услуги, което е сходен процент с този в столицата.

## Околна среда

Емисии на въглероден диоксид в атмосферата са високи на фона на немалка част от областите в страната, но все пак област Пловдив не попада сред големите замърсители като областите Варна, Стара Загора и София (столица). Събраните битови отпадъци на човек от населението са около средните за страната стойности, но се увеличават през последните десет години, докато в страната масово падат.

Въпреки че системата на организирано сметосъбиране обхваща 100% от населението на областта, проблем е недостатъчната осигуреност на по-малките населени места с необходимия брой съдове за сметосъбиране. В повечето общини се извършва разделно събиране на отпадъците и са сключени договори с организациите по тяхното оползотворяване.

Близо 80% от населението живее в селища с обществена канализация. Над 50% е населението с достъп до канализация, свързана с пречиствателни станции за отпадъчни води, без да се наблюдава особено подобрение през последните години. В областта действат две селищни пречиствателни станции за отпадъчни води в градовете Пловдив и Хисаря, а през 2010 г. е открита пречиствателна станция и в град Сопот.

## Социална среда

През 2010 г. 40% от населението на област Пловдив е живеело в материални лишения, тоест изпитвало е трудности да посрещне основни свои нужди. Всеки пети е попадал под линията на бедност, което е сходно със средните за страната стойности. Все пак следва да се има предвид, че линията на бедността в областта е сравнително висока.

Макар леко да изостава по икономическото си развитие спрямо конкурентните областни центрове (Бургас, Варна, София), Пловдив е една от най-сигурните области. Показателите за престъплеността против личността и против собствеността се равняват с по-неразвитите и по-спокойните области в страната. Допитването до гражданите също потвърждава това, като комбинираната удовлетвореност от стандарт на живот и сигурност е най-висока за страната.

Отговорите на гражданите за удовлетвореността от живота не показват слаби места, което се наблюдава в другите области. Това е причината за постигането на най-високи нива на удовлетвореност в страната. За това говори и изключително ниският процент на хора, които са склонни да се преместят в друга област - под 5% (най-ниското ниво в страната) са категорично заявили подобно желание.

## Ключови показатели за област Пловдив

Показател/година	2008	2009	2010	2011	2012
БВП на глава от населението (лв., текущи цени)	6 817	7 291	7 530	n.a.	n.a.
Коефициент на заетост на населението над 15 години (%)	50,5	48,3	46,5	46,4	47,3
Коефициент на безработица на населението над 15 години (%)	3,9	5,1	8,5	8,8	11,2
Дял на бедните спрямо линията на бедността за областта (%)	19,7	14,5	20,5	n.a.	n.a.
Коефициент на възрастова зависимост (65+ към 15-64 г.), (%)	25,2	25,5	26,0	28,3	28,8
Коефициент на естествен прираст (‰)	-3,5	-2,4	-3,6	-3,8	-4,5
Коефициент на механичен прираст (‰)	2,0	-0,9	-4,1	0,2	1,4
Дял на населението с висше образование, 15-64 г. (%)	18,9	20,6	22,5	23,6	22,6
Процент оценки на матурите по БЕЛ под среден 3,00	3,5	4,5	3,9	3,2	5,0
Среден успех от матурите по БЕЛ	4,5	4,3	4,3	4,5	4,3
Дял на пътната настилка в добро състояние (%)	n.a.	n.a.	49,8	47,5	48,0
Дял на домакинствата с достъп до интернет (%)	24,4	30,1	35,3	47,5	55,1
Дял на населението с достъп до канализация, свързано с ПСОВ (%)	50,2	50,6	50,8	54,1	n.a.
Дял на здравноосигурените лица (%)	88,0	89,6	87,2	88,4	87,7
Коефициент на детска смъртност (‰)	9,4	10,3	7,8	9,2	8,1
Брой регистрирани престъпления на 1000 души	10,8	12,4	13,9	11,9	10,9



# Разград

Население (2012)	122 886
Територия (кв. км)	2 639,7
Брой на населените места	119
Относителен дял на населението в градовете (%)	47,3



## Общ преглед

Област Разград се нарежда на едно от последните места по повечето изследвани индикатори. Въпреки наличието на няколко добре работещи промишлени предприятия икономиката на областта е слаба и не създава достатъчно работни места. Съответно доходите на домакинствата са сравнително ниски и се наблюдава намаляващо удовлетворение от стандарта на живот. На това се дължи бързото обезлюдяване на областта, населението е спаднало с една пета за последните 12 години.

Област Разград не може да задържи хората и с публичните услуги, които предоставя. И в образованието, и в здравеопазването областта заема предпоследно място. Учениците получават най-слабите резултати на държавните зрелостни изпити по български език и литература в цялата страна. В здравната система липсват общи и специализирани кадри, което кара много хора да търсят медицински услуги извън пределите на областта.

Пътната инфраструктура започва да се подобрява едва през последната година с рехабилитацията и разширението на пътя Русе - Разград - Шумен - Варна. Има много какво да се желае по отношение на поддържането на околната среда и най-вече в разширяването на канализационната мрежа и на пречиствателните станции.



## Икономика

Област Разград заема 18-о място по икономическо развитие сред общо 28 области на страната, измерено по показателя БВП на глава от населението. Спрямо кризисната 2009 г. област Разград бележи подобрене и се изкачва със седем места нагоре, като изпреварва с малко съседните области Шумен и Търговище. Икономическата обстановка се характеризира със сравнително слаба икономическа активност. Броят на предприятията от нефинансовия сектор на глава от населението е едва 65% от средния за страната. Инвестиционната активност все още е слаба, макар и бързо да нараства през 2011 г. спрямо 2010 година. Същевременно се наблюдава изтегляне на чужди инвестиции за същия период.

Икономическата обстановка в областта обуславя трайно високата безработица над 20% през последните три години. Коефициентът на заетост на населението на 15 и повече навършени години е един от най-ниските в страната - 40,6% за 2012 година. Това предопределя и сравнително ниското равнище на доходи в областта. Доходът на лице от домакинство достига 3131 лв. през 2012 г., или 72% от средния за страната.

Структурата на местната икономика значително се отличава от тази на страната като цяло и говори за изостаналост. Секторът на услугите създава едва половината от брутната добавена стойност, а индустрията и селското стопанство си поделят по четвърт. От сектора на услугите над половината предприятия са в сферата на търговията, ремонта и техническото обслужване на моторни превозни средства. Силно развити са фармацевтият, ветеринарната медицина, хранителната промишленост. Покрай развитието на футбола през последните две-три години известен тласък е получил и строителният бранш, но ефектът от това не е постоянен.

Местната администрация се справя сравнително добре с усвояването на средства по оперативните програми на Европейския съюз. Към 2012 г. разплатените средства са 244 лв. на глава от населението, което е добър резултат за страната.

## Данъци и администрация

Средата за бизнес в област Разград е относително добра. Размерът на местните данъци и такси е около средния за страната. Сравнително добра е оценката за работата на местната власт. Квалификацията на служителите в администрацията, отзивчивостта при обслужването и дори бързината на работа, което е рядкост, печелят одобрението на бизнеса. Определен плюс е ниското възприятие за корупция в областта.

Сред фирмите в област Разград преобладават очакванията за стабилизиране на бизнеса и дори известно положително развитие през следващите 12 месеца. Близко 25% от анкетираните очакват да увеличат своите приходи и инвестиционна активност спрямо 12%, които прогнозира намаление.

## Инфраструктура

Областта има сравнително добре развита инфраструктура. Гъстотата на пътната мрежа е малко над средната за страната, като състоянието на една трета от нея е класифицирано като добро. Значително подобрене на шосейната инфраструктура се очаква в края на 2013 г. със завършването на рехабилитацията и разширението на пътя Русе - Разград - Шумен, който ще стане трилентов. Бързо се подобряват показателите за достъп на домакинствата до интернет, като само за една година - през 2012-а, областта се изкачва на второ място в страната (от десето през 2011 година). Расте и дялът на хората от 16 до 74 години, които ползват интернет.

## Демография

Населението в област Разград намалява много бързо. Жителите в областта са намалели с близо 20% за периода 2001-2012 година. Разград е една от най-слабо населените области в страната с много нисък дял на градското население - 47,3% спрямо 73% средно за страната. Коефициентът на естествен прираст е отрицателен с показатели, близки до средното за страната. По-сериозен проблем е механичният прираст (напусналите областта спрямо заселилите се в нея), който е с една от най-неблагоприятните стойности за страната (-5,4‰ за 2012 година). Населението от областта основно емигрира в чужбина.

Въпреки влошената демографска картина в областта коефициентът на възрастова зависимост на населението на 65 и повече години спрямо населението под 14 години остава добро. Областта все още задържа по-висок резултат от средния за страната и по отношение дела на хората на 65 и повече години спрямо населението в трудоспособна възраст.

## Образование

По качество на образованието Разград се класира на предпоследно място сред общо 28 области. За това съдим основно по лошите резултати от държавния зрелостен изпит по български език и литература. Всеки осми ученик е бил скъсан на матурата както през 2012 г., така и през 2013 година. В областта са регистрирани най-ниските средни резултати от матурите през всичките шест години от въвеждането на външното оценяване. Независимо че в областта е регистриран вторият най-висок коефициент на записване в V-VIII клас на сравнително добра гъстота на училищната мрежа и висок брой преподаватели на 1000 ученици, резултатите не са добри. Очевидно образователната система в областта страда от липса на ефективност.

Изключително нисък е броят на хората с висше образование в трудоспособна възраст в област Разград - всеки седми има такава степен на завършено образование. За сравнение всеки четвърти в страната е с висше образование.

## Здравеопазване

Област Разград се класира на предпоследно място по качество на здравните услуги сред всичките 28 области на страната. Усеща се осезаема липса както на общопрактикуващи лекари, така и на специалисти. На един общопрактикуващ лекар се падат над 2000 души при средно за страната пог 1500. Един специалист по вътрешни болести обслужва над 6800 души при 5300 за страната. На един кардиолог се падат близо 20 500 души, което е три пъти повече от средното за страната.

Болничната инфраструктура е сравнително добре развита с 4,4 легла на 1000 души от населението - показател, равен на средния за България. Сериозен проблем е високата детска смъртност - 13,1 на 1000, което е третата най-висока след областите Сливен и Монтана.

Близо половината от населението, ползвало медицински услуги през последните 12 месеца, е потърсило медицински грижи извън рамките на областта, показва допитване на Института за пазарна икономика. Над 60% от анкетираните отбелязват, че основната причина за това е липсата на специалисти.

## Околна среда

За качеството на околната среда област Разград получава слаба оценка. Основен проблем е липсата на добре развита канализационна мрежа. Едва 42% от населението живее в селища с обществена канализация, което е най-ниският дял в цялата страна. По-добро е положението с дела на населението с канализация, свързана пречиствателни станции за отпадни води. Област Разград се нарежда пред областите Видин, Силистра, Ямбол. Причината не е в наличието на кой знае какви пречиствателни мощности в Разградска област, а по-скоро в липсата на такива в изброените части на страната. Състоянието на околната среда в областта ще се подобри в известна степен със започналия през 2013 г. проект за воден цикъл на Разград. Проблемът с липсата на канализационна мрежа в по-малките населени места засега остава.

Емисиите на въглероден диоксид в атмосферата са значително по-ниски от средното за страната. Като цяло качеството на атмосферния въздух е по-скоро добро, както го оценяват и самите граждани на областта. Те дават по-скоро положителна оценка на околната среда. По-сериозно замърсяване се отчита в зимните месеци поради широкото използване на твърдо гориво за битово отопление.

## Социална среда

Общата удовлетвореност от живота в област Разград е малко под средната за страната. Най-сериозният проблем за жителите на областта е ниският стандарт на живот. Над половината от анкетираните граждани не са доволни от финансовото си състояние. Висок е относителният дял на бедните спрямо официалната линия на бедност в областта - 23%. Всеки пети жител на областта е в домакинство с нисък интензитет на икономическа активност. Близко 46% от населението живее в материални лишения.

Недоволство сред гражданите буди и работата на администрацията. Половината от анкетираните оценяват работата на общинските администрации като слаба или средна. Преобладава неогрението и към работата на съдебната власт. Над две трети от анкетираните не са доволни от качеството на здравната система в областта.

Незадоволителна оценка получава местното бюро по труда. Сериозни критики има и към качеството на инфраструктурата в областта. Тези условия обуславят сравнително големия относителен дял на хората, които биха се преместили да живеят другаде, ако имат такава възможност - близо 39% дават утвърдителен отговор.

## Ключови показатели за област Разград

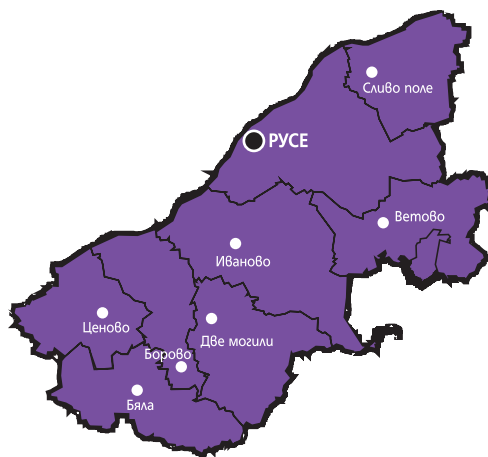
Показател/година	2008	2009	2010	2011	2012
БВП на глава от населението (лв., текущи цени)	5 443	4 960	5 549	n.a.	n.a.
Коефициент на заетост на населението над 15 години (%)	40,6	39,7	36,8	40,8	40,6
Коефициент на безработица на населението над 15 години (%)	14,9	18,1	22,6	20,3	21,4
Дял на бедните спрямо линията на бедността за областта (%)	17,3	19,8	22,8	n.a.	n.a.
Коефициент на възрастова зависимост (65+ към 15-64 з.), (%)	22,7	23,3	24,2	26,4	27,2
Коефициент на естествен прираст (‰)	-4,3	-4,4	-6,0	-6,4	-6,2
Коефициент на механичен прираст (‰)	-7,4	-8,7	-13,2	-7,9	-5,4
Дял на населението с висше образование, 15-64 з. (%)	14,2	15,2	12,1	12,9	14,0
Процент оценки на матурите по БЕЛ под среден 3,00	8,6	11,1	11,1	7,6	12,1
Среден успех от матурите по БЕЛ	4,1	4,0	3,9	4,1	3,8
Дял на пътната настилка в добро състояние (%)	n.a.	n.a.	34,9	34,6	32,0
Дял на домакинствата с достъп до интернет (%)	11,6	24,7	27,9	42,2	58,1
Дял на населението с достъп до канализация, свързано с ПСОВ (%)	40,7	40,8	40,8	41,9	n.a.
Дял на здравноосигурените лица (%)	85,1	92,3	87,6	91,1	90,0
Коефициент на детска смъртност (‰)	6,2	10,6	14,1	9,5	13,1
Брой регистрирани престъпления на 1000 души	11,2	11,5	11,6	10,3	9,2





# Русе

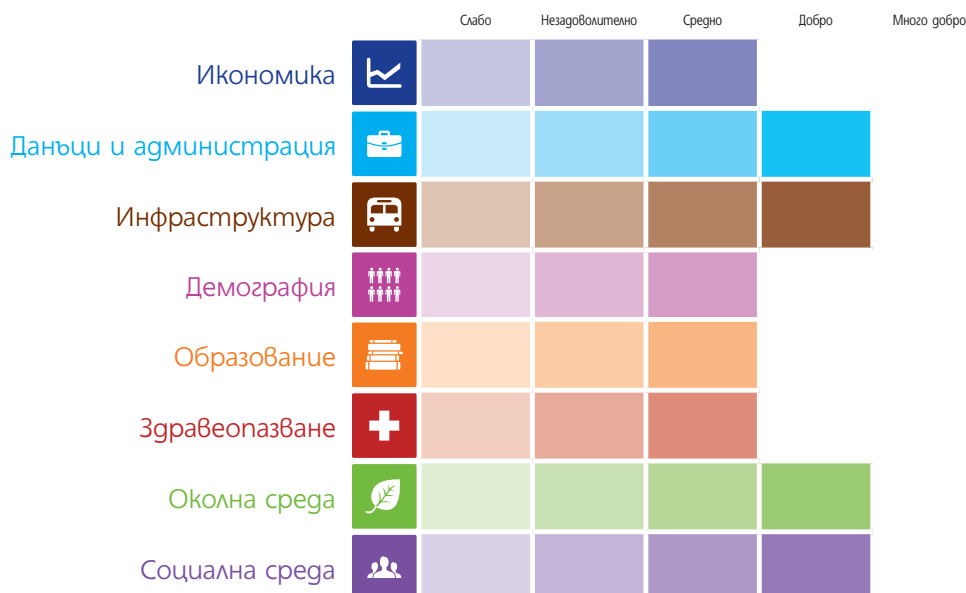
Население (2012)	232 662
Територия (кв. км)	2 803,4
Брой на населените места	88
Относителен дял на населението в градовете (%)	77,0



## Общ преглед

Икономиката на област Русе продължава да изпитва сериозни затруднения и остава далеч от темповете на растеж и на стопанска активност, регистрирани преди кризата. Въпреки своята стабилност през последните години инвестициите остават ограничени, а през 2011 г. се забелязва и известен отлив на капитали. Усвояването на европейски средства е недостатъчно интензивно. Сравнително доброто състояние на инфраструктурата в областта и благоприятната данъчна среда на този етап са недостатъчен противовес на негативните демографски и стопански тенденции. Влошаването на възрастовата структура на населението и намаляването на броя на живеещите в областта са следствие най-вече от отрицателния естествен прираст през последните години.

Област Русе получава средни оценки в категориите „Образование“ и „Здравеопазване“ и добри оценки по отношение на социалната и на околната среда. Населението дава близки до средните за страната оценки на качеството си на живот и на работата на местните институции.



## Икономика

Икономическото развитие на област Русе е оценено като средно най-вече поради ниската инвестиционна активност в областта и тежките ефекти на кризата върху местния пазар на труда. От 2009 г. насам безработицата в областта нараства всяка година, като през 2012 г. достига средногодишна стойност от 12,9%. Заетостта в областта също спада, като преди кризата тя е с един процентен пункт по-висока от средната за страната, а през 2012 г. вече е с един процентен пункт по-ниска.

След чувствителен спад на местните инвестиции в дълготрайни материални активи през 2009 и 2010 г., през 2011 г. се забелязва леко възстановяване. Обратната тенденция се наблюдава при чуждестранните инвестиции - бавен, но стабилен ръст до 2010 г., последван от спад през 2011 година. Русенските общини не успяват да се възползват в достатъчна степен от възможностите за европейско финансиране. При разглеждането на тези средства спрямо населението към края на 2012 г. единствено областите Сливен, София (столица) и Стара Загора постигат по-незадоволителни резултати.

В периода 2008-2010 г. БВП на глава от населението в област Русе спада с около 10%, като по този начин през 2010 г. по-добри резултати постигат изоставащите преди кризата области Враца, Габрово, Пловдив и Смолян. Средногодишният доход на лице от домакинство в областта през 2012 г. е над средния за страната (4461 лв.), което е чувствително по-високо от нивата в другите големи области в Северна България - Варна, Враца, Велико Търново. Сходни доходи в тази част на страната са регистрирани в област Габрово, а по-високи - единствено в област Плевен.

## Данъци и администрация

Основната предпоставка за високата оценка на област Русе в категория „Данъци и администрация“ е благоприятната данъчна среда в областта. От включените в определянето на данъчната среда местни данъци и такси единствено размерът на годишния патентен данък за търговия на сребно е по-висок от средните за страната стойности. Едва в пет областни центъра размерът на таксата за битови отпадъци на жилищни имоти на юридически лица е по-ниска от тази в община Русе. Това са общините Варна, Габрово, Сливен, Смолян, Стара Загора и Ямбол. Според предоставената от общините информация през 2013 г. не са извършвани промени в нивата на включените в обхвата на изследването местни данъци и такси.

Преобладаващата част от анкетираните представители на бизнеса посочват местното потребление и качеството на инфраструктурата в областта като основните фактори, които оказват положително влияние върху техния бизнес. Оценките за работата на местната администрация са противоречиви, а усещанията за корупция - високи. Най-ниско е доверието в местните структури на съдебната власт и на инспекцията по труда, както и в областната администрация. Електронните услуги остават слабо разпространени, като в 12-те месеца, предхождащи социологическото проучване през май 2013 г., 15% от анкетираните са използвали такива. В същото време оценката за тяхното качество е по-висока от средната за страната. В областта все още няма нито една община, която да заявява пълна готовност за обслужване на гражданите и бизнеса на едно гише.

## Инфраструктура

Инфраструктурното развитие на областта се оценява като добро. Гъстотата на пътната мрежа е сравнително висока - 18,3 км/100 кв. км при средно 17,6 км/100 кв. км за страната. Проблем остава ниското качество на пътната настилка в областта. По данни на Агенция „Пътна инфраструктура“ през 2012 г. една четвърт от нея е в добро състояние.

Русе разполага с добре развита железопътна мрежа, включваща железопътната линия Русе - Варна, която е единствената връзка на река Дунав с Черно море. Гъстотата на железопътните линии е по-висока единствено в София (столица). Пристанище Русе е най-голямото българско речно пристанище. В близост до областния град се намира и Дунав мост (Русе - Пюргев).

През 2012 г. дялът на домакинствата в областта с достъп до интернет достига 50,9%, като по този начин надминава средните за страната нива. Същата тенденция се забелязва и в относителния дял на лицата на възраст от 16 до 74 години, използвали интернет през последните 12 месеца - 56,7% при средно 55,1% за страната.

## Демография

През 2012 г. в област Русе живеят 233 хиляди души. Областта се отличава със сравнително висока степен на урбанизация, като през 2012 г. около 77% от населението живее в градовете при средно 72,9% за страната. По-висок дял на градското население се забелязва единствено в областите Варна, Габрово, Перник и София (столица). Възрастовата структура на населението се влошава, като през 2012 г. по-неблагоприятно съотношение между населението до 14 години и това на възраст над 65 години се забелязва в седем области на страната.

Негативните демографски тенденции в областта са последица най-вече от отрицателния естествен прираст на населението през последните години. От 2001 г. насам той се колебае между -6 и -8‰ годишно. За сметка на това механичният прираст е по-балансиран, като през 2006 и 2011 г. дори са отчетени положителни стойности, което означава, че повече хора са се заселили в областта, отколкото са я напуснали. Емиграционните процеси се засилват отново през 2012 г., като коефициентът на нетно изселване достига -1,4‰ при средно -0,7‰ за страната. Според резултатите от проведеното за целите на изследването социологическо проучване около една пета от гражданите на областта биха я напуснали, ако имат такава възможност. Твърда нагласа да останат в Русе заявяват 39,9% от анкетираните при средни нива от 54,4% за всички области.

## Образование

Индикаторите, показващи степента на включване на децата в образователната система, са на средни за страната нива. Около 80% от подлежащите на записване в образователната степен от V до VIII клас посещават училище през учебната 2012/2013 година. През същата година дялът на второгодниците е 0,9%, а процентът на отпадналите от образование - 2,8. През учебната 2012/2013 г. средният успех от матурите по български език и литература в областта е добър (4,29) при добър (4,26) за страната. Дялът на неуспешно положилите изпита намалява от 6,0 на 4,6%.

За периода 2002-2012 г. броят на студентите в областта нараства с над 40%, като достига 10,3 хиляди души през 2012 година. Разгледан спрямо населението, техният брой за периода се увеличава от 27 на 1000 души през учебната 2002/2003 г. на 44 на хиляда души през учебната 2012/2013 година. През 2012 г. около 22,1% от населението в областта на възраст от 25 до 64 години е с висше образование. Това е и един от най-високите проценти в страната след областите София (столица), Варна, Габрово, Велико Търново, Пловдив и Ямбол.

## Здравеопазване

Кадровата осигуреност на местната система на здравеопазване не е достатъчна на фона на средното за страната съотношение между население и общопрактикуващи лекари, както и лекари от специалностите „Вътрешни болести“ и „Кардиология“. Поетапното закриване на болнични заведения и намаляването на броя на болничните легла в многопрофилните болници за активно лечение води и до прекомерно свиване на материалната база.

Над една четвърт от анкетираните граждани в областта посочват, че им се е налагало да пътуват извън нейните граници, за да получат здравните грижи, от които се нуждаят. Като основни причини се посочват липсата на специалисти (34,8%) и ниското качество на предоставяната в областта услуга (27%).

През 2012 г. здравноосигурени са 88,2% от лицата в областта при средно 87,3% за страната. Традиционно коефициентът на детска смъртност в областта е нисък, но през последните три години (2010-2012) той превишава средния за страната.

## Околна среда

През 2011 г. две трети от населението на областта живее в селища с достъп до обществената канализация. Гражданите оценяват качеството на околната среда в областта по-скоро положително (3,3/5,0) при средна оценка 3,2/5,0 за страната. Продължават проблемите с пълноценното въвеждане в експлоатация на завършената през 2011 г. пречиствателна станция в град Русе. В противовес на тенденциите в останалата част от страната количеството събрани битови отпадъци на човек от обслужваното население в област Русе се повишава трайно от 2007 г. насам. В ход са проекти за закриване и рекултивация на общински депа в градовете Русе и Борово, както и проект за реконструкция на канализационната мрежа и изграждане на пречиствателна станция в община Бяла.

Разгледани спрямо територията, емисиите на въглероден диоксид в атмосферата остават на нива под средните за страната, но в същото време областта е на пето място по концентрация на вредни емисии. Причината е, че високите нива на замърсяване в области като Стара Загора, София (столица) и Варна превишават средните за страната нива далеч над нивата, регистрирани в повечето области. Нивата на област Русе са сходни с тези в област Перник например. През зимните месеци основен замърсител е битовото отопление с твърдо гориво в областта. Други фактори, които оказват негативно влияние върху околната среда, са натовареният трафик през моста на река Дунав, двете промишлени зони около град Русе и промишленият комплекс в румънския град Порзево.

## Социална среда

Областта се представя силно по отношение на индикаторите за бедност и социално включване. Едва 5,2% от лицата в областта живеят в домакинства с нисък интензитет на икономическа дейност. Делът на лицата, живеещи с материални лишения, е 35,4% при средно 43,6% за страната, а относителният дял на бедното население в областта е 18,5% при средно 22,3% за страната.

Русе е една от областите с най-интензивен културен живот. През 2012 г. статистиката отчита над 100 хиляди посещения на местните театри. По-висок интерес е регистриран единствено в театрите в областите София (столица), Бургас, Пловдив и Стара Загора. За същата година посещенията на кината достигат 175 хиляди, като освен посочените четири области по-добър резултат по този показател има и област Варна. Съотнасянето на тези данни към броя на местното население поставя област Русе на трето място по индикатора „Посещения на театри или кина на човек от средногодишното население“, като по-добре се представят единствено областите Варна и София (столица).

Населението в област Русе дава средни за страната оценки на качеството си на живот и на работата на местните институции.

## Ключови показатели за област Русе

Показател/година	2008	2009	2010	2011	2012
БВП на глава от населението (лв., текущи цени)	7 384	6 987	6 646	n.a.	n.a.
Коефициент на заетост на населението над 15 години (%)	47,8	50,5	47,9	45,1	44,5
Коефициент на безработица на населението над 15 години (%)	8,3	5,4	6,8	11,6	12,9
Дял на бедните спрямо линията на бедността за областта (%)	23,5	17,0	18,5	n.a.	n.a.
Коефициент на възрастова зависимост (65+ към 15-64 г.), (%)	26,2	26,6	27,4	30,7	31,7
Коефициент на естествен прираст (‰)	-6,6	-6,0	-6,5	-8,1	-8,1
Коефициент на механичен прираст (‰)	-0,5	-2,4	-3,5	0,8	-1,4
Дял на населението с висше образование, 15-64 г. (%)	19,3	19,3	20,4	22,0	22,1
Процент оценки на матурите по БЕЛ под среден 3,00	4,7	4,5	3,6	3,7	6,0
Среден успех от матурите по БЕЛ	4,3	4,2	4,3	4,4	4,1
Дял на пътната настилка в добро състояние (%)	n.a.	n.a.	30,6	23,9	26,0
Дял на домакинствата с достъп до интернет (%)	24,0	25,2	34,8	43,2	51,4
Дял на населението с достъп до канализация, свързано с ПСОВ (%)	0,0	0,0	0,0	63,7	n.a.
Дял на здравноосигурените лица (%)	86,3	88,4	86,0	89,4	88,2
Коефициент на детска смъртност (‰)	6,4	5,7	10,1	9,7	7,9
Брой регистрирани престъпления на 1000 души	10,5	12,7	12,9	11,9	12,3



# Силистра

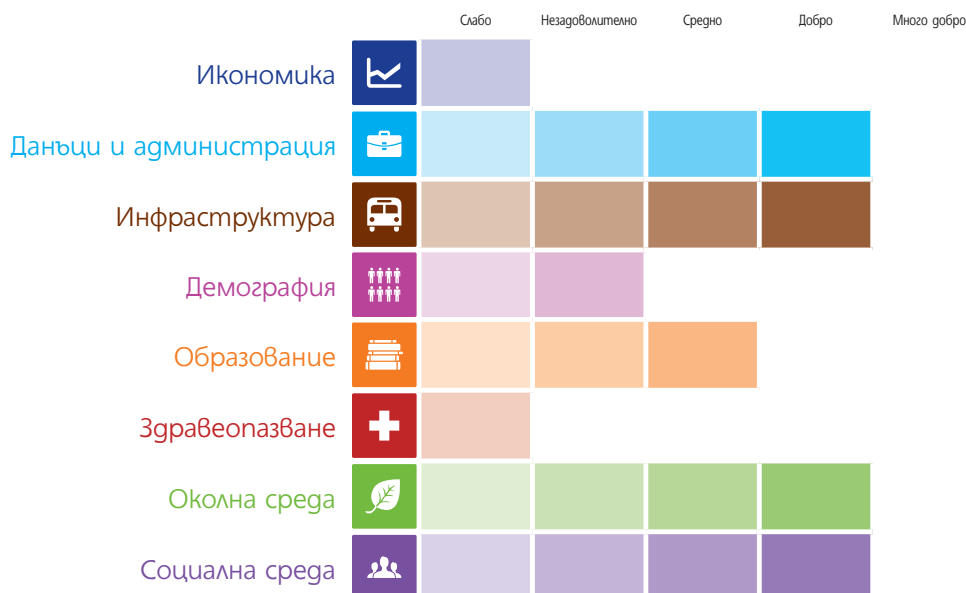


Население (2012)	117 814
Територия (кв. км)	2 846,3
Брой на населените места	118
Относителен дял на населението в градовете (%)	45,1

## Общ преглед

Област Силистра е една от най-слабо развитите в страната, като по повечето изследвани критерии се нарежда на едни от последните места.

Като най-сериозен проблем се очертава икономиката, чиято структура се отличава със значителен дял (една четвърт) на селското стопанство, както и със слабо развита промишленост и услуги. Стопанската активност в областта е ниска, ако се съди по броя на фирмите спрямо населението, а инвестиционната активност - слаба. Силистра е привлякла най-малко преки чуждестранни инвестиции от областите в страната. За това вероятно способстват лошото състояние на инфраструктурата и недостатъчно добрата бизнес среда. По стандарт на живот областта се нарежда на последно място в страната с БВП на глава от населението от 4485 лв./човек през 2010 година. Пазарът на труда се характеризира с много ниска заетост и със сравнително висока безработица. Значителни инвестиции са необходими в местната инфраструктура - пътища, канализационна мрежа, пречиствателни станции. Областта има и сериозен демографски проблем, населението намалява значително по-бързо от средното за страната.





## Икономика

Силистра е най-бедната област в страната с БВП на глава от населението от 4485 лв., или едва 48% от средното за страната. Стопанската активност е ниска, броят на предприятията на 1000 души от населението е 32, което е далеч от средната за страната стойност (50). В периода 2007-2011 г. броят на фирмите нараства с 310, но това са основно микропредприятия, които в преобладаващата си част са без наети служители.

Инвестиционната активност е сравнително ниска по отношение разходите за придобиване на дълготрайни материални активи. Като сериозен проблем се очертава липсата на чуждестранни инвестиции в областта. Област Силистра се характеризира с най-ниските привлечени преки чуждестранни инвестиции на глава от населението в страната, които намаляват през 2011 г., тоест наблюдава се нетен отлив на чужди инвестиции.

Област Силистра има специфична структура на икономиката. Характерен за нея е високият дял на селското стопанство в брунтната добавена стойност - 24,6% (най-висок дял на първичния сектор в страната през 2011 г.), който е по-висок от този на промишлеността (19,1%).

Липсата на инвестиции и структурата на местната икономика обясняват до голяма степен лошото състояние на пазара на труда. През 2012 г. средногодишният коефициент на безработица е 16% (12,3% за страната) и отбелязва третия най-голям ръст на годишна база. Заетостта е четвъртата най-ниска в България - 39,4%. При тези условия средният доход на лице от домакинството (3337 лв.) също е значително по-нисък от този в страната (4327 лв.) за 2012 година.

Слабата икономическа активност до известна степен се компенсира от сравнително добрата активност на местните институции за привличане на средства по оперативни програми на Европейския съюз. Към края на 2012 г. са усвоени средно 163,2 лв. на човек от населението, като стойността е близка, но все пак е по-ниска от средната за страната (171,4 лв./човек).

Областта е с най-голям брой на земеделските стопанства (13 500) в Северния централен район, като селското стопанство допринася за 18% от заетостта. На човек от населението се падат по 14,4 дка обработваема земя, което е над два пъти повече от този показател за страната.

## Данъци и администрация

Бизнесът в област Силистра се радва на сравнително ниски местни данъци и такси. Всички основни ставки са малко под средните за страната.

Работата на местната власт получава оценки от бизнеса, които са близки до средните за страната. По отношение на корупцията се установява много голям брой въздържали се от категоричен отговор - близо две трети от анкетираните предприятия предпочитат да се въздържат от отговор на въпросите за степента на корумпираност на органите на местната власт (областна и общинска администрация, полиция, съд).

Основните проблеми пред бизнеса в областта са свитият местен пазар, качеството на инфраструктурата и качеството на работната ръка.

По отношение на бъдещите планове бизнесът в областта е по-скоро консервативен, близо половината от анкетираните предприятия смятат, че размерът на инвестициите и броят на наетите няма да се промени през идните 12 месеца.

## Инфраструктура

През територията на област Силистра преминава Трансевропейски транспортен коридор №7 (река Дунав). Има две пристанища - в градовете Силистра и Тутракан. Фериботът Силистра - Кълъраш не функционира от 2010 година. Няма магистрални и скоростни пътища.

През 2011 г. гъстотата на пътната мрежа (17,8 км/100 кв. км) не се изменя и остава близка до средната стойност за страната, която е 17,6 км/100 кв. км. Пътната настилка е със сравнително съизмерими показатели с тези в цялата страна - 39% от нея са оценени в добро състояние. Известно подобрение на шосейната мрежа има в края на 2012 г. със завършването на новата пътна връзка между граничните общини Кайнарджа и Липница с дължина 17 км. Тя трябва да свърже областта със съседна Румъния чрез ГКПП Кайнарджа - Карван, чието отваряне се бави и не е ясно кога преминаването през границата ще стане възможно.

Качеството на инфраструктура се изтъква от бизнеса като един от основните недостатъци пред развитието на областта. Изграждането на трети мост на река Дунав при Силистра - Кълъраш би дало известен тласък на областта, но засега няма конкретни решения.

Издазът на областта на река Дунав не се използва достатъчно. През 2013 г. е прекратена процедурата по отдаването на концесия на пристанище Тутракан поради липсата на инвеститорски интерес. Усеща се необходимост и от свързването на град Силистра с град Варна чрез скоростен път, което би могло да даде тласък на пристанище Силистра. Друг сериозен проблем пред развитието на областта е липсата на газификация.

Над 56% от домакинствата в областта имат достъп до интернет, като през 2012 г. те нарастват с 16 процентни пункта и по този начин стойността надхвърля средната за страната.

## Демография

Населението на област Силистра намалява близо два пъти по-бързо от средното за страната. Относителният дял на населението в градовете е 45%, което я прави най-слабо урбанизираната област в цяла България.

Област Силистра е слабо населена, като броят лица на кв. км е два пъти по-малък от средната за страната стойност. Продължава и влошаването на съотношението между хората в работоспособна възраст и тези в пенсионна възраст, което свидетелства за застаряващо население.

Коефициентът на естествен прираст за 2012 г. е -8,1‰ при -5,5‰ средно за страната. Голям проблем е също отрицателният механичен прираст в областта (разликата между заселилите и изселилите се). Основно населението на област Силистра търси препитание в областите Варна и София (столица) и в чужбина.

## Образование

Качеството на образованието в област Силистра получава средна оценка. Впечатление прави намаляващият дял на неуспешно положилите държавния изпит по български език и литература. В първите четири години от въвеждането на държавния зрелостен изпит дялът на учениците, получили оценка под среден (3), е бил по-висок от средния за страната. През последните две години се забелязва подобрение и дялът на неуспешите спада под средната стойност на коефициента за България. Средният успех от държавните изпити се задържа на сравнително постоянно ниво.

Подобрение се наблюдава по отношение на нетния коефициент на записване в V-VIII клас, който за втора поредна година е над 81% и бележи подобрение от 4,4 процентни пункта спрямо 2007 година. В повечето области този показател се влошава.

## Здравеопазване

По отношение на здравеопазването област Силистра се класира на едно от последните места в страната, като след нея са единствено областите Разград и Търговище. Проблемите, които имат и трите области, са идентични. Област Силистра страда от липса както на общопрактикуващи лекари, така и на специалисти. На един общопрактикуващ лекар се падат 1841 пациенти при средно 1491 за страната. Един кардиолог покрива 19 636 души, което е над три пъти повече от средното за България, а един специалист „Вътрешни болести“ - 9063 души при 5263 за България. Сравнително малък е и броят на болничните легла на 1000 души от населението.

При тези характеристики на здравеопазването 11,5% от анкетираните граждани са поставили „много добра“ и „отлична“ оценка на системата на здравеопазване в областта. Според всеки четвърти анкетиран корупцията в тази сфера е висока. Близо 30% от ползвалите медицински услуги през последните 12 месеца са потърсили здравна помощ извън пределите на областта. Като основна причина за това се изтъква липсата на специалисти.

## Околна среда

Качеството на околната среда в област Силистра получава слаба оценка. Основната причина за това е неразвитата канализационна мрежа, както и липсата на пречиствателни станции за отпадъчни води. Под 52% от населението на областта живее в селища с обществена канализация, а едва 0,6% от хората са свързани с пречиствателни станции за отпадъчни води. Такива станции има само в градовете Дулово и Ситово, както и в село Главиница. Няма яснота какво става с отдавна изградената пречиствателна станция в село Сребърна, по повод на която бяха открити сериозни нарушения. В края на 2012 г. започна изграждането на пречиствателна станция за отпадъчни води в град Силистра. Проектът предвижда и строителство на над 15 км нова канализационна мрежа, както и реконструкция и подмяна на други 16 км стари тръби.

Пречиствателната станция и прилежащата инфраструктура трябва да бъдат завършени в срок от 27 месеца.

Качеството на атмосферния въздух е сравнително добро, като основен проблем са твърдите прахови частици от битовото отопление през зимните месеци. Големи индустриални замърсители в областта няма.

## Социална среда

Оценката на социалната среда в област Силистра е добра. Населението е по-скоро доволно от различни аспекти на живота си като здраве, образование, социален живот, жилищни условия и сигурност. Областта се радва на ниска престъпност в сравнение с повечето други части на страната. Регистрираните престъпления достигат 9,2 на 1000 през 2012 г., като броят им спада спрямо предходни години.

По-сериозни проблеми населението на област Силистра вижда в стандарта си на живот. Сравнително висок е дялът на бедните спрямо официалната линия на бедност в областта - 30,2%. Всеки трети жител на областта живее с материални лишения, но по този показател област Силистра реално стои по-добре на фона на страната като цяло. Областта е с най-нисък дял на хората, живеещи в домакинства с нисък интензитет на икономическа активност - 2,1% при средно 10,1 за България.

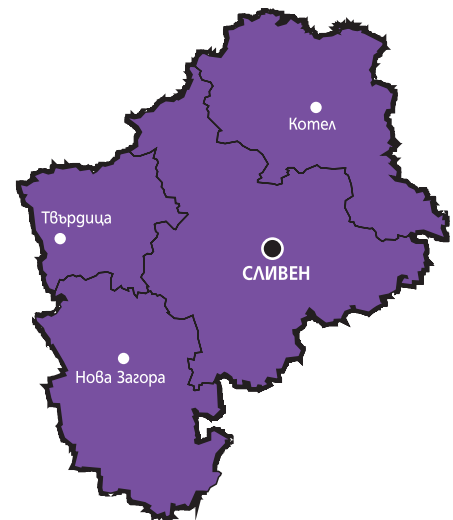
## Ключови показатели за област Силистра

Показател/година	2008	2009	2010	2011	2012
БВП на глава от населението (лв., текущи цени)	4 990	4 505	4 485	n.a.	n.a.
Коефициент на заетост на населението над 15 години (%)	44,3	43,6	39,3	39,3	39,4
Коефициент на безработица на населението над 15 години (%)	11,6	7,6	11,4	12,5	16,0
Дял на бедните спрямо линията на бедността за областта (%)	22,8	20,7	30,2	n.a.	n.a.
Коефициент на възрастова зависимост (65+ към 15-64 з.), (%)	25,7	26,5	27,6	30,6	31,5
Коефициент на естествен прираст (‰)	-5,9	-5,3	-6,8	-7,7	-8,1
Коефициент на механичен прираст (‰)	-7,8	-6,1	-7,7	-2,0	-2,4
Дял на населението с висше образование, 15-64 з. (%)	15,1	14,2	13,1	15,4	15,8
Процент оценки на матурите по БЕЛ под среден 3,00	4,6	6,5	6,7	4,5	5,1
Среден успех от матурите по БЕЛ	4,3	4,1	4,1	4,3	4,1
Дял на пътната настилка в добро състояние (%)	n.a.	n.a.	24,8	40,0	39,0
Дял на домакинствата с достъп до интернет (%)	20,0	20,7	20,8	40,0	56,5
Дял на населението с достъп до канализация, свързано с ПСОВ (%)	0,0	0,0	0,0	0,6	n.a.
Дял на здравноосигурените лица (%)	81,2	84,9	82,7	86,8	85,6
Коефициент на детска смъртност (‰)	9,2	11,2	3,5	10,5	7,8
Брой регистрирани престъпления на 1000 души	8,7	9,8	10,0	9,3	8,7



# Сливен

Население (2012)	196 049
Територия (кв. км)	3 544,1
Брой на населените места	120
Относителен дял на населението в градовете (%)	66,1



## Общ преглед

Област Сливен изостава чувствително по брутен вътрешен продукт на човек от населението спрямо другите области в страната. Коефициентът на заетост на населението на 15 и повече навършени години спада значително след настъпването на кризата. Безработицата се задълбочава и през 2012 г. вече достига 20%. Все пак инвестициите в областта са сравнително добри - както разходите за придобиване на дълготрайни материални активи, така и притокът на преки чуждестранни инвестиции се възстановяват през 2011 година.

Сливен е областта с най-висок коефициент на раждаемост през последните години. Коефициентите на възрастова зависимост са добри на фона на страната. Това е единствената област, където децата до 14 години са все още малко повече от възрастните над 65 години. Високият отрицателен механичен прираст на населението е огромно предизвикателство пред областта и нейния потенциал за растеж. Напусналите областта са предимно в посока Бургас, София (столица) и Стара Загора, като изселването в чужбина се засилва в годините на криза и стагнация и достига своя връх през 2010 година.

Относителният дял на бедните се свива през последната година, но неравенството в областта остава много високо. Отношението между доходите на най-богатите и най-бедните 20% от домакинствата е 8,5 пъти за 2010 година. Това е и един от факторите удовлетвореността от живота на гражданите да е на едно от най-ниските нива в страната.



## Икономика

Област Сливен изостава сериозно по брутен вътрешен продукт на човек от населението спрямо другите области в страната, за 2010 г. единствено област Силистра отчита по-ниски нива. Коефициентът на заетост на населението на 15 и повече навършени години намалява след настъпването на кризата и през 2012 г. все още остава на ниски нива - около 42%. Безработицата се задълбочава и през 2012 г. вече достига 20%, което е една от най-високите стойности в страната.

Инвестициите в областта са сравнително добри - както разходите за придобиване на дълготрайни материални активи, така и притокът на преки чуждестранни инвестиции се възстановяват през 2011 година. Въпреки това административните неуредици през последните години повлияха негативно върху някои потенциални инвестиции и върху усвояването на европейските средства. Към края на 2012 г. изплатените европейски средства по оперативните програми към общините са с най-ниски размери в страната.

Характерна за областта е силната концентрация на икономическите дейности в град Сливен, чието развитие е определящо за цялата област. Голяма част от работещите в областта са заети в индустриалния сектор, като водещите отрасли са текстилната промишленост, хранително-вкусовата промишленост и машиностроенето. Чуждестранните инвестиции са насочени основно към текстилната промишленост и винопроизводството.

## Данъци и администрация

Местните данъци и такси в общините в област Сливен са сравнително ниски за страната. В отделните общини се наблюдават ниски ставки при данъка върху недвижимите имоти на юридическите лица, данъка върху възмездното придобиване на имущество и данъка върху превозните средства. В областния център Сливен местните данъци са намалени през последната година (2013), таксата върху битовите отпадъци е една от най-ниските в страната.

На фона на сравнително ниските данъци оценките на бизнеса за работата на институциите са по-скоро положителни. Възприятието за корупция е относително високо, но анкетираните представители на бизнеса не посочват висока честота на нерегламентираните плащания.

Административните услуги в общините се подобряват. По оценки на самите общини електронните услуги, които те предоставят, достигат на ниво „двустранно взаимодействие“, докато работата на едно гише е най-често на „работещ етап“. Оценките на бизнеса за електронните услуги са по-скоро положителни, но в същото време под една трета от фирмите са ползвали подобни услуги през последната година, като най-често се има предвид използване на информация и изтегляне на бланки и формуляри. Ниската използваемост и типът на използваните услуги говорят за необходимостта от по-нататъшно развитие на административното обслужване в областта.

## Инфраструктура

Гъстотата на пътната мрежа в областта е сравнително ниска, но качеството на пътната настилка е много добро - над 80% от пътната настилка е в добро състояние, което е най-високият процент в страната. Завършването на автомагистрала „Тракия“ през 2013 г. е от решаващо значение за населените места в областта. Очаква се повишаване на икономическата активност в зоната около магистралата и пътищата, които свързват магистралата и градовете от областта. В същото време трябва да се отчете, че част от вътрешния трафик в градовете Сливен и Нова Загора ще се преориентира в посока към пътните връзки с магистралата. Железопътната мрежа е концентрирана в южната и в централната част на областта, където преминават линиите София - Карлово - Бургас и София - Пловдив - Бургас.

В област Сливен се наблюдават сериозни загуби на вода по водопроводната мрежа. През годините периодично възниква напрежение между различни населени места заради цената на водата, като големите загуби и неплащането (нефактурирането) на водата за определени квартали са източникът на напрежение.

Проучването сред бизнеса показва, че инфраструктурата се възприема балансирано от бизнеса и рядко се посочва като водеща пречка пред развитието. Гражданите от своя страна имат забележки към инфраструктурата, конкретно към транспорта и комуникациите, и това е водещата причина за неудовлетвореност сред населението.

## Демография

Сливен е средна по големина област за страната с население от 196 хиляди души (2012 година). Спадът на населението през последните години се обуславя предимно от високия отрицателен механичен прираст. Напусналите областта са предимно в посока областите Бургас, София (столица) и Стара Загора, като изселването в чужбина се засилва в годините на криза и стагнация и достига своя връх през 2010 година. Естественият прираст на населението е отрицателен като във всяка друга област в страната, но нивата са сравнително ниски и близки до тези в областите Варна, Благоевград, Кърджали и София (столица). Сливен е областта с най-висок коефициент на раждаемост през последните години (12‰ за 2012 г.).

Сливен е единствената област в страната, където децата до 14 години са повече от възрастните над 65 години. Въпреки това негативните демографски процеси се проявяват и в тази област, като през 2012 г. съотношението между двете групи вече е почти едно към едно. В страната картината е далеч по-различна, като това съотношение на много места достига 1,4:1 в полза на възрастното население над 65 години. През 2012 г. населението в трудоспособна възраст (15-64 г.) е близо четири пъти повече от населението на възраст над 65 години, което е типично за страната.

Демографските предизвикателства пред областта са обвързани със застаряващото население и изселването от областта, тоест с устойчивия отрицателен механичен прираст. По-добрата демографска картина се обуславя от високата раждаемост, която също леко спада през последните години.

## Образование

За последните десет години броят на учениците в област Сливен намалява с над 7 хиляди, което логично води до по-малко училища и чувствително намаляване на преподавателите. Въпреки това благодарение на възрастовата структура на населението и повечето деца и младежи тези процеси се развиват по-бавно спрямо страната. Сливен е областта с най-малък брой преподаватели на 1000 ученици, което неизбежно води до проблеми с качеството на училищното образование.

Нетният коефициент на записване в V-VIII клас е около 74%, което е най-ниската стойност за страната. Относителният дял на отпадналите от основното и от средното образование, както и дялът на второгодниците също са високи. Макар през последните години да се отчита намаляване на броя на децата, отпадащи от училище, проблемът с невидимите отсъствия и с децата, които посещават нередовно училище, продължава да съществува. Средната оценка от матурата по български език и литература през 2013 г. е 4,15, като 7% не са издържали изпита. Всички тези данни ясно показват, че училищното образование в област Сливен е изправено пред сериозни предизвикателства както по отношение на обхвата, така и по отношение на качеството.

В областта няма университет, но има колеж и факултет към Технически университет-София. Преди години бе закрит медицинският колеж към Тракийския университет, но през 2013 г. се взе решение колежът отново да отвори врати като филиал на Варненския медицински университет. Процентът на висшестите в областта е сравнително нисък - приблизително 19% от населението на възраст от 25 до 64 години е с висше образование.

## Здравеопазване

На територията на област Сливен има девет болнични заведения. Постъпилите болни за лечение в многопрофилните болници се увеличават през 2012 г., но техният брой остава на типичните за страната нива. Лекарите в областта са относително малко, като повечето медицински центрове и практиките на лекарите специалисти са в град Сливен. Това води до концентриране на специализираната медицинска помощ в областния център и принуждава пациентите от другите общини да пътуват до град Сливен за извършване на специализирани изследвания и консултации.

Здравноосигурените лица в областта през 2012 г. са 85% от населението, което се доближава до средните за страната стойности. Коефициентът на детска смъртност е най-високият в страната, което се обуславя от високата раждаемост сред рисковите етнически групи.

Нерегламентираните плащания за здраве не са честа практика. Всеки осми гражданин, ползвал медицински услуги през последните 12 месеца, посочва, че му се е налагало да прави подобни плащания. Малко над една четвърт от гражданите споделят, че им се е налагало да пътуват извън областта, за да ползват здравни услуги, като водещата причина е липсата на специалисти.



## Околна среда

Емисиите от вредни вещества (въглероден диоксид) в атмосферата в област Сливен са сравнително малко, макар и да остават далеч от най-добрите примери - областите Монтана и Смолян. В областната стратегия за 2014-2020 г. е посочено, че единствено най-южните части на областта са подложени на известно фоново замърсяване от района на енергийния комплекс „Марица - изток“ в границите на допустимите норми. Местните източници на замърсяване на атмосферния въздух в преобладаващата си част са малки замърсители с непосредствено въздействие от промишлеността, автотранспорта и битовото отопление.

Събраните битови отпадъци на човек от населението спадат през последните години и вече са едни от най-ниските в страната. На територията на област Сливен се наблюдават множество нерегламентирани сметища със смесени битови и строителни отпадъци, концентрирани в общините Сливен и Нова Загора.

Близко две трети от населението на област Сливен живее в селища с обществена канализация, като 60% от населението е с достъп до канализация, свързана с пречиствателни станции за отпадъчни води. В областта функционират две селищни пречиствателни станции. В поречието на река Тунджа е пречиствателната станция за отпадъчни води на град Сливен, а в поречието на река Марица е пречиствателната станция за отпадъчни води на град Нова Загора.

## Социална среда

През 2010 г. близо 44% от жителите на област Сливен живеят с материални лишения, като изпитват трудности да посрещнат свои основни нужди. Относителният дял на бедните в този период е 24%, или всеки четвърти е попадал под линията на бедността. И двата показателя се подобряват през последната година и вече са близки до средните за страната стойности. Неравенството в областта остава много високо, като отношението между доходите на най-богатите и най-бедните 20% от домакинствата е 8,5 пъти за 2010 година.

Удовлетвореността от живота сред гражданите е на едно от най-ниските нива в страната. Неудовлетвореността у гражданите се подхранва както от обичайните фактори като стандарт на живот (доходи) и работа, така и от състоянието на инфраструктурата, околната среда и сигурността. През последните години статистиката отчита ръст на престъпленията против личността и против собствеността, което може да обясни ниската удовлетвореност от сигурността. Аспектите на живота, от които анкетираните са по-скоро доволни, са здравето, образованието и жилищните условия, макар че по отношение на първите две продължава да има сериозни предизвикателства.

Въпреки икономическите проблеми и ниската удовлетвореност от живота едва 1/10 от гражданите отговарят категорично утвърдително на въпроса дали биха се преместили в друга област за постоянно местоживее. По-голямата част от хората не разкриват желание да се местят в друга област. Данните за механичния прираст на населението показват друго, изселването на населението е едно от най-големите предизвикателства пред областта.

## Ключови показатели за област Сливен

Показател/година	2008	2009	2010	2011	2012
БВП на глава от населението (лв., текущи цени)	4 761	4 603	4 601	n.a.	n.a.
Коефициент на заетост на населението над 15 години (%)	47,9	45,4	43,0	43,7	41,8
Коефициент на безработица на населението над 15 години (%)	12,5	15,0	16,7	16,6	19,4
Дял на бедните спрямо линията на бедността за областта (%)	24,4	26,0	23,6	n.a.	n.a.
Коефициент на възрастова зависимост (65+ към 15-64 г.), (%)	23,7	24,0	24,4	26,4	27,1
Коефициент на естествен прираст (‰)	-0,9	-0,6	-2,6	-2,0	-2,3
Коефициент на механичен прираст (‰)	-5,0	-7,6	-11,8	-2,8	-4,5
Дял на населението с висше образование, 15-64 г. (%)	19,1	17,2	18,4	18,7	18,7
Процент оценки на матурите по БЕЛ под среден 3,00	4,3	7,3	5,4	4,4	6,5
Среден успех от матурите по БЕЛ	4,5	4,3	4,3	4,5	4,2
Дял на пътната настилка в добро състояние (%)	n.a.	n.a.	82,5	82,0	82,0
Дял на домакинствата с достъп до интернет (%)	16,0	16,3	27,5	36,5	37,0
Дял на населението с достъп до канализация, свързано с ПСОВ (%)	57,1	57,3	57,3	57,7	n.a.
Дял на здравноосигурените лица (%)	81,1	87,0	84,7	86,1	85,0
Коефициент на детска смъртност (‰)	11,7	21,6	20,5	17,0	16,6
Брой регистрирани престъпления на 1000 души	12,0	12,4	14,4	14,2	14,4



# СМОЛЯН

Население (2012)	119 617
Територия (кв. км)	3 192,8
Брой на населените места	242
Относителен дял на населението в градовете (%)	55,0



## Общ преглед

Област Смолян е сравнително добре икономически развита, но през последните години се наблюдава сериозен спад на заетостта и безработицата традиционно е много висока. Липсата на чуждестранни инвестиции и недобрата инфраструктура са пречка за развитието, в т.ч. на туризма. Местните данъци и такси са сравнително ниски, но административните услуги продължават да са предизвикателство.

Областта изпитва сериозен демографски натиск поради ниската раждаемост и високите нива на изселване от областта. Доброто училищно образование е фактор за развитието, но малкото висшисти в работната сила ограничават потенциала на областта. Усвояването на европейските фондове е сравнително добро, но са необходими още много инвестиции в пътната мрежа и в управлението на водите.

Област Смолян е най-безопасната област в страната и гражданите показват висока удовлетвореност от живота, подхранвана и от чистата околна среда. Липсата на работа и ниските доходи водят до неудовлетвореност и в дългосрочен план са фактор за изселване от областта в търсене на по-добри възможности за реализация.



## Икономика

Област Смолян е десета в страната по БВП на глава от населението, като през годините се наблюдават устойчиви темпове на растеж. Заетостта в областта е малко под средното за страната ниво, като за 2012 г. коефициентът на заетост се покачва и достига 44% при населението на 15 и повече навършени години. Въпреки това заетостта остава доста по-ниска от нивата преди кризата, което говори за проблеми пред възстановяването на пазара на труда и създаването на нови работни места през последните една-две години.

Областта традиционно се характеризира с високи нива на безработица, като дори в някои от най-добрите години (2008 г.) безработицата се задържа над 10%, а към 2012 г. остава над 20%, което е и най-високото ниво в страната след област Шумен (над 25%). Обяснението за контраста между различните нива на заетост и много високата безработица може да се потърси във високата икономическа активност в област Смолян, тоест хората търсят работа и т.нар. обезкуражени са малко. В област Смолян не се наблюдава сериозен приток на чуждестранни инвестиции. През последните две-три години дори има отлив на такива. Разходите за придобиване на дълготрайни материални активи, претеглени спрямо населението, също показват недостиг на инвестиции, което е предизвикателство както от гледна точка на дългосрочния растеж на областта, така и на фона на текущите проблеми с високата безработица и липсата на нови работни места.

Областта има индустриален профил, като почти една трета от заетите работят в преработващата (леката) промишленост. Заетите в търговията са 10% от наетите лица, което е и най-ниското ниво за страната. По-висока спрямо страната е заетостта в туризма, който традиционно е важен фактор за развитието на региона.

## Данъци и администрация

Местните данъци и такси в областта са сравнително ниски спрямо страната, като това важи и за областния град Смолян, например данъците върху превозните средства са близки до минимума по закон в повечето общини. Единствено при таксата за битови отпадъци има примери на отчетливо по-високи ставки в общините Неделино, Девин и Златоград. Община Чепеларе се откроява като по-активна по отношение на данъчната политика, като данъкът върху недвижимите имоти на фирмите е покачен през последната година и е най-високият в областта.

Оценките на местния бизнес за корупцията в областта разкриват най-ниски нива на корупция в страната. Рядко се налагат и нерегламентирани плащания от страна на бизнеса. Известно напрежение има по отношение на обществените поръчки. Оценките за работата на институциите са положителни и говорят за работещи институции.

Въпреки добрите оценки развитието на административните услуги продължава да бъде предизвикателство. Електронното правителство е предимно на етап еднопосочно взаимодействие (втора степен от четири възможни), а едното гише е предимно на етап „развиващо се“ (втори от четири възможни). Една пета от анкетираните представители на бизнеса споделят, че са ползвали електронни услуги през последната година, които се изразяват предимно в използвана информация или в теглене на бланки и формуляри.

Въпреки добрите оценки за корупцията и работата на институциите общините в област Смолян трябва да насочат повече усилия към развитието на електронните услуги и работата на едно гише, които са особено важни сфери от гледна точка на необходимостта от привличането на чуждестранни инвеститори и насърчаването на предприемачеството.

## Инфраструктура

Развитието на пътната и на железопътната инфраструктура в област Смолян е на сравнително ниско ниво поради преобладаващия планински релеф на нейната територия. През областта не преминават автомагистрала и първокласни пътища, няма и железопътен транспорт. Все пак гъстотата на пътната мрежа е близка до средните за страната нива, като около 40% от пътната настилка е в добро състояние. Текущото поддържане на пътната настилка в добро състояние е предизвикателство, но липсата на скоростни отсечки е дългосрочен проблем пред развитието на областта.

Достъпът и използваемостта на интернет се подобряват през последните години и вече почти половината население има достъп и е използвало интернет през последните 12 месеца.

Проучването сред бизнеса показва, че инфраструктурата се разглежда като основна пречка пред развитието на областта. Гражданите също нареждат инфраструктурата сред факторите, които

Водят до неудовлетвореност от живота. Безспорно липсата на пътища от висок клас води не само до недоволство у бизнеса и гражданите, но и ограничава възможностите за развитие, поради което областта става по-малко привлекателна за чуждестранни инвеститори и се затруднява развитието на туризма.

## Демография

Област Смолян е сравнително малка, с население от близо 120 хиляди души през 2012 година. В градовете живеят 55% от населението, което представлява доста нисък процент в сравнение със страната. Жителите на област Смолян намаляват чувствително през годините. Причина за това са устойчивите негативни тенденции, свързани както с естествения, така и с механичния прираст на населението. Естественият прираст се влошава през последните години и вече разкрива по-негативни темпове спрямо характерните за страната, докато при механичния прираст процесите са силно негативни и най-ясно изразени в цялата страна.

Проблемите се коренят в изключително ниската раждаемост (най-ниска в страната) и в устойчивото изселване от областта обикновено в посока столицата София или град Пловдив. Изселването в чужбина се свижда през последните години.

Коефициентите на възрастова зависимост също са влошени. Населението на възраст над 65 години е с 60% повече спрямо населението на възраст до 14 години. Населението в трудоспособна възраст (15-64 г.) е около четири пъти повече от населението на възраст над 65 години, което е малко благоприятно съотношение от средните за страната стойности. Интересно е, че влошаването на коефициентите на възрастова зависимост е предимно на коефициента, който взема под внимание населението на възраст до 14 години. Това отново показва, че демографските предизвикателства пред областта са предимно по отношение на раждаемостта.

## Образование

През последните десет години намаляването на учениците в област Смолян е един от най-сериозните проблеми, на практика учениците намаляват наполовина, което е последица от установилите се демографските тенденции. През последните години се закриват по едно-две училища на година, като към 2012 г. в областта остават отворени 66 училища. Въпреки това областта си остава с най-добрата осигуреност с училища спрямо населението, както и с най-много учители на 1000 ученици - по един учител на 11 ученици.

Коефициентът на записване на населението е сред най-високите в страната, докато процентът на второгодниците е най-нисък и клони към нула. Най-нисък е и относителният дял на отпадналите. Това е единствената област в страната със стойност на този показател под 1%, като устойчиво я запазва през годините. Средният успех от матурата по български език и литература през 2012 г. е сравнително добър (4,37). Под 4% от учениците не са я издържали. Това е едно относително добро представяне на фона на страната. Трябва да се отбележи също така, че тези показатели се подобряват през последните години.

Близо 18% от населението на възраст от 25 до 64 години е с висше образование, което е относително нисък процент спрямо страната. В областта няма седище на университет. Все пак в Смолян има Технически колеж и филиал на Пловдивския университет, както и филиал на Варненския свободен университет. Броят на студентите расте през последните години и през 2012 г. достига близо 2400 студенти.

Общата картина е, че училищното образование е сред най-добрите в страната благодарение на сравнително многото преподаватели, високите коефициенти на записване и малкото напуснали, както и добрите резултати на зрелостните изпити през последните години. Проблемите са по-скоро в сферата на висшето образование, като броят на висшистите в трудоспособното население е твърде нисък.

## Здравеопазване

На територията на областта има пет болнични заведения, като през последните една-две години са закрити три заведения. Закритата през 2011 г. болница в град Девин предизвика сериозен отзвук и социално напрежение. Броят на болничните легла на 1000 души от населението също спада и вече е чувствително под средните за страната нива. Постъпилите болни за лечение в многопрофилните болници са сравнително малко на фона на данните за страната - 180 на 1000 души през 2012 г., като тенденцията е техният брой да намалява.

Този процес не е характерен за страната, във всяка друга област постъпилите болни нарастват през последните години.

Здравноосигурените лица остават над 90%. По-високи са нивата само в областите Габрово, Кюстендил и Кърджали. Осигуреността с лекари спрямо населението е сравнително добра, що се отнася до общопрактикуващите лекари, но има проблем по отношение на лекарите със специалност „Вътрешни болести“ и кардиолозите. Коефициентът на детска смъртност намалява чувствително през последната година и вече е сред най-ниските в страната (2,6‰ за 2012 г.).

Близо 30% от гражданите посочват, че им се е налагало да пътуват извън областта, за да ползват здравни услуги, като водещите причини, които анкетираните посочват, са липсата на специалисти и ниското качество на предоставяната услуга. Всеки пети гражданин, ползвал медицински услуги през последните 12 месеца, посочва, че му се е налагало да прави нерегламентирани плащания за здраве. Общата картина показва, че здравният статус на населението в област Смолян е на сравнително високо ниво, за което говорят малкият брой постъпили в болничните заведения и ниският коефициент на детска смъртност. В същото време данните разкриват недостатъци по отношение на организацията на здравната система - здравноосигурените са сравнително много, но болниците и специалистите са сравнително малко.

## Околна среда

Емисиите на въглероден диоксид в област Смолян остават на най-ниско ниво за страната, като сходни стойности се наблюдават единствено в област Монтана. Това се дължи най-вече на планинския релеф, който обхваща около 70% от територията на областта. Заедно с това структуроопределящият отрасъл на икономиката в Смолянска област е леката промишленост, представена от текстилни предприятия, шивашки фирми, предприятия за месо- и млекопреработка, както и предприятия за производство на хляб и хлебни изделия, които имат ниско ниво на вредни емисии. Събраните битови отпадъци са сходни като обем със средните за страната стойности, като през последната година има известно увеличение. Близо 70% от населението живее в селища с обществена канализация. През 2011 г. около 40% от населението е с достъп до канализация, свързана с пречиствателни станции за отпадъчни води. Този дял е все още нисък спрямо средните за страната стойности. Все пак през последните две-три години се отчита напредък в това отношение. През 2011 г. община Смолян откри нова градска пречиствателна станция за отпадъчни води, финансирана с европейски средства.

Допитването до гражданите очаквано показва най-висока удовлетвореност именно от околната среда, като резултатите са най-добри спрямо цялата страна. Въпреки природните дадености и ниското ниво на замърсяване инвестициите в околната среда и в управлението на водите и отпадъците са сфери, където през следващите години ще са необходими още усилия.

## Социална среда

През 2010 г. почти всеки трети в областта се е определял като живеещ в материални лишения, тоест изпитващ трудности да посрещне основни свои нужди. Само година по-рано половината население е попадало в тази категория, което поставя някои въпросителни за надеждността на индикатора за оценка на бедността на областно ниво. Всеки пети е относително беден, тоест попада под линията на бедността, което е около средните за страната стойности. Данните за неравенството показват добри нива на фона на страната, като отношението между доходите на най-богатите и най-бедните 20% от домакинствата спада от 7,4 до 4,4 в периода 2007-2010 г., тоест разслоението в обществото е по-малко, но водещата причина за това са по-скоро спадащата заетост и общото обедняване в годините на криза.

Област Смолян е най-безопасната в страната, като за 2012 г. са регистрирани по пет престъпления против личността и против собствеността на 1000 души от населението, подобни нива се наблюдават единствено в област Кърджали. Гражданите в областта посочват също и удовлетвореност от сигурността.

Освен от сигурността удовлетвореността от живота в областта е подхранвана основно от околната среда и жилищните условия. Социалният живот, здравето и образованието също допринасят за удовлетвореността от живота. Сборът от тези фактори води до висока удовлетвореност от живота в област Смолян. Единствено работата, стандартът на живот (доходите) и инфраструктурата водят до неудовлетвореност и представляват най-сериозните предизвикателства пред областта.

На въпроса дали биха се преместили в друга област за постоянно местоживеење всеки пети гражданин е отговорил категорично утвърдително, а над половината нямат желание да се местят. Въпреки това данните за механичния прираст на населението сочат, че голяма част от населението (основно младите) са склонни да напуснат областта в търсене на по-добри възможности за образование или работа, което явно при тях надделява пред удовлетвореността от чистата околна среда и сигурността в областта.

## Ключови показатели за област Смолян

Показател/година	2008	2009	2010	2011	2012
БВП на глава от населението (лв., текущи цени)	6 988	6 235	6 563	n.a.	n.a.
Коефициент на заетост на населението над 15 години (%)	54,2	49,2	43,7	40,6	44,0
Коефициент на безработица на населението над 15 години (%)	10,9	14,9	19,2	25,0	21,9
Дял на бедните спрямо линията на бедността за областта (%)	20,5	12,8	21,3	n.a.	n.a.
Коефициент на възрастова зависимост (65+ към 15-64 з.), (%)	22,6	23,2	24,3	25,8	26,8
Коефициент на естествен прираст (‰)	-4,4	-3,7	-4,3	-6,4	-6,7
Коефициент на механичен прираст (‰)	-8,7	-10,2	-13,5	-5,4	-7,3
Дял на населението с висше образование, 15-64 з. (%)	18,1	18,0	17,2	16,6	18,2
Процент оценки на матурите по БЕЛ под среден 3,00	3,7	4,7	6,0	5,4	5,6
Среден успех от матурите по БЕЛ	4,3	4,2	4,2	4,4	4,2
Дял на пътната настилка в добро състояние (%)	n.a.	n.a.	43,8	42,7	41,0
Дял на домакинствата с достъп до интернет (%)	11,9	23,7	32,3	31,3	45,3
Дял на населението с достъп до канализация, свързано с ПСОВ (%)	13,3	13,4	39,0	39,0	n.a.
Дял на здравноосигурените лица (%)	91,7	93,0	91,4	91,2	90,4
Коефициент на детска смъртност (‰)	4,0	6,6	10,7	8,9	2,6
Брой регистрирани престъпления на 1000 души	5,8	5,9	6,1	4,8	4,7





# София

(столица)



Население (2012)	1 299 149
Територия (кв. км)	1 348,9
Брой на населените места	38
Относителен дял на населението в градовете (%)	95,4

## Общ преглед

Към края на 2012 г. в София (столица) живеят 1,3 млн. души, или близо 18% от населението на цялата страна. От 2001 г. насам населението на областта се увеличава всяка година средно с 10-11 хиляди души годишно.

София (столица) е най-силно развитата икономическа област в страната. Заетостта и доходите са високи, безработицата е ниска. В областта са съсредоточени преобладаващата част от образователните и здравните институции с национално значение, както и огромна част от административния апарат на страната. Столицата е абсолютен лидер и по отношение на преобладаващата част от показателите за инфраструктурно развитие.

Социалната среда е благоприятна, културният живот е интензивен. Основните проблеми на столицата се свързват с високите нива на местните данъци и такси, недостатъчно ефективната администрация и замърсената околна среда. Макар непрекъснато да намалява от 2009 г. насам, престъпността остава висока спрямо средните за страната нива.



## Икономика

София (столица) е най-силно развитата икономическа област в България. БВП на глава от населението в столицата не спира да нараства дори в периода след 2008 г., като продължава да е над два пъти по-висок от средния за страната. Средногодишното ниво на доходите в областта (6403 лв. на лице от домакинството през 2012 г.) е чувствително по-високо от това в другите области, като разликата продължава да се увеличава.

Въпреки че пазарът на труда в столицата продължава да бъде най-добре развитият в страната, възстановяването му през 2011 и през 2012 г. изостава. Заетостта на населението остава чувствително по-висока от тази в повечето области, като през 2012 г. работят 55,7% от лицата над 15-годишна възраст. В сравнение с постигнатото през 2008 г. ниво от 61,5% този дял на зетите остава нисък. През 2012 г. средногодишният коефициент на безработица в столицата се повишава до 7,3%, като по този начин той вече не е най-благоприятният в страната. По-добре в това отношение се представят областите София и Стара Загора.

От началото на кризата в столицата се забелязва спад на инвестиционната активност, като разходите на предприятията за придобиване на дългосрочни материални активи са намалели от 13,4 млрд. лв. през 2008 г. на 8,4 млрд. лв. през 2011 година. От 2009 г. насам се наблюдава спад, макар и по-бавен, и при чуждестранните инвестиции.

Преобладаващата част от бизнеса в столицата очаква допълнително свиване на приходите си през следващите 12 месеца (май 2013 г. - май 2014 г.).

## Данъци и администрация

Възстановяването на предкризисните нива на икономическа активност в столицата е затруднено от неблагоприятната данъчна среда и неефективната местна администрация.

Съдебната система в столицата се ползва с изключително ниско доверие от страна на бизнеса по отношение на възприетията за корупция, като по-ниски оценки за доверие получават органите на системата само в областите София и Кюстендил. Подобна е и оценката на фирмите за полицията и за местната администрация в столицата - единствено представителите на бизнеса в област Велико Търново имат по-ниско доверие в местните органи на реда, както и в неподкупността на служителите в местната администрация. Има само две области, в които цялостното възприятие за корупция е по-високо - Велико Търново и Кюстендил. Сходни нива се наблюдават и в областите Хасково, Стара Загора, Сливен, Перник.

Данъците в областта са по-високи от средните за страната, като превишението е най-значително при данъчната ставка за патентен данък за търговия на дребно (20 лв./кв. м при най-добро местонахождение на обекта) и таксата за битови отпадъци за жилищни имоти на юридически лица (10‰).

София (столица) е една от областите, в които бизнесът най-активно се възползва от предлаганите от администрацията електронни услуги. В 12-те месеца преди проучването малко над половината анкетирани са ползвали такива. Оценката за качеството им е по-скоро положителна. Столичната община продължават затрудненията по пълното интегриране на услугата „обслужване на едно гише“.

## Инфраструктура

Столицата е абсолютен лидер по отношение на преобладаващата част от анализирани показатели за инфраструктурно развитие. През последните години бяха ремонтирани голяма част от основните пътни артерии в столицата, както и части от Околовръстния път.

Поради особеностите на административно-териториалното разделение на страната територията на София (столица) не включва пътища, влизащи в обхвата на републиканската пътна мрежа. Формално погледнато, всички магистрали в страната продължават до границата на самата област. Завършването на автомагистрала „Люлин“ през 2011 г. спомогна за подобряването на връзката на столицата с област Перник, а пускането в експлоатация на автомагистрала „Тракия“ спомогна за по-бързата и по-безопасната транспортна връзка между столицата и област Бургас. Изграждането на автомагистрала „Струма“, която също тръгва от столицата, е един от приоритетите на инфраструктурната политика в следващия програмен период (2014-2020 г.).

Гъстотата на железопътната мрежа в столицата е четири пъти по-висока от средната за страната. През 2012 г. беше пуснат в експлоатация и вторият лъч на софийското метро. На територията на областта се намира най-голямото международно летище в страната. През 2012 г. три

четвърти от жителите на столицата използват редовно интернет, а близо две трети от домакинствата имат достъп до мрежата от дома си. Жителите на столицата дават добра оценка на инфраструктурното развитие на областта - 3,2/5,0 при средно 2,8/5,0 за страната.

## Демография

Към края на 2012 г. в София (столица) живеят 1,3 млн. души, или близо 18% от населението на цялата страна. Относителният дял на градското население е 95,4%. Населението на столицата продължава да нараства с всяка изминала година, а гъстотата му е най-високата в страната - близо 4,9 хил. души на кв. км.

В годините на най-интензивно икономическо развитие се забелязва постепенно подобряване на коефициента на естествен прираст на населението, като от -4,2 % през 2002 г. той достига 0,2% през 2009 година. Впоследствие тази благоприятна тенденция се обръща, като през 2011 и през 2012 г. отново са регистрирани отрицателни стойности. През всяка една година в периода 2001-2012 г. повече жители се заселват в областта, отколкото я напускат.

На фона на преобладаващата част от страната характеристиките на възрастовата структура на населението остават положителни. Столицата, Благоевград, Бургас и Варна са единствените области, в които на всяко лице на възраст над 65 години се падат повече от четири души в работоспособна възраст, като най-благоприятното съотношение е именно в София (столица).

Всеки десети софиянец би сменил местоживеенето си с друга област, ако има такава възможност, при средно всеки осми за страната.

## Образование

През 2012 г. в столицата има 281 училища, в които се обучават около 120 хиляди ученици. Относителният дял на второгодниците е 0,5%, тоест на двеста деца в областта само едно повтаря. Системата на образованието в столицата регистрира и едни от най-ниските нива на преждевременно отпаднали ученици - 0,8% от тях не завършват образованието си. В същото време през последните пет години се наблюдава по-бърз от средния за страната темп на намаляване на коефициента на записване на населението в V-VIII клас. Тенденцията е притеснителна, тъй като през учебната 2012/2013 г. във въпросните класове са записани 78,4% от потенциалните ученици. Пониски нива се наблюдават единствено в областите Сливен и Перник.

София (столица) и София (област) са областите с най-нисък дял на учениците, които не са издържали успешно държавните изпити по български език и литература - 2,2% при средно 4,9% за страната. Представянето също е традиционно добро, като през учебната 2012/2013 г. единствено в област Кърджали е регистриран по-висок среден успех. Резултатите са съответно добър (4,55) в София (столица) и добър (4,60) в Кърджали.

Относителният дял на населението на възраст от 25 до 64 години с висше образование в столицата е близо 43% при средно 24% за страната. През 2012 г. близо 40% от всички студенти в страната учат в столицата. Въпреки това поради постоянната миграция на млади висшисти в чужбина дялът на лицата с висше образование постепенно спада от 2008 г. насам, когато е 46%.

## Здравеопазване

Системата на здравеопазване в столицата е добре развита, като на нейна територия се намират голям брой от здравните заведения с национално значение. Общият брой на болничните заведения е 60, като 19 от тях са многопрофилни болници за активно лечение. На всеки хиляда души население в столицата се падат по 4,1 легла в многопрофилните болници за активно лечение при средно 4,4 за страната.

На 7,5% от гражданите им се е налагало да напуснат територията на областта през 12-те месеца до май 2013 г., за да получат здравна услуга, от която се нуждаят. Средните нива за страната са 23%, като след София (столица) най-добре се представят областите Пловдив (8%) и Плевен (8,6%). В София се наблюдава най-доброто съотношение в страната между броя на местното население и броя на кардиолозите. Въпреки това гражданите на столицата дават средна оценка както на дейността на болничните заведения, така и на собственото си здраве. На всеки четвърти от ползвалите здравни услуги се е налагало да прави нерегламентирани плащания през 12-те месеца преди провеждането на изследването (май 2013 г.).

Традиционно коефициентът на детска смъртност в столицата е нисък. За периода 2004-2012 г. по-добри резултати в отделни години са постигали единствено областите Русе (2004 и 2006 г.), Смолян (2008 и 2012 г.), Благоевград (2009 и 2012 г.), Силистра (2010 г.) и Кюстендил (2005 г.).

## Околна среда

Въпреки че в столицата все още съществуват квартали с частично изградена канализация, над 95% от населението живее в населени места с канализация. Почти цялата канализационна мрежа в областта е свързана с пречиствателни станции за отпадни води.

Спрямо територията на София (столица) емисиите на въглероден диоксид в атмосферата остават на високи нива, като по-голямо замърсяване се наблюдава единствено в областите Стара Загора и Варна. Естественото разсейване на замърсителите е допълнително затруднено от затворения характер на Софийската котловина, което повишава тяхната концентрация.

Въпреки това гражданите на областта дават добра оценка за качеството на околната среда в нея - 3,6/5,0 при средно 3,2/5,0 за страната. По-висока оценка получават пет области: Смолян, Разград, Ловеч, Кюстендил и Благоевград. На територията на София (столица) се намира близо половината от площта на Природния парк „Витоша“.

## Социална среда

София (столица) е сред областите с най-благоприятна социална среда в страната - 4,3% от жителите на столицата живеят в домакинства с нисък интензитет на икономическа дейност. Въпреки това 29% от населението живее с материални лишения, а близо 19% попадат под линията на бедност за областта. Все пак и по двата показателя столицата се представя далеч по-добре от средните за страната стойности.

Хората в областта са сравнително доволни от различните аспекти на своя живот, като най-високи оценки спрямо средните за страната стойности получават инфраструктурата и условията за социален живот, а най-ниски - околната среда и усещането за сигурност. Работата на институциите е по-скоро незадоволителна, като най-ниска е оценката на работата на съдебната система и на органите на реда. Проблем остава високата престъпност, като в съотношение с местното население единствено в област Бургас са регистрирани по-голям брой престъпления против собствеността и против личността.

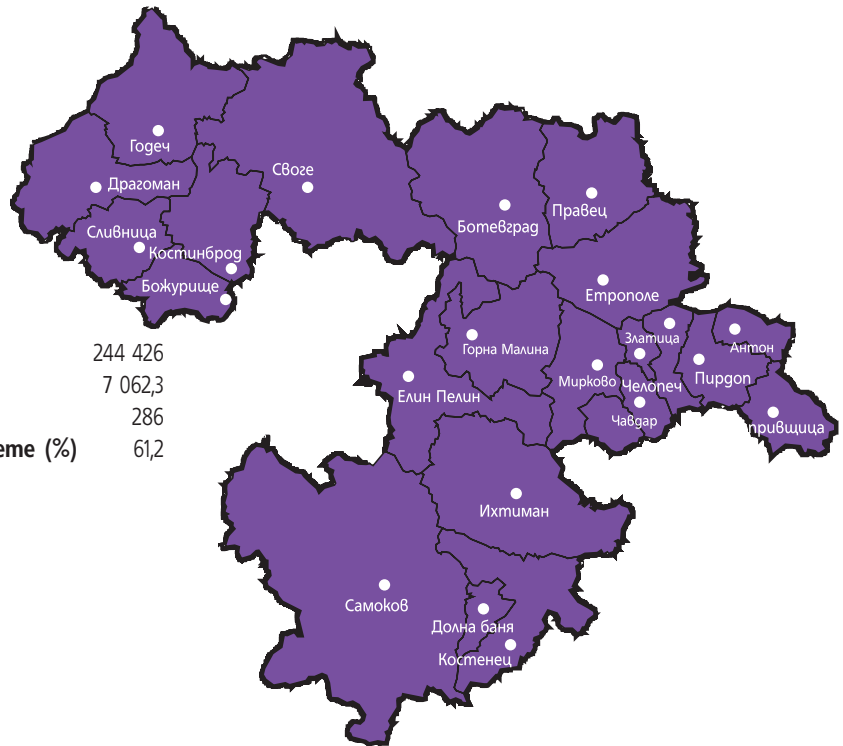
София (столица), Русе и Варна са единствените три области в страната, в които на всеки жител се пада по повече от едно посещение на театрални постановки или прожекции в кината годишно. В столицата се падат средно по 2,4 посещения на човек годишно, докато в областите Русе и Варна стойностите са съответно 1,2 и 1,3 посещения годишно.

## Ключови показатели за област София (столица)

Показател/година	2008	2009	2010	2011	2012
БВП на глава от населението (лв., текущи цени)	20 904	21 386	22 573	n.a.	n.a.
Коефициент на заетост на населението над 15 години (%)	61,5	60,7	57,4	56,2	55,7
Коефициент на безработица на населението над 15 години (%)	2,5	3,9	6,6	6,1	7,3
Дял на бедните спрямо линията на бедността за областта (%)	18,6	15,9	18,8	n.a.	n.a.
Коефициент на възрастова зависимост (65+ към 15-64 з.), (%)	20,4	20,6	20,8	22,2	22,7
Коефициент на естествен прираст (‰)	-0,6	0,2	0,0	-1,1	-1,4
Коефициент на механичен прираст (‰)	5,7	2,0	7,6	4,8	5,4
Дял на населението с висше образование, 15-64 з. (%)	46,0	45,6	44,8	42,7	42,9
Процент оценки на матурите по БЕЛ под среден 3,00	2,4	2,7	1,7	1,6	3,7
Среден успех от матурите по БЕЛ	4,7	4,6	4,5	4,6	4,3
Дял на пътната настилка в добро състояние (%)	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Дял на домакинствата с достъп до интернет (%)	47,3	53,0	57,1	67,0	66,2
Дял на населението с достъп до канализация, свързано с ПСОВ (%)	93,5	93,5	93,5	95,5	n.a.
Дял на здравноосигурените лица (%)	88,6	93,4	90,9	87,5	86,8
Коефициент на детска смъртност (‰)	4,8	5,6	4,2	4,2	4,4
Брой регистрирани престъпления на 1000 души	23,6	27,2	25,0	20,3	18,7



# София



Население (2012)	244 426
Територия (кв. км)	7 062,3
Брой на населените места	286
Относителен дял на населението в градовете (%)	61,2

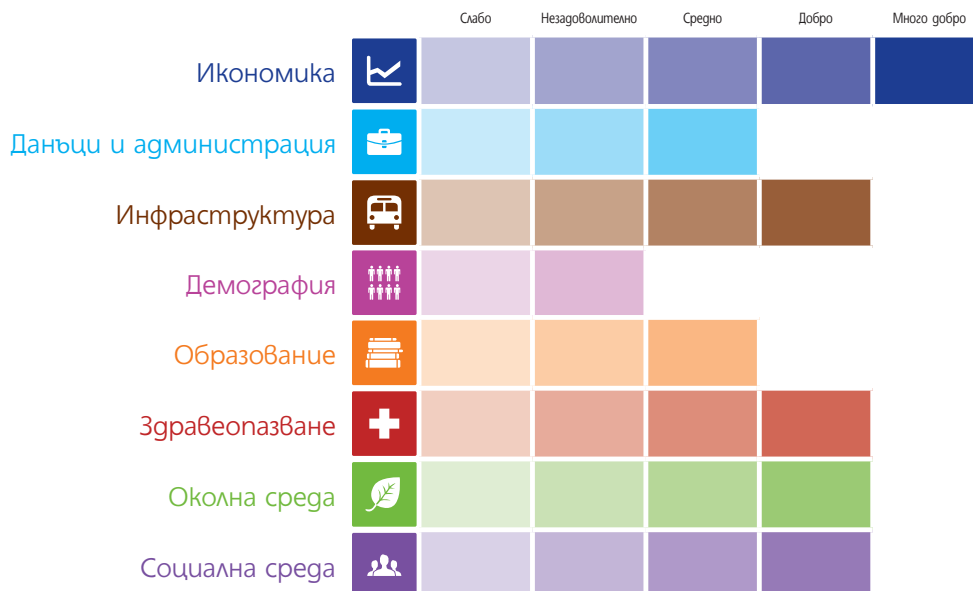
## Общ преглед

Област София включва 22 общини, в които живеят около 244 хиляди души. Тя е единствената област, чийто областен център - столицата, се намира извън нейната територия.

Икономическите показатели на областта са сред най-добрите в страната. Областта се характеризира и с добри оценки на здравеопазването, на околната и на социалната среда. В периода след 2009 г. областта продължава да привлича чуждестранни инвестиции, което спомага за омекотяването на негативните ефекти на кризата върху пазара на труда.

Образованието в областта е на средно ниво, като през последните години са налице редица положителни тенденции. Бизнес средата е сравнително благоприятна благодарение най-вече на добрата инфраструктурна обезпеченост на стопанската дейност и близостта до столицата.

Въпреки че демографските характеристики на областта са по-неблагоприятни от тези в повечето области, динамиката на демографските процеси през последните години е по-скоро благоприятна.





## Икономика

Стопанският профил на областта се характеризира със силно развита преработваща промишленост, чийто дял е 71-78% от произвежданата промишлена продукция в периода 2007-2011 година. Голяма част от структуроопределящите предприятия в индустрията са съсредоточени в общини, които граничат непосредствено със столицата. В периода 2009-2011 г. неизменно нарастват както стойността на произведената продукция, така и нетните приходи от продажбите на предприятията, което свидетелства за високата рентабилност на нефинансовите предприятия от областта.

През 2012 г. София е областта с най-нисък средногодишен коефициент на безработица в страната - 6,4%. В същото време се наблюдават сериозни разлики между отделните общини, като в Ихтиман и в Долна баня нивата на безработица са четири-пет пъти по-високи. От 2009 г. насам заетостта се колебае около средните за страната коефициенти, но все още не успява да достигне нивата преди кризата. Областта се характеризира с висока мобилност на работната ръка, като голяма част от хората пътуват и работят в столицата.

На фона на чувствителното понижаване на инвестиционната активност в голяма част от страната област София се представя относително добре. Въпреки това през 2011 г. инвестициите на предприятията в дългосрочни материални активи са с около една трета по-малко, отколкото през пиковата 2007 година. В същото време продължава да се наблюдава приток на чуждестранни капитали в областта. Съотнесени към броя на местното население, чуждестранните инвестиции в областта са почти два пъти по-високи от средните за страната, като по-висока концентрация се наблюдава единствено в столицата.

По-голямата част от сключените договори по оперативните програми на Европейския съюз са по оперативна програма „Транспорт“ и по оперативна програма „Околна среда“. Размерът на изплатените суми на отделните общини в областта като бенефициенти по оперативните програми към началото на 2013 г. надхвърля 85 млн. лева. Номинално повече средства на този етап са усвоили само общините в областите Варна, Бургас и Пловдив.

Въпреки сравнително устойчивите показатели на местната икономика през последните няколко години бизнесът остава скептично настроен към перспективите на развитието в краткосрочен план, като близо една четвърт от анкетираните планират значително намаляване на инвестициите в следващите 12 месеца, а около 27% предвиждат съкращения на персонала. Тези планове не са изненада, като се има предвид, че 43% очакват по-ниски приходи през следващите 12 месеца.

## Данъци и администрация

Бизнесът дава по-скоро положителна оценка на работата на местната администрация в сравнение със средните за страната нива. Възприятията за корупция в местните административни структури също не се отличават чувствително от среднопретеглените за страната резултати, като най-високо е доверието в полицията, а най-ниско - в областната администрация. Една четвърт от анкетираните представители на бизнеса са използвали електронни услуги в 12-те месеца преди изследването, като оценката за качеството им е положителна.

Данъчната среда в областта е сравнително благоприятна, макар някои местни данъци и такси да са на по-високи нива от средните за страната. В общия случай тежестта върху бизнеса е малко по-ниска от тази в столицата, но разликата не е такава, че да бъде разглеждана като предпоставка за прехвърляне на инвестиции. Размерът на такса смет за бизнеса е изключително висок в общините Годеч, Горна Малина и Драгоман. През 2013 г. ставката в община Правец е намалена близо три пъти. Данъчната ставка за патентен данък за търговия на сребно е най-висока в общините Ботевград, Самоков и Горна Малина.

## Инфраструктура

Непосредствената близост на област София до столицата играе определяща роля за нейното инфраструктурно развитие. Гъстотата на пътната и на железопътната мрежа е чувствително по-висока от средната за страната. Спрямо територията на областта по-висока концентрация на пътища от републиканската пътна мрежа се наблюдава единствено в областите Перник и Габрово. В същото време дялът на автомагистралите и на първокласните пътища в област София като част от общата дължина на пътищата, които влизат в обхвата на републиканската пътна мрежа,

е много по-висок от този в другите две области - 32% спрямо 19% за област Перник и 17% за област Габрово. Сериозен проблем остава качеството на пътната настилка. Според данни на Агенция „Пътна инфраструктура“ през 2011 и през 2012 г. в добро състояние се намират 26% от пътищата в областта.

През 2011 и през 2012 г. достъп до интернет имат около половината от домакинствата. Над 85% от железопътните линии в областта са електрифицирани. Както гражданите, така и бизнесът дават средна оценка на качеството на инфраструктурата, която е близка до средната за страната.

## Демография

През 2012 г. в областта живеят около 244 хиляди души, от които 61,2% са в градовете. Като цяло възрастовата структура на населението в областта е по-негативна от средните показатели за страната, макар и в тази област влошаването на коефициентите на възрастова зависимост да протича с по-бавен темп. За периода 2006-2012 г. коефициентът на възрастова зависимост на населението над 65 години към това под 15 години се увеличава с три процентни пункта - до 155,1%. За сравнение за същия период средното увеличение за страната е над 12 процентни пункта, макар и средната стойност да остава по-ниска към края на периода - 140,9%. По-неблагоприятно от средното за страната е и съотношението между броя на лицата в активна възраст и възрастните хора - на трима души на възраст от 15 до 64 години се пада по един на възраст над 65 години.

Въпреки че възрастовата структура се променя бавно, броят на населението продължава да намалява. Причината е отрицателният естествен прираст на населението през последните десет години, който неизменно е по-висок от средния за страната. Данните за механичното движение на населението са по-скоро положителни, като през пет от последните десет години се наблюдава дори положителна нетна миграция на хора към областта. В някои от общините в областта (като Божурище и Костинброд) населението се увеличава.

Големината на територията на област София и близостта ѝ до столицата прегопределят и ниската гъстота на населението спрямо територията на населените места. Стойността на този показател е по-ниска единствено в област Добрич.

## Образование

Както и в останалите области в Югозападния район на страната (включително столицата) нетният коефициент на записване на населението в V-VIII клас спада с около пет процентни пункта от 2007 г. насам, като достига средните стойности за страната от 80,6% за учебната 2012/2013 година. Относителният дял на второгодниците е висок - 1,3%, процентът на отпадналите от основно и от средно образование е до средните стойности за страната, малко над 2%. Материалната и кадровата осигуреност на образователната система са по-добри от средните за страната.

Традиционно учениците от София (област) се представят добре на държавните зрелостни изпити по български език и литература. В периода между учебните 2009/2010 и 2011/2012 г. те неизменно постигат най-високи средни резултати в цялата страна. През учебната 2012/2013 г. средният успех е добър (4,44), което е по-нисък резултат от този, регистриран в областите Кърджали, Ловеч и София (столица). Процентът на неуспешно положилите изпита остава изключително нисък - 2,2%, като подобни нива са регистрирани единствено в столицата.

Въпреки че през последните няколко години се забелязва повишаване на относителния дял на населението с висше образование в областта, то остава значително под средните за страната нива - 15 спрямо 24%. В същото време привличането на все повече студенти в местните университети безспорно е положително развитие за областта. Само за последните години техният брой се е увеличил над два пъти - от три на шест хиляди души.

## Здравеопазване

Областта се характеризира с добре разгърната система от здравни заведения, която осигурява според стандартите на страната достатъчен брой общопрактикуващи лекари и лекари от специалностите „Вътрешни болести“ и „Кардиология“. На територията на областта са разположени 16 болнични заведения, от които осем са многопрофилни болници.

Броят на преминалите през многопрофилните болници за активно лечение е висок спрямо средните за страната стойности. Въпреки това гражданите оценяват здравето си като добро - 3,9/5,0 при средно 3,7/5,0 за страната.

В областната стратегия за развитие на област София (2014-2020 г.) като проблеми пред по-добро функциониране на здравната система са изведени значителният размер на територията на областта, отдалечеността на някои населени места, остарялото оборудване в някои от болничните заведения и ограниченият брой звена за спешна медицинска помощ. Ниската здравна култура на определени групи от населението също остава проблем.

Около 30% от анкетираните граждани заявяват, че през 12-те месеца преди провеждането на допитването до тях или до член от домакинството им се е наложило да правят нерегламентирани плащания, за да получат здравни услуги. Средната стойност на този показател за страната е чувствително по-ниска - 21,5%.

## Околна среда

Близко половината от площта на областта е заета с горски територии. В територията на областта влизат части от Националния парк „Рила“, Националния парк „Централен Балкан“, Природния парк „Витоша“ и Природния парк „Врачански Балкан“. Гражданите дават средна оценка на качеството на околната среда - 3,1/5,0 при 3,2/5,0 за страната. В рамките на „Натура 2000“ попадат територии от всички общини в областта.

Три четвърти от населението на областта живее в селища с достъп до обществената канализация. Проблем остава изключително ниският дял на лицата с достъп до канализация, свързана с пречиствателни станции. През 2012 г. той е 28,2%, което е два пъти под средните за страната стойности. През последните десетина години този дял остава непроменен, като селищата, обслужвани от пречиствателни станции за отпадни води, са осем.

Поради големия териториален обхват на областта концентрацията на вредни емисии в атмосферата е изключително ниска. Статистиката е една от най-благоприятните за страната, но степента на замърсяване в някои от населените места превишава чувствително допустимите норми. Събраните отпадъци на човек от обслужваното население също са едни от най-високите в страната.

## Социална среда

Социалната среда в област София е оценена като добра. От 2010 г. насам се забелязва устойчиво намаляване на броя на регистрираните престъпления против собствеността и против личността, но те все още остават над средните за страната нива. Гражданите дават средната за страната оценка за спокойствието и сигурността в областта и оценяват високо околната среда.

С по-висок престиж сред местните институции се ползват съдебната власт и здравните заведения. Около 10% от анкетираните заявяват, че биха се преместили в друга област при средно 12,5% за страната. Поради факта, че голяма част от културния живот в региона е съсредоточен в столицата, културната активност в рамките на област София остава ограничена в някои аспекти. Въпреки това от 2010 г. насам се забелязва увеличаване на интереса към киното, като през 2012 г. са регистрирани девет хиляди посещения.

В унисон със средните нива за страната около 10,5% от лицата живеят в домакинства с нисък интензитет на икономическа дейност, а 45,5% от тях живеят с материални лишения. Делът на бедното население е около 21,4%.

## Ключови показатели за област София

Показател/година	2008	2009	2010	2011	2012
БВП на глава от населението (лв., текущи цени)	7 045	9 574	8 420	n.a.	n.a.
Коефициент на заетост на населението над 15 години (%)	47,6	49,5	47,1	46,3	46,0
Коефициент на безработица на населението над 15 години (%)	2,6	3,6	7,8	9,7	6,4
Дял на бедните спрямо линията на бедността за областта (%)	17,6	19,1	21,4	n.a.	n.a.
Коефициент на възрастова зависимост (65+ към 15-64 з.), (%)	30,2	30,3	30,8	31,4	32,1
Коефициент на естествен прираст (‰)	-7,6	-7,1	-8,0	-8,3	-8,5
Коефициент на механичен прираст (‰)	-1,4	2,3	-2,1	0,1	-1,2
Дял на населението с висше образование, 15-64 з. (%)	13,9	12,3	13,1	15,3	15,0
Процент оценки на матурите по БЕЛ под среден 3,00	2,9	2,1	1,9	1,5	2,1
Среден успех от матурите по БЕЛ	4,4	4,4	4,7	4,8	4,5
Дял на пътната настилка в добро състояние (%)	n.a.	n.a.	30,7	36,2	36,0
Дял на домакинствата с достъп до интернет (%)	27,7	24,8	33,4	48,7	49,2
Дял на населението с достъп до канализация, свързано с ПСОВ (%)	28,5	28,7	28,8	28,2	n.a.
Дял на здравноосигурените лица (%)	87,3	88,2	85,4	86,0	85,4
Коефициент на детска смъртност (‰)	10,9	8,6	7,9	7,6	4,8
Брой регистрирани престъпления на 1000 души	12,6	13,7	20,9	18,3	15,2



# Стара Загора

Население (2012)	330 499
Територия (кв. км)	5 151,1
Брой на населените места	207
Относителен дял на населението в градовете (%)	71,7



## Общ преглед

Област Стара Загора е втора по брутен вътрешен продукт на човек от населението в страната след столицата. Областта е традиционно със силно производство, което нараства и по време на кризата. Влиянието на кризата не е толкова силно и върху пазара на труда и поради това заетостта се запазва сравнително висока. При инвестициите има някои тревожни тенденции през последните години - разходите за придобиване на дълготрайни материални активи намаляват чувствително, а преки чуждестранни инвестиции през последните години почти няма.

Пътната инфраструктура в област Стара Загора се подобрява значително през последните години. Основен фактор за това е завършването през 2013 г. на автомагистрала „Тракия“, която свързва столицата София с град Бургас и Южното Черноморие. Макар гъстотата на пътната мрежа да не е сред най-високите в страната, сериозният дял на автомагистрални трасета и първокласни пътища осигурява конкурентно предимство на областта.

Удовлетвореността от живота в областта не е на много високо ниво, като наред с неотменните за страната проблеми със стандарта на живот и работата замърсяването на въздуха също така води и до неудовлетвореност от околната среда. Въпреки сравнително високите нива на заетост и по-високите доходи данните за бедността са негативни - над 60% живеят в материални лишения, а нивата на неравенство са сред най-високите в страната.



## Икономика

Област Стара Загора е втора по брутен вътрешен продукт на човек от населението в страната след столицата по последни данни от 2010 г. Икономиката на областта нараства и по време на кризата и вече изпреварва област Варна. Коефициентът на заетост на населението на 15 и повече навършени години за 2012 г. е 48,5%. По този показател област Стара Загора е достигнала нивата преди кризата и изпреварва повечето срузи области. Безработицата през 2012 г. е в рамките на около 7%, равнище, което е сред най-ниските в страната.

Данните за инвестициите чертаят противоречива картина. Претеглени спрямо населението, разходите за придобиване на дълготрайни материални активи и кумулативните преки чуждестранни инвестиции остават сред най-високите в страната за 2011 г., като отчетливо изостават единствено от областите Бургас, Варна, Пловдив и столицата София. В последните години се наблюдава сериозен спад в разходите за придобиване на дълготрайни материални активи, както и минимален приток на нови чуждестранни инвестиции от началото на кризата, което не е характерно за срузите относително по-развити области. Усвояването на европейски средства остава предизвикателство, като изплатените суми по договори на общините като бенефициенти по оперативните програми изостават спрямо срузите области.

За разлика от повечето области с абсолютно доминиращ икономически център Стара Загора има два балансиращи вторични центъра - енергийният комплекс Раднево - Гълъбово и Казанлък. Секторната структура на областната икономика е традиционно доминирана от индустрията, като близо 60% от брутната добавена стойност е в този сектор, докато в страната преобладават услугите. Обликът на областната икономика се оформя от преработващата индустрия, добивната индустрия, енергетиката, търговията и строителството.

## Данъци и администрация

Местните данъци и такси в общините в област Стара Загора са сравнително ниски. Това се отнася както до данъците върху недвижимите имоти на предприятията и тези върху възмездното придобиване на имущество, така и до таксата за битови отпадъци на юридическите лица. В областния център Стара Загора например данъкът върху възмездното придобиване на имущество е 1,6%, което е най-ниското ниво спрямо всички останали областни центрове. Таксите за битови отпадъци на юридическите лица в Казанлък (2‰) и в Стара Загора (3‰) също така са ниски за страната. Оценките на бизнеса за работата на институциите и за нивото на корупция са сравнително негативни. По отношение на общинската администрация анкетиранияте имат забележки към яснотата на изискванията, скоростта на обслужване и неподкупността на служителите. Нерегламентираните плащания са предимно при обществените поръчки и при получаването на различни разрешения от местната власт.

През последните години се наблюдава развитие на административните услуги, предоставяни от общините в област Стара Загора. Предоставянето на електронни услуги във водещите общини достига „двустранно взаимодействие“ (трета степен от четири възможни), а работата на едно гише на места е на отличен етап. Такъв е например случаят в общините Гълъбово и Казанлък. Над 40% от анкетиранияте споделят, че са използвали електронни услуги през последната година, като това включва получаването на информация, изтеглянето на формуляри и бланки и изпращането им по електронен път до общината. Някои от по-малките общини продължават да са на съвсем базов етап в развитието на административните услуги.

## Инфраструктура

Пътната инфраструктура в област Стара Загора се подобрява значително през последните години. Основен фактор за това е завършването през 2013 г. на автомагистрала „Тракия“, която свързва столицата София с град Бургас и Южното Черноморие. Макар гъстотата на пътната мрежа да не е сред най-високите в страната, относително по-големият дял на автомагистрални трасета и първокласни пътища осигуряват конкурентно предимство на областта. Състоянието на автомагистралните и на първокласните пътища в областта е много добро, като проблемите са свързани с поддръжката на пътищата от втори и трети клас. Пътната мрежа осигурява транспортна достъпност от областния център до 45 минути за почти всички общински центрове. Извън това покритие остават общините Раднево, Гълъбово и Братя Даскалови.

В процес на строителство е автомагистрала „Марица“, която свързва автомагистрала „Тракия“ с

ГКПП Капитан Андреево. Изграждането ѝ също ще подпомогне развитието на областта, тъй като ще улесни достъпа не само до Югоизточна България, но и ще подобри свързаността с трафика на хора и товари от и за Турция и Близкия изток. Железопътната мрежа в областта също е фактор за развитието, като гъстотата на железопътните линии е сред най-високата в страната. От проведените полеви проучвания е видно, че фирмите са в по-голяма степен удовлетворени от инфраструктурата за разлика от по-скоро недоволните граждани.

## Демография

Област Стара Загора е петата по големина в страната с население 330 хиляди души през 2012 г., като над 70% от тях живеят в градовете. Спадът на населението през последните години се обуславя от устойчивия отрицателен коефициент на естествен прираст (средно около -5 % на година), както и от някои негативни тенденции в миграционните потоци в периода 2007-2011 година. В годините на икономическата криза (най-вече 2010 г.) се наблюдава ръст на изселванията в посока към столицата и към чужбина, но през 2012 г. тези процеси вече са успокоени и механичният прираст отново е положителна величина.

Коефициентите на възрастова зависимост следват негативните за страната тенденции. Населението на 65 и повече години е 1,4 пъти повече от населението до 14 години и почти една трета от населението на 15-64 години. На година се раждат около 3300 деца, като коефициентът на раждаемост е малко по-висок (9,8‰ за 2012 г.) от този за страната. Данните сочат, че демографските предизвикателства пред областта са обвързани със застаряването на населението и устойчиво отрицателния естествен прираст, докато механичният прираст може да се задържи на положителни нива в зависимост от развитието на областната икономика.

## Образование

През последните десет и повече години в област Стара Загора продължава тенденцията на намаляване на броя на учениците, на учителите и на училищата. През последната година се наблюдава тенденция на по-сериозен спад при преподавателите и при училищата. Броят на преподавателите на 1000 ученици е сравнително нисък за страната, което е характерно за областите със сходен профил, тоест със силен областен център.

Нетният коефициент на записване (V-VIII клас) нараства през последните години и е сред най-високите в страната. Относителният дял на отпадналите и на второгодниците остава сравнително висок. Средната оценка от матурата по български език и литература за областта през 2013 г. е сходна с тази за страната - добър (4,27). Процентът на неиздържалите се покачва през последните години, но остава сравнително нисък - близо 4% получават оценки под среден (3).

В областния център Стара Загора е разположен Тракийският университет, който е познат със силния си аграрен факултет. Университетът е фактор за привличането на млади хора в областния център, като към момента в него се обучават около пет хиляди студенти. Всеки пети на възраст от 25 до 64 години в областта е с висше образование, което е ниско спрямо другите икономически центрове в страната. Липсата на добре подготвени кадри в областта се усеща от бизнеса, което е предизвикателство както пред висшето образование, така и пред професионалните гимназии.

## Здравеопазване

На територията на областта има 16 болнични заведения, като специализираната медицинска помощ е концентрирана в областния център град Стара Загора. В областната стратегия за периода 2014-2020 г. е записано, че един от проблемите пред здравеопазването в областта е отдалечеността на периферните общини и селища от мястото на предлагане на медицинска помощ. Въпреки това областта се отличава с добра осигуреност с ключови медицински специалисти, като съотношението на общопрактикуващите лекари към населението е сред най-добрите в страната.

Здравноосигурените в областта през 2012 г. са почти 90%, което представлява висок дял на фона на страната. Постъпилите болни за лечение в многопрофилните болници през 2012 г. са сравнително малко - около 170 души на хиляда. Коефициентът на детска смъртност намалява чувствително през последните години. Тези данни говорят, че въпреки традиционните за страната недостатъци в здравната система областта стои сравнително добре както по отношение на организацията на здравеопазването, така и по отношение на заболяемостта на населението.

Резултатите от анкетите сред гражданите все пак говорят за проблеми с организацията на здравеопазването.



Почти всеки четвърти посочва, че му се е налагало да пътува извън областта, за да ползва здравни услуги, като водещата причина, която посочват анкетираните, е липсата на специалисти. Близко всеки трети, ползва медицински услуги през последните 12 месеца, посочва, че му се е налагало да прави нерегламентирани плащания за здраве.

## Околна среда

Област Стара Загора продължава да е най-значимият източник на замърсяване на въздуха в България. Емисиите на въглероден диоксид в атмосферата се увеличават чувствително през годините и са многократно повече спрямо другите области в страната. Причината за това са големите предприятия в енергийния сектор и в тежката промишленост. В областта е изградена съвременна и надеждна система за наблюдение и контрол на околната среда: автоматични измервателни станции, сателитен мониторинг и система за ранно предупреждение, свързана с функционирането на енергийния комплекс „Марица - изток“. Обект на постоянно наблюдение е и военният полигон в село Змеево, но досегашните измервания не доказват вредни емисии от него.

Значим проблем остава замърсяването с фини прахови частици, което се дължи на отоплението с твърди горива и на интензивния трафик в областта. Събраните битови отпадъци са на традиционно ниски нива, макар че в периода 2007-2011 г. се наблюдава леко покачване. Изостава изграждането на съвременно депо за твърди битови отпадъци. На територията на областта има нерегламентирани сметища в селата и в ромските квартали.

Над две трети от населението на област Стара Загора живее в селища с обществена канализация, като 60% от населението е с достъп до канализация, свързана с пречиствателни станции за отпадъчни води. През 2011 г. бе открита пречиствателна станция за отпадъчни води на град Стара Загора, финансирана с европейски средства, която сериозно подобри показателите на областта.

## Социална среда

Област Стара Загора се отличава с изключително висок процент на хората, които се поставят в графата на живеещите с материални лишения, които изпитват трудности да посрещнат основни свои нужди. През 2010 г. лицата, живеещи в материални лишения, са 60% от населението, като по-високи стойности се наблюдават единствено в областите Велико Търново и Ловеч. Относителният дял на бедните също се увеличава през последните години, като през 2010 г. над една четвърт от хората попадат под линията на бедността. Тук трябва да се отчете и сравнително високата линия на бедност в областта, която е следствие от по-високите доходи в област Стара Загора спрямо страната. Неравенството в областта също е голямо, като разликата между доходите на най-богатите и на най-бедните 20% от домакинствата е над седем пъти през 2010 година.

Анкетите сред гражданите на област Стара Загора не говорят за висока удовлетвореност от живота в областта. Удовлетвореността у гражданите е продуцивана предимно от факторите здраве, образование и социален живот. Факторите, които водят до неудовлетвореност, са както обичайните за страната стандарт на живот (доходи), работа и инфраструктура, така и околната среда, която в почти всички други области е положителен фактор. Усещането за сигурност също не допринася много за удовлетвореността от живота, като статистиката също отчита нарастване на престъпленията против личността и против собствеността в областта през последните години. Въпреки това всеки шести анкетиран споделя, че би се преместил в друга област за постоянно местоживееене, което подсказва, че по-добрите възможности за реализация в областта доминират над субективното усещане на гражданите за неудовлетвореност от някои аспекти на живота им.

## Ключови показатели за област Стара Загора

Показател/година	2008	2009	2010	2011	2012
БВП на глава от населението (лв., текущи цени)	8 841	9 207	9 654	n.a.	n.a.
Коефициент на заетост на населението над 15 години (%)	48,3	48,6	47,5	48,5	48,5
Коефициент на безработица на населението над 15 години (%)	4,4	3,9	6,7	6,3	7,1
Дял на бедните спрямо линията на бедността за областта (%)	19,7	24,2	26,9	n.a.	n.a.
Коефициент на възрастова зависимост (65+ към 15-64 з.), (%)	26,8	27,0	27,4	30,0	30,7
Коефициент на естествен прираст (‰)	-4,8	-4,5	-5,2	-5,5	-5,8
Коефициент на механичен прираст (‰)	-1,3	-2,8	-4,9	-1,6	1,9
Дял на населението с висше образование, 15-64 з. (%)	20,4	19,3	19,3	21,5	20,5
Процент оценки на матурите по БЕЛ под среден 3,00	1,7	3,6	2,9	3,2	3,9
Среден успех от матурите по БЕЛ	4,5	4,4	4,4	4,6	4,3
Дял на пътната настилка в добро състояние (%)	n.a.	n.a.	60,4	59,3	59,0
Дял на домакинствата с достъп до интернет (%)	20,1	26,6	31,7	40,4	53,4
Дял на населението с достъп до канализация, свързано с ПСОВ (%)	18,8	18,8	18,7	60,9	n.a.
Дял на здравноосигурените лица (%)	87,7	88,8	87,6	90,6	89,7
Коефициент на детска смъртност (‰)	8,7	11,9	15,4	8,5	7,7
Брой регистрирани престъпления на 1000 души	11,5	12,5	16,6	17,5	15,2



# Търговище



Население (2012)	119 317
Територия (кв. км)	2 558,5
Брой на населените места	199
Относителен дял на населението в градовете (%)	54,2

## Общ преглед

Търговище е една от сравнително бедните области с БВП на глава от населението, който е равен на 59% от средното за страната. Доходите на лице от домакинство достигат две трети от общото за България равнище.

Въпреки че област Търговище се радва на добра среда за бизнес, икономиката ѝ е зависима от малкото на брой индустриални предприятия. Работните места и инвестициите в областта са в пряка зависимост от няколко големи фирми. Икономическата активност е слаба, което се отразява негативно на заетостта и съответно на безработицата.

Тази обстановка може да се обясни с малкия териториален обхват на областта, чието население е под 120 000 души, на слабото образование и на влошаващата се демографска структура. Спънка пред развитието представлява и лошото качество на пътната инфраструктура.

Особено проблематично е качеството на здравеопазването, което е едно от най-ниските в страната.

Областта страда и от други недостатъци, свързани с инфраструктурата и с качеството на околната среда, по-конкретно водоснабдяването, канализацията и липсата на достатъчно пречиствателни станции.



## Икономика

Търговище е една от сравнително бедните области в България с БВП на глава от населението, което се равнява на 59% от средното за страната за 2010 година. Като цяло предприемаческата активност е слаба, броят на нефинансовите предприятия на 1000 души от населението е 31 при 50 средно за страната. Няколко са големите индустриални предприятия в областта, на които се дължат голяма част от привлечените чуждестранни инвестиции и разходите за придобиване на дълготрайни материални активи. Най-големият работодател в областта „Тракия глас България“ продължава да разширява дейността си. До края на 2013 г. трябва да приключи изграждането на втора линия към завода за плоско стъкло и втора пещ към производството на домакинско стъкло, които да осигурят 300 нови работни места в областта.

През 2012 г. безработицата в област Търговище се е повишила до 15,6%, или с повече от три процентни пункта над средното за страната ниво. Заетостта на населението на 15 и повече навършени години е ниска - 42,5% при средно 46,6% за страната.

Липсата на по-сериозна икономическа активност предопределя и ниските доходи в областта. Доходът на лице от домакинство нараства до 2924 лв. през 2012 г., което е 67,6% от средния доход за страната.

Както и на други места в Североизточна България аграрният сектор все още заема важна роля в структурата на местната икономика. Селското стопанство е произвело близо 13% от общата продукция в областта. Основните ресурси са концентрирани в зърнопроизводството и в производството на технически култури, докато делът на трайните насаждения и на животновъдството е твърде малък. Областта все още не оползотворява потенциала си за развитие на добре диверсифицирано селско стопанство с висока добавена стойност и с повече работни места.

Местната администрация се справя добре с усвояването на средства по оперативните програми на Европейския съюз. Разплатените средства по договори на общините достигат 315 лв. на човек към края на 2012 г., което е един висок резултат в страната.

## Данъци и администрация

Област Търговище предоставя много добри условия за бизнес от години насам според различни класации на Института за пазарна икономика. В настоящото издание областта заема второ място по този показател след област Ямбол. Основните плюсове на област Търговище са свързани със сравнително ниската данъчна тежест на местно ниво. Всички важни за бизнеса данъци и такси като такса битови отпадъци, данък върху недвижимите имоти за юридически лица, патентен данък за търговия на сребро и данък върху възмездно придобиване на имущество са по-ниски от средните за страната.

Изключително ниско е възприятието на бизнеса за корупция сред администрацията и частния сектор за втора поредна година. Понижава се оценката на фирмите за работата на местната власт. По повечето показатели като бързина на обслужване, квалификация на служителите и отзивчивост най-много са получените средни оценки. Въпреки това на фона на страната тези резултати са по-скоро добри.

За разлика от повечето от останалите области в страната в Търговище бизнесът е настроен оптимистично. Една трета от анкетираните компании очакват ръст на приходите си в рамките на следващите 12 месеца (май 2013 г. - май 2014 г.). Пак толкова планират да увеличат инвестиционната си активност през съответния период, а 28% вероятно ще наемат нови работници.

## Инфраструктура

Инфраструктурата в област Търговище е оценена като незадоволителна. Въпреки сравнително добрата гъстота на пътната мрежа две трети от нея е третокурсна, над 20% е второкласна и 15% е първокласна. През територията на областта преминава международният път E-772, който свързва столицата София с град Варна. Въпреки че качеството на настилката на шосейната мрежа е доста над средното за страната - 58% от пътищата в областта са класифицирани като имащи добро качество на настилката при 40,3% средно за България, достъпът от различни части на областта до областния център Търговище и до регионалния център Варна е затруднен. За 80% от населението на областта са необходими от 90 минути до два часа, за да стигнат до Варна, а за 55% от населените места в областта са необходими над 30 минути път до областния център. Гъстотата на железопътната мрежа е сравнително ниска, но за сметка на това линиите са двойни и електрифицирани по цялата си дължина на територията на областта.

На територията на област Търговище има потенциал за развитие на гражданско въздухоплаване, макар че през 1999 г. гражданското летище е закрито. Водоподаването в областта е проблематично и все още има населени места с режим на водата. Загубите на вода по водопреносните мрежи са значителни и има нужда от сериозни инвестиции в тях.

Достъпът на домакинствата до интернет е един от ниските в страната - 38,3% при 51% средно за страната. Съответно нисък е и дялът на лицата, които ползват интернет. Ниското проникване на интернет сред домакинствата в областта може да се обясни със слабата урбанизация на областта.

## Демография

Търговище е най-слабо населената област със 118 769 души към края на 2012 година. Броят на жителите спада значително по-бързо от населението в страната като цяло. За последните 12 години той е намалял с близо 14% при средно 8,2% за България. Естественят прираст е отрицателен (-6‰ за 2012 г., като продължава да се понижава през последните години). Механичният прираст (разликата между заселилите се и изселилите се) в областта също е отрицателен, но засилената емиграция от 2007-2010 г. намалява през последните години, в резултат на което механичният прираст се забавя до -3,1‰ през 2012 г. при -9,5‰ две години по-рано.

Коефициентите на възрастова зависимост на населението над 65 години към населението до 14 години и към населението в работоспособна възраст е около или под средните за страната, но непрекъснато расте.

Търговище е една от най-слабо урбанизираните области в страната с градско население, което е 54% от цялото население. Гъстотата на населението също е значително под средната за страната.

## Образование

Въпреки затварянето на повече от една трета от училищата в областта през последните 12 години броят на училищата в Търговище остава един от най-високите в страната, отнесен спрямо населението. Нетният коефициент на записване на учениците в V-VIII клас е един от най-високите в страната. За сметка на това нараства относителният дял на отпадналите от основно и от средно образование, като той достига 4,7% - най-високият процент в страната. Средният успех от държавните зрелостни изпити по български език и литература за периода от 2008 до 2013 г. се задържа в тесните граници между добър (3,9) и добър (4,1). Значително подобрение се наблюдава при неуспешно положилите държавния изпит, които бързо намаляват през последните години и от 13,2% през 2009 г. се свиват до 4,5% през 2013 година.

Област Търговище изостава по отношение на висшистите на глава от населението, които са 18% от населението в трудоспособна възраст при 24% средно за страната.

## Здравеопазване

Състоянието на здравеопазването в област Търговище е лошо. Въпреки че все още има достатъчно болнична инфраструктура от гледна точка на брой легла в многопрофилните болници за активно лечение на 1000 души население, здравните заведения страдат от остра липса на общ и специализиран персонал. Броят на общопрактикуващите лекари, съотнесен към населението, е третият най-нисък в страната. Подобно е положението и с броя на кардиолозите, при които на един лекар се падат близо 9178 души при средно 5263 за страната. При специалистите по „Вътрешни болести“ положението е още по-лошо - един лекар трябва да обслужва близо 20 000 души при около 6400 средно за страната. Независимо от това сравнително малко хора са пътували за лечение извън пределите на областта - 15% от потърсилите здравна помощ през последните 12 месеца (май 2012 г. - май 2013 г.).

Друг обезпокоителен показател е коефициентът на детска смъртност - 9 на 1000 деца към 2012 г. спрямо 5,6 на 1000 деца година по-рано.

## Околна среда

Показателите за околната среда също не са особено добри. Въпреки че дялът на населението с достъп до канализация, свързана с пречиствателни станции за отпадъчни води, бързо се покачва, той все още е нисък в сравнение със средния за страната. Много нисък е и дялът на населението, живеещо в селища с обществена канализация - 55,6% при средно 74% за страната.

Състоянието на атмосферния въздух е сравнително добро. Емисиите въглероден диоксид са едни от най-ниските в страната.

Отчита се превишаване на нормите за фини прахови частици основно през есенно-зимния период, което се дължи на битовото отопление.

Сред основните проблеми за областта по отношение на околната среда и ВиК инфраструктурата се открояват липсата в много населени места на обществена канализация, както и широко разпространените режими на водоснабдяване. Подпочвените води са подложени на частично нитратно замърсяване поради азотното торене в земеделието.

## Социална среда

Общата удовлетвореност от живота в област Търговище е малко над средната за страната, показват резултатите от анкетите сред населението. Хората са в значителна степен доволни от социалния живот, качеството на собственото здраве, образованието, жилищните условия и сигурността в областта. Броят на регистрираните престъпления против личността и против собствеността на 1000 души от населението е един от най-ниските в страната.

Като проблем се очертава сравнително високият процент от населението, живеещо с материални лишения, което е в пряка връзка с големия дял на лицата в домакинства с нисък интензитет на икономическа активност - всяко пето. Близо две трети от анкетираните граждани са недоволни от стандарта си на живот спрямо 19%, които са доволни.

Най-голямо недоволство сред населението буди качеството на инфраструктурата - 89% от анкетираните смятат, че то е лошо.

## Ключови показатели за област Търговище

Показател/година	2008	2009	2010	2011	2012
БВП на глава от населението (лв., текущи цени)	5 415	5 056	5 513	n.a.	n.a.
Коефициент на заетост на населението над 15 години (%)	43,1	45,6	44,0	45,7	42,5
Коефициент на безработица на населението над 15 години (%)	10,8	9,9	11,7	12,4	15,6
Дял на бедните спрямо линията на бедността за областта (%)	21,6	19,2	17,3	n.a.	n.a.
Коефициент на възрастова зависимост (65+ към 15-64 г.), (%)	25,4	25,7	26,1	28,3	29,0
Коефициент на естествен прираст (‰)	-5,1	-4,3	-4,9	-5,7	-6,0
Коефициент на механичен прираст (‰)	-6,6	-7,7	-9,5	-3,7	-3,1
Дял на населението с висше образование, 15-64 г. (%)	13,9	16,0	13,1	15,2	17,9
Процент оценки на матурите по БЕЛ под среден 3,00	8,2	13,2	11,2	8,7	7,6
Среден успех от матурите по БЕЛ	4,1	4,0	3,9	4,0	4,0
Дял на пътната настилка в добро състояние (%)	n.a.	n.a.	55,0	54,2	58,0
Дял на домакинствата с достъп до интернет (%)	22,2	21,0	20,2	24,3	38,3
Дял на населението с достъп до канализация, свързано с ПСОВ (%)	0	0	12,0	44,1	n.a.
Дял на здравноосигурените лица (%)	84,3	87,2	83,8	87,9	86,9
Коефициент на детска смъртност (‰)	16,1	11,0	14,0	5,6	9,1
Брой регистрирани престъпления на 1000 души	12,3	12,7	13,3	10,3	9,6





# Хасково

Население (2012)	242 805
Територия (кв. км)	5 533,3
Брой на населените места	261
Относителен дял на населението в градовете (%)	72,4

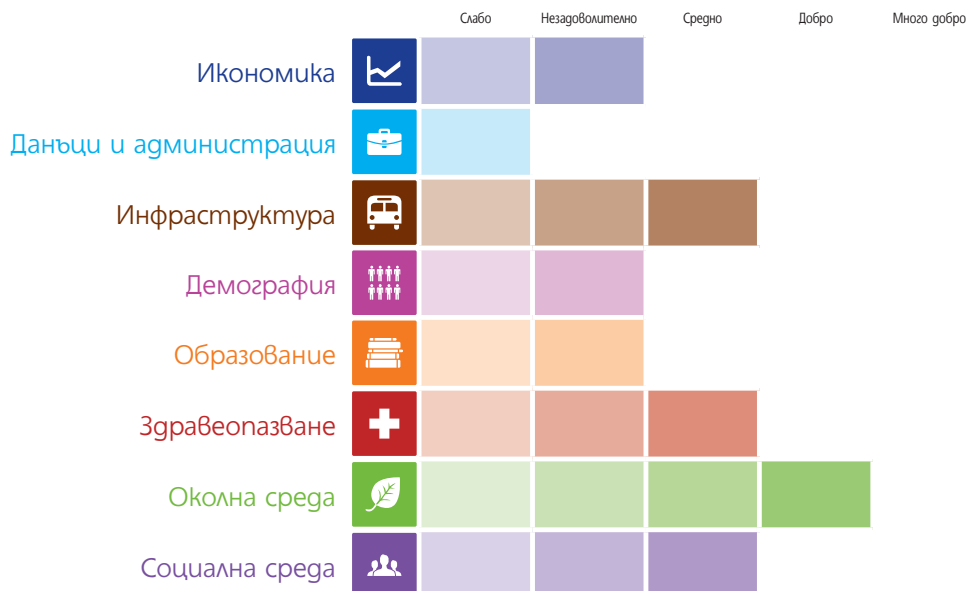


## Общ преглед

Област Хасково е сравнително слабо икономически развита. Ударът на кризата беше усетен особено силно през 2009-2010 г. и доведе до сериозен спад в заетостта и в нарастване на безработицата. Демографските и икономическите процеси в областта до голяма степен са обвързани: високи нива на възрастова зависимост, ниска икономическа активност, спад на заетостта и проблеми с бедността. Недотам добрата бизнес среда и проблемите в образованието допълнително усложняват икономическото развитие.

Доброто географско местоположение и сравнително разнообразната отраслова структура на икономиката, както и все по-вечето малки предприятия обуславят потенциал за развитие. Голямото предизвикателство остава привличането на чуждестранни инвестиции и по-доброто усвояване на европейските средства.

На въпроса дали биха се преместили в другата област за постоянно местоживее, всеки четвърти гражданин е отговорил утвърдително. Данните от изследването показват, че проблемите на областта се коренят в икономиката, тъй като нейното развитие е определящо за заетостта и доходите, а оттам и за удовлетвореността на хората и качеството на социалната среда.



## Икономика

Брутният вътрешен продукт на човек от населението в област Хасково е традиционно на ниски за страната нива, като разликата със столицата София е почти четири пъти. Наблюдава се и един от най-сериозните спагове в тежките години на кризата (2009-2010). През 2010 г. за първи път през последното десетилетие икономиката на Кърджали изпреварва тази на Хасково по БВП на глава от населението.

Проблемите са видими и на пазара на труда, като след 2008 г. настъпва сериозен спад в заетостта и увеличение на безработицата. Все пак през 2012 г. се наблюдава известно подобрене, като безработицата спада под 15%, а броят на заетите лица леко се покачва. Положителната динамика в област Хасково през 2012 г. не е характерна за повечето области в страната, което говори за раздвижване в областта.

Данните за инвестициите и за усвоените европейски средства през последната година също разкриват проблеми, но и някои положителни тенденции. През 2009 и през 2010 г. инвестициите в областта са сред най-ниските в страната. Това се отнася както въобще за разходите за придобиване на дълготрайни материални активи, така и за чуждестранните инвестиции. През 2011 г. има известно нарастване, но местната икономика определено се нуждае от повече инвестиции с фокус върху привличането на чуждестранни инвеститори. Усвояването на европейски средства от общините в областта също не е достатъчно добро, но все пак се повишава през 2012 година.

В областта силно е застъпено машиностроенето за хранително-вкусовата промишленост - сфера, в която има дълггодишни традиции. Други силни отрасли са текстилната промишленост, химическата промишленост и производството на храни, напитки и тютюневи изделия. Големият спад в строителството през последните години представлява сериозен проблем за местната икономика, тъй като повлича и други свързани сектори. Усеща се липсата на подготвени кадри, което създава проблеми на работещите фирми.

Преобладаващият дял на фирмите с български инвестиции изгражда профил на област, която зависи не толкова от чуждите инвестиции, колкото от потенциала на местните малки и средни предприятия. Това дава известни перспективи за устойчиво развитие и динамика на местния пазар в дългосрочен план, но към момента не генерира достатъчно голяма заетост, което е и основният социално-икономически фактор.

## Данъци и администрация

Местните данъци и такси в общините в Хасковска област са сравнително високи, конкретно данъците върху недвижимите имоти и таксите върху битовите отпадъци. Местните данъци в областния център Хасково са сред най-високите спрямо другите областни градове в страната. На фона на сравнително високите нива на данъците и на таксите нивото на корупция в областта е оценено изключително високо. Фокусът при оценката на корупцията попада върху работата на общинските власти, като най-често се споменава „промяна на местните регулации и наредби в услуга на определени бизнес интереси“.

Административните услуги в общините продължават да бъдат предизвикателство, макар че има развитие по отношение на работата на едно гише. По оценки на самите общини в областта степента на предоставяне на електронните услуги е предимно едностранно и двустранно взаимодействие (втора - трета степен от четири възможни), докато работата на едно гише е най-често на „работещ“ етап (трета степен от четири възможни).

Оценките на бизнеса за електронните услуги са сравними с резултатите за страната, като една трета от анкетираните са ползвали електронни услуги през последната година. Това не включва просто използването на информация или тегленето на бланки и формуляри, но и завършена комуникация с администрацията по електронен път. Някои общини срещат сериозни трудности по отношение на развитието на електронните услуги, като все още са на ниво единствено да публикуват информация.

## Инфраструктура

Гъстотата на пътната мрежа в областта е малко над средното за страната ниво. Близостта до завършената автомагистрала „Тракия“ е плюс, а изграждането на автомагистрала „Марица“ е от решаващо значение за населените места в областта. Изграждането на автомагистрала „Марица“ среща затруднения и изостава спрямо предварително обявеното. Качеството на пътната настилка се влошава през последните две години, но остава сравнително добро на фона на страната. Близко

половината пътна настилка в област Хасково е в добро състояние, докато в някои области една четвърт от пътната настилка е добра. Гъстотата на железопътните линии е около средната за страната, въпреки че в областния град железопътният транспорт е със затихващи функции. На територията на областта се намират два гранични контролно-пропускателни пункта - на границата с Гърция и на границата с Турция. Трафикът към и от Турция играе сериозна роля за развитието на региона. Проучването сред бизнеса показва, че инфраструктурата се смята за проблем от местните фирми. Гражданите също имат забележки към инфраструктурата, конкретно по отношение на транспорта и на комуникациите. Това е и една от причините за неудовлетвореност сред населението. Достъпът и използваемостта на интернет нараства през последните години, като за 2012 г. половината население има достъп и е използвало интернет.

## Демография

По брой на населението област Хасково се нарежда на единадесето място в страната. Към края на 2012 г. в областта живеят близо 243 хиляди души, от които 72% в градовете. През годините се наблюдава устойчива тенденция към спад на населението, която се обуславя от високия отрицателен естествен прираст, традиционно в рамките на 6-7 промила на година, както и от отрицателния механичен прираст, който се засилва в тежките години на икономическата криза (2009-2010). Напусналите областта са предимно в посока градовете Пловдив, София и Стара Загора. Изселването в чужбина достига своя пик през 2010 година.

Годишно в област Хасково се раждат около 2300 деца, като по-голямата част от тях са в градовете. Коефициентът на раждаемост остава сравнително нисък (9‰ за 2012 г.). Коефициентите на възрастова зависимост са около средните за страната стойности, като населението на възраст над 65 години е 1,5 пъти повече спрямо населението на възраст до 14 години, а населението в трудоспособна възраст (15-64 г.) е около три пъти повече от населението на възраст над 65 години. По-чувствително влошаване на възрастовата зависимост се установява при разглеждане на съотношението между населението над 65 години и това на възраст до 14 години, което показва, че демографските предизвикателства пред областта са предимно по отношение на раждаемостта.

## Образование

През последните десет и повече години област Хасково следва общата за страната тенденция към намаляване на броя на учениците и на учителите. Все пак през последните четири-пет години почти няма закрити училища. Сравнително висок е процентът на напусналите образователната система през годините - над 3 на сто. През последната година има тенденция към подобрение и този показател намалява до 2,5%, като се приближава до стойностите за страната.

Оценките от матурата по български език и литература през 2013 г. са по-ниски от средните за страната (средно 4,04 за областта), като над 7% не са я издържали, което представлява сравнително висок дял спрямо средните за страната данни. Все пак представянето спрямо 2012 г. е малко по-добро, което е в унисон с тенденцията за страната.

В областта няма седище на университет. Висшите учебни заведения са представени единствено от филиал на Тракийския университет (Медицински колеж), който обучава студенти от 2011 г., и от Регионалния център за дистанционно обучение към Университета за национално и световно стопанство. Делът на населението в трудоспособна възраст с висше образование през 2012 г. е 18,5% - под средните за страната стойности. Това създава затруднения на бизнеса при намирането на квалифицирани кадри.

## Здравеопазване

На територията на областта има 11 болнични заведения, което, съпоставено към населението, е нормално за страната. Постъпилите болни за лечение в многопрофилните болници са сравнително малко на фона на данните за страната - 180 на 1000 души през 2012 г., като се формира тенденция за увеличаване на техния брой. Лекарите в областта, претеглени спрямо населението, са сравнително по-малко от средното за страната ниво. Това се отнася както за общопрактикуващите лекари, така и за кардиолозите. Здравноосигурените лица в областта са 88% от населението.

Сред проблемите в системата на здравеопазването в областната стратегия за периода 2014-2020 г. са посочени: отдалечеността на мястото на предлагане на медицинска помощ; ограниченият достъп до здравни услуги на живеещите в малки населени места, които са отдалечени от градските центрове; недостатъчно доброто оборудване на здравните заведения и нуждата от повишаване на капацитета на медицинския персонал.

Проблемите с организацията и финансирането на здравеопазването се проявяват и в отговорите на въпросниците до гражданите. Почти всеки втори посочва, че му се е налагало да пътува извън областта, за да ползва здравни услуги, като водещата причина според анкетираните е липсата на специалисти. Всеки четвърти гражданин, ползвал медицински услуги през последните 12 месеца, посочва, че му се е налагало да прави нерегламентирани плащания за здраве.

## Околна среда

Емисиите на въглероден диоксид в атмосферата намаляват през последните години, но областта продължава да е по-скоро в групата на областите с относително повече емисии, претеглени спрямо територията. Качествата на атмосферния въздух са повлияни от близостта на североизточните части на областта до енергийния комплекс „Марица - изток“, както и от наличието на местни източници на замърсяване, концентрирани в градовете Хасково и Димитровград. Събраните битови отпадъци на човек от населението намаляват през последните години и техните измерения са под средните за страната нива. Като проблем в областната стратегия за периода 2014-2020 г. е посочен отказът на някои общини да транспортират битовите отпадъци до определените регионални депа поради завишените разходи за транспорт и непокриването им от събираната такса битови отпадъци.

Приблизително 70% от населението живее в селища с обществена канализация, което е близо и до средните за страната стойности. През 2011 г. половината от населението е с достъп до канализация, свързана с пречиствателни станции за отпадъчни води. В средата на 2011 г. бе пусната новата пречиствателна станция на град Хасково, която значително намалява замърсяването на река Марица.

Допитването до гражданите на областта показва, че те са сравнително доволни от околната среда (природа, вода, въздух) в областта, като възприятието им е по-добро спрямо други аспекти на живота им като сигурност, инфраструктура, работа и стандарт на живот.

## Социална среда

През 2010 г. всеки втори в областта се е поставял в графата на живеещ с материални лишения, тоест изпитва трудности да посрещне основни свои нужди. Относителният дял на бедните е около 17%, или всеки пети е попадал под линията на бедността. Този процент спада чувствително спрямо 2008-2009 година. Едно от възможните обяснения е общото обедняване, линията на бедността също върви надолу, като намалява дялът на тези под нея. Това се потвърждава и от данните за неравенството в област Хасково, където има подобрение. Отношението между доходите на най-богатите и най-бедните 20% от домакинствата спада от 7,1 на 4,4 в периода 2007-2010 г. и свидетелства за по-малко разслоение в обществото, но водещата причина за това са спадащата заетост и общото обедняване в годините на криза.

През последните две години се наблюдава спад на престъпленията против личността и против собствеността, които бяха достигнали своя пик през 2010 година. Въпреки сравнително ниските нива на престъпност гражданите не посочват висока удовлетвореност от сигурността у дома и извън дома, което може да се отгледва на повсеместната липса на доверие в правоохранителните органи и на ниския брой, респективно на относителния дял на регистрираните престъпления спрямо реалния им брой.

Удовлетвореността от живота на гражданите се обуславя основно от образованието, здравето, социалния живот и жилищните условия. Околната среда също допринася за удовлетвореността от живота. На другия полюс неудовлетвореността е провокирана предимно от ниските доходи и съответно от ограниченията в потреблението, както и от инфраструктурата.

На въпроса дали биха се преместили в друга област за постоянно местоживеење, всеки четвърти гражданин е отговорил утвърдително. Все пак всеки трети категорично е заявил, че няма желание да се мести в друга област. От данните и от въпросниците е видно, че проблемите на областта се коренят в икономиката. Голямото предизвикателство са заетостта и доходите, тъй като те са определящи за удовлетвореността на хората и за развитието на социалната среда.

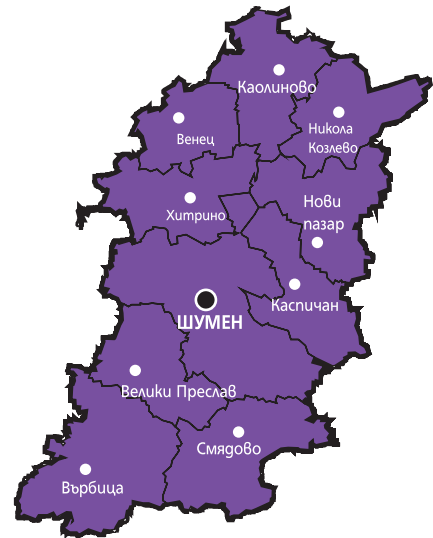
## Ключови показатели за област Хасково

Показател/година	2008	2009	2010	2011	2012
БВП на глава от населението (лв., текущи цени)	5 640	5 136	5 002	n.a.	n.a.
Коефициент на заетост на населението над 15 години (%)	49,1	48,7	45,8	42,2	42,4
Коефициент на безработица на населението над 15 години (%)	6,4	8,5	13,2	15,9	14,9
Дял на бедните спрямо линията на бедността за областта (%)	25,6	20,3	17,2	n.a.	n.a.
Коефициент на възрастова зависимост (65+ към 15-64 з.), (%)	28,6	28,6	28,9	30,9	31,4
Коефициент на естествен прираст (‰)	-6,8	-5,4	-6,4	-6,6	-6,7
Коефициент на механичен прираст (‰)	-3,7	-4,7	-6,6	-4,0	-2,8
Дял на населението с висше образование, 15-64 з. (%)	18,0	18,6	19,4	17,1	18,5
Процент оценки на матурите по БЕЛ под среден 3,00	6,2	5,7	7,1	7,2	8,4
Среден успех от матурите по БЕЛ	4,3	4,3	4,2	4,3	4,1
Дял на пътната настилка в добро състояние (%)	n.a.	n.a.	51,5	42,0	44,0
Дял на домакинствата с достъп до интернет (%)	27,1	24,4	26,4	41,3	47,5
Дял на населението с достъп до канализация, свързано с ПСОВ (%)	0	0	0	46,7	n.a.
Дял на здравноосигурените лица (%)	84,0	88,8	86,3	88,3	87,5
Коефициент на детска смъртност (‰)	9,6	10,1	10,5	9,9	8,7
Брой регистрирани престъпления на 1000 души	9,9	12,3	13,3	11,8	10,4



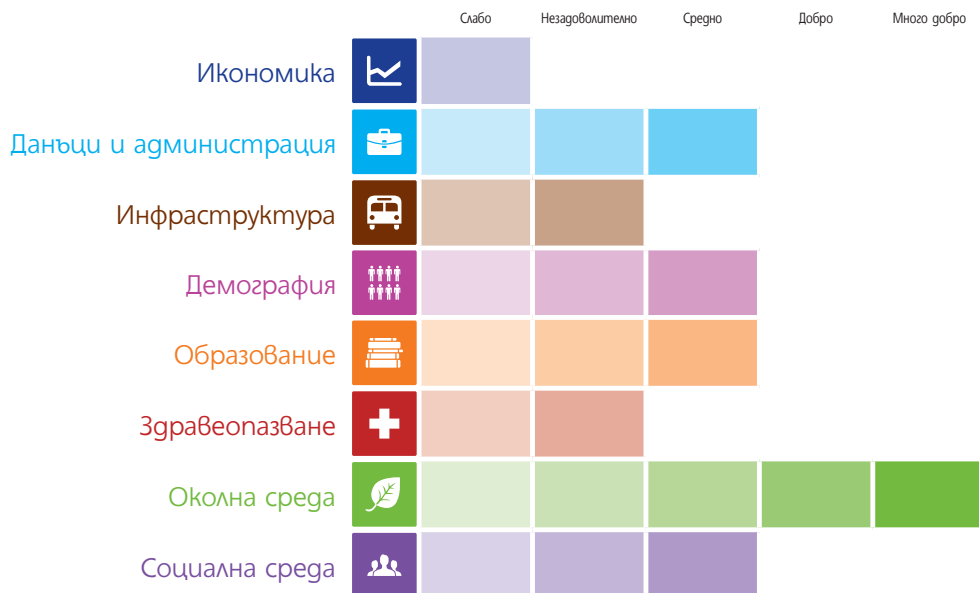
# Шумен

Население (2012)	179 201
Територия (кв. км)	3 389,7
Брой на населените места	152
Относителен дял на населението в градовете (%)	62,7



## Общ преглед

Област Шумен се характеризира с недобре развита икономика, със слаба стопанска и инвестиционна активност. В резултат на това негативно са повлияни най-вече пазарът на труда и жизненият стандарт на населението. Безработицата е на най-високото равнище в цялата страна - всеки четвърти жител на областта на 15 и повече навършени години е бил без работа през 2012 година. Местната власт има какво да направи за подобряване на бизнес средата, като основен акцент трябва да бъде поставен върху качеството на работата на администрацията. Инфраструктурата в областта има нужда от значителни инвестиции за поддръжка и рехабилитация. Въпреки ключовото си разположение област Шумен има лошо качество на голяма част от шосейната мрежа. Значителни инвестиции са нужни за изграждането на адекватна канализационна мрежа и пречиствателни станции за отпадъчни води за нуждите на населението. Здравеопазването и образованието също не са в добро състояние. Въпреки че демографската структура на населението е сравнително благоприятна, има риск от влошаването ѝ поради многото проблемни сфери, които понижават качеството на живот.





## Икономика

Област Шумен се характеризира със слабо развита икономика. По показателя БВП на глава от населението Шумен се нарежда на 22-ро място от 28 области. Стопанската активност е ниска. Броят на предприятията от нефинансовия сектор на глава от населението намалява през последните три години и е значително под средния за страната брой. Разходите за придобиване на дълготрайни материални активи на 1000 души от населението, макар и да нарастват през 2011 г., остават над два пъти по-ниски от средното за страната. Привлечените чуждестранни инвестиции също са относително малко. Всичко това се отразява на пазара на труда. Равнището на безработица е най-високото в страната - 26,6% за 2012 г., като остава почти непроменено през последните три години. Коефициентът на заетост на населението на 15 и повече навършени години остава нисък (44%). На този фон доходът на лице от домакинството е сравнително висок - 3944 лв. за 2012 г., или 91% от средния за страната.

Структурата на местната икономика не е съизмерима с тази на страната. Важна роля играе аграрният сектор с близо 13% дял в създадената брутна добавена стойност. Индустрията заема около 30%, а останалите 57% се падат на сектора на услугите.

Развитието в областта е силно поляризирано - 80% от продукцията на нефинансовите предприятия в областта са произведени в община Шумен.

Характерно е, че в периода 2007-2010 г. расте дялът на приходите от малките и микропредприятията от нефинансовия сектор, докато този на големите предприятия спада.

Неоползотворен остава потенциалът на областта в сферата на туризма, който е значителен. На територията на област Шумен се намират важни културно-исторически забележителности като старопрестолните градове Плиска и Преслав, Магарския историко-археологичен резерват, Шуменската крепост. Липсата на инвестиции и на работеща стратегия за популяризирането на тези обекти от национално значение спъват развитието на туризма.

Сред бизнеса в областта по-скоро царява песимизъм по отношение на плановете за развитие през следващата година (май 2013 г. - май 2014 г.). Мнозинството от анкетираните фирми заявяват, че очакват приходите, разходите за инвестиции и работните места да останат без промяна. Притеснително е, че значително по-голям е дялът на компаниите, които очакват спад и при три-те показателя, в сравнение с тези, които очакват ръст.

## Данъци и администрация

Основна забележка към администрацията е отправена по отношение на бързината на работа. Открояват се и съмнения за корупция, най-вече на общинско ниво. Съществени критики има и към сроковете за правораздаване.

През 2013 г. почти не се забелязват промени в измерените за целите на изследването нива на местните данъци и такси. Остава въпросът доколко икономическата реалност в областта не налага по-активен подход при тяхното определяне, като в много случаи би могло да се помисли в посока понижаването им с цел да се стимулира бизнесът. Ставката на данъка върху недвижимите имоти за юридически лица, данъците за превозните средства и леките автомобили, таксата за възмездно придобиване на имущество са на равнища около средните за страната. Такса смет, една от най-големите пречки пред бизнеса, особено в области със сходни на Шумен характеристики, също е по-висока от средната за България. Като плюс за бизнес средата се откроява размерът на патентния данък за търговия на дребно, който е един от най-ниските в национален мащаб.

## Инфраструктура

Областта разполага с добре развита пътна и железопътна инфраструктура, като гъстотата на пътищата от републиканската пътна мрежа и тази на железопътните линии остават над средните за страната нива. Областта има важно стратегическо положение, през нея преминават основни трасета Изток - Запад и Север - Юг, които свързват София с Варна (включително автомагистрала „Хемус“) и Северна с Южна България. Въпреки това нито местният бизнес, нито гражданите на областта оценяват високо качеството на инфраструктурата. Пътната мрежа е в много лошо състояние, което силно затруднява комуникациите. Едва 19% от настилката е в добро състояние спрямо 40% общо за страната. Според класа на пътищата в добро състояние са 18% от автомагистралите, 15,5% от първокласните пътища, 14% от второкласните и 23% от третокласните.

Необходими са значителни инвестиции и усилия за рехабилитацията и поддържането на съществуващата шосейна мрежа в добро състояние.

Съществуват планове за развитие на железопътната инфраструктура по направление Хан Крум - Велики Преслав - Зимница и Каспичан - Нови пазар - Вълчи дол, но за тях липсва осигурено финансиране. Слабо е развитието на достъпа до интернет в областта. Съответно и дялът на лицата, ползващи интернет, също е нисък - под 50%.

## Демография

Населението на област Шумен намалява с по-бързи темпове, отколкото намалява населението на страната. Коефициентът на естествен прираст се движи около средния за страната през последните пет години. По-сериозен проблем през периода 2009-2010 г. се явява високият отрицателен механичен прираст (напуснали областта спрямо заселили се в нея), който достига 4-5%. Нетното изселване може да се обясни с икономическата криза и с търсенето на възможности за образование и работа извън рамките на областта. Хората от областта най-вече се местят да живеят в град Варна, в София (столица) и в чужбина. Все пак през 2012 г. негативната тенденция се пречупва и механичният прираст минава в положителна стойност, като стига малко над нулата.

Демографската структура на областта, макар и да се влошава през последните години, остава сравнително благоприятна. На всеки десет души на възраст до 14 години се падат 12 души над 65 години. Що се отнася до съотношението на населението над 65 години към населението в активна възраст (15-64 г.), то е около едно към четири към 2012 година.

Около 63% от населението в областта живеят в градовете, което показва ниска степен на урбанизация. Шумен остава и една от най-рядко населените области в страната, като през 2010 г. на всеки километър от урбанизираните територии живеят малко под 930 души.

## Образование

Образованието в област Шумен като цяло получава средна оценка. Откъм брой на училищата и на учителите на глава от населението ситуацията е сравнително добра на фона на страната. Коефициентът на записване в V-VIII клас е един от най-високите сред общо 28 области. Като негативен факт следва да се посочи, че през 2012 г. нараства броят на отпадналите от основно и от средно образование, който достига 3,2% - с 0,8 процентни пункта над средното за страната. На този фон сравнително ниският дял на учениците, които повтарят годината, едва ли е успокояващ. Остава висок и дялът на неуспелите на матурата по български език и литература - 8,1%, което е близо два пъти над средните резултати за България. Средният успех от държавния зрелостен изпит е добър (4,00) и също изостава от средните стойности.

Всеки пети жител на областта (около 20%) от 25 до 64 години е с висше образование. За сравнение средно за България всеки четвърти в тази възрастова група е висшист. Областта все пак печели от наличието на висше учебно заведение на нейна територия.

## Здравеопазване

Здравеопазването в област Шумен като цяло е оценено на незадоволително. На фона на страната броят легла в многопрофилните болници за активно лечение на 1000 души от населението изглежда недостатъчен. В края на 2012 г. бе закрита белодробната болница в град Шумен. Областният диспансер за онкологични заболявания в същия град е в тежко финансово състояние. Областта все още не изпитва дефицит на общопрактикуващи лекари (един на 1378 души от населението), но не по този начин стои въпросът със специалистите. Особено остър е проблемът със специалистите по вътрешни болести, като на един се падат по 12 800 души при средно 5263 за страната. Липсват и достатъчно кардиолози - на един специалист се падат 10 541 души при средно 6391 за България.

Въпреки тежката икономическа ситуация в областта дялът на здравноосигурените лица се запазва на сравнително добро равнище. Все още много висок е коефициентът на детска смъртност - 10,1 на 1000 за 2012 година.

Сравнително нисък е процентът на нерегламентирани плащания за здравни услуги от ползвалите медицински грижи през последните 12 месеца (май 2012 г. - май 2013 г.). Почти всеки четвърти, потърсил лечение през последната една година, е трябвало да пътува извън рамките на областта, за да получи подходящи здравни услуги.

## Околна среда

Основен проблем пред околната среда в област Шумен са слабо разгърнатата канализационна мрежа и липсата на достатъчно пречиствателни станции за отпадъчни води.

Основните замърсители на атмосферния въздух са автомобилният транспорт и използването на твърдо гориво за отопление за битови нужди през зимните месеци. Емисиите на въглероден диоксид са едни от най-ниските в страната. По отношение на индустриалното замърсяване се отбелязва напредък: от една страна, благодарение на газификацията на промишлените предприятия, а от друга, на извеждането от експлоатация на мощности.

## Социална среда

Общата удовлетвореност от живота в област Шумен е малко над средната за страната. Това показват резултатите от анкета сред гражданите, проведена за целите на настоящото изследване. Основните плюсове на областта според нейните жители са добрите жилищни условия, социалният живот и до известна степен сигурността. Броят на регистрираните престъпления против личността и против собствеността бавно, но трайно спада през последните 12 години, като достига 10,7 на 1000 души от населението през 2012 г. при 14,8 средно за страната.

Най-сериозен проблем за населението на областта представлява стандартът на живот. Над половината от анкетираните граждани са в различна степен недовлетворени от стандарта си спрямо 24%, които са доволни. Това е свързано с икономическата обстановка в областта. Сравнително висок е дялът на лицата в домакинства с нисък интензитет на икономическа активност - 13,8% спрямо 10,1% за страната. Хората, живеещи с материални лишения, са 48,3% от населението на областта.

Друг аспект от живота в областта, към който гражданите са критични, е работата на местните органи. Близко половината от анкетираните не са доволни от взаимодействието си с общинската и с областната администрация, а 41% - от полицията. Особено голямо неodobрение получава системата на здравеопазване - близо 70% от анкетираните определят работата ѝ като слаба или средна. Сериозен недостатък според гражданите на област Шумен е качеството на инфраструктурата.

## Ключови показатели за област Шумен

Показател/година	2008	2009	2010	2011	2012
БВП на глава от населението (лв., текущи цени)	5 934	5 335	5 434	n.a.	n.a.
Коефициент на заетост на населението над 15 години (%)	46,8	41,6	40,2	43,5	44,0
Коефициент на безработица на населението над 15 години (%)	16,7	23,1	28,8	26,8	26,6
Дял на бедните спрямо линията на бедността за областта (%)	24,4	26,3	21,0	n.a.	n.a.
Коефициент на възрастова зависимост (65+ към 15-64 г.), (%)	22,9	23,4	23,9	26,4	27,1
Коефициент на естествен прираст (‰)	-4,1	-3,0	-4,6	-4,8	-5,7
Коефициент на механичен прираст (‰)	-1,5	-4,1	-5,2	-1,0	0,4
Дял на населението с висше образование, 15-64 г. (%)	18,2	18,7	18,8	20,4	20,7
Процент оценки на матурите по БЕЛ под среден 3,00	5,5	9,5	9,7	7,6	8,9
Среден успех от матурите по БЕЛ	4,2	4,7	4,0	4,3	4,0
Дял на пътната настилка в добро състояние (%)	n.a.	n.a.	30,1	18,9	19,0
Дял на домакинствата с достъп до интернет (%)	27,4	34,7	25,2	33,7	44,7
Дял на населението с достъп до канализация, свързано с ПСОВ (%)	44,3	44,6	44,8	44,8	n.a.
Дял на здравноосигурените лица (%)	83,2	88,1	84,7	89,6	88,4
Коефициент на детска смъртност (‰)	15,2	11,5	16,2	12,0	10,1
Брой регистрирани престъпления на 1000 души	11,2	11,5	11,4	11,8	10,7



# Ямбол

Население (2012)	129 308
Територия (кв. км)	3 355,5
Брой на населените места	109
Относителен дял на населението в градовете (%)	70,0



## Общ преглед

Област Ямбол се нарежда сред по-бедните области в страната, но през последните години бележи напредък. Влиянието на кризата е видимо по спада на заетостта през 2009-2010 година. След това настъпва устойчиво възстановяване и през 2012 г. коефициентът на заетост на населението на 15 и повече навършени години надхвърля 48%, което представлява много добро представяне на фона на страната. Безработицата се задържа около 15%, което показва, че предизвикателствата на пазара на труда остават.

Областта се характеризира с неблагоприятни нива на възрастова зависимост въпреки високата раждаемост. Наблюдават се високи отрицателни нива както на естествения, така и на механичния прираст. Движението на хората обикновено е в посока към градовете Бургас и София. Само за 2010 г. над 1000 души са се изселили от област Ямбол към тези населени места. През 2011 г. движението към други области се успокоява, като същевременно спадат и изселванията в посока чужбина.

През 2010 г. близо 60% от населението на област Ямбол са попадали в графата на живеещите с материални лишения и изпитващи трудности да посрещнат основни свои нужди. При тези условия удовлетвореността от живота при гражданите се дължи предимно от жилищните условия, образованието, здравето и социалния живот. Попитани дали биха се преместили в друга област за постоянно местоживееене, всеки седми отговаря категорично утвърдително.



## Икономика

Област Ямбол е сред по-бедните области в страната, но през последните години бележи напредък. В периода 2005-2007 г. областта е на последно място в страната по брутен вътрешен продукт на човек от населението, но след това успява да постигне изпреварващ ръст, като произведеният продукт продължава да расте номинално и в годините на криза. През 2010 г. област Ямбол вече изпреварва десетина области по произведен продукт на човек от населението.

В резултат на настъпилата криза равнището на заетостта спада през 2009 и през 2010 година. След това настъпва устойчиво възстановяване и през 2012 г. коефициентът на заетост на населението на 15 и повече навършени години минава 48%, което представлява много добро представяне на фона на страната и изпреварва области като Бургас и Пловдив. Безработицата се задържа около 15%, което показва, че предизвикателствата на пазара на труда остават.

В областта се наблюдава силна концентрация на икономическите дейности в град Ямбол, като неговото развитие е определящо за цялата област. Голяма част от работещите в областта са заети в индустриалния сектор. Водещите икономически дейности са текстилната промишленост, хранително-вкусовата промишленост и машиностроенето. Чуждестранните инвестиции като цяло са сравнително малко, но все пак се наблюдава засилване през последните години. Най-голямата инвестиция е японска и е в сферата на автомобилното електрооборудване. Някои по-големи чуждестранни инвестиции в областите Ямбол и Сливен подкрепят заетостта и доходите в региона. Усвояването на европейски средства от общините е на сравнително добри нива, което също подпомага развитието на областта.

## Данъци и администрация

Местните данъци и такси в общините в област Ямбол са на около средните за страната нива. През последната година (2013) има покачване на данъчната тежест на местно ниво, в т.ч. в областния център. В община Ямбол през последната година са повишени почти всички данъци, което рядко се наблюдава в страната. Общината доскоро беше пример за областен център със сравнително ниски местни данъци, но вдигането на данъците върху недвижимото имущество на юридическите лица, възмездното придобиване на имущество и превозните средства променят картината. Таксата за битовите отпадъци за юридическите лица също е повишена, но остава сред най-ниските в страната.

На фона на повишените данъци оценките на бизнеса за работата на институциите остават положителни. Ниско е и възприятието за корупцията в областта, макар в анкетите да има някои индикации за нередламентирани плащания при обществените поръчки и при получаването на разрешения от местната власт.

Административните услуги в общините се подобряват. По оценки на самите общини електронните услуги, които те предоставят, стигат до ниво „двустранно взаимодействие“, докато работата на едно гише е най-често на „работещ етап“. Използваемостта на електронните услуги е много ниска, като под 10% от фирмите са ползвали подобни услуги през последната година. Ниската използваемост на електронните услуги говори за сериозни предизвикателства пред административното обслужване в областта, което тепърва придобива съвременен облик.

## Инфраструктура

Гъстотата на пътната мрежа в областта е около средните за страната нива, като се наблюдава неравномерно разпределение, а именно концентрация в северната част на областта и трудна достъпност до пограничните райони. Завършването на автомагистрала „Тракия“ през 2013 г. е от решаващо значение за населените места в областта и конкретно за град Ямбол, но са необходими повече инвестиции в пътната мрежа и на юг. Гъстотата на железопътните линии е под средната за страната, като основните железопътни линии, които обслужват територията на област Ямбол, са участъците от линията София - Пловдив - Бургас.

Област Ямбол се характеризира със сериозни загуби на вода по водопроводната мрежа. През годините периодично се наблюдава напрежение между различни населени места заради цената на водата, като големите загуби и неплащането (нефактурирането) на водата за определени квартали са източник на напрежение.

Проучването сред бизнеса показва, че инфраструктурата се възприема като един от факторите, който не допринася достатъчно за развитието. Гражданите също имат сериозни забележки към

инфраструктурата, като това е една от водещите причини за неудовлетвореността сред населението.

## Демография

Област Ямбол е сравнително малка, с население от близо 130 хиляди души през 2012 г. Областта се характеризира с високи отрицателни нива както на естествен, така и на механичен прираст. Движението на хората обикновено е в посока към градовете Бургас и София. Само за 2010 г. над 1000 души са се изселили от област Ямбол към тези населени места. През 2011 г. движението към други области се успокоява, като сериозно спада и изселването в посока чужбина.

Традиционно близо 70% от населението в областта живеят в градовете. Коефициентите на възрастова зависимост за 2012 г. са по-неблагоприятни от средните за страната, като населението на възраст над 65 години е 1,5 пъти повече спрямо населението на възраст до 14 години и точно една трета от населението в трудоспособна възраст (15-64 г.). Демографските предизвикателства пред областта са обвързани със застаряването на населението и изселването от областта, тоест с устойчивия отрицателен механичен прираст. Положителни фактори са сравнително високата раждаемост и спадът в миграцията в чужбина.

## Образование

През последните 10 и повече години област Ямбол следва общата за страната тенденция на свиване на броя на учениците, намаляване на учителите и закриване на училища. Все пак през последните четири-пет години оптимизацията на училищната мрежа подминава областта и закрити училища няма. Област Ямбол се характеризира със сравнително малко преподаватели. На всеки 1000 ученици се падат по 67 преподаватели, по-ниски стойности се наблюдават единствено в област Сливен. Нетният коефициент на записване в V-VIII клас е сред най-високите в страната (84%), докато дялът на отпадналите от основното и от средното образование намалява. Относителният дял на второгодниците леко се покачва. Средната оценка от матурата по български език и литература през 2013 г. е добър (4,16), като 8,5% не са я издържали - по-висок процент на неиздържалите има единствено в област Разград.

В областта няма университет, но има факултет на Тракийския университет в Стара Загора. Броят на студентите, които се обучават в Ямбол, нараства през последните години. Процентът на висшистите в Ямбол се покачва през последните години и достига 22% от населението на възраст от 25 до 64 години, което е относително добре спрямо средните за страната стойности.

## Здравеопазване

На територията на област Ямбол има четири болнични заведения, като болничните легла на 1000 души от населението са относително малко. Медицинската помощ е концентрирана предимно в градовете Ямбол и Елхово. Достъпът на хората от периферните селища до квалифицирана медицинска помощ е затруднен. Постъпилите болни за лечение в многопрофилните болници остават на ниски за страната нива - 160 на 1000 души от населението през 2012 година.

Здравноосигурените лица в областта запазват дела си през последните години и за 2012 г. те са около 90% от населението, което е много добро покритие спрямо общото за страната. Коефициентът на детска смъртност остава сравнително висок, което се обуславя от значително по-високия относителен дял на раждания сред рисковите етнически групи.

Нерегламентираните плащания за здраве не са честа практика - всеки седми гражданин, който е ползвал медицински услуги през последните 12 месеца, посочва, че му се е налагало да прави подобни плащания. Всеки трети посочва, че му се е налагало да пътува извън областта, за да ползва здравни услуги, като водещата причина е липсата на специалисти. Последното е ясна индикация, че проблемите с качеството на предоставяните здравни услуги в областта не са за пренебрегване.

## Околна среда

Емисиите на вредни вещества (въглероден диоксид) в атмосферата в област Ямбол са сред най-ниските в страната, единствено в областите Монтана и Смолян нивата са по-ниски. Най-големи замърсявания на въздуха се наблюдават на територията на община Стралджа. Събраните битови отпадъци на човек от населението спадат през последните години и са едни от най-ниските в страната.



Близо 70% от населението е в селища с обществена канализация, което е около средните за страната стойности. Делът на населението с достъп до обществена канализация, свързана с пречиствателни станции за отпадъчни води, е под 5%, което се наблюдава единствено в областите Видин, Кърджали и Силистра. През 2012 г. бе одобрен проект за изграждане на пречиствателна станция на град Ямбол, финансиран с европейски средства.

## Социална среда

През 2010 г. близо 60% от населението на областта е в категорията на живеещите с материални лишения, тоест изпитващи трудности да посрещнат основни свои нужди - едно от най-високите нива в страната. Относителният дял на бедните в този период е близо 25%, или всеки четвърти е попадал под линията на бедност. Неравенството в областта се свижда след настъпването на кризата и е относително ниско за страната. Отношението между доходите на най-богатите и най-бедните 20% от домакинствата е 5,5 пъти за 2010 година.

Удовлетвореността от живота при гражданите се обуславя предимно от жилищните условия, образованието, здравето и социалния живот. Чистият въздух не е достатъчен за висока удовлетвореност по отношение на околната среда, като липсата на пречиствателни станции най-вероятно се отразява на резултатите. Факторите, които водят до неудовлетвореност, са стандартът на живот (доходите) и работата, както и инфраструктурата. Въпреки спада при престъпленията против личността и против собствеността през последните години гражданите не посочват висока удовлетвореност от сигурността в областта.

Попитани дали биха се преместили в друга област за постоянно местоживее, всеки седми отговаря категорично утвърдително. По-голямата част от хората не разкриват желание да се местят в друга област. На фона на данните за бедността и неудовлетвореността от стандарта на живот тези резултати са малко странни и може би намират обяснението си в негативните ефекти на кризата и по-малкото възможности за работа и реализация както в големите градове, така и в чужбина. Данните за механичния прираст на населението показват именно това - силни нагласи за изселване в търсене на по-добри възможности за реализация.

## Ключови показатели за област Ямбол

Показател/година	2008	2009	2010	2011	2012
БВП на глава от населението (лв., текущи цени)	4 959	5 150	5 539	n.a.	n.a.
Коефициент на заетост на населението над 15 години (%)	50,8	46,4	43,0	47,0	48,4
Коефициент на безработица на населението над 15 години (%)	6,4	8,8	14,8	13,6	14,9
Дял на бедните спрямо линията на бедността за областта (%)	22,2	21,1	24,4	n.a.	n.a.
Коефициент на възрастова зависимост (65+ към 15-64 г.), (%)	30,1	30,2	30,6	32,9	33,4
Коефициент на естествен прираст (‰)	-6,6	-6,2	-7,4	-7,0	-7,8
Коефициент на механичен прираст (‰)	-6,2	-10,0	-11,8	-4,4	-3,8
Дял на населението с висше образование, 15-64 г. (%)	15,6	18,3	19,2	18,0	22,4
Процент оценки на матурите по БЕЛ под среден 3,00	1,7	4,4	8,4	5,1	10,6
Среден успех от матурите по БЕЛ	4,6	4,0	4,3	4,5	4,1
Дял на пътната настилка в добро състояние (%)	n.a.	n.a.	48,0	54,6	54,0
Дял на домакинствата с достъп до интернет (%)	24,0	27,9	27,9	40,7	46,0
Дял на населението с достъп до канализация, свързано с ПСОВ (%)	1,3	3,4	3,4	3,5	n.a.
Дял на здравноосигурените лица (%)	88,1	90,1	88,1	90,5	89,8
Коефициент на детска смъртност (‰)	12,6	9,2	19,4	10,0	11,9
Брой регистрирани престъпления на 1000 души	13,4	14,0	18,6	14,5	12,5



# Методология

## Предмет, пространствен и времеви обхват на изследването

Предмет на публикацията „Регионални профили: показатели за развитие“ е сравнителният анализ на областите в България. Анализът обхваща цялата територия на страната и се базира на информация за последните тринадесет години, за които са налични данни за индикаторите в обхвата на изследването. За целите на информационното осигуряване на анализа и съставянето на регионалните профили са използвани официални статистически данни и данни от проведените специализирани изследвания до 30 юни 2013 година. Всички актуални данни, които са публикувани след тази дата, не са включени в анализа.

## Информационно осигуряване

Информацията, необходима за разработването и регулярното актуализиране на публикацията „Регионални профили: показатели за развитие“, се осигурява от два основни източника: официалната статистическа информация и информацията, произведена чрез специално проведено за целта изследване.

Основен източник на официалната статистическа информация е Националната статистическа система, в частност Националният статистически институт (НСИ). Друга част от необходимата информация е осигурена от информационните системи на Националния осигурителен институт (НОИ), Националната здравноосигурителна каса (НЗОК), Националния център за обществено здраве и анализи (НЦОЗА), Министерството на образованието, младежта и науката (МОМН), Националната агенция за приходите (НАП) и други.

За набавянето на допълнителна статистическа информация за нуждите на регионалните профили е проведено допълнително изследване на общинско ниво. Целта е да се осигури информация, която не е възможно да бъде осигурена от наличните официални или други източници поради различни причини: не се произвежда, не е актуална, попада в клаузите за конфиденциалност на статистическата информация и други.

Дизайнът на изследването обхваща три типа респонденти: бизнес, домакинства и общинска администрация, като за всяка група респонденти е разработен специален инструментариум за събиране на информацията:

- Структуриран въпросник за бизнеса. Предназначен е за местните фирми и осигурява информация за трудностите при работата с местната администрация, усещането за корупция и оценка на бизнес средата.
- Структуриран въпросник за домакинствата. Осигурява информация за доверието в институциите и за възприятието за корупция в ключови институции на местно ниво, както и за удовлетвореността на гражданите от различни аспекти на живота.
- Анкетен формуляр за общинската администрация. Осигурява информация за местните данъци и такси, както и за оценката за степента на предоставяне на услуги по електронен път и за етапа на готовност за работа на едно гише.

За целите на собственото проучване са проектирани стохастични извадки за бизнеса и за населението. Наблюдението на общините е изчерпателно и обхваща всички 264 общини. Анкетният формуляр до общинските администрации се изпраща до общините под формата на заявление за достъп до информация по Закона за достъп до обществена информация.

## Методологически подход

Основните принципи, на които е базирана методиката, са следните:

1. Регионалните профили се съставят поотделно и независимо в два аспекта на анализа - в статика и в динамика, като впоследствие тези резултати се обобщават в обща картина.
2. Начинът на представяне на резултатите не е чрез класиране (ранжиране) на областите, а чрез формиране и анализиране на типични, характерни групи от области.
3. Използване на комбинация от едномерни комплексни измерители и многомерни методи за регионални сравнения. Това позволява да се преодолеят в голяма степен недостатъците на едномерните и комплексните измерители, както и да се използват предимствата на многомерните методи.
4. Използване на един от най-съвременните методи за регионални сравнения, невронни мрежи, за формиране и визуализация на типичните групи от области (кълъстери).

5. Прилагане на анализ за надеждността при формирането на системата от индикатори.
6. Прилагане на анализ и оценка на относителната важност на индикаторите (групите индикатори) за формирането на резултатите и регионалните профили.
7. Подборът на индикатори и вписването им в система се базира на четири основни групи аргументи: добри практики, смислова обосновка, информационна осигуреност и анализ на емпиричните данни.
8. Използване на официални и нормативно утвърдени термини, класификации, номенклатури и други.
9. Използване на относителни дялове, коефициенти и други при представяне и при използване на индикаторите вместо техните абсолютни обеми с цел осигуряване на сравнимост между регионите.
10. Нормиране на индикаторите с цел елиминиране на негативни ефекти от мащаба, скалите на измерване и други.

## Групиране на областите

В зависимост от анализа в статика на индикаторите от всяка една категория представянето на областите се оценява по петстепенна скала от „слабо“ (най-ниска степен) към „много добро“ (най-висока степен). Анализът е базиран на последната година, за която има налични данни (2012 г.). За част от индикаторите, за които не са налични данни за 2012 година, са използвани данни за 2011 или за 2010 година.

Методологическите подходи при регионалните сравнения могат да се обобщят в следните три основни типа чрез използването на:

1. Едномерни измерители.
2. Комплексни измерители.
3. Многомерни методи (в частност невронни мрежи).

В настоящата методика е възприет подходът на комбинация от трите, който позволява, от една страна, да се преодолеят в голяма степен недостатъците на едномерните и на комплексните измерители, а от друга - да се използват предимствата на многомерните методи.

Всички индикатори са нормирани чрез изчисляването на т.нар. регионален индекс.

За всяка група от системата индикатори за оценка на регионалните профили се изчислява т.нар. комплексен измерител, който притежава следните характеристики:

1. Осигурява сравнимост на областите в статика и в динамика.
2. Стойностите му са центрирани около средната за страната. Области с положителни стойности на комплексния измерител са над средното състояние за страната, а тези с отрицателни - под средното състояние.
3. При процедурата за корекция на вариацията се запазват отстоянията (съотношенията) между областите по отделни показатели, което осигурява неизместени оценки при изчисляване на комплексния измерител.

На последния етап от приложението на комбинирания подход обобщаващият резултат за всички групи индикатори и за всички области се представя чрез образуване и визуализиране на кълстери, като се използват невронни мрежи в статика и в динамика.

Анализът на динамиката на социално-икономическите процеси обхваща периода 2010-2012 година. За част от индикаторите са използвани данни за различни периоди (например 2008-2010 г. или 2009-2011 г.) поради липсата или забавеното публикуване на статистическа информация.

Динамиката е измерена чрез темповете на прираст, изчислени за последната година от периода спрямо предходната. За част от показателите, чието развитие се характеризира с по-силни флукутации и с ежегодна смяна на посоката, е използван среден темп на растеж за тригодишния период.

Методиката предвижда чрез невронните мрежи да се формират и да се открият типични групи (кълстери) от области със специфични характеристики както в статика, така и в динамика, като например:

- Области с добро икономическо, но влошено демографско или екологично състояние.
- Области с добро състояние по гадени индикатори, но със забавено развитие.
- Области с влошено състояние, но с тенденции към динамично подобрене или други.

От друга страна, възможностите на невронните мрежи е предвидено да се използват за многомерен анализ на регионалното развитие, като се характеризират посоката, скоростта и устойчивостта на развитието.

## Система от индикатори

Подборът на индикатори и обвързването им в система се основава както на тяхната релевантност за всяка отделна категория (като икономика, образование и т.н.), така и на тяхната взаимосвързаност и динамика. Ключов аргумент за избора на индикатори са наличността, достъпността и периодичността на публикуване на данните за социалното и за икономическото развитие на областите.









В резултат на продължаващ процес на подобряване на системата от показатели, използвани за целите на изследването, в настоящото издание са направени няколко промени в сравнение с изследването „Регионални профили: показатели за развитие 2012“. По-конкретно, от обхвата на изследването бяха извадени показателите рентабилност на продажбите (категория „Икономика“); проектен капацитет - воден обем (средноденонощен) на действащи селищни пречиствателни станции за отпадъчни води (категория „Околна среда“); загуби при транспорта на вода при обществената и напоителната ВС (категория „Инфраструктура“); брой на болничните заведения на 100 хиляди души от населението (категория „Здравеопазване“); коефициент на заболяемост от туберкулоза (категория „Здравеопазване“); преминали болни през лечебните заведения за болнична помощ (категория „Здравеопазване“) и размер на таксата за ползване на пазари за търговия с промишлени стоки (категория „Бизнес среда“). На тяхно място в „Регионални профили: показатели за развитие 2013“ бяха включени следните показатели: дял на населението с достъп до обществената канализация, свързана с пречиствателни станции за отпадъчни води (категория „Околна среда“); дял на пътната настилка в добро състояние (категория „Инфраструктура“); преминали болни през многопрофилните болници за активно лечение на 1000 души от населението (категория „Здравеопазване“); брой на болничните легла в многопрофилните болници за активно лечение на 1000 души от населението (категория „Здравеопазване“); коефициент на детска смъртност (категория „Здравеопазване“); брой посещения на театър или на кино на човек от средногодишното население (категория „Социална среда“); оценка на гражданите за качеството на околната среда (категория „Околна среда“) и размер на данъчната ставка за данък върху възмездно придобиване на имущество (категория „Данъци и администрация“).

Ревизирането на част от показателите за целите на настоящото изследване се прави с цел да се придобие по-добра представа за състоянието и за тенденциите в отделните сфери на социално-икономическото развитие на областите. Към някои от промените се пристъпи в отговор на предложения от страна на експерти в областта на икономическия анализ, статистиката и регионалното развитие, направени по време на проведените в периода между двете публикации публични обсъждания, кръгли маси и срещи на Консултативния съвет на изследването. Друга ключова промяна е преименуването на категорията „Бизнес среда“ на „Данъци и администрация“ с цел да се прецизира и да се постигне по-добро съответствие между наименованието на категорията и включените в нея показатели.

Като резултат е формирана система от осем групи индикатори, които характеризират социално-икономическото състояние и развитието на областите.

Всяка една от групите е съставена от набор индикатори, които дават реална представа за състоянието и за динамиката на развитие на съответната територия. Общият брой на използваните индикатори в методологията на изследването е 58.

В следващите страници е представена обобщена таблица, която включва всички индикатори, обвързани в системата от осем категории, алгоритмите за тяхното изчисляване и единиците за измерване.

		Слабо	Незадоволително	Средно	Добро	Много добро
Икономика						
Данъци и администрация						
Инфраструктура						
Демография						
Образование						
Здравеопазване						
Околна среда						
Социална среда						

## Икономика

Една от водещите групи индикатори, които описват нивото на развитие на дадена област, са икономическите индикатори. Под икономически индикатори се разбират както макроикономически показатели като брутен вътрешен продукт, заетост и безработица, така и индикатори, които описват местния бизнес - демография на местните фирми и инвестиции.

Индикатор	Описание	Период	Мерна единица	Източник
Брутен вътрешен продукт на човек от населението	Индикаторът измерва стандарта на живот в областта и степента на развитие на местната икономика. Колкото по-висок БВП на човек от населението има съответната област, толкова това е показателно за по-силна местна икономика и по-висок стандарт на живот на местните жители.	2000-2010	лв./човек от населението	НСИ
Средногодишен коефициент на безработица на населението на 15 и повече навършени години	Ниските нива на безработицата в една област са признак за жизнена и създаваща работни места стопанска среда.	2001-2012	%	НСИ
Средногодишен коефициент на заетост на населението на 15 и повече навършени години	Коефициентът на заетост е водещ индикатор за пазара на труда, показвайки каква част от населението в трудоспособна възраст работи.	2001-2012	%	НСИ
Средногодишен доход на лице от домакинство	Индикаторът показва най-общо благосъстоянието и стандарта на живот на местното население. За целите на настоящото изследване се използва общият доход, който включва паричните доходи (приходи от работна заплата и извън нея, пенсии, социални обезщетения, трансфери от други домакинства, приходи от продажби и др.) и устойчивостите натурални приходи.	2001-2012	общ доход (лв.)/ лице от домакинството	НСИ
Брой на нефинансовите предприятия на 1000 души от населението	Индикаторът показва жизнеспособността на местната икономика от гледна точка на наличието на достатъчно малък и среден бизнес. Презумпцията е, че големият брой предприятия се дължи предимно на висок дял на малките и средните предприятия (МСП). Високият брой МСП като цяло гарантира по-висока диверсификация и съответно устойчивост на шокове на местната икономика.	2000-2011	брой предприятия/1000 души от населението	НСИ
Разходи за придобиване на дълготрайни материални активи на човек от населението	Равнището на разходите за придобиване на дълготрайни материални активи (ДМА) на човек от населението в областта показва нивото на инвестиции, които пък от своя страна са показателни за това доколко местните фирми виждат перспективи за развитие на своя бизнес.	2000-2011	лв./човек от населението	НСИ
Чуждестранни преки инвестиции в предприятията от нефинансовия сектор с натрупване на човек	Както и разходите за ДМА, така и индикаторът за чуждестранните преки инвестиции (ЧПИ) в предприятията от нефинансовия сектор показва потока от инвестиции към съответната област и нейната привлекателност за инвеститорите - в случая, чуждестранните.	2000-2011	евро/човек	НСИ
Стойност на изплатени суми по договори на общините като бенефициенти по оперативни програми	Високата степен на усвояване на средства по оперативните програми на ЕС създава предпоставки за подобряването на конкурентоспособността на отделните области. Тя е индикатор за добрата работа на администрацията и за нейната способност и желание да подобрява условията за работа и живот в областта с помощта на европейски средства.	към 1.01.2013	лв./човек от населението	Министерство на финансите

## Данъци и администрация

В категорията „Данъци и администрация“ са включени индикатори, които формират в голяма степен характеристиките на местната среда за правене на бизнес. Индикаторите се базират както на обективни данни (нива на местни данъци и такси), така и на проведено собствено изследване сред фирмите.

Индикатор	Описание	Период	Мерна единица	Източник
Оценка на работата и взаимодействието с областната и общинската администрация	Индикаторът показва до каква степен бизнесът среща трудности при работата си с местната администрация. Оценяват се различни аспекти от работата на местната администрация като яснота на изискванията и бързина на услугите.	май 2013	Оценка 1 до 5	Анкета сред представители на бизнеса
Нерегламентирани плащания и покупки	Индикаторът показва оценката на местния бизнес за това колко често на фирмите се налага да правят нерегламентирани плащания към институции като общинската администрация, данъчната администрация и съдилищата.	май 2013	Оценка 1 до 5	Анкета сред представители на бизнеса
Оценка на работата на органите на съдебната власт	Бързото и ефективно функциониране на съдебната система и доверието на бизнеса в нейната компетентност и безпристрастност са от ключово значение за гарантирането на благоприятна бизнес среда. Този индикатор представя оценката на местния бизнес за споменатите характеристики на местните съдилища.	май 2013	Оценка 1 до 5	Анкета сред представители на бизнеса
Качество на предоставените електронни услуги от областната и общинската администрация	Индикаторът представя степента и обхвата на предоставяне на услуги по електронен път от местната администрация и етапа на готовност за работа на „едно гише“, както и оценката на бизнеса за качеството на предоставяните услуги.	май 2013	Оценка 1 до 5	Анкета сред представители на бизнеса
Оценка на нивото на корупция сред бизнеса	Индикаторът показва възприятието за корупция от страна на местния бизнес и доверието му в различните местни институции (община, областна управа, съдилища) и структурите на централната власт.	май 2013	Оценка 1 до 5	Анкета сред представители на бизнеса
Размер на данъчната ставка върху недвижимите имоти - нежилищни имоти на юридически лица	Облагането на недвижимите имоти е най-сериозният източник на собствени приходи за общините. По отношение на бизнес средата и тежестите върху бизнеса най-голямо влияние оказва именно облагането на нежилищните имоти на юридическите лица.	2008-2013	промил (‰)	Заявление за достъп до информация по ЗДОИ
Размер на данъчна ставка за данък върху превозните средства и леките автомобили с мощност над 74 kW до 110 kW	Облагането на превозните средства също е сериозен източник на собствени приходи за общините. Този тип облагане е в тежест предимно на малки фирми, като мощността на автомобилите е избрана като най-релевантна именно за подобен тип фирми.	2008-2013	лв./kW	Заявление за достъп до информация по ЗДОИ
Размер на данъчната ставка за годишния патентен данък за търговия на дребно до 100 кв. м търговска площ при най-добро местонахождение на обекта	Патентните данъци са различен тип облагане от споменатите по-горе и са в тежест на конкретни бизнеси. Патентният данък за търговия на дребно е избран като най-разпространен и разпознаваем.	2008-2013	лв./кв.м	Заявление за достъп до информация по ЗДОИ
Размер на такса за битови отпадъци за нежилищни имоти на юридически лица	Таксата върху битовите отпадъци е един от най-сериозните източници на собствени приходи за общините, сравними с приходите от данъците върху недвижимите имоти. Таксата върху битовите отпадъци често е в сериозна тежест на бизнеса, като различията между отделните населени места/общини са големи.	2000-2013	промил (‰)	Заявление за достъп до информация по ЗДОИ
Размер на данъчна ставка за данъка при възмездно придобиване на имущество	Размерът на данъчна ставка за данъка при възмездно придобиване на имущество има отношение както към навлизащите на местния пазар външни инвеститори и предприемачи, така и към опитващите се да разширят своята дейност местни такива.	2012-2013	промил (‰)	Заявление за достъп до информация по ЗДОИ



## Инфраструктура

Инфраструктурата е ключова за развитието на всеки регион и има отношение както към икономическите, така и към социалните аспекти на живота на населението. развитието на инфраструктурата до голяма степен предопределя конкурентните предимства на отделните региони.

Индикатор	Описание	Период	Мерна единица	Източник
Гъстота на пътната мрежа	Индикаторът „гъстота на пътната мрежа“ измерва сбора от дължината на автомагистрала и пътища (първокласни, второкласни и третокласни), съотнесен към територията на съответната област. Републиканската пътна мрежа е от изключително значение за превоза на пътници и товари в страната. Индикаторът изключва улиците в населените места.	2000-2011	дължина на пътната мрежа в км/100 кв.км територия	НСИ
Гъстота на железопътната мрежа	Индикаторът представя всички жп линии, които са предназначени за придвижване на влакове между гарите или местата, отбелязани като самостоятелни пунктове на търговане и пристигане за превоз на пътници и товари. Изключват се линиите на градския железопътен транспорт. Колкото е по-голяма гъстотата на железопътната мрежа в регионите, толкова е по-улеснен и превозът на пътници и товари.	2000-2011	дължина на жп линии в км/100 кв.км територия	НСИ
Относителен дял на домакинствата с достъп до интернет	Достъпът на домакинствата до интернет е показателен за навлизането на новите информационно-комуникационни технологии в регионите на страната.	2006-2012	%	НСИ
Относителен дял на лицата, използвали интернет през последните 12 месеца	Наред с достъпа до интернет данните за лицата, които реално са използвали интернет през последната година, показват навлизането и използваемостта на новите технологии в регионите на страната. Обект на изследването са лицата на възраст между 16 и 74 г.	2006-2012	%	НСИ
Дял на пътната настилка в добро състояние	Освен гъстотата на пътната мрежа важно значение за инфраструктурния профил на областите има и качеството на пътната настилка. Индикаторът показва дела на пътищата, чието състояние е оценено от АПИ като „добро“.	2010-2012	%	АПИ

## Демография

Индикаторите в група „Демография“ характеризират броя, състава и основните структури на населението и неговата динамика. Източник на данните за всички показатели от група „Демография“ е текущата демографска статистика на Националния статистически институт (НСИ).

Индикатор	Описание	Период	Мерна единица	Източник
Коефициент на възрастова зависимост - отношение на населението на 65 и повече години към населението на 0-14 години	Индикаторът показва отношението между двете традиционно неактивни на пазара на труда групи лица (до 15 години и над 65 години). По-голям дял на лицата на възраст до 15 г. очертава тенденция към бъдещо намаляване на средната възраст на населението в областта.	2001-2012	%	НСИ
Коефициент на възрастова зависимост - отношение на населението на 65 и повече години към населението на 15-64 години	Коефициентът на възрастова зависимост показва съотношението между лицата на възраст над 65 години, които са предимно икономически неактивни, и лицата в активна възраст. По-високият коефициент на възрастова зависимост показва влошаване на възрастовата структура на населението, което рефлектира върху пазара на труда, икономическия растеж и др.	2001-2012	%	НСИ
Относителен дял на населението в градовете	Относителният дял на населението в градовете дава информация за степента на урбанизация на областта и концентрацията на населението в по-големите населени места.	2001-2012	%	НСИ
Гъстота на населението спрямо територията на населените места и други урбанизирани територии	Този индикатор за гъстотата на населението дава информация за броя на хората на единица площ. Гъстотата се влияе от измененията в размерите на урбанизираните територии и процеса на урбанизация на населението в резултат на неговото естествено и механично движение.	2001-2012	брой лица/кв. км	НСИ
Коефициент на естествен прираст	Естественият прираст на населението представлява разликата между броя на регистрираните живородени деца и броя на починалите през съответната година. Коефициентът за естествен прираст показва увеличението или намалението на населението на областта на 1000 души от средногодишното ѝ население, като положителният естествен прираст на населението се приема за благоприятен демографски показател.	2001-2012	промил (‰)	НСИ
Коефициент на механичен прираст	Коефициентът на механичен прираст на населението показва увеличението или намалението на населението на областта на 1000 души средногодишно население вследствие на неговата миграция. Коефициентът се изчислява на базата на данните за броя на лицата, които са променили обичайното си местоживее за разглеждания период. Механичният прираст представлява разликата между заселилите се и изселилите се лица за дадена административно-териториална или териториална единица.	2001-2012	промил (‰)	НСИ

## Образование

Индикаторите от група „Образование“ характеризират структурната осигуреност, интензивитета, нивото и качеството на образователния процес в отделните области на страната. Източниците на данните за отделните показатели са дадени в описанието на индикаторите. В текущия анализ са използвани данни за периода от учебната 2000/2001 до учебната 2012/2013 г., освен където изрично е упоменат друг период.

Индикатор	Описание	Период	Мерна единица	Източник
Брой на студентите в колежи и университети на хиляда души от населението	Индикаторът включва учащите в университетите, колежите и специализираните висши училища, но не включва учащите в професионално обучение с прием след средно образование. Наличието на голям брой студенти в една област повишава атрактивността на населеното място и оказва положително влияние върху местната икономика.	2000-2012	брой студенти/1000 души от населението	НСИ
Брой на преподавателите в основно и в средно образование на един ученик	Отношението на броя на преподавателите към броя на учащите на дадена територия е стандартен индикатор за измерване на качеството и достъпността на образованието.	2000-2012	брой преподаватели/брой ученици	НСИ
Брой на населението на едно училище	Индикаторът дава информация за осигуреността на населението с образователна инфраструктура в дадената област.	2001-2012	население/брой училища	НСИ
Нетен коефициент на записване на населението в V-VIII клас	Нетният коефициент на записване на населението се изчислява в проценти като отношение на броя на учащите в съответната образователна степен във възрастовите групи към броя на населението в същите възрастови групи, изчислен към 31 декември на съответната година. Броят на учащите в основно и средно образование се установява до 1 октомври на съответната година. Изборът на V-VIII клас е базиран на факта, че това е най-ниската образователна степен, при която се регистрира по-висок недообхват на образователната система.	2007-2012	%	НСИ
Относителен дял на отпадналите от основно и средно образование	Относителният дял на отпадналите от основно и средно образование показва броя на учениците, които преждевременно са напуснали училище през съответната година. Ниският относителен дял на отпадналите от основно и средно образование е признак за добре развита образователна система и добра социално-икономическа среда.	2000-2011	%	НСИ
Относителен дял на населението на възраст между 25-64 години с висше образование	Високият дял на населението с висше образование в една област създава предпоставки за повишаването на нейната конкурентоспособност, производителността на труда и икономическия ръст.	2004-2012	%	НСИ
Относителен дял на второгодниците	Относителният дял на второгодниците показва броя на учениците, които за втора поредна година са били записани в същото образователно ниво като предходната. Индикаторът показва качеството на образователните институции поне що се отнася до способността им да създават оптимални условия за възприемане на предвидения материал от страна на учениците.	2011-2012	%	НСИ
Среден успех от матурите по български език и литература през учебната година	Високият среден успех от матурите по български език е признак за добро качество на средното образование в областта. Въпреки различната трудност на зрелостните изпити през различните години резултатите от тях са съпоставими между областите.	2008-2013	Оценка 2 до 6	МОМН
Процент оценки по български език и литература под среден (3,00)	Високият процент на издържалите матурите по български език е признак за добро качество на средното образование в областта. Въпреки различната трудност на зрелостните изпити през различните години резултатите от тях са съпоставими между областите.	2008-2013	%	МОМН

## Здравеопазване

Индикаторите в група „Здравеопазване“ характеризират достъпността и качеството на здравните услуги, предоставяни в отделните области, както и здравното състояние на населението. Институционалната и кадровата обезпеченост на здравната система, както и нейната натовареност са важни фактори, които изграят съществена роля при развитието на демографските процеси и при определянето на социалната среда за живот във всяка област.

Индикатор	Описание	Период	Мерна единица	Източник
Население на един общопрактикуващ лекар	Общопрактикуващите лекари са първото стъпало в здравната система. Индикаторът брой лица на един общопрактикуващ лекар показва както осигуреността на населението с медицински персонал, така и натовареността на лекарите.	2001-2012	брой лица/брой общопрактикуващи лекари	НСИ
Брой лица на един лекар от специалност „Вътрешни болести“	Съотношението на лекарите от специалността „Вътрешни болести“ към населението показва обхвата и нивото на специализация на предоставяните в областта здравни услуги предвид високия процент на заболяемост от болести, които имат отношение към тази специалност.	2001-2012	брой лица/брой специалисти	НСИ
Брой лица на един лекар от специалност „Кардиология“	Съотношението на лекарите от специалността „Кардиология“ към населението показва обхвата и нивото на специализация на предоставяните в областта здравни услуги предвид високия процент на смъртност от болести, които имат отношение към тази специалност.	2001-2012	брой лица/брой специалисти	НСИ
Преминали болни през МБАЛ	Индикаторът дава информация за заболяемостта на населението и натовареността на многопрофилните болници за активно лечение (МБАЛ). За целите на изследването този индикатор се използва за измерване на равнището на заболяемост в съответната област - колкото по-висока е неговата стойност, толкова по-висока е заболяемостта в тази територия.	2001-2012	преминали болни през МБАЛ/1000 души от населението	НСИ
Здравноосигурени лица на човек от населението	Относителният дял на здравноосигурените лица от населението показва достъпността на населението до здравни услуги в съответната област, като от него може да се съди индиректно за здравния статус на населението.	2001-2012	%	НАП (заявление за достъп до информация по ЗДОИ)
Размер на легловата база в МБАЛ	Индикаторът показва броя на болничните легла в многопрофилните болници за активно лечение на 1000 души от населението. Легловата база служи за относителен показател на материалната осигуреност на здравеопазването в областта.	2001-2012	Брой на болничните легла на 1000 души	НСИ
Коефициент на детска смъртност	Коефициентът на детска смъртност показва броя на умрелите деца на възраст до 1 година на всеки 1000 живородени деца през съответната година. Високият коефициент показва както недостатъци в здравната грижа, така и наличието на ниска здравна култура у местното население.	2004-2012	промил (‰)	НСИ

## Околна среда

Индикаторите за околната среда са включени в изследването като част от по-широката група индикатори, които описват степента на развитие на областите от гледна точка на условията за живот в тях, каквито са здравеопазването, образованието и социална среда.

Индикатор	Описание	Период	Мерна единица	Източник
Емисии на въглероден диоксид в атмосферата на кв.км територия	Емисиите на вредни вещества в атмосферата на кв. км показват доколко атмосферата в съответната област е замърсена от човешка дейност. За целите на анализа са взети предвид единствено емисиите на въглероден диоксид като най-значителни и в същото време най-показателни за вредните емисии. Области с високо замърсяване на въздуха са по-малко привлекателни откъм условия за живот.	Последни налични данни за 2010 или 2011 г. за съответната област	тонове вредни емисии/кв. км територия	НСИ
Събрани битови отпадъци на човек от обслужваното население	Събраните битови отпадъци на човек от обслужваното население е стандартен показател за измерване степента на чистота на околната среда. Тъй като в България отпадъците в много малка степен се рециклират, компостират или усвояват по друг начин, за целите на изследването е възприето, че колкото по-висок е този показател, толкова по-застрашена е околната среда в съответната област.	2001-2011	кг./човек/година	НСИ
Дял на населението в селища с обществена канализация, свързано с пречиствателни станции	Наличието на селищни пречиствателни станции предполага по-ниско замърсяване на околната среда с отпадъчни води, а също и по-високо оползотворяване на водните ресурси в съответната област. Колкото по-голяма част от канализационната мрежа е свързана с пречиствателни станции, толкова по-малък е отрицателният ефект на отпадъчните води върху околната среда.	2009-2011	%	НСИ
Дял на населението в селища с обществена канализация	Индикаторът показва процента от жителите на една област, които живеят в селища с обществена канализация. Степента на разпространение на обществената канализация оказва влияние както върху социалните, така и върху екологичните характеристики на регионите.	2006-2011	%	НСИ
Оценка на гражданите за качеството на околната среда	Индикаторът дава информация за осреднената оценка на гражданите на областта за качеството на околната среда в нея. Субективните усещания на жителите на областта помагат за допълване на официалните статистически данни за различните аспекти на качеството на околната среда.	май 2013	Оценка 1 до 5	Анкета сред гражданите

## Социална среда

Индикаторите в група „Социална среда“ отразяват качеството на живот в областите. Тази група от индикатори е най-близка до битието на хората и комбинира както обективни индикатори, така и субективната оценка на хората за качеството на живот. Използваните анкетни данни са получени като резултат от провеждането на собствено изследване сред гражданите през май 2013 година.

Индикатор	Описание	Период	Мерна единица	Източник
Престъпления срещу личността и собствеността на 1000 души от населението	Индикаторът представя регистрираните престъпления срещу личността и собствеността, съотнесени към хиляда души от местното население. Официално регистрираните престъпления невинаги представят реалната картина за престъпността в областта, но дават добра основа за оценка и сравнение между отделните региони.	2000-2012	брой престъпления/1000 лица	НСИ, МВР
Ползна жилищна площ на жилищата в градовете и селата	Ползната жилищна площ на човек от населението е индикатор, директно обвързан с бита на населението - като такъв има предимно социални аспекти, но е предопределен от икономическите реалности. Индикаторът представлява сума от жилищната и спомогателната площ, както и площта на кухните в кв. м, съотнесена към населението на съответната област.	2001-2011	кв.м/човек	НСИ
Лица, живеещи в домакинства с нисък интензитет на икономическа активност	Това са лица на възраст 0-59 г., живеещи в домакинства, където възрастните са работили по-малко от 20% от техния работен потенциал през изминалата година.	2007-2010	%	НСИ
Процент от населението, живеещо в материални лишения	Субективен показател, базиран на въпросници към домакинствата относно конкретни показатели за материални лишения. Показателите са девет, по стандартен европейски въпросник, обвързани със затруднения при покриването на разходи за жилището, притежание на автомобил или перална машина, консумация на месо, ограничения при отоплението и т.н. Лицето се определя като живеещо в материални лишения, ако изпитва лишения по четири от въпросните девет показателя.	2007-2010	%	НСИ
Относителен дял на бедните спрямо линията на бедност за областта	Това са лица с еквивалентен разполагаем доход под т. нар. линия на бедността, която се определя на 60% от националния (в случая регионален) медианен еквивалентен разполагаем доход. И трите индикатора за бедността са класически показатели, използвани от българската и европейската статистика.	2007-2010	%	НСИ
Оценка на работата на институциите	Мнението на местните жители за качеството на дейността на местните институции (областна администрация, общинска администрация, органи на реда, съдилища и др.) има пряко отражение върху удовлетворението им от живота и нагласите им да останат в областта.	май 2013	Оценка 1 до 5	Анкета сред гражданите
Удовлетворение от живота	Индикаторът се базира на оценката на гражданите за различни аспекти от социалния им живот като жизнения им стандарт, възможностите им за професионално развитие, образование, здравословен живот в чиста околна среда и др.	май 2013	Оценка 1 до 5	Анкета сред гражданите
Брой посещения на театри или кина на човек от средногодишното население	Индикаторът показва средногодишния брой на регистрирани посещения в театрите и кината на територията на областта. Данните дават добра представа за един от най-важните аспекти на социалния живот - културата.	2009-2012	бр. посещения/човек	НСИ

# Приложение

Област/Индикатор	Брутен вътрешен продукт на човек от населението, лв. (2010)	Средногодишен коефициент на безработица на населението на 15 и повече навършени години, % (2012)	Средногодишен коефициент на заетост на населението на 15 и повече навършени години, % (2012)	Средногодишен доход на лице от домакинство, лв. (2012)	Брой на нефинансови предприятия на 1000 души от населението (2011)	Разходи за придобиване на дълготрайни материални активи, хил. лв. (2011)	Чуждестранни преки инвестиции в предприятия от нефинансовия сектор, хил. евро (2011)	Стойност на изплатени суми по договори на общините като бенефициенти по оперативни програми на ЕС, хил. лв. (към 1 януари 2013 г.)
Благоевград	5 982	10,4	53,1	3 823	50	396 641	257 517	64 786
Бургас	8 082	11,5	46,8	3 702	62	988 203	1 811 907	155 290
Варна	9 595	16,4	44,2	4 306	65	1 091 098	1 500 600	86 184
Велико Търново	6 135	13,8	42,9	4 043	39	390 400	73 034	45 250
Видин	4 681	17,4	37,0	3 615	32	87 704	33 058	9 289
Враца	7 731	9,4	39,9	3 723	31	288 984	172 668	70 323
Габрово	7 401	9,6	45,2	4 408	48	164 290	271 648	58 785
Добрич	6 445	15,4	46,4	3 856	48	373 192	233 539	36 806
Кърджали	5 030	9,0	44,2	3 483	29	93 491	76 301	19 267
Кюстендил	5 651	14,2	43,2	3 508	39	80 510	25 892	12 703
Ловеч	5 623	13,4	38,3	2 963	39	153 826	133 061	56 264
Монтана	4 849	14,9	39,2	2 994	31	165 937	25 384	22 729
Пазарджик	6 219	18,3	41,8	3 460	38	339 604	397 259	36 482
Перник	5 633	9,9	46,8	5 021	37	93 861	258 331	41 846
Плевен	5 051	10,3	41,2	5 091	35	289 685	174 928	33 289
Пловдив	7 530	11,2	47,3	3 988	50	1 462 458	1 259 572	85 614
Разград	5 549	21,4	40,6	3 131	33	126 923	119 731	29 966
Русе	6 646	12,9	44,5	4 416	47	386 368	335 086	19 264
Силистра	4 485	16,0	39,4	3 337	32	149 794	7 676	19 225
Сливен	4 601	19,4	41,8	3 226	35	293 978	504 971	9 336
Смолян	6 563	21,9	44,0	4 242	43	130 912	72 585	30 648
София (столица)	22 573	7,3	55,7	6 403	78	8 482 783	11 586 557	75 532
София	8 420	6,4	46,0	3 523	37	486 043	1 295 597	85 588
Стара Загора	9 654	7,1	48,5	4 382	43	643 480	562 143	23 076
Търговище	5 513	15,6	42,5	2 924	31	156 440	193 504	37 573
Хасково	5 002	14,9	42,4	3 855	46	192 331	103 050	26 468
Шумен	5 434	26,6	44,0	3 944	36	192 565	91 092	31 247
Ямбол	5 539	14,9	48,4	3 814	43	212 424	68 228	29 472





# Данъци и администрация

Област/Индикатор	Оценка на работата и взаимодействието с областната и общинската администрация, оценка 1 до 5*	Качество на предоставените електронни услуги, оценка 1 до 5*	Оценка на нивото на корупция сред бизнеса, оценка 1 до 5**	Нерегламентирани плащания и подкупи, оценка 1 до 5**
Благоевград	3,1	3,5	3,6	4,0
Бургас	3,7	3,4	3,8	4,3
Варна	3,7	3,5	3,5	3,9
Велико Търново	3,0	4,0	2,4	4,3
Видин	3,1	3,4	3,0	4,5
Враца	3,5	4,0	3,9	4,8
Габрово	3,2	3,6	3,3	4,3
Добрич	3,3	4,1	3,4	3,8
Кърджали	2,9	3,8	3,2	4,3
Кюстендил	2,9	3,6	2,5	2,5
Ловеч	3,4	3,7	3,4	3,1
Монтана	3,4	2,7	4,2	4,6
Пазарджик	3,6	3,7	3,4	4,6
Перник	3,1	3,8	2,9	4,0
Плевен	3,2	3,9	3,6	3,8
Пловдив	3,7	3,9	3,5	3,4
Разград	3,4	3,6	3,8	4,2
Русе	3,3	3,6	3,4	4,1
Силистра	3,2	2,5	3,5	4,3
Сливен	3,3	3,5	2,9	4,3
Смолян	3,6	3,8	4,3	4,2
София (столица)	3,0	3,3	2,9	3,8
София	3,4	3,4	3,1	4,8
Стара Загора	3,0	3,3	2,9	4,0
Търговище	3,4	3,2	4,1	4,6
Хасково	3,1	3,8	2,9	3,7
Шумен	3,4	4,2	3,1	4,2
Ямбол	3,6	4,5	3,5	4,5

\* Оценките са по скалата: 1 (много ниска оценка) - 5 (отлична оценка)

\*\* Оценките са по скалата: 1 (много чести нерегламентирани плащания) - 5 (много редки нерегламентирани плащания) и 1 (много високо ниво на корупция) - 5 (много ниско ниво на корупция)



# Инфраструктура

Област/Индикатор	Гъстота на пътна мрежа - сбор от дължината на автомагистралци, първокласни и третокласни пътища, км/100 кв.км (2011)	Гъстота на железопътните линии, км/100 кв.км (2011)	Относителен дял на домакинствата с достъп до интернет, % (2012)	Относителен дял на лицата на възраст между 16 и 74 години, използвали интернет през последните 12 месеца, % (2012)	Дял на пътна настилка в добро състояние, % (2012)
Благоевград	10,3	2,5	54,9	56,7	55,0
Бургас	15,1	2,3	53,5	54,6	29,0
Варна	18,6	5,1	51,3	47,2	39,0
Велико Търново	20,1	5,1	41,0	43,5	23,6
Видин	20,1	3,3	33,7	49,1	29,4
Враца	17,6	3,1	45,8	51,2	26,7
Габрово	24,9	3,7	34,8	52,9	32,0
Добрич	17,5	1,3	49,7	43,9	46,0
Кърджали	19,3	2,1	54,0	38,8	27,0
Кюстендил	18,9	4,0	31,7	39,7	50,0
Ловеч	18,1	2,6	33,7	42,9	43,0
Монтана	16,6	3,2	37,5	44,8	22,0
Пазарджик	16,6	4,2	40,4	51,3	44,0
Перник	23,7	4,8	42,3	37,3	52,0
Плевен	17,0	4,4	37,3	57,8	31,0
Пловдив	17,1	5,4	55,1	56,1	48,0
Разград	19,2	3,5	58,1	56,7	32,0
Русе	18,3	5,5	51,4	57,7	26,0
Силистра	17,8	2,5	56,5	46,6	39,0
Сливен	15,3	3,6	37,0	46,9	82,0
Смолян	16,9	0,0	45,3	74,2	41,0
София (столица)	0,0	13,8	66,2	52,1	n.a
София	21,2	4,2	49,2	56,7	36,0
Стара Загора	16,9	5,1	53,4	41,7	59,0
Търговище	20,4	2,7	38,3	50,7	58,0
Хасково	19,5	3,6	47,5	46,1	44,0
Шумен	17,9	4,6	44,7	57,9	19,0
Ямбол	17,8	2,9	46,0	35,2	54,0



# Демография

Област/Индикатор	Брой на средногодишното население, бр. души (2012)	Коефициент на възрастна зависимост 65+ към 0-14, % (2012)	Коефициент на възрастна зависимост 65+ към 15-64, % (2012)	Относителен дял на населението в градовете, % (2012)	Гъстота на населението спрямо територията на населените места, бр. души/кв. км (2012)	Коефициент на естествен прираст, ‰ (2012)	Коефициент на механичен прираст, ‰ (2012)
Благоевград	320 836	117,1	24,0	59,3	2 406	-2,6	-4,8
Бургас	414 211	111,8	24,5	74,9	2 265	-3,3	-0,2
Варна	473 790	115,1	24,4	83,7	1 829	-2,1	-0,2
Велико Търново	254 891	173,8	31,3	69,7	1 150	-7,9	-3,0
Видин	98 509	217,8	42,8	63,9	1 004	-16,0	-3,8
Враца	183 110	161,6	33,3	59,0	873	-11,1	-5,8
Габрово	120 658	222,6	39,5	82,0	1 385	-11,2	-0,9
Добрич	187 223	133,7	27,9	69,0	726	-6,8	-2,5
Кърджали	151 664	122,2	25,1	41,6	1 876	-2,1	-2,4
Кюстендил	133 891	204,2	37,2	69,0	1 270	-11,5	-4,9
Ловеч	138 658	182,4	39,0	62,4	946	-10,2	-3,5
Монтана	144 814	183,6	38,4	64,2	1 020	-12,8	-3,4
Пазарджик	272 742	124,8	27,3	62,3	2 245	-4,5	-3,2
Перник	131 109	194,0	34,6	79,0	1 008	-11,7	-1,7
Плевен	264 942	176,7	36,7	66,6	1 207	-10,1	-4,4
Пловдив	679 851	141,0	28,8	74,6	2 553	-4,5	1,4
Разград	122 886	133,3	27,2	47,3	929	-6,2	-5,4
Русе	232 662	174,4	31,7	77,0	1 789	-8,1	-1,4
Силистра	117 814	155,8	31,5	45,1	858	-8,1	-2,4
Сливен	196 049	99,8	27,1	66,1	2 798	-2,3	-4,5
Смолян	119 617	160,9	26,8	55,0	2 051	-6,7	-7,3
София (столица)	1 299 149	123,9	22,7	95,4	4 852	-1,4	5,4
София	244 426	155,1	32,1	61,2	784	-8,5	-1,2
Стара Загора	330 499	143,8	30,7	71,7	1 563	-5,8	1,9
Търговище	119 317	132,8	29,0	54,2	1 153	-6,0	-3,1
Хасково	242 805	153,9	31,4	72,4	1 126	-6,7	-2,8
Шумен	179 201	128,6	27,1	62,7	923	-5,7	0,4
Ямбол	129 308	151,1	33,4	70,0	1 183	-7,8	-3,8



# Образование

Област/Индикатор	Брой на студентите в колежи и университети (2012)	Брой на преподавателите, основно и средно образование (2012)	Брой на учениците, основно и средно образование (2012)	Брой на училищата, основно и средно образование (2012)	Относителен дял на населението на възраст между 25-64 години с висше образование, % (2012)	Непен коефициент на записване на населението в V-VIII клас, % (2012)	Процент на въпорогодниците, % (2012)	Напуснали образователната система като процент от всички учаци, % (2011)	Процент оценки на свържавия зрелостен изпит по български език и литература под 3,00, % (2013)	Средни оценки на свържавия зрелостен изпит по български език и литература, (2013)
Благоевград	13 266	2 601	34 831	133	17,7	83,8	0,5	1,6	3,8	4,3
Бургас	9 794	3 039	44 880	141	18,6	81,4	0,8	1,9	7,0	4,2
Варна	32 853	3 336	49 197	128	26,0	78,9	1,0	2,3	4,7	4,4
Велико Търново	27 856	1 754	24 551	95	23,5	81,4	0,9	3,5	6,6	4,3
Видин	0	736	9 597	38	15,7	80,0	0,8	3,2	4,8	4,2
Враца	605	1 468	19 917	75	18,2	85,7	0,8	4,5	3,6	4,2
Габрово	5 891	809	10 730	40	25,1	78,5	0,8	2,5	3,7	4,3
Добрич	1 884	1 473	19 461	83	18,3	81,8	2,3	3,3	4,1	4,3
Кърджали	1 003	1 331	16 485	81	11,2	82,0	0,3	1,9	4,7	4,6
Кюстендил	0	927	12 333	46	19,4	80,4	0,6	1,7	5,2	4,3
Ловеч	177	1 075	15 023	61	16,4	81,3	1,1	2,9	2,5	4,5
Монтана	0	1 169	15 535	69	18,1	81,1	1,6	3,0	6,4	4,2
Пазарджик	0	2 209	29 467	120	16,8	82,5	1,3	3,4	6,9	4,1
Перник	310	860	11 775	44	16,6	77,8	0,7	1,8	5,3	4,2
Плевен	1 678	2 114	28 488	116	21,7	82,7	1,0	2,3	8,7	4,1
Пловдив	39 260	4 848	68 618	202	22,6	80,7	1,5	3,2	4,9	4,3
Разград	301	1 065	14 118	62	14,0	85,3	1,0	3,3	12,1	3,9
Русе	10 297	1 622	22 385	75	22,1	80,1	0,9	2,8	4,6	4,3
Силистра	421	887	12 116	49	15,8	81,5	0,5	2,9	4,0	4,1
Сливен	760	1 481	22 706	74	18,7	73,6	1,4	4,0	7,0	4,2
Смолян	2 370	979	10 920	66	18,2	84,1	0,1	0,4	3,9	4,4
София (столица)	111 180	8 823	119 143	281	42,9	78,4	0,5	0,8	2,2	4,6
София	6 092	1 819	25 304	103	15,0	80,6	1,3	2,3	2,2	4,4
Стара Загора	4 883	2 473	36 023	128	20,5	83,1	1,2	2,5	4,0	4,3
Търговище	0	989	12 885	56	17,9	84,3	0,9	4,7	4,5	4,1
Хасково	146	1 774	25 410	86	18,5	82,9	1,0	2,5	7,3	4,1
Шумен	7 563	1 532	19 860	71	20,7	84,4	0,6	3,2	8,1	4,0
Ямбол	733	950	14 264	46	22,4	83,9	1,3	2,4	8,5	4,2

Област/Индикатор	Брой на болничните заведения (2012)	Брой легла в МБАЛ на 1000 души от населението (2012)	Население на един общопрактикуващ лекар, бр. души (2012)	Население на един доктор „Вътрешни болести“, бр. души (2012)	Населението на един кардиолог, бр. души (2012)	Коефициент на детска смъртност (2012)	Преминали болни за лечение през МБАЛ на 1000 души от населението, бр. (2011)	Здравноосигурени лица, % (2012)
Благоевград	12	2,8	1 604	6 975	11 883	2,3	198	86,1
Бургас	20	3,0	1 857	6 575	10 103	8,9	201	84,6
Варна	16	3,4	1 523	5 264	4 987	7,0	240	84,4
Велико Търново	12	3,2	1 424	6 889	9 804	6,5	204	83,3
Видин	2	3,7	1 313	5 473	8 955	11,2	151	89,1
Враца	13	4,2	1 635	5 086	11 444	7,2	293	88,0
Габрово	8	4,8	1 312	5 027	6 703	8,0	267	93,5
Добрич	7	3,2	1 309	10 401	9 854	11,2	148	85,4
Кърджали	6	3,9	2 298	10 111	15 166	7,7	178	100,6
Кюстендил	5	4,8	1 424	5 821	8 368	7,9	285	91,3
Ловеч	7	4,1	1 475	3 555	10 666	10,9	241	88,9
Монтана	5	5,0	1 420	8 045	10 344	14,4	310	87,1
Пазарджик	13	5,8	1 459	4 399	11 858	11,3	321	83,4
Перник	3	2,2	1 525	4 097	32 777	6,3	140	88,3
Плевен	11	6,0	1 256	6 624	4 568	9,6	293	88,8
Пловдив	32	5,7	1 333	5 396	5 665	8,1	411	87,7
Разград	3	4,4	2 083	6 827	20 481	13,1	205	90,0
Русе	9	3,0	1 638	6 463	10 576	7,9	240	88,2
Силистра	3	3,8	1 841	9 063	19 636	7,8	167	85,6
Сливен	9	4,3	1 556	7 842	7 842	16,6	249	85,0
Смолян	5	3,8	1 477	8 544	8 544	2,6	232	90,4
София (столица)	60	4,1	1 493	5 774	4 151	4,4	349	86,8
София	16	4,7	1 438	5 962	6 790	4,8	297	85,4
Стара Загора	16	4,1	1 291	4 790	7 032	7,7	253	89,7
Търговище	5	4,8	2 057	9 178	19 886	9,1	270	86,9
Хасково	11	3,1	1 508	7 358	10 117	8,7	190	87,5
Шумен	5	2,6	1 378	12 800	10 541	10,1	167	88,4
Ямбол	4	3,1	1 319	7 184	6 806	11,9	191	89,8



# Околна среда

Област/Индикатор	Емисии на вредни вещества в атмосферата, тон/кв.км (2011)	Собрани битови отпадъци на човек от обслужваното население, кг/човек/г. (2010)	Дял на населението в селища с обществена канализация, % (2011)	Дял на населението с достъп до канализацията, свързано с пречиствателни станции за отпадъчни води, % (2011)	Качество на околната среда според гражданите, оценка от 1 до 5 (2013)
Благоевград	21,6	314	77,70	26,3	3,8
Бургас	75,3	511	75,50	60,6	3,0
Варна	1 742,6	359	85,08	85,1	3,4
Велико Търново	157,2	398	66,23	43,9	3,4
Видин	231,7*	337	55,90	0,0	3,0
Враца	110,4*	200	55,43	32,4	3,2
Габрово	41,1	539	84,97	66,6	3,5
Добрич	20,2	421	69,43	69,4	3,3
Кърджали	10,9	194	43,86	4,0	3,4
Кюстендил	739,8*	461	75,23	60,3	3,8
Ловеч	125,2	781	63,57	40,9	3,9
Монтана	5,4	252	58,19	33,9	3,2
Пазарджик	71,6	520	70,49	26,1	2,6
Перник	297,8	1 404	78,94	74,0	2,4
Плевен	62,3	418	56,43	41,0	3,2
Пловдив	141,6	357	78,20	54,1	3,2
Разград	41,2	309	41,89	41,9	3,6
Русе	304,4*	431	67,28	63,7	3,3
Силистра	23,9	322	51,79	0,6	3,6
Сливен	78,5*	285	65,32	57,7	2,6
Смолян	4,8	370	69,00	39,0	4,0
София (столица)	1238,9*	238	95,60	95,5	3,6
София	21,1	543	74,90	28,2	3,1
Стара Загора	4 873,2	349	70,10	60,9	2,8
Търговище	69,4*	269	55,63	44,1	3,4
Хасково	196,3	352	71,26	46,7	3,1
Шумен	29,5	268	58,69	44,8	3,1
Ямбол	10,5	283	70,00	3,5	3,2

\* Последните налични данни са от 2010 г.



# Социална среда

Област/Индикатор	Регистрирани престъпления срещу личността и собствеността, брой (2012)	Полезна площ на жилищата - общо градове и села, кв. м/човек (2011)	Лица, живеещи в домакинства с нисък интензитет на икономическа активност, % от населението (2009)	Население, живеещо с материални лишения, % от населението (2009)	Относителен дял на бедните спрямо линията на бедност за областта, % от населението (2009)	Удовлетворение от живота, оценка от 1 до 5 (2013)	Посещения в театрите - хил.бр. (2012)	Посещения в кината - хил.бр. (2012)
Благоевград	4 154	26,6	3,1	31,9	14,4	3,5	33,5	98,8
Бургас	8 283	34,7	6,0	41,0	19,8	3,2	116,6	228,5
Варна	8 727	28,7	8,7	46,4	24,4	3,4	84,6	525,1
Велико Търново	3 373	31,8	19,4	76,3	26,9	3,3	26,1	86,8
Видин	1 373	39,9	23,7	52,1	36,2	3,2	27,6	0,0
Враца	3 406	31,7	10,3	37,0	16,9	3,2	37,4	1,5
Габрово	1 707	34,7	9,6	51,2	17,1	3,3	35,4	8,3
Добрич	2 362	30,7	7,6	34,4	19,6	3,2	38,4	4,6
Кърджали	906	32,2	3,8	38,6	16,6	2,9	28,9	0,0
Кюстендил	2 121	35,8	17,0	46,4	16,3	3,4	15,3	11,5
Ловеч	1 506	36,2	10,6	72,2	18,0	3,2	20,5	0,0
Монтана	2 039	34,1	22,2	28,5	17,7	3,4	7,2	0,0
Пазарджик	2 652	26,8	14,4	54,8	23,7	3,3	23,4	0,0
Перник	1 951	36,5	12,9	57,9	19,0	3,1	11,0	0,0
Плевен	4 200	30,0	12,4	43,5	19,5	3,3	33,3	48,9
Пловдив	7 404	27,7	10,2	41,0	20,5	3,5	129,0	477,6
Разград	1 136	26,9	21,4	45,8	22,8	3,1	24,1	0,0
Русе	2 851	27,2	5,2	35,4	18,5	3,1	103,4	175,3
Силистра	1 021	27,0	2,1	36,4	30,2	3,3	17,1	0,0
Сливен	2 815	26,4	14,0	43,8	23,6	2,9	60,7	4,0
Смолян	566	32,6	11,2	33,4	21,3	3,3	0,0	0,0
София (столица)	24 269	26,0	4,3	29,1	18,8	3,3	780,0	2 355,2
София	3 727	37,2	10,3	45,5	21,4	3,3	0,0	8,5
Стара Загора	5 012	29,1	13,4	60,3	26,9	3,1	105,4	194,3
Търговище	1 144	29,5	21,6	57,4	17,3	3,3	44,5	2,9
Хасково	2 514	29,8	18,9	50,9	17,2	3,2	51,1	16,7
Шумен	1 916	26,5	13,8	48,3	21,0	3,3	31,5	0,0
Ямбол	1 620	29,2	7,4	58,8	24,4	3,1	35,9	7,9





**Регионални профили: показатели за развитие 2013**

Българска

Второ издание

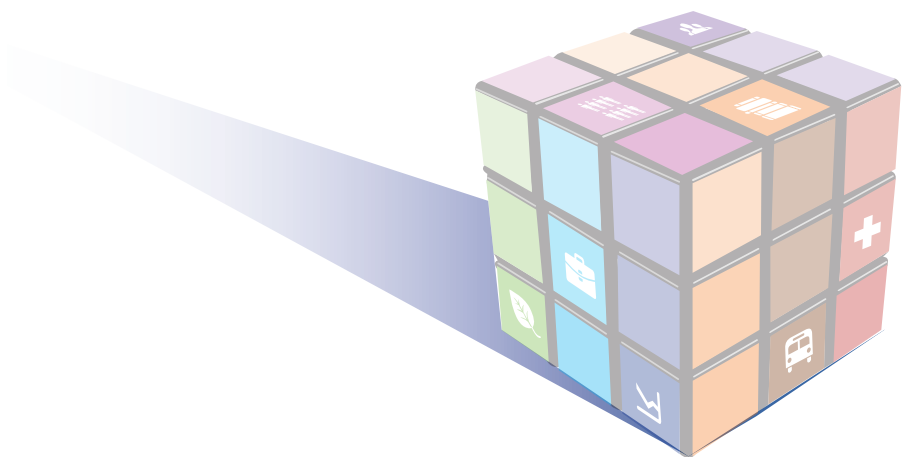
Формат: 21 x 28

Печатни коли: 14,5

Проект и предпечатна подготовка: Нега Арт ЕООД

Печат: Класик Дизайн ЕООД

**ISBN 978-954-8624-35-0**



**И.П.И**  
Институт за пазарна икономика

  
AMERICA FOR BULGARIA  
FOUNDATION  
Фондация Америка за България